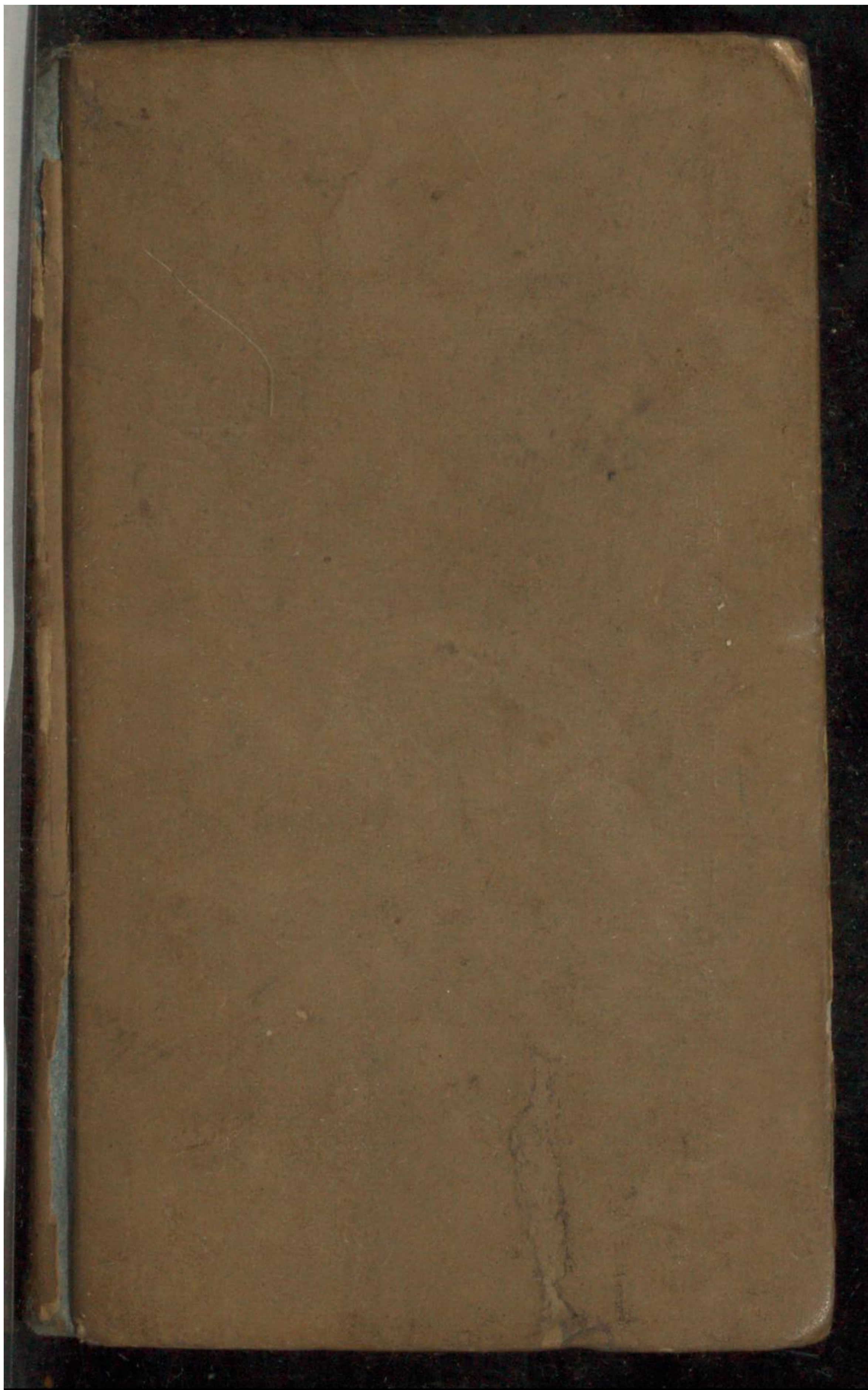
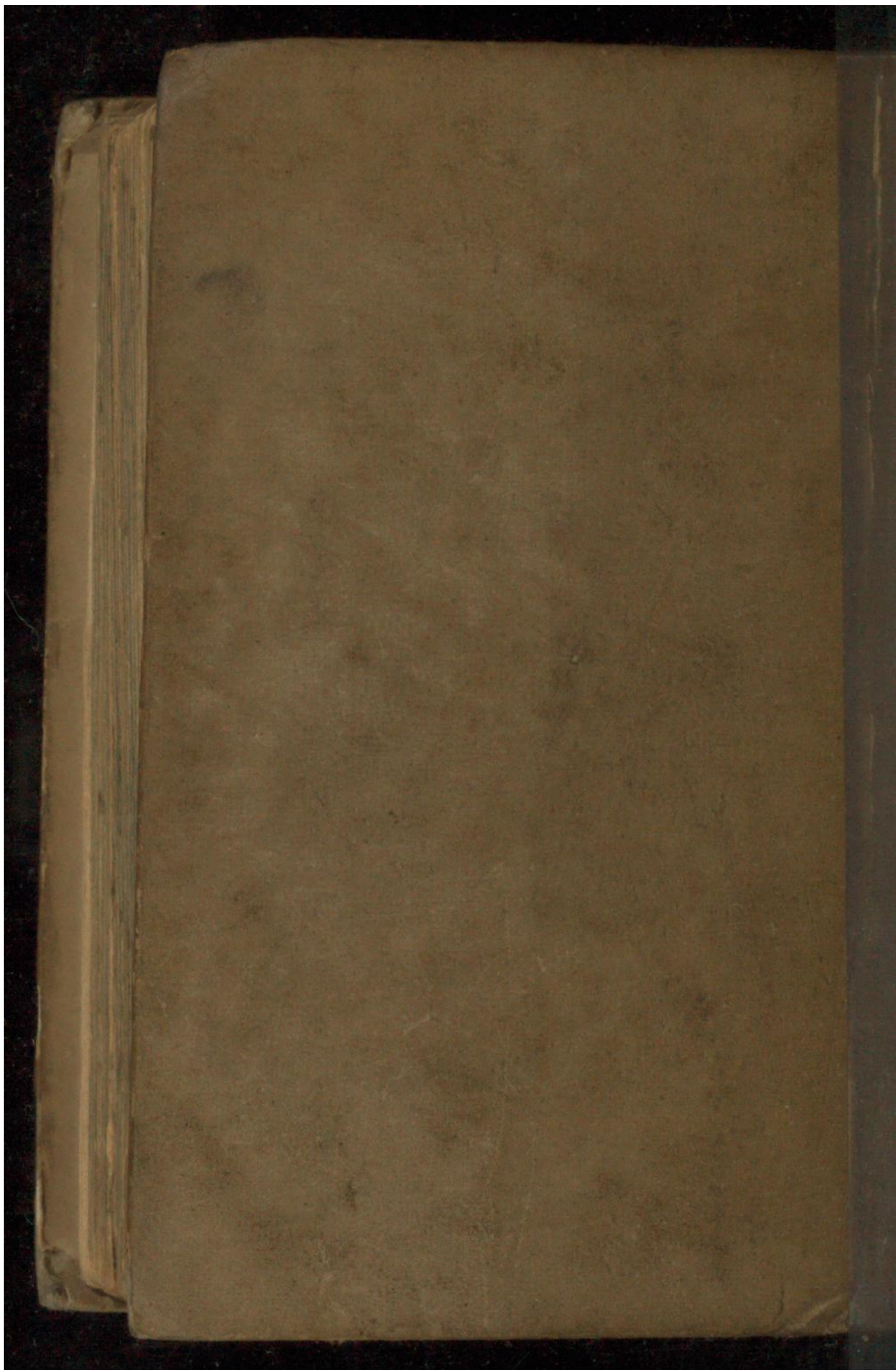

J. C. Agrippa: de vanitate scientiarum. 1564.

DR. ERNST DARMSTAEDTER
No. 32
COLLECTION

HENRICI CORNELII

AGRIPPÆ

AB NETTESHEYM,

DE INCERTITVDINE ET *vanitate scientiarum declamatio inuectiua, ex postrema Autoris recognitione.*

EXCVDEBATVR.

Anno 1564.

Mogalle

SPECTABILI VIRO D. AVGVSTINO FVRNARIO CIui Genuensi, Henricus Cornelius Agrippa ab Nettesheym.

S. P. D.

OGITANTI mihi (integerrime Augustine, qui bene merendi studio me tibi perpetuò debendæ gratiæ reum effecisti) quo cultu, qua veneratiõe, quo pignore, quáue ingenij industria tibi hanc animi mei obseruantiam testarer, animus erat te pulchro aliquo & magno (q̃n tu pulcherrimis maximisq́; dignissimus) munere adornare, ac cũ ornatissima sermonis integritate, tũ locupletissima rerũ digni-

tate, grauissimoq; sentẽtiarum põdere, tibi de penitissimis v- triusq;, diuinæ & humanæ literaturę libros offerre, verũ cùm ego tanto animo meo cùm doctrina & ingenio lõgè sim inferior, tũ dicendi facũdia, sermonisq́; elegantia illũ remoto gressu sequar, nõ habeo in mei ingenij suppellectile, quod p̃stare possim, p̃ter insignẽ ignorantiã, ipsumq́; iacet ingeniũ, fortunæ meę indignatione deiectũ, adeo vt ex ipsa indignatiõe ferme cũ Troiana illa Hecuba versus sim in canẽ, ac nullarũ viriũ sim ad bene dicendum, nil amplius memini nisi mordere, oblatrare, maledicere, cõuiciari, atq; sic adfectus, scripsi his diebus volumẽ satis amplũ, cui, De incertitudine & vanitate scientiarũ titulũ feci:

in

in quo sic in vniuersam illã sci-
entiarũ atq; artiũ gigantoma-
chiã oblatraui, sic oẽs illos sciẽ-
tiarũ & artium robustissimos
venatores validissimis morsi-
bus perstrinxi, vt quoties opus
ipsum reuiso, ipse ego me di-
mirer talẽ in hoĩe canẽ, & cui
nihil caninũ desit, præter vnã
adulationẽ, licet aulico admo-
dũ necessariã. Ne igit̃ obseruã-
tiæ tuæ desertor esse videar, dũ
cõdigna te, & ex scientiarũ de-
prõpta thesauris, fœcunda mu-
nera impẽdere nequeo, saltem
ex eadem ignorantiæ & indi-
gnationis meæ officina, hanc
Cynicam declamationẽ in ob
seruantiæ in te meæ argumen-
tũ tibi nũc offero: hac te dono,
hãc tibi dedicatã cõstituo, ma-
gnitudinem animi erga te mei
libenter ostensurus, atq; quàm

vigilé custodē, quā oculatum speculatorē, quàm audacē militem, quā magnanimū ducē in me tibi acquisieris, qui cū velut è sublimi specula hostes ꝓcul denuncio, quo se diuinarū literarū ciues in loca recipiant tutiora, tū pro eorundē omnium salute omnibus me lacerādum obijciens, primus cominusq; in acie ꝓpugno: quò facinore tantū abest quod metuam inuidiam, vt gratiā ab omībus mihi deberi putem, qui ad operam publicæ vtilitatis simul speculator & miles, denūciem & impugnē, quibus salus periclitatur humana, atq; insuper ducē me præbeā ijs, q̨ egrediētes humanarū scientiarū labyrinthū, in arcē tendūt veritatis. Accipe igitur nūc Augustine colendissime hāc, qualiscun-

cun-

cunq; eſt declamationẽ, atq; il-
lã tibi tuo iure habe. Scio enĩ,
ſi venator es, & canes amas, nõ
poterit illa tibi nõ eſſe gratiſsi-
ma. Verũ ego nũc è cane in cro
codilum aut draconẽ aliúmue
igniuomũ ſerpentẽ migrabor,
& pyrographiam (opus quale
hactenus noſtra non viderit æ-
tas, ſed non niſi famoſo cuiquã
orbis vaſtatori profuturũ) ꝓ-
tinus abſoluam: tum ſacra me
ſpargã lympha, & flumine vi-
uo abluã, quo tandẽ fatalibus
his laruis exutus, rurſus in ho-
minem reuertar, ne quãdo ni-
miũ pythagoriſſans, & in tam
varias beluas demigrans, tandẽ
Luciani & Apuleij inſtar, in
philoſophantem aſinũ vertar,
ſed tu nũc feliciſsime vale me-
minerisq́; cũ hæc nr̃a legeris,
quia nihil ſcire feliciſsima vita.

HENRICVS COR-
nelius Agrippa ad
lectorem.

N nō tibi lector studiose, magnanimum præaudaxq́; ac pene Herculeum hoc meū facinus videbitur, contra vniuersam illam scientiarum omnium atq; artium gigantomachiā arma sumere, ac vniuersos illos scientiarum, artiumq́ue robustissimos venatores in arenam prouocare? infrement aduersum me doctorum supercilium, Licentiatorum eruditio, magistrorum autoritas, baccalauerorum conatus, & scholasticorum omnium zelus, mechanicorumq́; seditio. Quos si confecero, nōne aut par, aut maius erit, atque leonem Nemæū claua percute-

cutere, hydram Lernæam igne inte-rimere, aprum Erimanthæum occide-re, ceruā Menalio nemore aurea cor-nua gerentem capere, Stymphalidas aues in nubibus ſagittis confodere, Antæum intra vlnas opprimere, co-lumnas in Oceano figere, Geryonē tri cipitem vincere, boues abigere, taurū perimere, Acheloum monomachia ſu-perare, Diomedis equos abducere, Cerberum vinctum catena trahere, aurea Heſperidum mala rapere, eiuſ-que generis plura, quæ ab Hercule & magnis laboribus nec minori periculo geſta ſunt, cùm non minoris laboris, periculi aut quàm maximi ſit, hæc gymnaſiorum atque paleſtrarum mō-ſtra ſuperare? Neque enim non vi-deo, quàm cruenta pugna hic mihi co-minùs ineunda eſt, atq; plenū periculo bellū, cùm ſim tā potētiſſimorū hoſtiū vallatus exercitu. Hei quot me machi

 nis opus-

nis oppugnabunt, quot me impetent molimini bus, quot me persequentur ignominijs? Obstrepent in primis pediculosi grammatici, atque etymologijs suis ex Agrippa nomen indent podagricum. Adtoniti poetæ pro Momo uel hirco Aesopico traducent carminibus. Nugiuendæ historiographi supra Pausaniam & Herostratum prophanabunt. Magnicrepi rhetores iratis oculis, terribili vultu, grandistrepis vocibus, dirisque gesticulationibus perduellionatus accusabunt. Monstruosi memoriographi laruis cerebrum obtundent. Pugnaces dialectici innumera syllogismorum tela in me cõijcient. Flexiloqui sophistæ verborum laqueis suisque indissolubilibus, ceu iniecto freno, obturabunt. Barbarus Lullista absurdis verbis ac solœcismis dementabit caput. Terra cœloque proscribent impij mathematici.

matici. Atomographi arithmetici concitatis in me fœneratoribus, ad alieni æris rationem cogent. Ad laqueum adiget peruicax aleator. Infaustos numeros supputabit sortilegus Pythagorista. Carcerem tristitiamque infelices figuras proijciet pũctator geomantes. Canent me in triuijs vulgi fabulam multi toni musici, ac stridulis ronchis dissonisque concharum, peluium, patinarumque strepitibus, plus quàm solent digamorum sponsalitijs, obturabunt. Excludent choreis pompose matronæ. Oscula negabunt blandulæ puellæ. Camelum saltantem subsannabunt garrulæ ancillullæ. Saltator histrio ludet in me turpi scena tragœdiam. Dextera, leuaque impetet centimanus gladiator. Perplexi geometræ iniectis triquetris tetragonisque circulis, tanquam Gordia-

Gordionijs nodis irretitum captiua-bunt. Simia vel ipso Thersite defor-miorem pinget sculpetque inanis o-pticus. Vltra Sauromatas & glacia-lem relegabunt vagi cosmimetræ. Dædaleus architectus inexpugnabi-libus machinis clandestine subcuni-culabit, correptumque inobseruabili-bus labyrinthis errare coget. Ad ar-rugias condemnabit Stygius metal-larius. Suspendium comminabun-tur fatales astrologi, cœlorumque la-bili vertigine conscensum ad superos cohibebunt. Ominabuntur omne ma-lum minaces diuinatores. Frigidum in Venerem, inualidique femoris dif-famabit importunus physiognomus. Cerebricosum asellum pronunciabit delirus metoposcopus. Diuinabit om-nia sinistrè fatidicus chiromantes. Tristi auspicio exaugurabit præsagus aruspex. Mittet vltrices flammas Io-

uis,

uis, & præsagi fulminis ignes portentosus speculator. Nocturnis terrebit lemuribus tenebricosus oniropola. Furens vates ambiguo decipiet oraculo: Prodigiosi magi tanquam alterum Apuleium aut Lucianum in asinum, non tamen aureum, sed fortè stercorarium transformabunt. Spectris atque manibus persequetur ater goeticus. Sacrilegicus theurgus caput consecrabit ἐς κόρακας vel fortè in cloacas. Imprecabuntur suã detractim dementulati cabalistæ. Acephalum spadoném ve repræsentabit anilis præstigiator. Discerpent pugnacißimis opinionibus contentiosi philosophi. Nosque inter canem & crocodilum migrare facient circulatores Pythagorici. Dolio aut sepulcro recludent fœdi mordacesque Cynici. Vxorem cõmunicandam clamabunt pestilentes Academici. Enecabunt crapula glu-

tones Epicurei. Mortificabunt animam, excludentque paradiso impij Peripatetici. Seueri Stoici ademptis humanis affectibus, in silicem permutabunt. Vaniloqui metaphysici velut ex chao Demogorgoneo eorum quæ nusquam sunt nec erant, nunquam non paradoxis mentem euertent. Censores ethici in centum referent tabulas, interdicet muneribus legislator politicus. Abdicabit aula voluptarius princeps. Sißirijs propellent ambitiosi optimates. Insensatus populus vicatim affliget opprobrijs. Phalaris tauro cruciandum recludet terribilis tyrannus. In exilium agent factiosi oligarchæ. Plebs impetuosa & multorum capitum mala bestia, indicta causa, rapiet in exitium. Proditionis insimulabit afflicta quæuis respublica. Aris interdicent auari sacerdotes. A pulpito lacessent laruati cucullio-

nes.

nes, contumeliosíque hypocritæ. Peccata reseruabunt æternis ignibus plenipotentes pontifices. Gallicam scabiem comminabũtur salaces meretriculæ. Rapax leno lenaque temulenta obstetricabunt loculos. Excludent xenodochijs bulcerosi mendicantes. Sacrum incendium rabidósque morsus offerent gyrouagi quæstuarij, suisque destituent indulgentijs. Obærabit macello infidus dispensator œconomus. Impingit in Scillas blasphemus nauta. Mercator improbus vsuris oppignoratum absumet. Furax quæstor compilabit stipendium. Probibebunt amœnis hortulis duri agricolæ. Lupisme deuouebũt ociosi pastores. Hamũ subijciet latentẽ vndiuagus piscator. Canes accipitresq; immittet clamabundus venator. Deprædabit armipotens miles. Submouebũt ordine purpurati nobiles. Exuent maiorem imaginibus

paludati

paludati heraldi, indictisque equitijs, quæ torneamenta vocant, pro rustico exactionario inclamitabunt. Lotio & retrimentis scatophagi medici perfundent. E quibus loquax logisticus disputando de morbo, tempestiuum subtrahet remedium. Temerariusque empyricus dubio experimento mortis exponet periculo. Fallax methodicus procrastinando remedia, ægritudinem producet suum ad compendium. Exugent clysterijs sordidi pharmacopolæ. Dentibus ac testibus insidiabuntur emasculatores chirurgi. Dissecandum postulabunt crudeles anatomistæ. Angario recludet immundus veterinarius, ac quadrigario puluere occæcabit oculos. Fame conficiet præuaricator diætarius. Offam insulsam siticulosus obtrudet coquus. Diuitijs interdicet prodigus alcumista, ablegabitque fornaculis. Vastissi-

mis glossarum voluminibus obruent niexpugnabiles iuristæ. Maiestatis reum agent fastuosi legulei. Excommunicabunt diris execrationibus arrogantes canonistæ. Sexcentas calumnias intentabunt litigiosi causidici. Colludet cum aduersario deserta causa subdolus procurator. Subscribet falsum dubius tabellio. Condemnabit actionis inexorabilis iudex, negabitque (quos vocant) appellandi apostolos. Destituet rescripto imperiosus archiscriba cancellarius. Hæreseos inclamabunt obstinati theosophistæ, aut ad idola sua sectari compellent. Ad palinodiam vociferabunt superciliosi magistri nostri, magnisque sigillis proscribent Sorbonici Atlantes. Vides nunc lector quanta obeam pericula? Facile tamen hos insultus euadendi spes est, si tu modò veritatis patiens, posito liuore, candido animo ad

hæc

hæc legenda accesseris. Habeo præterea quo me tuear verbum dei, quod ego his pro clypeo scutoq; intrepidus opponam. Et si oporteat, qui pro illo libens tantos in me concitaui hostes, libens etiam occumbam, priusquam deseram. Et te scire volo, me nõ odio, non ambitione, non dolo, non errore inductum hæc scripsisse, nec me sacrilega cupiditas, nec improbæ mẽtis arrogantia ad hoc impegit, sed causa omnium cùm iustissima tum verissima, quòd videlicet videam multos humanis disciplinis scientijsq; vsque adeo insoloscere, vt sacrarum literarum eloquia, & canonicas spiritussancti scripturas (quia careant ornamentis verborum, viribus syllogismorum, affectatisq; suadelis, & peregrina philosophorum eruditione: sed simpliciter in operatione virtutis, & nuda fide firmatæ sunt) idcirco tanquã rusticas & idio-

idioticas nō modò despicere et asperna ri, sed & velut contēptu quodā insup insectari. Alios etiā videmus, licet sibi magis pij videātur, qui Christi leges ꝓbare & cōfirmare nitūtur decretis phi losophorū, illis plus tribuētes quā san ctis dei prophetis, euangelistis & apo stolis, cū tamē hi ab illis plus disdiapa son absunt. Præterea in multis ac fere me oībus gymnasijs peruersus mos ac dānabilis cōsuetudo inoleuit, ꝙ initiā dos discipulos iureiurādo adigūt, Ari stoteli aut Boethio, aut Thomæ, aut Alberto, seu alio cuiuis suo scholastico deo sese nunquam repugnaturos: à qͥ bus si quis latum vnguem diuersum senserit, hunc hæreticum, scandalo sum, piarum aurium offensiuum, i gne flammisq̃ absumendū proclamāt. Hi igitur tam temerarij gigātes, & sa crarū literarū hostes aggrediēdi sunt, illorū castra et arces expugnāda sunt, ostens

ostenduntq́ quanta sit hominum cæcitas, cum tot scientiis & artibus, cum tot insuper singularum magistris & autoribus, semper à veritatis cognitione aberrare, quanta etiam temeritas, quàm arrogans præsumptio, philosophorum scholas præferre ecclesiæ Christi, opinionesq́ hominum præponere aut adæquare verbo dei. Deniq; quàm impia tyrannis, captiuare ad præfinitos autores studiosorũ ingenia, & adimere discipulis libertatẽ indagandæ & sequendæ veritatis. Quæ omnia cùm tam manifesta sint, vt inficias iri non poßint, venia dãda erit, si liberius ac fortè amarulentius in aliqua disciplinarum genera, earundémue professores videar peroraré.

Vale.

LOCI COM-
MVNES SIVE CA-
pita tractandorum.

De hi

CAPITA.

De go-

Inter diuos nullos non carpit Momus.
Inter heroas monſtra quæque inſectatur Hercules.
Inter dæmones Rex Herebi Pluton iraſcitur omnibus vmbris.

Inter philoſophos ridet omnia Democritus.
Contra deflet cuncta Heraclitus.
Neſcit quæq; Pyrrhias.
Et ſcire ſe putat omnia Ariſtoteles.
Contemnit cuncta Diogenes.
Nullis hic parcit Agrippa.
Contemnit, ſcit, neſcit, flet, ridet, iraſcitur, inſectatur, carpit omnia.
Ipſe philoſophus, dæmon, heros, Deus & omnia.

NOBILIS VIRI HENRICI CORNELII AGRIPPAE,

Equitis aurati, & vtriusque Iuris doctoris, sacræ Cęsareæ maiestatis à cõsilio & archiuis indiciarij, de incertitudine & vanitate scientiarũ atq; artiũ declamatio.

De scientijs in generali. Caput. I.

Etus opinio est & ferme omnium philosophantiũ cõcors & vnanimis sententia, qua arbitrantur scientiã quamlibet, homini ipsi ꝑ vtriusque captu ac valore nõnihil diuinitatis adferre, ita vt sępe vltra humanita-

tis limites in deorum beatorum choros eos referre poſsint: hinc varia illa & innumera ſcientiarum encomia prodierũt, quib vniſquiſq; eas artes atq; diſciplinas, in quib' iam diuturno exercitio ingenij ſui vires exacuit, non minus ornato, quàm lõgo ſermõe nititur omnibus anteferre, & vel ſupra cœlos ipſos extollere. Ego verò alius generis pſuaſus
„ ratiõibus, nil pernicioſius, nil peſti-
„ lentius hominũ vitæ, animarũque
„ noſtrarum ſaluti poſſe contingere
„ arbitror, quã ipſas artes, ipſasq; ſci-
„ entias. Ideoque conuerſo ordine a-
„ gendum cenſeo, & ſciẽtias ipſas nõ
„ tantis præconijs extollendas, ſed
„ magna ex parte vituperandas eſſe
„ mea opinio eſt, nec vllam eſſe quę
„ careat iuſta reprehenſionis cẽſura,
„ neque rurſus quæ ex ſeipſa laudem
„ aliquam mereatur, niſi quam à poſ
„ ſeſſoris probitate mutuatur. Ea au-
„ tem modeſtia hanc ſentẽtiam meã à vobis accipi volo, vt me nec alios velle reprehendere, qui diuerſum

ſenti-

ſentiunt, nec mihi aliquid arrogare inſolétius putetis. Itaq; mihi in hoc à reliquis diſſentiéti veniã dabitis, donec à ſingulis per ordinem literarum facultatibus, hanc ſententiam auſpicabimur, non vulgaribus duntaxat argumentis, & à ſuperficie rerum ſumptis, ſed rationibus firmiſſimis, & ex intimis rerum viſceribus eductis, non vlla Demoſtenis aut Chryſippi arguta eloquentia, quæ mihi ſacras literas profitenti opprobrio eſſet futura, tãquam adulationes amanti ſi fucos dicendi ſequar. Nam loqui propriè, non eloqui: & rei veritatem, nõ ſermonis ornatũ, ſacrarum literarum profeſſorũ intendere decet. Non enim in lingua, ſed in corde veritatis ſedes eſt. Nec intereſt in dicẽdis veris quali ſermone vtamur: mendacium enim eloquentia, verbisq́ue phaleratis indiget, vt ſe poſsit hominum mentibus inſinuare: veritatis autẽ ſermo, vt ſcribit Euripides, ſimplex exiſtit non quærens fucum, nec pigmẽta.

Euripide[s]

Quòd si ergo assumptum negotiũ absq; omni eloquentię flore (quę ea ipsa quoq; nunc à nobis, etiam non tam negligenda, quàm damnã da erit) vestris delicatissimis aurib* offundam, ea vos precor feratis patientia, qua Romanus ille Imperator quondam cum exercitu constitit, vt audiret mulierculam: atque Archesilaus rex interdũ audire voluit raucos & inamœnæ vocis homines, quo audiens postea eloquẽtes, plus caperet delectamẽti. Memineritis illius Theophrasti sententiæ apud maximos quosque & elegantissimos viros etiã rudes loqui posse, dummodo fide & ratione loquãtur: atq; ne quasi oscitantes vos auribus pendere sinam, quibus vestigijs & inditijs veluti canibus hanc narratam opinionem meam venatus deprehenderim, nunc proferam in medium: si modo id vos prius commonuero, scientias omnes tam malas esse, quàm bonas: nec aliam nobis supra humanitatis metã affer

re

Theophrastus

re deitatis beatitudinem, nisi illam fortè, quam antiquus ille serpens pollicebatur primis parentibus, inquiens: Eritis sicut dij, scientes bonum & malum. In hoc itaque serpente glorietur, qui gloriatur se scire scientiam, quod probè factitasse legimus Ophitos hereticos, qui serpentem in sacris suis colebant, dicentes ipsum in paradiso virtutis cognitionem induxisse: Astipulatur istis Platonica historia, Theutum quendam humano generi infensum dęmonem scientias primum excogitasse, non minus offensiuas quàm vtiles, vt prudentissimè disseruit ille totius Aegypti rex Thamus, de scientiarum ac literarum inuentoribus. Hinc est quod Grammatici plerique dęmones quasi scientes exponut: sed esto, has fabulas suis Poetis philosophisque relinquamus, & non sint alij scientiarum inuentores quàm homines, atque illos scimus fuisse pessimę generationis filios, fili-

filios inquam Cain, & de quibus vere dictum est: Filij huius seculi prudētiores sunt filijs lucis in generatione hac. Si itaq; nunc scientiarum inuētores homines sunt, nónne omnis homo mēdax, nec est qui faciat bonū vsq; ad vnū? Sed esto, rursus sint homines aliqui boni, nihil scientiæ ipsæ bonitatis, nihil veritatis habebunt, nisi quantum ab ipsis inuentoribus, vel possessorib' mutuantur vel acquirunt. Nam si in malū quēpiam inciderint, noxiæ erunt, illumq; ex malo reddent deteriorem, vt peruersum grammaticum, vaniloquum poëtam, mēdacem historicum, rhetorē palponē, memoriographum ostentatorem, litigiosum dialecticum, sophistam perturbatorem linguacem Lullistā, arithmeticum sortilegum, lasciuū musicum, impudicum saltatorem, geometram iactatorem, cosmographum erronem, architectum perniciosum, nautam piratam, astronomum fallacem, Magū flagitiosum,

per-

perfidum cabaleum, physicũ somniatorem: portẽtosum methaphysicum, morosum ethicum, iniquum politicum, principem tyrannũ, magistratum oppressorem, populum seditiosum, sacerdotem schismaticum, monachũ superstitiosum, prodigum œconomum, mercatorem falsiiuriũ, quæstorem cõpilatorem segnem agricolã, pastorem abigeũ, piscatorẽ maledicũ, venatorẽ latronem, militem prędonem, nobilem exactorem, medicũ occisorẽ, pharmacopolam veneficum, coquum helluonem, alchimistã impostorẽ, iurisconsultum versipellem, causidicum mille scelerum protectorẽ, tabellionem falsarium, iudicem venalem, & è sublimi tribunali latronem, theologum hęreticum, & vniuersæ multitudinis seductorem. Nihil autem inauspicatius quàm ars, quàm scientia impietate constipata, & malarum rerum perniciosissimus est maximus quisque artifex, & doctissimus autor. Quod si etiam

in non tam malum ſed ſtultum aliquem incidāt, nihil illo inſolentius ac importunum magis: nam præter id quod illi de cognata ſtultitia ſupereſt, tuetur illam doctrinæ autoritas, habetq; literarum inſtrumenta, quibus ſuam defendat amentiam, quibus cæteri ſtulti carentes mitius inſaniunt, quemadmodum de rhetore ait Plato: Nam quo erit (inquit) ineptior atq; indoctior, hoc plura narrabit, imitabitur omnia, nihilq; ſe indignū exiſtimabit. Nil igitur exitialius quàm cum ratione inſanire. Si quis autem vir bonus & ſapiēs illas poſsideat, fortaſsis bonæ erunt ſcientiæ, ac reipub. vtiles, poſſeſſorem autem ſuū nihilo reddent beatiorem: non enim (vt aiunt Porphyrius & Iambicus) verborum accumulatio diſciplinarūq; multitudo beatitudo eſt, quæ nec vllū inſuper pro rationum ac verborum quātitate accipit incremētum: quòd ſi ita eſſet, nihil prohiberet illos, q omnes congregauerūt diſciplinas,

eſſe

esse beatos: hũc verò qui his careat, nequaquã: essentq; philosophi sacerdotib' beatiores. Vera enim beatitudo non cõsistit in bonorũ cognitione, sed in vita bona: non intelligere, sed in intellectu viuere: neq; enim bona intelligẽtia, sed bona voluntas coniungit homines Deo, nec aliud efficiunt disciplinę, foris adhibitæ, nisi quia cõditionem nobis quandam purgatoriam adhibent, ad beatitudinem aliquid conducẽtem, non tamen rationẽ ipsam qua nobis beatitudo compleatur, nisi eis adsit & vita, in ipsam bonorum translata naturã: sępissime enim est compertum, vt ait Cicero pro Archia, ad laudem atq; virtutẽ naturam sine doctrina, quàm doctrinã sine natura valuisse. Non igitur tam longa, tam difficili, & vix vnquam perscrutabili (vt Auerroistæ contendunt) scientiarum omnium disciplina animum imbuere opus erit, quã ipse etiã Aristoteles beatitudinem ait valde communẽ, & quam cũcti

Cicero.

facile adipisci queant, per discipli-
nã quanda & diligentiã, quã scilicet
ait facilem, & quasi cõmunem fa-
cultatem contemplandi obiectum
oĩm nobilissimum scilicet Deum:
qui quidem tam facilis omnibus
communis contemplandi actus,
non syllogizando & demonstran-
do perficitur, sed credendo & colẽ
do. Quę ergo nunc scientiarum feli
citas: quę sapiẽtium philosophorũ-
que laus & beatitudo, quibus scho-
læ omnes perstrepunt, resonantq;
encomijs eorum, quorum animas
diris cruciatibus distrahi audiunt vi
dentq; inferi? Vidit hęc August. &
Paulus. timuit, exclamans illud Pauli: Sur-
gunt indocti & rapiũt cœlos, & nos
cũ scientia nostra mergimur in in-
fernum. Quod si audendũ est ve-
rum fateri, tam est scientiarũ omni-
um periculosa incõstansq; traditio,
vt longè tutiùs sit ignorare, quàm
scire. Adam nunquam è beatitudi-
nis paradiso pulsus fuisset, nisi ser-
pente magistro didicisset scire bonũ
& ma-

& malum. Et Paulus eijciendos cẽset de Ecclesia, qui plus scire volunt, quàm oportet. Socrates dum omnes ferme disciplinas perscrutatus esset, tunc primum ab oraculo sapientissimus omnium iudicatus est, cùm se nihil scire palam fateretur. Tam est scientiarum omniũ cognitio difficils, ne dicam impossibilis, vt prius vita tota hominis deficiat, quàm vel vnius disciplinæ minima ratio perfectè inuestigari possit. Quod mihi hîc affirmare videtur Ecclesiastes, dũ ait: Intellexi quod omnium operum Dei nullã possit homo inuenire rationem, eorum quę fiunt sub sole, & quantò plus laborauerit ad quærendum, tantò minus inueniat, etiam si dixerit sapiẽs se nosse, non poterit reperire. Nihil homini pestilentius contingere potest quàm scientia: hęc est vera illa pestis, quę totum ac omne hominũ genus ad vnum subuertit, quę omnem innocentiã expulit, & nos tot peccatorũ generibus, mortiq; fecit

Paul. — Eccl. 3. — Scientia nihil pestilẽtius.

obnoxios, quæ fidei lumen extinxit; animas nostras in profundas cõijciens tenebras, quę veritatem dãnans, errores in altissimo throno collocauit. Quare iam non vituperandi mihi videntur Valentian. ille Imperator, quem acerrimum literarum hostem extitisse aiunt, atq; Licinius Imperator, qui literas virus ac pestem publicã dictitabat: quin & Ciceronem ipsum fontem literarum abundantissimum refert Valerius tandem literas contẽpsisse. Tanta autem est veritatis ampla libertas, liberaq́ue amplitudo, vt nullius scientiæ speculationib. non vllo sensuum vrgenti iudicio, non vllis logici artificij argumentis, nulla probatione euidente, nullo syllogismo demonstrante, nec vllo humanę rationis discursu possit deprehendi, nisi sola fide: quam qui habet, is ab Aristotele in priorum resolutionum lib. dicitur melius dispositus, quàm si esset sciens: quod exponens Philoponus

aite

ait, id esse melius cognoscentē quā per demonstrationem quæ per causam fit. Et Theophrastus in suis trās. naturalib⁹ sic ait: Vsque ad aliquid quidem possumus per causam speculari, principia à sensibus sumētes: quando autem ad ipsa extrema & prima transierimus, non amplius possumus scire, siue quia non habemus causam, siue propter intellect⁹ nostri infirmitatem. Et plato in Timæo ait, quod illa explicare plus est, quàm vires nostræ sufficiant, sed credi iubet ijs qui antè dixerūt, quanquam nulla demonstrationis necessitate loquantur fuerunt enim Academici philosophi in precio, qui dixerunt nihil posse affirmari: fuerunt Pyrrhonici, & alij multi, qui quidem nihil affirmabant: Nihil itaque pręcipuum habet scientia supra ipsum credere vbi videlicet probitas autoris mouet discipulorum liberam credendi voluntatē. Hinc Pythagoricū pręsumtū illud de magistro respōsum,

Theophrastus

ipse dixit. Et Peripateticorum illud vulgatum prouerbium, Vnicuiq; perito in arte sua credendum est. Sic creditur grammatico de verborum significationib⁹: Credit dialecticus de parte orationis à grammatico accepta. Assumit à dialectico rhetor argumentationis locos. Poeta mensuras mutuatur à musico. Geometra proportiões sumit ab arithmetico. Astrologus vtrisque fidem dat. Deinde transnaturales cõiectu ris vtuntur naturalium, & quisque artifex rectè præsumit de statutis alterius. Habet enim quęuis sciẽtia certa quędam principia, quę credere oporteat, nec vllo modo queant demonstrari: quę si quis pertinacius negare velit, non habent philosophi illi quo contra illum disputent, moxq; dicent, contra negantem principia non esse disputandũ, aut ad alia quędam extra scientię metas relegabunt, vt si quis (dicunt) neget ignem esse calidum proijciatur in ignẽ & quæratur ab eo quid

NB.

scienti-

ſentiat, ita demũ ex philoſophis tor tores fiunt & carnifices, volunt nos vi cogere fateri id quod ratione debuerant docere. Proinde nil reipub. infenſum ac pernicioſum magis quàm literæ, quàm ſcientiæ, in qua, ſi qui eruditione & ſcientia pręditi ſunt homines, eorum arbitrio, veluti plus ſapientiũ plurimum res gerũtur, ac plebis ſimplicitate multitudinisq; imperitia freti, omnem magiſtratus authoritatem ſibi ſoli vſurpant, vnde reipublicę ſtatus à populari in oliarchiam migrat, atq; exinde in factiones diuiſa, in tyrãnidem facile tranſit, quam nemo vnquam vſpiam terrarum obtinuiſſe legitur ſine ſcientia, ſine doctrina, ſine literis, præter vnum L. Syllam Dictatorem, qui ſolus ſine literis rẽ publicam occupauit, in quo tamen literarũ ignorantię vel hoc reſpublica maxime debet, quod tyrãnidem ſponte tãdem depoſuerit. Præterea omnes ſcientiæ, nil niſi decreta & opiniões hominum ſunt, tã noxiæ quam

Scientia.

quam

quam vtiles, tam pestiferę, quam salubres, tã malæ quã bonę, nusquam completæ, sed & ambiguæ, plenæ erroris & contentionis, atq; id nũc ita esse per singulas scientiarũ disciplinas progrediendo ostendemus.

De literarum elementis.
Cap. II.

NAm in primis quis nõ videt bene dicẽdi artes, dico Grãmaticam, Logicã, Rhetoricam, quę solùm vestibula ac fores scientiarum sunt, non autem scientię, sæpe nõ minus pestilitatis adferre quàm voluptatis, quibus tamen nulla alia veritatis regula est, quàm primorum quorumcunq; instituentium placita atq; voluntas, quod ab ipsis vsq; literarum inuentis, quæ prima artium illarum elementa instrumentaque sunt, plenissimè constat: quarum primæ fuerunt Chaldeæ, inuentore Abraamo, vt ait Philo, quibus Chaldæi, Assyrij & Phœnices vsi sunt: sed sunt qui aiũt, Assy-

ijs primũ literas dedisseRhadamã-
thũ. Post has Moises literas tradidit
Iudęis, fortè nõ quidẽ his characteri
bus, quibus hodie vtnutur, quę in-
uentum putantur Ezre, quem omni
um ferè veteris instrumenti librorũ
scriptorem existimant. Porro quidã
Linus Chalcides literas ex Phœnice
tulit ad Gręcos, sed Phęniceas, donec
Cadmus Agenoris filius alio chara-
ctere illis nouas literas daret nume
ro sexdecim, quibus Troiano bello
quatuor addit Palamedes. Postea
totidem Simonides Melicus. Aegyp
tijs autem primum scribendi vsum
tradidit quidam nomine Mennona
per animalium effigies, vt in obe-
liscis cernitur, sed literas illis primũ
dedit Mercurius, ille videlicet, quẽ
Lactantius ait quintum Mercurium
fuisse, cui Vulcanus Nili filius succes
sit in regnum Latinis verò literas
tradidit mulier Nicostrata, cogno-
mento Carmentæ. Septem itaque li
terarum genera antiquitùs pręcelle
bant, Hebrææ Græcæ, Latinæ, Syriæ,
Chal-

Chaldææ, Aegyptiæ & Geticæ, de quibus in peruetusto codice hos sequētes versiculos sese legisse refert Crinitus:

Moises primus hebraicas exarauit literas,
Mēte Phœnices sagaci condiderūt Atticas,
Quas Latini scriptitamus, edidit Nicostrata,
Abraam Syras, & idē repperit Chaldaicas,
Isis arte non minore protulit Aegyptias,
Galfila promsit Getarū quas videmus vltimas.

Cæteræ verò gentes & barbaræ nationes recentioribus temporib. nouas literas inuenerunt. Nā Gothis Cordanus Episcopus literas dedit, & antiqui Franci, qui sub Marcomiro & Pharamundo Gallias deuincerunt, suos habuere literarum characteres à Gręcis parum distantes, quibus Vuastaldus eorum patrio sermone descripsit historiam,

ſed inuentore illarum literarum incerto: extant etiam aliæ Francorum literæ, quarum inuentor quidã nomine Doracus, ſed à Vuaſtaldi charactere longè diuerſę: & adhuc aliæ inuentore Hicho Franco, qui cum Marcomiro ad oſtia Rheni venit è Schytia. Quin & Beda aliquas deſcripſit, ſed incerto inuentore, aliquorum Normanorum literas. Et multę alię gentes ſimili modo vel nouos ſibi literarum characteres conſtituerunt, vel ab antiquis acceptos pro parte aut immutarunt, aut corruperunt, vt Dalmatæ Græcas, & Armenij Chaldęas: at Gothi Longobardique Latinarum literarũ characteres dehoneſtauerũt. Multę pręterea antiquę literę perierunt. ſicuti veterum Hetruſcorum, quę tamen olim Plinio Liuioq́ꝫ teſtib. magno in precio fuerunt apud Roman. & adhuc cernuntur in antiquis monumentis harũ effigies, ſed penitus incognitę: nã Romanis olim orbẽ terrarũ vaſtãtib. obſoletis antiquis & cuiuſqꝫ

nationis proprijs, ſuarum vſum lite rarum illis violẽter imponebãt. Sic Hebręorum literę ſub captiuitate Babylonis perierunt, & lingua eorem à Chaldęis corrupta eſt. Sic antiquæ Germanorum, Gallorũ, Hiſpanorum, & aliarum nationum literę introductis Romanis characteribus perierunt, linguęq; earum gentium corruptę & immutatę ſunt. Contra Romanorum & literę & lingua à Gothis, Longobardis, Fràcis alijsq; barbaris gentibus vice verſa corrũpta ſunt & immutata: neq; enim latina lingua ea ipſa eſt hodie, q̃ olim, & de Hebræa lingua & charactere in inter ipſos Thalmudiſtas non modica diſſentio eſt: nam Rabbi Iehuda ait, protoplaſtum Adamũ Aramæo idiomate locutum. Marſutra ait, traditam à Moiſe legem charactere qui dicitur Hebręo, ideomate vero ſancto, quæ ab Eſdra in Aramæum idioma Aſſyriosq; characteres mutata, paulopoſt characteres retinens Aſſyrios, ſanctũ idioma

reſum-

resumpsit, Hebræo charactere cum Aramæo sermone relictis Chusi, hoc est, ijs, qui simul legem suscepe runt, & idola colunt, vt Samaritæ. Alij dicunt, non alijs à primordio quàm nunc, characteribus scriptam fuisse legem: propter præuaricatio- nem autem aliquando mutatum fu isse characterem, sed post pœniten- tiam restitutum, Rabbi Simon Elea zaris filius, & sermonem & characte rem nullo tempore mutatum pu- tat, adeo de Hebraicis, ne apud ip- sos Hebræos quidem aliquid habe- tur certi, atq; hæc est temporum vi- cissitudo, vt nullæ sint literę, nullæ linguæ, quæ hodie formam antiqui tatis suæ agnoscant aut intelli- gant.

DE GRAMMATICA. CAP. III.

AT ex his tam in constantib[9] & ad oẽ tẽpus mutbialibus principijs, literarum dico, & linguarum, prior Grammatica, dein-

mutabilib[9]

deinde cæteræ, quas diximus bene dicendi artes prodiere. Nam cũ parum visum esset literas scire, nisi certo grado formaq́ue iũgerentur, atque ex literis syllabæ, ex illis tandẽ verba & dictiões formarẽtur, sibiq́3 ad intelligentiam sermonis iungerentur, ausi sunt ingeniosi homines loquendi regulas, videlicet constructus, regiminis & significatorum ponere, ac velut linguæ frenum iniice re, vt quicquid secundum illas diceretur, bene dictum esset, essetq́3 ars bene dicendi, vocaruntq́ue artem hanc Grammaticam, eius inuentor apud Græcos primus traditur Prometheus, Romam primus intulit Crates Mallotes, missus ad senatum ab Attolo, inter secundum & tertium bellum Punicum, quam postea magno fastu professus est Palemon, adeo vt nomen arti indiderit, voceturq́3 Grammatica ars Palæmonia, vir admodum arrogans, vt iactaret secum & natas literas & interituras, tamq́3 superbus, vt omnes æui sui doctissimos

Palemonis arrogantia.

mos

mos viros contemptui haberet: etiã ipſum M. Varronem porcum appellare auſus ſit. Verũtamẽ ipſa Latina grammatica tam egena eſt ac Græcæ literaturæ obnoxia, vt qui hanc non calleat, is è grammaticorum numero protinus ſit eijciendus. Omnis itaque literaturę ſeu grammaticæ ratio, non niſi in ſolo vſu maiorum, autoritateq́ȝ conſiſtit, quibus placitum eſt, ita rem vocari, ſicq́ȝ ſcribi, verbaq́ȝ ſic & ſic cõponi & cõſtrui, quod ipſi tunc bene dictum vocãt. Vnde Grammatica ſe rectè loquẽdi artem iactat, ſed falſò, cum idipſum longè melius diſcimus à matrib. aut nutricibus mulierculis, quàm à grãmaticis. Gracchorum linguam (qui eloquentiſsimi ſunt habiti) mater Cornelia formauit. Silem Aripithis, Scythiæ regis filium Iſtrina mater grȩcam linguam docuit. Notum eſt in multis prouincijs exterarum gentium colonias inductas, natos filios matrum ſermonem ſemper tenuiſſe. Hinc Plato atqȝ Quintilianus de

deligenda pueris nutrice idoneæ tam solicitè statuerunt. Absit ergo vt hanc rectè loquendi rationem ab illis in grammatistas transferamus: qui cùm nihil præter vnam grammaticam profiteantur, nihil sciunt minus. Siquidem Priscianus hanc ne toto vitæ suæ tempore discere potuit: & Didymus de ea quatuor, siue, vt alij dicunt, sex milia librorum scripsisse perhibetur. Legimus Claudium Cæsarem ita fuisse græcis literis deditum, vt tres literas nouas illi linguæ adinuenerit, quas postea princeps non omisit. Et Carolus ille Magnus germanicæ linguæ grammaticam commentus est, mensibusque ac ventis noua nomina indidit. Et in hunc vsque diem dies noctesque laboratur, scribuntur commentaria, elegantiæ, quæstiones, annotationes, scholia, obseruationes, castigationes, centuriæ, miscellanea, antiquitates, paradoxa, collectanea, additiones, lucubratiões, iteratæ ac

reiteratæ

reiteratæ editiones. Atque interim parturiuntur nobis totidem grammaticæ, quot ſunt grammatici. Neque tamen quiſpiam illorum, ſiue græcus, ſiue latinus fuerit, rationem reddidit, quomodo orationis partes diſtinguendę ſunt, quis illarum in conſtructione ſeruandus ordo: an quindecim duntaxat ſint pronomina, vt ſentit Priſcianus, an plura, vt Diomedes & Phoca voluerunt: an participium per ſeſe poſitum remaneat aliquando participium, vtrum gerundia nomina ſint an verba. Cur græcis neutri generis pluralia nomina cum verbo ſingularis numeri coniugantur. Qua ratione liceat latinis nomina terminata in a & in vs, proferre in vm, ſicut pro margarita margaritum, pro punctus punctum. Quomodo nominatiuus Iupiter producat genitiuum Iouis. Atque qua ratione verba neutralia alij admittunt, alij excludunt. Cur pleraſque latinas dictiones alij cum græca dihthongo

ſcribunt, alij non, vt fœlix, quæſtio. Atque an latinè æ & œ diphthongi ſcribantur tantùm, & non proferantur, aut ambæ vocales, ſicut ſcribuntur, ita ſub vna ſyllaba exprimantur. Similiter cur in latinis pleriſque vocabulis, aliqui y græco, alij i latino ſolummodo vtantur, ſicut in Conſidero. Item in aliquibus quidam duplicant literas, quidam non, vt in cauſſa, relligio. Cur caccabus, cùm habeat primam ſyllabam poſitione geminati cc productam, nihilominus à pleriſque poêtis vt plurimum corripiatur. Item vtrum Ariſtotelis anima ſcribi debeat endelechia per delta, vel entelechia per tau. Prætereó infinitas & nunquam ceſſaturas eorum contentiones de accẽtibus, de orthographia, de pronuntiatione literarum, de figuris, de etymologijs, analogijs, deq́ue cæteris pręceptiõibus & regulis, inflectionibus & modis significãdi: de mutatione caſuum, varietateque temporũ, modorũ, perſonaum, nume-

numerorũ deq; varijs impedimẽtis, & ordine cõstructionis: Deniq; de ipso literarum Latinarum numero ac genealogia: & vtrum H. sit litera, nec ne, & huiusmodi plura. Ita non solùm in dictionibus & syllabis, sed & in elementis nulla ratione reddita à se iuuicem dissentiunt. Cuiusmodi pugnam Lucianus Samotensis de S. & T. consonantibus lepidissimo libello derisit, cuius exemplum esse potest in thalassa & thalatra. Quidam etiam Andreas Salernitanus de ea re grammaticale bellum studiosa facundia descripsit. Sed pauca & modica hæc sunt. Plura & maiora de nominum deprauatis interpretationibus dicere possemus, quibus vniuerso orbi plurimũ imponunt, è quibus primum in republica non minima mala procedunt, dum legibus subijci, seruitutem exponunt: ciuium autem libertatem iuterpretantur eam, vbi vnicuique licet quod libet: ac isonomiam, hoc est, iuris æqualitatem

 diluunt,

dicunt, vbi omnibus indiſcretim idem ius, idem honos, idem prę-mium. Simili modo tranquillum imperium aiunt, vbi omnia principis libidini obſecundant: feliciſsimum, vbi populus luxu defluit & ocio. Similibusq́ue admodum multis, & medicina, & leges, & canones corruptę ſunt expoſitiōibus, quibus cogunt ipſas etiam ſacras literas, ipſumq́ue Chriſtum à ſe diſſentire contorquentes illas non ad ſenſum ſpriritus ſancti, nec ad communem hominum ſalutē, ſed ad ſuum ipſorum compendium. Ex qua re ſępe grauiſsima imminerunt pericula, vt ſolet error in vocabulis errorem parere in rebus. Cuiuſmodi deceptus quondam rex primus Hebręorum Saul in verbo Zobar, quod & maſculum ſignificat & memoriam: cum dixiſſet Deus, Delebo memoriam Amelech, ipſe SAVL putabat ſi mares abſtuliſſet, ſe ſatisfeciſſe præcepto. Contigit & Gręcis & Ita-

lis

is similis error in verbo Phos, quod & hominem significat & lumen. Vnde quondam Saturnalium cultores verbi ambiguitate decepti, hominem quotannis Saturno immolarunt, dum illum accensis luminibus æquè placare potuissent. Quæ gens tam stulta, tandem Herculе magistro resipuit. Tandem etiam Thelogi, & fratres cucullati, sese grammaticis inserentes, de verborum significationibus cum multis hæresum appendicibus digladiantur, euertentes scripturas occasione grammaticæ, interpretes mali effecti eorum quę bene dicta sunt homines vani, & verè infelices, per artem suam semetipsos excæcantes, fugientes lumen veritatis: & dum virtutem dictionum curiosè nimis scrutantur, sensum scripturarum nolunt intelligere, sed nuda vocabula tenentes circa illa morantur, subuertentes & amittentes verbum veritatis. Sicut narratur de sacrificulo illo, siue verum siue fabu-

la ſit, qui cùm plures haberet hoſtias, ne in grammaticam committeret, in hæc verba conſecrauit: Hæc enim ſunt corpora mea. Vndénam orta eſt illa Antidicomarianitarum & Eluidianorum execranda hæreſis, diuæ CHRISTI matris perpetuam virginitatem negãtium, niſi ex hoc vnico vocabulo Donec: vbi legitur in Euangelijs: Quoniam Ioſeph non cognoſcebat eam donec peperit filium ſuum primogenitum. Ad quantam Latinæ cum græca Eccleſia contentionem concitarunt duæ ille dictiones Ex & Per, Latinis aſſerentibns ſpiritum ſanctũ procedere ex patre & ex filio, Græcis autem dicentibus non ex filio, ſed ex patre per filium? Quantas rurſus Tragœdias mouit dictio illa Niſi, in Concilio Baſilienſi? Bohœmis vtriuſque ſpeciei communionem neceſſariam adfirmantibus, quia ſcriptum ſit: Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in

tam in vobis. Vndénam illa Vualdensium & sequacium recentiorumq́ue circa Eucharistiam hæresis? nisi ex illa dictione, Est, quam illi symbolicè ac significatiuè duntaxat dictam volunt, tropumq́ue subesse verbis, Romana Ecclesia illam essentialiter exponente? Sunt adhuc aliæ grammaticorum perniciosæ hæreses, verùm tam occultæ, tamq́ue subtiles, vt nisi Oxonienses acutissimi Anglorum theologi, atque Parisiensium Sorbonistæ, lynceis oculis has perspexissent, magnisq́ue sigillis condemnassent, vix aliquis posset præcauere. Eiusmodi sunt, si quis æquè bene dictum senserit, Christus prædicas, CHRISTVS prædicat, Ego credis, tu credit Credens est ego. Item quod verbum Manens verbum, potest priuari omnibus accidentibus: Item quòd nullum nomen est tertiæ personæ, & his similia. Quæ profectò si hęretica dici debeant, hæretici erunt in primis, prophetæ Isaias & Malachias,
 quorum

quorum vterque inducit Deum de se ipso loquentem: Prior ad Ezechiã his verbis: Ecce ego addet super dies tuos, &c. non enim dicit Addam, sed addet. Alter sic: Et si domini ego, vbi est timor meus? quo in loco facit deum pluratiuè se appellare dominos, sed multò magis hęretici erunt omnes qui, nunc per vniuersum Romanum orbem habentur Theologi, quatenus vniuersam orthodoxę Ecclesiæ doctrinam nouitate pronunciationis contra omnem grammaticorum artem ac vsum ad confictas voces, monstrosa vocabula, & perplexa sophismata protraxerunt: ausi insuper docere theologiam ipsam incorrupto sermone tradi non posse. Sunt infinita horum similia: & miserandũ est ætate nostra, quantas contentiones & errores moueant pertinaces grammatici & superbi sophistæ suis peruersis vocabulorum interpretationibus, dum alij ex verbis colligunt sententias, alij contrà ex sententijs

colli-

colligunt verba. Hinc in medica arte, in vtroq; iure, in philosophia & theologia, cæterisq; facultatibus literarũ infinitæ contẽtiones erroresque quotidie insurgunt. Nihil enim demonstrant grãmatici, sed solis nitũtur autoritatib⁹, q̃ sæpissime inter se tã variæ sunt atq; discordes, vt necessariũ sit plurimas illarũ esse mendaces, quarum præceptionibus qui maxime confidunt, hi rectè loquuntur omnium minime. Omne enim sermonis ius non apud grammaticos, sed penes populum existit, & vulgari consuetudine bene dicendi vsum sortitur. Latini autem sermonis vigor postquam inualescentibus barbaris apud populum esse desierit, eius ratio tamen non à grãmaticis, sed idoneis & doctis scriptoribus, vti à Cicerone, Catone, Varrone, vtroque Plinio, Quintiliano, Seneca. Suetonio, Quinto Curtio, Tito Liuio, Salustio, similibusque est petenda: quos penes solos restãt antiquæ deliciæ latinitatis, vsusque

rectè loquendi, non apud grammaticos literatores, qui ſuis regulis de verborum & caſuum inflexionibus, compoſitionibus, & deponentijs ipſi latinitati plurimum imponunt, ac talia ſæpiſsime construunt vocabula, quæ fas non ſit homini Latino vſurpare, niſi fortè Pariſienſis Sorbona inter articulos referat. Si quis dicat de veritate ſermonis latini fidem grammaticis non habendam, atque tamen hi literatores grammatici ſeſe ſolos ſcriptorum omnium cenſores, iudices & interpretes conſtituunt, ac autores omnes libróſq; in ordinem redigere, aut è canone ſubmouere ſibi arrogant: nullus vnquam tam excellentis ingenij autor extitit, qui maledicam iſtorum linguã euaſerit, quem non taxauerint, aut in quo non plurimum culpauerint. Criminantur in Platone confuſionem & ordinem deſiderant, de cuius vitijs Georgius Trapezuntius libros compoſuit,

qui ab alijs idcirco Cōotimon & E-
tynim vocatus eſt, vt narrat Crini-
tus. Quærunt in Ariſtotele dilucidā
perſpicuitatem, arguunt tenebro-
ſam eius obſcuritatem, & ſepiam
vocant: taxant Vergilium, vt pauci
ingenij, & compilatorem, aliorum-
q́ue vſurpatorem criminantur. Tul
lio non ſatisfacit Demoſthenes, &
ille ſummus Latinorū rhetor à Græ-
cis repetundarum petitur, & multis
notis accuſatur, timidus, ſuperfluus
in repetitionibus, frigidus in face-
tijs, lentus in principijs, ocioſus in
digreſsionibus, raró incaleſcens,
tardè aſſurgens, quin & à noſtris e-
tiam reprehenſus, à M. Capella tan-
quam turbato numero locutus, ab
Appollinari flaccidus & ſupinus no
tatus eſt: iamq́ue etiam Liuianas o-
rationes Trogus pro fictis damnat,
& Horatio non placet Plautus, idem
ab incompoſitis verſibus damnat
Lucilium, vt turpidum flumen nul-
lis bene digeſtis multa dicitur in-
uoluere Plinius, nimium fertur
 in-

indulgere genio Ouidius, ab Aſinio Pollione pro affectatore reprehenditur Saluſtius: furta & aliena prorſus recitaſſe, & à Labeone & Scipioone adiutus arguitur Terentius, Seneca calx ſine arena vocatus eſt, quem his verbis texat Quintilianus: Si nullum æqualium contempſiſſet, ſi partim non concupiſſet, ſi non ſua omnia amaſſet, ſi rerum pondera minutiſsimis ſententijs non fregiſſet, ſenſu potius eruditorum, quàm puerorum amore comprobaretur, ſed & M. Varro porcus appellatus eſt, & Ambroſius cornicula & fabulator nuncupatus, Macrobius homo eruditiſsimus, impudentis & ingrati ingenij taxatus: & ab Laurentio Valla Grammaticorum omniũ eruditiſsimo, nullis eorum, qui vnquam Latinè ſcripſerunt, indultum eſt, & illum laniauit Mancinellus. Erat olim inter Grammaticos de lingua Latina bene meritus Serui⁹, & hunc impugnauit Beroaldus, tandem & hunc po-

ſterio-

ſteriores Grammatici veluti barba-
rum omninò aduerſantur. Sic Gram-
matici omnes alter in alterum fure-
re ſoliti ſunt: denique horum opera
factum eſt, vt ſacræ ſcripturæ tradu-
ctio correctiõis prętextu, toties im-
mutata, iã tota à ſe ipſa diſſonet, ho-
rũ cenſuris de Apocalypſi Ioannis
Apoſtoli, de Epiſtola Pauli ad He-
bræos, de epiſtola Iudæ & alijs ple-
riſq; noui Teſtamenti capitulis, diu
dubitatum eſt, quin & Euangelia i-
pſa ad problemata reuocare cona-
ti ſunt. ſed iam ad Poëtas.

DE POESI.
Cap. IIII.

POeſis ipſa, autore Quintilia-
no, altera grammaticæ pars
eſt, hoc ipſo non modicum ſu-
perba, quod olim theatra & am-
phitheatra auguſtiſsima hominum
ædificia, non philoſophis, non iu-
riſconſultis, non medicis, non rhe-
toribus, nõ mathematicis, nõ theo-
logis,

logis, ſed ipſis poêtarum fabulis ingentibus ſumptibus extructa ſunt. Ars non in aliud inuenta, niſi vt laſciuientibus rythmis, ſyllabarum numeris, ac pōderibus, nominumq́ue inani ſtrepitu, ſtultorum hominum aures demulceat, ac fabularum oblectamentis, mendaciorumq́ue centonibus decipiat animos. Quocirca architectrix mendaciorum & cultrix peruerſorum dogmatum dici meruit. atque vt quod ad furorem, & temulentiam, & impudentiam, & audaciam attinet, illi condonemus, certè interritam illam mentiendi fiduciam, quis æquo animo ferret? quem enim angulum inſanis nugis fabulisq́ue reliquit vacuum? Iam enim ab ipſo chaos faciens exordia fabularum, narrat cœli ſectiones, Veneris partus, Titanum pugnam, Iouis incunabula, Rheæ fraudes, & lapidis ſuppoſitiones, Saturni vincula, gigantum rebellionem. Promethei furtum, atque ſupplicium, Deli er-

ores, Latones labores, Pytonis cæ-
dem, Tyri insidias, Deucalionis in-
undationes, hominumque ex la-
pidibus ortum, Iacchi dilaniatio-
nes, Iunonis dolum, Semeles con-
flagrationem, Bacchi vtranque stir-
pem, & quæcunq; de Minerua, Vul
cano, Erichthonio, Boria Orichia,
Theseo, Aegeo, Castore, Polluce,
raptu Helenæ, & morte Hippolyti,
in fabulis Atticis referuntur. Præte-
rea errationem Cereris, raptam &
inuentam Proserpinam, & quęcun-
que de Minoe, de Cadmo & Niobe,
de Pentheo, Attæo, Oedipode, de
Herculis laborib⁹, de Solis & Neptu
ni pugna, Athamantis insania, de
Io. in vaccam mutata, & eius custo-
de Argo à Mercurio perempto, &
quæ de vellere aureo, Peleo, Iaso-
ne, Medea, item de Agamemnonis
morte & Cliténestrę supplicio, &
quę de Danae, Perseo, Gorgane, Cas
siopęa, Andromeda, Orpheo, Ore-
ste, de Aeneę & Vlisis erroribus, de
Circe, Thelagonio, & Aeolo, Pala-
mede

mede, Nauplio, Aiace, Daphne, Ariagne, Europa, Phædra, Paſiphae, Dedalo, Icaro, Glauco, Atlante, Geryone, Tantalo de Pane, Centauris Satyris, Syrenibus, & reliquis huiuſmodi inſignibus mendacijs memoria prodidit. Nec interim humanis rebus contenta, ipſos deniq; deos in fabularum ſuarum partem vocat, eorum ortus, interitus, lites, iurgia, odia, iras, prælia, vulnera, lamentationes, vincula, amores, lenocinia, libidines fornicationes, adulteria, cum hominibus, & beſtijs concubitus, & quæ his abſurdiora & nefanda magis venenoſis verborum leporibus, & noxia carminis ſuauitate texens, non præſentes tantum fallit ac inficit, ſed furioſa hæc veneficia pulchris verſiculis metriſque ſeruata, etiam poſteris communicat, & tanquam rabidi canis morſu quoſcunque dogmatib⁹ ſuis mendacijſque ſemel infecerit, conſimili rabie furere cõpellit. Tanta enim arte mendacia eius con-

ficta sunt, vt non raro veris præiudi cent historijs. Quéadmodum de ementito Didonis cum Enea adulterio, atq; capto à Grecis Ilio, manifestum est. Sunt tamen qui ad tantum insaniæ furorem deuenerint, vt illi non nullas diuinitatis sortes inesse putent, quia dæmones olim poeticis versiculis responsa dederunt: hinc illos prophetas ac vates, diuinoque spiritu afflatos vocãt, ac poetarum nugacissimis versiculis tanquam oraculis ad diuinãdum vtuntur. Hinc apud priscos sortes Homeri cæ cognominatæ sunt, ab Homeri versiculis: sicut à Vergilij carminib' sortes Vergilianæ, quarũ in vita Adriani meminit Spartianus. Quæ superstitio hodie & ad sacras literas, & psalmorũ versiculos translata est, etiam non improbantibus plerisq; nostræ religionis magistris nostris. Sed ad poesim reuertamur, hãc Augustinus à ciuitate Dei exulare iubet, Ethnicus Plato à sua republ. expellit, Cicero admitti vetat. Socrat.

admo-

Poeſis è re-publ, tollenda.

admonet, ſi cui fama maxime curę eſt, illamq́ue ſeruare cupiat illæſam, is caueat, ne poetam aliquem innimicum habeat, quia non tam magnam in laudando, quàm in maledicendo & vituperando vim habent. Minos rex iuſtiſsimus, abs Heſiodo & Homero celebratus, quia Athenieſibus bellum intulit, tragicos poetas in ſe concitauit, qui illũ apud inferos relegarunt. Penelopẽ ab Homero ſingulari pudicitia illuſtratam, Licophron aliquot procis concubuiſſe ſcribit. Didonem Carthaginis conditricem continentiſsimam viduam: Ennius poeta Scipionis geſta decantans, prim⁹ Aeneam adamaſſe finxit, quem tamen ex ratione temporum vidiſſe vnquã nõ potuit: quod mendaciũ Verg. deinde ſic ornauit, vt pro vera creditum ſit hiſtoria. Tandem eo vſque hęc mentiendi licentia maledicendiq́ improbitas proceſsit, vt neceſſe fuerit legẽ illis p cẽſores pſcribere, qua eiuſmodi poetarũ pbra atque mendacia

Cæſarũ lex in poetarum licentiam.

lacia reprimerétur. Sed & apud pri
ſcos Romanos ipſa poeſis palam
probro habebatur, atque adeo, vt
(Gellio & Catone teſtibus) qui in il-
la ſtuderet, publicus graſſator voca
retur: quin & à M. Catone ob id ta-
xatus fuit Q. Fuluius, quòd procon
ſul miſſus in Aetoliam, Ennium poê
tam ſecũ aſſumpſerit: Et Imperator
Iuſtinianus illius profeſſores nulla
prorſus immunitate dignatur: Ho
merum etiã, quẽ oĩm poëtarũ phi-
loſophũ, & oĩm philoſophorũ poê
tã vocãt, veluti inſanientẽ quinqua
ginta drachmis Atheniẽſes mulcta-
uerũt: & Tichteũ poëtã velutimen
tis inopẽ deriſerunt: quin & Lacedę
monij Archilochi poëtę libros è ci-
uitate ſua exportare iuſſerũt. Sic po
ëſim ipſam probiſsimi quique tan-
quã mendaciorũ parentẽ aſpernati
ſunt, poëtis adeo mõſtroſè mẽtien-
tibus: quippe quibus ſtudiũ eſt ni-
hil ſani dicere, aut literis prodere,
ſed cum ſarcinatis verſiculis, ſtultis
aurib' cantillare, & fabularũ inuolu
cris

cris perstrepere, & super fumo machinari omnia, sicut alicubi cecinit Campanus.

Viuunt carmine insani poëtæ,
Si nugas adimas, fame peribunt.
His mendacia sunt opes & aurum,
Fingunt quæque volunt, putantq; palmam
Mentiri bene gloriosiorem.

Sunt præterea apud poëtas acerrimæ contentiones, nō solùm de carminis charactere, de pedibus, de accētibus, & syllabarum quantitatib. nam de ijs etiā triuiales quiq; grammatici concertant, sed de ijs ipsis suis nugis, figmentis atq; mendacijs, vt puta, de nodo Herculis de casta arbore, de literis hyacinti, de filijs Niobe, de arboribus apud quas Latona Dianam peperit. Item de Homeri patria, deq; eius sepulchro, atque vtrum Homerus an Hesiodus ætate superior sit, an Patroclus antiquior Achille, quo corporis habitu Anacharsis Scytha dormierit, cur Homerus non honorauerit car-

nine Palamedem, vtrum Lucan*
nter poëtas aut historicos reponen
dus sit. Itē de furtis Vergilij, & quo
anni mense mortuus fuerit, & quis
Exiguos elegos immiserit autor,
Grammatici certant, & adhuc sub
iudice lis est. Omnia autem poëtarū
carmina plena fabulis sunt, nō nisi
sub adulationis, aut detractationis
pessimorum vitiorum prætextu ad
stultorū delectationem decantata.
Quicquid agunt poëtę, narrēt, lau-
dēt, inuocent, fabulis suis adulan-
tur, Rursus inuehāt, mordeāt, accu-
sent fabulis debacchātur, semp ve-
rò insaniūt Rectè igitur Democrit*
hāc nō artē sed insaniā vocat. Et Pla
tōis sentētia est, frustra poëticas fo
res cōpos sui pepulit. Tūc siquidem
admirāda canūt poëtę, quādo vide
licet insaniunt, aut temulēnti sunt.
Hinc Aug. poësim vocat vinum
erroris, ab ebrijs doctoribus propi-
natum. Hiero eā dæmonū cibū ap- Hiero
pellat. Ars insuper pertenuis & nu
da, quæ per sequidem tota insul-
sa res

ſa res eſt, niſi alia quauis diſciplin
veſtiatur condiaturq́ʒ: ars eſurien
ſemperq́ue famelica, & tanquã m
res alienum panẽ comedens, atqu
tamen neſcio quam inter nugas &
fabulas cum Tithonis cicadis, Lycio
rum ranis, & Mirmidonum formici
polliceri audet immortalem glori
am nominis, ac dicere.

Viuite felices, ſi quid mea carmina
 poſſunt,
Nulla dies vnquam memori vos exi
 met æuo

Quæ reuera aut nulla eſt, aut nihil
profutura Sed hoc munus docent
hiſtorici nõ poëtarũ, ſed ſuum eſſe.

DE HISTORIA
Cap. V.

EST aũt hiſtoria rerũ geſtarũ cũ laude aut vituperio narratio, quę magnarũ rerum cõſilia, actiones, exitus, regũq́ʒ & magnorũ virorũ actus, cũ temporũ & locorũ ordine ac deſcriptione, tanquam viua quadam pictura ante

oculos

oculos exponit ideoque hanc tanquam vitæ magistram & ad eius institutionem vtilissimam censent ferme omnes, eo quòd multarũ rerum exemplis cùm optimos quosq; ob laudis nominisq; immortalé gloriã, ad pclara quæq; facinora accendat, tum ꝙ impios quosq; ac prauos ppetuę infamię metu, à vitijs deterreat, quãuis res hęc sępissime in diuersum cesserit, & multi, quod Liuius dixit de Mãlio Capitolino, malint esse famæ magnę, quàm bonæ, & pleriq; quod virtutib⁹ nequeũt, sceleribus innotescere volũt, inscribiq; histortjs, quemadũ de Pausania Macedone adolescẽte Philippi regis parricidio illustri, ex Trogo recitat Iustinus, atque de Herostrato, q Dianæ Ephesiæ templum, opus omnium pręclarissimũ, à tota Asia annos ducentos ædificatum incendit, narrãt Gellius, Valer. atq; Solinus. Et quanq̃ seuerissimis legibus cautũ fuerit, ne quis hoiem illũ voce scriptóue nominaret, finé tamé cuius

gratia perpetrauit ſcelus, adſecutus eſt: fama videlicet & nomine ei' per tot ſecula ad nos vſque deductis: ſed ad hiſtoriam reuertamur. Hæc quum maxime omnium rerum ſeriem, fidem, conſonantiam, veritatemq́ue expoſcat, illa tamen minime omnium pręſtat: tam inter ſe diſſentiunt hiſtoriographi, tã varia & diuerſa de eiſdem tradunt, vt impoſsibile ſit plurimos illorum non eſſe mẽdaciſsimos, non dico ſolũ de Principio mundi, de diluuio vniuerſali, de vrbe condita, à quib' exordijs res geſtas ſeſe ſcribere profitentur, cùm primum illorũ oẽs ignorent, alterũ nõ omnes credũt, tertium penes eos incertũ ſit. Quare cũ hæc remotiſsima ſint, nec ęqua ratione ab omnibus recepta habeant erratorum illorum veniam. Sed de poſterioribus temporib. haud poterit illis non imputari mẽdaciorum culpa: cauſæ autẽ tantæ, illorũ diſſonantiæ multæ ſunt. Nam pleri que eo quod narratorũ tẽporibus,

locis,

locis, perſonis, geſtis non adfuerunt ex aliorum relatu populares ſermones colligentes, nihil certum, nihil conſtans ſcribunt: quo vitio à Strabone taxantur Eratoſthenes, Metrodorus Sceptius, Poſsidonius, & Patrocles geographus. Sunt alij qui cum partem rerum viderint, quaſi in tranſitu militari, aut prætextu votorũ mendici per xenodochia prouincias tranſcurrẽtes, conſcribere audent hiſtoriam: cuiuſmodi quondam Onoſicritus & Ariſtobulus ſcripſerunt de India. Sũt qui delectationis cauſa rebus veris nonnihil admentiuntur, ſępe etiam veritatem omittentes, de quo Herodotum notat Diodorus Siculus, ac Trebellium Liberianus & Vopiſcus, atq; Tacitum Tertullianus & Oroſius in quorum numerũ etiã Danudem & Philoſtratũ reponemus. Sũt etiã qui res veras ad fabulas conuertunt, quales Gnidius, Creſias, Hecatæus, & plures alij antiquorum hiſtorici. Sũt & multi, qui impuden

ter historiographorum nomine se iactantes, ne videantur quicquam ignorare, aut aliquid aliud ab alijs retulisse, dum de ignotis & in accessis prouincijs verbosa nouitate scribere præsumpserunt, nil nisi elegantes nugas & monstrosa mendatia tradiderunt. Cuiusmodi ea quæ de Arimaspis gryphis, Pigmæis & gruibus, ac de Gynocephalis & astromoris, Hippopodibus, Phānisijs, Troglodytis legimus, quorum erroribus proximi sunt, qui sub arctico mare congelatum affirmarunt, atque tamen inueniunt stultos & sine iudicio homines, qui illis talia credant, ac pro oraculis habeant: at ex horum numero sunt Ephorus, qui vnam duntaxat ciuitatem esse Hibernis tradidit, cūm illi tantam Hesperiæ partē inhabitare noscuntur. Et Sthepanus Græcus, qui Francos Italiæ populos, & Viennam oppidum esse Galilææ pro Galatiæ dixit. Et Arianus Græcus, qui Germanorum sedes non procul ab Ionio

asserit, quibus accedit & Dionysius in his quæ falso tradidit de Pyrenæis montibus. Præterea quæ Cornelius Tacitus, Marcellus, Orosius, Blondus de Germaniæ locis disserunt, magna ex parte à veritate discrepant. Similiter falso scribit Strabo Istrum, hoc est, Danubium non procul ab Adriatico oriri, & Herodotus eundem ab Hespero fluere, & apud Celtas, qui omnium in Europa extremi sunt oriri, & ad Scythiam ingredi, & iterum Strabo Lapum ac Visurgum flluuios ad Hanasum ait deferri, cum Lapus Rheno misceatur, Visurgus aũt mari exoneretur. Sic & Plinius Mosam fluuiũ in Oceanum properare tradit, cum se non Oceano, sed Rheno emergat. Cõsimilibus erroribus ex recẽtioribus historicis ac geographis, Sabellicus Alanos ab Alemanis falso deducit, & Hungaros ab Hunnis falso deriuat, quin Gothos & Getas Scythas ait, & Danos cum Dacis confundit, ac D. Ottiliæ montem in Ba

mariam locat, cùm non procul sit, ab Argentorato. Volaterran⁹ etiam Austeraniam & Austriam, Auaros & Sauaros, Lucernã quoq; & Nausiũ confundit, & Pliniũ dicit Bernensiũ Heluetiorũ mentionem fecisse, cũ illi longè posterioribus tẽporibus à Bartholdo duce Zaringiorum primũ conditi fuerunt. Similiter Cõradus Celtes Dacos eosdẽ cũ Cimbris existimat, & Cerufcos eos, quos Cerusos, quin & Riphæos montes in Sarmatia sitas putat, & electrũ gummam ex arbore defluentem tradit. Sunt & adhuc alij inter historicos longè maiorum mendaciorum culpam habentes, qui cùm aut rebus interfuerunt, aut aliter res ipsas vt sunt vel gestę sunt cognouerunt, tamen beneuolentia & obsequio victi suis adulantes, contra fidem falsa cõfirmant. Sunt ex istis qui ad accusandas aut defendẽdas alienas causas, historias narrari aggressi, ea sola quæ suo argumẽto cõducunt narrãtes, cętera verò dissimulantes,

prætereũtes, aut extenuãtes: mancas & corruptas historias scribũt de quo vitio, Blondus texat Orosium, quod ingentẽ illã Italiæ cladẽ, qua Gothi Rauennã, Candanũ, Aquilegiam, Ferrariã, ac totã ferè Italiã diripuerunt, cõticuerit, suũ ne attenuaret propositum argumentum. Sũt ꝑterea qui metu aut simultate aut odio aliorum corrupti, detrahunt veritati. Alij, dum suorum gesta extollere cupiunt, aliorum patrata extenuant, & in humilitatem deijciunt, scribuntque non quod est, sed quod cupiunt, quod volũt, quodq; lubet, confidentes non defuturos mendaciorum suorũ comites atq; patronos, testesq; eos, quibus egreditur palpati fuerint. Quod vitiũ antiquitus Græcis scriptoribus familiare erat, hodie verò ferme oĩs nationis chronographi eo ipso laborant, vt Sabellicus & Blõdus in rebus Venetorũ, Paulus Aemil. ac Gaguinus in gestis Francorũ quos nõ ob aliũ fructũ alũt principes, nisi ꝙ ait Plu-

tar. vt famulante ipsis bono ingenio, virtutem alienis meritis suffocantes, illorum facta nugis ac figmentis pro historica maiestate attollant. Sic Grçci historici de rerum inuentoribus scribentes, omnia sibi, sed non sua vendicare voluerunt. Est & aliud corruptissimũ adulatorum genus, qui cum principum suorum originem ad antiquissimos quosque reges extendere conentur, cũ in suo genere eò nequeant peruenire, ad externas origines fabulasque recurrunt, & regum & locorum nomina confingunt, & nihil non commẽtiuntur. Huius generis est barbarus ille Hunibaldus, qui Francorum historias conscribés, Schyticam, Sicambriam & Priamum iuniorem, aliaque locorum ac regum nomina commentus est: quorum nullus vnquam priorum meminit historic⁹: atque tamẽ illius nugas cõsimilis ingenij homines secuti sunt, videlicet Gregor. Turonẽsis, Rhegino, atq; Sigilbertus & ple-

pleriq; alij. Hui⁹ furfuris est, & Vitikindus, qui Saxones antiquissimos, & primores Germanię incolas, Macedonũ sobolẽ ait: & ab Alexandri Magni reliquijs deriuat, quẽ in hoc errore sequũtur pleriq; alij. Multi pterea scribũt historias, nõ tã vt vera referãt, q̃ vt delectent, vt egregij principis imaginẽ in quouis lubeat exprimãt aut effingãt. Quos si qs arguat mẽdacij, dicũt se nõ tã ad rẽ gestã, q̃ ad posteritatis vtilitatẽ & famã ingenij intueri: id oq; non oĩa narrare vt acta sunt, sed vt narrare expedit: nec se veritatẽ ptinaciter velle tueri, sed vbi figmentũ falsitatẽue cõmunis postulat vtilitas, citãtes testẽ Fabiũ dicentẽ, nõ esse vituperandũ tale mendaciũ, qd ad honestatis psuasionẽ cõducit. Praeterea cũ posteris ipsis scribãt, nõ magni referre, cui⁹ noĩe, q̃ue serie boni principis exẽplum pponatur in publicũ, tale pfectò Xenophõ de Cyro, nõ qualis esset, sed qualis esse debuisset, tanquã optimi principis ex-

emplar & archetypũ, ſcitã elegantemq́ꝫ, ſed abſqꝫ veritatis fide hiſtoriã deſcripſit. Hinc tandẽ factũ eſt, vt multi & natura & induſtria ad mentiendũ apti, cufictis argumẽtis, fabuloſas deſcribãt hiſtorias, vt ſũt illa Morganę Margalonę, Meluſinę, Amadiſi, Florãdi Tyrãti, Conamori, Arcturi, Dietheri, Lãceloti, Triſtãni, illa inquã ꝑrſus fabuloſa ac ſimul inerudita deliramẽta poëtarũ comœdijs ac fabulis fabuloſiora: inter eruditos verò principatũ in iſtis obtinuerũt Lucianus atqꝫ Apuleiꝰ, quin & apud Herodotũ hiſtorię patrẽ, apud Diodorũ, & apud Theopõpum, quod ait Cicero, innumerabiles ſunt fabulę, & ipſi pleni mendacijs. Ibi enim epota Medo prandente flumina, & velificatum Athõ legimus,

Et quicquid Græcia mendax
Audet in hiſtoria.

Atque hæ ſunt cauſę, cur nuſquam vere exacta fides reperiatur hiſtorię etſi hanc in ea maxime quæramus;

iudi-

iudicium autem, quo in discernendo opus esset, difficillimũ est consequi. Cùm enim publicè rerũ gestarum conscriptiones nõ fierent, quæ rerum docerent veritatem & mentientes arguerent, sed suæ opinioni quisque permissus est. hinc nacti sunt errandi mentiendique potestatem, vnde tanta apud historiographos discordia nata est, vt etiam (quod ait Iosephus) contra Appionem libris suis alterutros arguant, & valde contraria de rebus eisdem conscribant, quantis quidem locis (idem ait) Hellanicus ab Agesilao de Genealogijs discrepat, & in quantis Herodotum corrigit Agesilaus, & quomodo Ephorus quidem Hellanicum in plurimis ostendit esse mendacem, Ephorum veró Timeus, Timeum qui post eum fuere, Herodotum veró cuncti. Sed neque de singulis cum Antiocho & Philisto, aut Callia Timæus concordare dignatus est: in multis etiam Thucidides quanquam

 fallax

fallax accusatur, licet scrupulosissimã historiã conscripsisse videatur. Hæc de alijs scribit Iosephus, atque hũc noster corrigit Egesippus. Præterea ex historiographis multi multa narrãt, sed non oĩa probanda, & quidem probant haud quanquam probanda, plerique pessima exempla imitanda proponunt. Nam qui Herculem Achillem, Hectorẽ, Theseum, Epaminundam, Lisandrum, Themistoclem, denique Xerxem, Cyrum, Darium, Alexãdrum, Pyrrhũ, Hannibalem, Scipionem, Pompeium, Cæsarem miris laudibus depingunt: quid nisi magnos & furiosos latrones famososq; orbis prędones descripserũt? Esto, fuerint Imperatores optimi, certè viri pessimi sceleratissimique. Quod si qs dicat, mihi ex historiarũ lectione præcipuá nancisci prudentiã, nõ negauerim, modo id quoq; cõcedat, ex eisdẽ etiã summã hauriri pniciẽ atq; vt alicubi canit Martial. Sũt bona multa, sũt mediocria multa sũt mala multa.

DE RHETORICA
Cap. VI.

RHetorica verò quæ ijs proxima est, ars sit, nec ne, inter grauissimos viros certatur, & adhuc sub iudice lis est. Ipse siquidẽ Socrates apud Platonem firmissimis rationibus eam nec artem, nec sciẽtiam contendit, sed sagacitatẽ quãdam, ipsamq; nec præclarã, nec honestam, quinimo turpem, illiberalem, ac seruilem adulationem. Sed & Lysias & Cleantes & Menedemus censuerunt eloquentiam nulla arte posse contineri, sed à natura duntaxat, proficisci, quæ quemlibet doceat dum opus sit, blandiri, & res suas enarrare, argumentisq; firmare, atq; veram pronunciationem, memoriam, pulchrumque inueniendi modum, non nisi à natura proficisci, quod ipsum in Antonio Romanorum oratorum principe visum est. Quin & cum ante Thisiam, Coracẽ, & Gorgiam nullus adhuc rhetoricæ Rhetorica.

artem scripserit, aut docuerit, multos tamen ingenij bonitate fuisse eloquentissimos. Praeterea cùm ars definiatur esse collectio praeceptorum ad vnum finem tendentium, adhuc certant rhetores quis illius finis sit, an persuadere, an bene dicere: nec cōtenti veris causis, nouas & fictas etiam excogitant. Prętereà tot theses, hypotheses, figuras, colores, ductus, characteres, suasorias, controuersias, declamatiões, procemia, insinuationes, beneuolentiæ captiones, artificiosissimas narrationes inuenerunt, vt vix numerare sufficiat, & tamen rhetoricæ finem factum esse inficiantur. Hanc Lacedæmones omnino reprobarunt, æstimantes proborum hominum sermonem non ab arte, sed à pectore proficisci oportere. Antiqui etiam Romani sero admodum rhetores in in vrbem admiserunt: cumq́ue post multã cõtrouersiã ostẽdere Cicero conatus esset, orandi facultatẽ non tã ab arte, q̃ à prudẽtia proficisci, at-

que idcirco opus de perfecto orato-
re scripsisset, tamẽ ille orator quẽ i-
pse velut exẽplar ibi fabricat, nõ o-
mnibus probatus est: quin & Bruto
ipsi singularis integritatis viro ad-
modũ suspectus visus est, semperq́ȝ
vicit sentẽtia rhetorũ, benedicendi
præcepta hominũ vitę plus officere
quã prodesse: atqȝ vt liceat verũ fa-
teri, cõstat totã illã ac oẽm rhetori-
cæ disciplinã nihil aliud esset, quã
assentatiõis adulationisq́ȝ (& vt qui
dam audacius dicunt) mentiendi ar
tificiũ, vt quod rei veritate efficere
non posit, persuadeat fuco oratio-
nis, quemadmodum de Pericle so-
phista ait Archidamus (vt autor est
Eunapius) qui interrogatus, num es
set illo potentior, respondit. Etsi Pe
ricles in bello à me victus sit, ea ta-
men præditus est dicendi facundia,
vt cùm de ijs ratiocinetur, non vi-
ctus, sed victor appareat: atque de
Carneade ait Plinius, ꝙ ipso argu-
mẽtãte ꝗd veri esset, haud facile dis
cerni poterat: de eodẽ tradítũ est ꝙ
cùm

cùm pro iustitia multa publicè, elegãter & sapiẽter disseruisset, postridie nõ minore doctrina atq; copia contra iusticiã perorasse. Erat apud Syracúsas Corax rhetor, vir acuti ingenij & linguæ prõptioris, qui hãc artẽ mercede docebat, ad hũc accessit Tisias, cũ promptã mercedẽ nõ haberet, pollicit' est duplicẽ, postquã ille eum docuerit rhetoricã, quem Corax hac cõditione suscepit, & docuit. Hanc Tisias cum didicisset de precio magistrum circumuenire studens, interrogauit Coracem, quid esset rhetorica, quo respondente effectricem persuasionum, in præceptorẽ sic argumẽtatus est: Quodcumque igitur de mercede dixero, si tibi me nihil debere persuasero, nihil debeo, quia non debere persuasi: si nõ persuasero, non debebo etiam, quia me scire persuadere nõ docuisti: Tũ Corax hoc argumẽtum in Tisiã retorquere visus: Quodcũque (ait) ego quoque de mercede dixero, si me accepturũ psuasero,

accipi-

accipiam, quoniam persuasi: si non persuasero, etiam accipere debeo, quoniam tantum discipulum erudiui, qui præceptorem superaret. His antistrophis argumentis eos contédere audientes Syracusani, exclamauerunt: Mali corui malum ouũ, significantes mali præceptoris peiorem discipulum. Haud absimilem historiam refert Gellius de Protagora Sophista & Euathlo eius discipulo. Atqui scire exactè, ornatè, grauiter, & copiose dicere, pulchrum & delectabile ac semperutile est, nonnunquam tamen turpe & importunum, sæpissime verò periculosum, semper autem suspectum est: quocirca Socrates ipse rhetores nulla ęstimatione dignos censet, nec qui vllam in bene instituta repub. debeant potentiam obtinere: & Plato illos à sua republica cum tragicis histrionibus & poëtis simul excludendos censuit, nec iniuria: Nam hoc artificio nihil periculosius ciuilibus officijs, ab hoc præuaricatores,

res, tergiuerſatores, calũniatores, ſycophantæ, & cætera huiuſmodi ſceleratæ linguæ hominum nomina deſcendunt. Hoc enim præditi homines in ciuitatibus plerunque conjurant, ac ſeditiones mouent, dum hac artificioſa loquacitate alios decipiunt, alios mordent, alios cauillant, blandiuntur alijs, ac in innocentes tyrannidem quandam ſibi vſurpant. Hinc rectè dixit Euripides, tyrannicum quoddam eſſe multa ſcire dicere: & Aeſchilus ait: Malum omnium turpiſsimum eſſe dico compoſitos ſermones: & Raphael Volaterranus hiſtoriarum & exemplorum ſtudioſiſsimus fatetur, collatis quæcumque audiuerit, quæq́ue legerit veterum & recẽtiorum exemplis, pauciſsimos viros bonos reperiri eloquentes. Nonne eo ipſo ingentes reſpublicæ ſæpe grauiter vexatæ, ſæpe penitus deletæ ſunt? Exẽplo ſunt ei⁹ rei, Bruti, Craſsi, Gracchi, Catones, Cicero, Demoſthenes, q vt oĩm habiti⁹ ſunt

eloquentiſsimi, ita ſemp fuere omnium ſeditioſiſsimi. Nã Cẽſorius Cato quadrageſies accuſatus, ipſe ſeptuageſies ac vltra alios reos fecit tota ętate ſua inſanis declamationibus reipub. tranquillitatem perturbans. Alter Vticenſis prouocato Cæſare, libertatem Romanam funditus ſubuertit. Non minus Cicero Antonium in reipub. perniciem prouocauit, & Demoſthenes Philippum in detrimentum Athenienſium: nullus denique reipub. ſtatus ab hoc artificio non eſt aliquãdo euerſus, nullus ab eloquẽtiæ vitio, ſi aures præbuit, perſtitit illæſus. Perinde pmultũ poteſt in iudicijs fiducia eloquẽtiæ: hac patrona defenduntur malæ cauſæ, & nocẽs reus eripitur legis periculo, hac accuſante ſepe innocens damnatus eſt, nec vllus vnq̃ eo artificio tã defenſus extitit, quin læſus ſit q ex diuerſo erat. M. Cato Romanorum prudentiſsimus vetuit tres illos Athenienſium oratores, Garneadem, Critolaũ, Diogenẽ in Romanã

vrbem publicè audiendos admitti, quia tam acuto ingenio, orationis facundia, ac valida eloquẽtia præditi essent, vt facile possent æqua & iniqua persuadere. Constat de hoc gloriatũ apud amicos olim Demosthenem, sese quando liberet, posse iudicum sententias ad suam voluntatem cõuertere artificio sermonis, ad cuius arbitrium Atheniensibus cum Philippo sæpe bellum, sæpe pax fuit. Tanta illi vis erat eloquentiæ in concitandis sedandisq́ue animorum ac voluntatum affectibus, vt tanquam ciuium suorum imperium habens, illos quo voluerat, verteret dicendo: consimilem ob rationem Cicero Romæ à plerisque rex vocatus est, quia Senatum quouis vellet verteret dicendo, oratione sua omnia regens. Hinc apparet Rhetoricam non aliam esse, quã persuadendi & mouendorum affectuum artem, subtili eloquio, exquisito fuco, & subdola verisimilitudine rapientem animos incautorum,

eosque ducentem in captiuitatem erroris, peruertendo sensum veritatis. Quòd si naturæ beneficio nulla res non vera voce exprimitur, quod pestilentius, quàm verborum fucatorum studium? Veritatis sermo simplex est, sed viuus & penetrans, & discretor intentionum cordis, & tanquam securis ac gladius anceps omnia artificiosa rhetorum enthymemata facilè dissecans & abscindens. Hinc Demosthenes quum reliquos quoscunque ex arte dicentes facilè contemneret, vnum Photionem vera & ad rem pertinentia, simpliciter & breuiter dicentem metuebat, ideoque orationum suarum securim nuncupare solebat: fortè nouerant hæc prisci Romani, qui (teste Sueton.) rhetores bis Roma ciuitate, semel sub C. Fannio Strabone, & M. Valerio Messala Consulib. semel iterum sub Cn. Domitio Aenobarbo & L. Licinio Crasso Cẽsorib. publico edicto eijcientes: tertiò sub Domitiano imperatore, vniuersali senatuscon-

euſconſulto, & vrbe Roma, tota inſuper expulerunt Italia, Athenienſes eos tanq̃ iuſtitiæ perſores foro prohibuerũt, ac Thymagorã, quòd inter officia ſalutationis Dario regi more gentis illius adulatus fuiſſet, capitali ſupplicio affecerunt. Pepulerant Lacedęmonij Cteſiphonem, eò ꝙ ſe iactarat, de re quauis totum diem poſſe dicere. Nihil enim apud illos magis inuiſum, q̃ curioſum hoc linguæ artificiũ, eorũ quibus veritatis proferendę nulla cura eſt, ſed opus modicũ proponentes, illud orationis lenocinijs, & verborum ampullis excolere, & dicendi dulcedine decipere animos auditorũ, illoſq́ue lingua ſua reuinctos ducere ab auribus: iamq́; palàm eſt nullos hoc artificio factos meliores, complures autem deteriores reddi: qui etſi de virtutibus comptius dicere poſſent, longè tamen videmus elegantiores eſſe felicioriſq; eloquẽtiæ ad defendendos errores, ad ſeminãdas lites, ad excitandas factiões, ad cõgerẽda

cõuicia, maledicta, calumnias, quã ad reconciliandam pacem, concordiam, tranquillitatem, atq; ad predicandam charitatem, fidem, religionem. Porro hoc attificio cõfisi plurimi ab orthodoxa fide desciuerũt, sectæque ac schismata, superstitionesque ac hęreses hinc pullularũt, dum nonnulli scripturam sacram, eò quòd eloquentiæ Ciceronianóque lepore careat, ita aspernantur, vt cum ethnicorum fucatis argumẽtorum persuasionibus, cõtra catholicam interdum veritatem sentirẽt. Quod de Tacianis hæreticis in primis manifestum est, & ijs quos Libanius sophista & Symachus orator idololatriæ defensores, atque Cels⁹ Africanus, & Iulianus apostata, cõtra Christum magnis rhetorismis insultantes seduxerunt: è quorum pniciosо ac blasphemo eloquio, multas persuasionum argumentationes acceperunt hæretici, quas in aures hominũ simpliciũ immittẽtes, totos seduxerunt à verbo veritatis, sed qd

veterum

veterum hæreticorum exemplis insistimus: nostra tempora spectemus. Qui sunt duces Germanicarum hæresum, quæ ab vno Luthero suscepto exordio hodie tam multę sunt, vt ferè singulæ ciuitates suam peculiarem habeant hæresim? nónne autores illorum homines disertissimi, linguæ eloquentia & calami elegantia instructi? & quos ante annos aliquot à linguarum peritia, à sermonis ornatu, à dicendi scribendique promptitudine sic laudatos vidim⁹, vt nihil illorum laudibus potuisset adijci, hodie videmus capita & principes hæreticorum: ita sunt adhuc multi, qui eloquentiæ dediti, dum volunt Ciceroniani fieri, efficiuntur pagani: & qui Aristoteli & Platoni impensius student, fiunt illi quidẽ superstitiosi, hi verò impij. Omnes autem illi, quicunque præter simplicia veritatis verba ociosos sermones in aures hominum effundunt, assistent in iudicio, rationem reddituri de ijs, quæ vanè coniecerunt, & men-

Lutherani rhetoricæ periti.

& mentiti sunt aduersus DEVM.

DE DIALECTICA.
CAP. VII.

SVccedit istis in subsidium dialectica, & ipsa quidem non nisi contentionis ac tenebrarum artificium est, per quam reliquæ omnes scientiæ obscuriores ac cognitu difficiliores redduntur: atque hæc etiam sese, logicam videlicet, dicendi & ratiocinandi scientiã vocat. Miserũ profectò & irrationale hominũ genus, si absque hac disciplina nesciat ratiocinari: hanc tamen Seruius Sulpit. omnium artium maximam esse dixit, & quasi lucem ad ea quæ ab alijs doceantur, cùm ipsa (vt ait Cicero) rem vniuersam doceat distribuere in partes, & latentem definiendo explicare, interpretãdo obscuram explanare, ambiguam contemplari & distinguere, atque regulam de ijs omnibus tradat, qua vera & falsa iudicẽtur. Præterea pollicẽtur Dialectici se cuiusq; rei essentia

lé, vt aiunt, definitionē posse inueni-
re, tamē hāc nullis vnq̄ verbis p̄stare
possunt tā lucidā, quin ęquè nescius
maneat animus, quin dicat quis idi-
otæ pro hoīe animal rationale mor-
tale, min⁹ intelliget, q̄ si dixisset ho-
minē? Plura de his scripsit inter lati-
nos Boëthius, cuius opera non habē-
tur, sed præstant omnibus q̄ scripsit
Aristot. prædicamenta, elenchos, to-
pica, peri hermenias, analytica & re-
liqua: quē secuti Peripatetici, opinā-
tur nihil stare, aut sçiri posse, nisi
quod syllogizando probetur per de-
monstrationē, eam videlicet, quam
depingit Aristo. sed tamen nunquā
in dogmatibus suis obseruauit, cùm
omnes suæ argumētationes ex præ-
suppositis ab eo deducantur, quem
secuti omnes isti scientiarum polli-
citatores, hactenus nullas aut pau-
cissimas veras demonstrationes de-
derunt, nedūin naturalibus, sed oēs
deducunt illas ex pacceptis, aut ab
suo Arist. aut abs alio, q illa prior di-
xerit, quorū autoritatē seruāt sibi p
prin-

principijs demonſtrationis: veram autem demonſtrationem, quæ facere debeat ſcientiam, docet Ariſto. eã eſſe, quæ fit per quidditates, (vt loquũtur Dialectici) per proprias rerum differentias nobis occultas & ignotas. Ait inſuper demonſtrationẽ ex cauſis fieri, ex ijs quæ ſũt De, Per, Se, & Secundum quòd ipſum: quæ quidem enunciationes cũ ſint conuertibiles, ſe ad inuicẽ inferentes, tamen ait nõ dari, nec concedi demõſtrationẽ circularẽ ex cauſis. Si itaq; nunc principia demonſtrationis plurimũ ignota ſunt, & circulatio non admittetur, certè nulla inde aut paucisſima, eaq; incerta haberi poteſt ſciẽtia. credere enim oportebit, demonſtratis, p fragilia quædã principia, quibus aut propter præcedentẽ prudentiũ autoritatem, veluti notis terminis aſſentimur, aut quos experientia comprobamus per ſenſus. Omnis enim notitia (vt aiunt) ortũ habet à ſenſib⁹, & experimentũ ſermonũ verorũ, vt ait Auerrois, eſt, vt

concordent ſenſatis. Et illud notius eſt & verius, in quod plures ſenſus conueniunt. ex ſenſibilibus itaque, eorum ſcientia manu ducimur ad omnia ea, quæ à nobis ſciri poſſunt. Iam enim quum ſenſus omnes ſæpe fallaces ſunt, certè nullã nobis ſynceram probare poſſunt experientiam. Præterea quum ſenſus intellectualem naturam nequeant attingere, & rerum inferiorum cauſæ, ex quibus illarũ naturæ effectus, & proprietates ſeu paſsiones demonſtrari deberent, ſint omniũ conſenſu noſtris ſenſibus penitùs ignotę, nónne conuincitur veritatis via ſenſibus eſſe præcluſa? quare etiam omnes illę deductiones & ſcientiæ, quę in ipſis ſenſibus radicitus fundatę ſunt, omnes incertæ erunt & erroneæ & fallaces. Quæ ergo nunc vtilitas Dialecticæ, quis fructus ſcientificæ illius demonſtrationis ex principijs & experimentis quibus cum veluti notis terminis aſſẽtire neceſſe erit? nónne iã ipſa principia & experimẽta magis
ſcientur

ſcientur quàm demõſtrata: ſed hæc ars nunc paulo remotius nobis repetenda eſt. Dialectici decem numerant prædicamenta, quæ vocant genera generaliſsima, hęc ſunt: Subſtantia, quantitas, qualitas, relatio, quando, vbi, ſitus, habitus, actio, paſsio, quibus oĩa conſtare putant, & intelligi quęcunq; in toto vniuerſoq́; orbiculari mundo cõtinentur. Tradunt inſuper quæ de ijs ipſis àc earũ partibus prædicentur, quinq;, videlicet: Genus, ſpeciẽ, differentiã, propriũ, accidens, quæ ob id prædicabilia nominarunt. Porro inuenerunt quatuor cuiuſlibet rei cauſas, materialẽ, formalẽ, efficientẽ & finalẽ: ex quibus oĩm rerũ veritatem & falſitatẽ ſeſe inuenire poſſe arbitrãtur, quadã infallibili (vt putant) demonſtratione, hoc eſt, ſyllogiſmo, quem altero triũ ordinũ, vt vocant, figurarũ ſupra vndeuiginti modos eſſe oportebit. Componunt autem omnem ſyllogiſmũ ſiue demonſtrationẽ ex trib⁹ terminis, qui ſunt, ſub

lectum quæsiti, & dicitur Minor: alter prædicatum quæsiti, & dicitur Maior: tertius est medium inter vtrunque participans: & iuxta hos, duas formant propositiones, quas Præmissas appellant, maiorem & minorem, ex illis tandem nascitur cōclusio, scilicet de altero ad extremum, alterum tanquam à limine ad metam procurrentes. Hoc totum est egregium illud artificium, hæc eius sunt extrema cōfinia, quibus omnia combinare, diuidere, & concludere opinantur, per quædam quæ refelli posse impossibile putant axiomata, atque hæc sunt logici artificij portētosa, & alta mysteria magnoq́ue labore exquisita à magistris fallacib', quæ tanquam occulta quædam & arcana nō omnes profiteri licet, nec discere, nisi illos, qui grandes mercedes pro illis præstare possunt, magnisq́ue sumptibus autoritatem hāc sibi inter scholasticos coëmerint. Deniq; ij sunt eorum canes, hæc illa retia, q̄bus (illorū opinione) rerū oīm

siue

siue naturę subiectarū vt physica: siue naturā ipsam comitantiū, vt mathematica: siue naturā ipsam quodā modo superantiū, vt metaphysica, venantur veritatē, quā tamen eo artificio iuxta P. Clodij atq; Varronis prouerbium, nimiū altercādo amittunt: atq; hæc sunt duntaxat veterum dialecticorum confinia.

DE SOPHISTICA Cap. VIII.

SEd longè plura prodigia maioraque portēta ijs addidit recentior Sophistarum schola, de terminorū paßionibus, de infinito, de comparatiuis, de suplatiuis, de differt aliud ab, de incipit & desinit, de formalitatibus, hæcceitatibus, instantibus, ampliationib', restrictionib. distributionib. intentionib', suppositionibus appellationib. obligationibus consequentib', indissolubilib, exponibilib. reduplicatiuis exclusiuis, instātijs, casib', particularisationibus, suppositis, mediatis & immeditatis,

completis & incompletis, cõplexis, & incomplexis, & cæteris intolerandis vanisq́ꝫ vocabulis, quæ traduntur in paruis logicalibus, quibus omnia, quæcunque re ipsa falsa sunt & impossibilia, vera esse facile cõuincent, & contrà quæcunqꝫ vera sunt, velut ex equo Troiano erumpẽtes, ijs machinis subito verborum incẽdio ac ruina vastabunt. Sunt rursus qui non nisi tria prædicamenta recipiunt, nec nisi duas syllogismorũ figuras, & tantùm octo illorum modos probant: modales autem propositiones, concretos insuper & abstractos terminos rideant: nec desunt qui vndecimum numerent prædicamentum, & quartam syllogismorum figuram augeantq́ue prædicabilium & causarum numerum, tótque inuictas & Stoicas subtilitates inuexerunt, vt Cleanthis, Chrysippique argutiæ cum Daphitæ, Euthidemi, Dionysiodori circunuentiunculis, penitus crassę, rusticanæq́ꝫ futuræ sint, si cum ijs nouis sophistarũ
nostro-

noſtrorum inuentis conferantur, in quibus nũc paſsim ferè omnis ſcholaſticorum turba, cum miſero labore ac dãnabili ſtudio occupata, nil magis agere videtur, niſi vt diſcat errare, ac perpetuis digladiationib. explicandam veritatem obſcuriorem reddere vel amittere; quorum tota diſciplina non aliud quicquam eſt, quàm captio quædã ex deprauatis verborum dictionibus ſubdola quadã cauillatione peruertens vſum loquendi, & vim inferens linguę, quã ignorat, tranſuertens veritatẽ ſecundũ veriſimilẽ expoſitionẽ, quorum gloria non niſi inconuitijs & ſtrepitu ſita eſt, vt qui nõ tam victoriam appetãt, quã certamẽ, nec veri inueniendi, ſed altercandi propoſitũ ſit, adeo vt inter hos primas partes teneat, quicunq; clamoſiſsimus eſt & impudentiſsimus, & linguæ fremitu audaciſsimus. De quibus ait Petrarcha ſiue is ſtili pudor, ſiue ignorantiæ confeſsio eſt, lingua implacabiles ſunt, calamo nõ contendunt,

 nolunt

nolũt apparere q̃ friuola ſunt quib.
ornãtur: ideoq́ꝫ more Parthico fugi
tiuã pugnã exercent, & volatilia ver
ba iactãtes, quaſi vẽtis vela cõmit-
tunt. Hi ſunt enim quos Quintilian⁹
dicit in diſputãdo mirè callidos: cũ
aũt ab illa cauillatiõe diſceſſerint,
nõ magis ſufficere in aliquo grauio-
re actu, q̃ parua quædã animalcula,
q̃ in anguſtijs mobilia, cãpo depre-
hẽdũtur: itaqꝫ campũ timẽt, verũq́ꝫ
eſt illud, diuerticula & anfractus ſuf
fragia eſſe infirmitatis, vt q̃ parũ cur
ſu valẽt, flexu eludãt. Sic & Sophiſtę
metuũt, ſub notarijs & collatis libris
& autorib. pugnare, ſed ſolius me-
moriæ & linguæ viribus & fugitiuis
clamorib. nõ ad calamos, ſed ad ob
liuioſas aures concertare volũt: nec
referre putant, qua quiſqꝫ ratione
vtatur, dũmodo inſtãtiam det: nec
curandum quicquid ſentiat aut di-
cat, modo loquatur & ſtrenuè con-
tendat. Nã qui verboſior eſt, is inter
eos videtur doctior; ij ſ præſtigijs cir
cũeunt ſcholas & plateas & menſas,
quæ-

quærunt æmulos, quos vt congrediantur inuitant, instant, insiliũt, si congreditur & vrget, ad diuerticula prolabuntur, & latebras quærunt, & ad vsitata recurrũt, tot facientes anfractus, ac si labyrinthum circumiri oporteat, quòd si quis nolit aut pigeat cum illis decertare, subdola aliqua interrogatione, & quam quis non optima cognitiõe inquisiuit, aggrediũtur, vt sic vel ex improuiso respondentẽ de errore conuincant, aut scire se negantẽ verecundiæ reum faciãt & explodãt, atq; ipsi in vtrãque partẽ doctrinæ vendicẽt gloriã. Sed quos fructus nobis in Ecclesia Christi peperit pariatque dialectica cum suis sophistis spectemus, qui non assentientes diuinæ traditioni, illam compositis, & ex fallacibus sensibus deductis rationibus confundunt, quibus dum nimium credunt recedente luce veritatis, succrescunt tenebræ, quibus obuoluti & excæcati, factique magistri & duces cęcorum, multos se-

cum ijs falsis argumentationibus & apparentibus rationibus secum trahunt in foueam, semperque ignorantiæ profundum, errorumque pelagus innatantes, serpentem more lubrici, fraudulentiæ & seductionis verbis subinuolantes, imperitiores seducunt ad credendum figmentis suis, & extollentes ea, persuadere audent sacratissimam theologicā, sine logica, sine dialectica, sine rixa, sine altercatiōe, sine sophismatibus constare non posse. Non inficior, dialecticam ad scholasticam exercitationem cōferre, sed ad theologicam contemplationem quid conferat, non video, cuius summa dialectica est in oratione cōstituta. Neque enim vana promissione pollicitus est nobis Christus, inquiens: Petite, & accipietis. Itaque priusquā cōtentiosi scholastici suā dialecticam discant, isti Christi fideles ab ipso magistro veritatis impetrāt omnē necessariā veritatē Preterea dialectica p varias ambages tandē non altius

Dialectica quatenus vtilis.

Dialectica hereticorum robur.

altius pertingere poteſt, quàm ad philoſophiã, ſed per fidelẽ orationem recta & certiſsima via conſcẽditur ad ſummã diuinarum atq; etiã humanarũ rerum ſapientiam. Errãt igitur quicunque dicunt dialecticã hanc eſſe euertendorum hæreticorum machinam omnium potentiſſimam, quum reuera ipſa ſit robur omnium hæreticorum: hac arte freti quondam Arrius & Neſtorius hæretici, tam impudenter deſipuerũt, vt ille diuerſas per gradus & tempora in Trinitate ſubſtantias aſſereret: alter Mariam virginem theotocon eſſe negaret, quia diuinas operationes logicis ſophiſmatib' metiri præſumſerunt, plus Ariſtotelis obſeruantes dialectica ſophiſmata, quàm diuinæ ſcripturæ animaduertentes verba. Omnia namq; (vt ait Hieronymus) hęreticorum dogmata ſedem ſibi & requiem inter Ariſtotelis & Chryſippi ſpineta reperiũt. Inde Eunomius profert, quod natum eſt, non fuit antequam naſceretur. Inde

 Mani-

Manichæus, vt Deum liberet à conditione malorum, alterum mali inducit autorem. Inde Nouatus subtrahit veniam, vt tollat pœnitentiam. De illis fontibus vniuersa hæreticorum dogmata argumentationum suarum riuulos trahunt. Nã cùm nullus sermo sit, qui non recipiat contradictionem, nec vlla argumentatio, quę non possit per aliam subuerti, inde est quòd ad nullum finem scientiæ, ad nullam cognitionem veritatis per dialecticas disputationes homines peruenire possunt, sed & multos contingit declinare à veritate in hæreses, dũ speciem sibi validioris veritatis logciis argumentationibus reperisse se credunt, aut sic hæreticos reprobant, vt ipsi nihilò saniora restituant: quare Plato ipse serò admodum voluit dialecticam attingi à custodibus, eò quòd hæc in vtranque partem disserat, & minus firmas reddat de honesto aut inhonesto rationes. Hæc de dialectica hactenus.

DE ARTE LVLLII.
Cap. IX.

INuenit autem Raimundus Lullius recentioribus temporibus dialecticæ haud absimilem prodigiosam artem, per quam tanquam olim Georgias Leontinus (qui primus in conuentu literatorum hominum poscere ausus est, qua de re quisque audire vellet) de quouis subiecto sermone abundè quis valeat disserere, atque inuenire quadam artificiosa nominum ac verborum perturbatione, atque in vtranque partem de omni sermone curioso hoc plusquã eleganti artificio, garrula loquacitatis ostẽtatione disputare, neq; vllum vincendi locũ alijs relinquere, & res minutissimas & pusillas in immensum dilatare. Sed hæc altius repetere non est necesse, nos ampla satis cõmentaria in hãc artem dedimus alibi: verũ nolo hæc alicui fucũ faciant in artificio admodũ leui, quod etsi eiusdẽ extol-

tollere visi sumus, tamen res ipsa palam se facit, vt opus non sit circa hanc magnopere depugnare, hoc autem admonere vos oportet, hãc artem ad pompam ingenij & doctrinæ ostentationem potius, quàm ad comparandam eruditionem valere, ac longè plus habere audaciæ, quàm efficatiæ. Esse præterea totam ineruditam ac barbaram, nisi elegantiore quadam literatura adornetur.

DE ARTE MEMORATIVA. Cap. X.

His artibus adnumeratur etiam memoratiua, quæ (vt ait Cicero) nihil aliud est quàm inductio quædam, & præceptionis ratio, locis & imaginibus tanquam membrana constans, & characteribus, à Simonide Melitone primum excogitata, deinde per Metrodorum Sceptium perfecta. ipsa tamen qualisqualis sit, sine naturali memoria persistere minime potest, quàm tot

ſæpiſsime monſtroſis obtũdit imaginibus vt ꝑ, memoriæ tenacitate maniam & phreneſim nonnunquã inducat, dũ videlicet naturalẽ memoriam innumerabiliũ rerum ac verborum imaginibꝰ prægrauans, naturæ finibus nõ cõtentos, arte inſanire facit. Hãc itaq; cũ Simonides aut alius quiuis Themiſtocli obtuliſſet, ait ille: obliuionis mallem, nã multa memoro quæ nollẽ, obluiſci nõ poſſum quæ vellẽ. Et Quintilianus de Metrodoro: Vanitas, inquit, nimirum fuit atq; iactatio, circa memoriam ſuam potius arte quàm natura gloriãtis. Scripſerunt de ea Cicero lib rhetoricorum nouorum, & Quintilianꝰ in inſtitutiõibus, & Seneca: & ex recẽtioribus Frãciſcus Petrarcha, Mareolꝰ Veronẽſis, Petrus Rauennas, & Hermannꝰ Buſchius, & alij, ſed indigni catalogo, obſcuri homines permulti & multi hanc quotidie profitentur, ſed non reperitur, qui in ea multum proficiat, & magiſtri eius ꝑ lucro infamiam

ſæpe

ſæpe reportant. Solét enim in gymnaſijs plerunque huius artis profeſſione nebulones quiddam ſcholaribus imponere ac rei nouitate peculiolam ab incautis emungere: denique puerilis gloria eſt oſtentare memoriam: turpe & impudentis eſt, multarum rerum lectionem inſtar mercimoniorum ante fores explicare, cum interim vacua domus ſit.

DE MATHEMATICA in genere, Cap. XI.

Mathematica.

SEd tempus eſt nunc de mathematicis diſciplinis dicere, quæ multo omnium certiſsimæ putantur, oēs tamen non niſi in doctorum ſuorum, quibus plurima fides datur, opinionibus cōſiſtunt: qui etiam in illis non parū errarunt, quod & Albubatar vnus eorum nobis atteſtatur, inquiēs: Antiquos etiam vſque poſt Ariſtotelis tēpora nō planè mathematica ſciuiſſe, cumq; omnes hę artes circa ſphæricam ſeu rotundam

dam, siue figuram, siue numerum, siue motum potissimè versentur, fateri tandem coguntur, perfectè rotundum seu sphæricum nusquam, neq; secundum artẽ reperiri, neq; secundum naturam. Atq; hæ disciplinæ licet vel paucas, vel nullas in ecclesia hæreses dederint, tamen quod ait August. nihil ad salutem pertinent, sed magis in errorẽ mittunt, & à deo auocãt, atq; (vt ait Hieronym⁹) nõ sunt sciẽtiæ pietatis.

DE ARITHMETICA. Cap. XII.

INter has prior est Arithmetica, hoc est numerorũ disciplina, quæ matris quodammmodo ad cæteras obtinet vicẽ, non minus superstitiosa quàm vana, ac propter vilem numerandi practicam, non nisi à mercatoribus auaritiæ causa in precio habitam: tractat enim de numeris & eorum diuisionibus, quis par, quis impar, quis pariter par, quis pariter impar, quis impariter par.

quis

quis ſuperfluus, quis diminutus, q̃s perfectus, quis cõpoſitus q̃s incõpoſitus, quis per ſe, quis ad alium. Itẽ de proportione & proportionalitate, earundemq; ſpeciebus: De numeris harmonicis & geometricis, deque varijs numerorum paſsionibus & minutijs atque modo ſupputandi.

DE GEOMANTIA.
Cap. XIII.

DEnique arithmetica hæc nobis geomanticam diuinationem, & præneſtinas teſſeras, & talos, & aleas, & quicquid eſt eiuſmodi nũmeralium ſortilegorum progenuit: quãuis geomantiam omnes ferme aſtrologiæ adoptent, ob parilem iudicandi rationem tũ quia vires eius non tã ex numero, quàm ex motu eliceant, iuxta illud Ariſtotelis dictum in primo meteororum: Motus cœli eſt perpetu᷒, & eſt principium & cauſa omnium motuum inferiorum. Scripſerunt autem de hac ipſa ex

ex antiquioribus, Hali: ex recẽtioribus Gerardus Cremonensis, Bartholemæus Parmensis, & quidam Tundinus. scripsi & ego quandam Geomantiam ab alijs longè diuersam, sed non minus superstitiosam, fallacemque, aut si vultis, dicam etiam mendacem.

DE ALEATORIA. Cap. XIIII.

Ars item aleatoria, & ipsa tota sortilega est, cuius quantò quis studiosior, tantò erit & nequior & infelicior, dum alieni concupiscentia sua profundit, nec vel patrimonij vllam reuerentiam tenet. Hæc ars mendaciorum, periuriorum, furtorum, litium, iniuriarum, homicidiorumque mater est, verè malorũ dæmonum inuentum, quæ exciso Asiæ regno inter euersę vrbis manubias varia sub specie migrauit ad Græcos. Hinc tesserę, calculi, tricolus, tenio, monarchus, orbiculi, thaliorchus, vulpes, præterea octocedron, Ars aleatoria.

dron, duodecacedrō, quibus nonnihil diuinationis inesse putatur. Sunt & qui dicant Attalum Asiaticum artem hanc inuenisse, & ab artificio numerandi excogitasse: è Romanis verò memoriç proditum est, Claudium imperatorem de illa librum composuisse, cuius ipse atque ante eum Augustus Cæsar ambo studiosissimi cupidissimique extiterunt. Ars tota infamis & omnium gentium legibus interdicta, quin & Cobilon Lacedæmonius iungendæ societatis causa Corinthum legatus missus, cum duces, ac seniores Corinthiorum inuenisset in alea ludentes, infecto negocio rediit, dicens: nolle se Spartanorùm gloriam hac infamia maculare, vt dicerentur cum aleatoribus societatem contraxisse: tanto probro apud maximos quosque habita est, vt regi Demetrio in leuitatis opprobrium taxilli aurei à Parthorum rege missi sint: atque tamen hodie regum & nobilium hic exercitatissimus ludus

dus est: quid ludus? imo sapiẽtia eorum qui fuerint in hac ad fallendũ damnabilius instituti.

DE SORTE PYTHAGOrica. Cap. XV.

NEc illud prætereundum censeo, quod asserebant Pythagorici, & quod alij putant, ipse etiam credidit Aristoteles, literarum elementa certos suos possidere numeros, ex quibus per propria hominũ nomina diuinabantur, collectis in summam cuiuslibet literarum numeris, quibus collatis, palmam illi tribuerunt, cuius summa alteram excesserat, siue de bello, siue de lite, siue de cõiugio, siue de vita aut alia consimili re quæsitum foret: eaque ratione dicũt Patroclũ ab Hectore victum, illum verò ab Achille superatum, quam rem Terentianus tradidit ijs versibus: Et nomina tradunt ita literis facta,

Hæc vt numeris pluribus, illa sint minutis,

Quandoque ſubibunt dubia peri-
clapugnæ,
Maior numerus qua ſteterit, fauere
palmam,
Præſagia lethi minima, patere ſum-
ma.
Sic & Patroclem Hectoris manu pe-
riſſe,
Sic Hectora tradunt cecidiſſe mox
Achilli.

Hero-
ſco-
pia p
ſortes.

Et ſunt qui ſimili computo pro-
mittunt ſeſe horoſcopia inuentu-
ros, ſicut de ijs tradidit, neſcio quis,
nomine Alchandrius, obſcurus phi
loſophus, quem ferunt diſcipulum
fuiſſe Ariſtotelis. Et narrat Plinius
Pythagoræ inuentis etiam illud at-
tribui, proprium nominum imparē
vocalium numerum, orbitates ocu
lorum, claudicationes, conſimiléſ-
ue caſus portendere.

ADHVC DE ARITH-metica. Cap. XVI.

Arith-
meti-
ca.

SEd ad Arithmeticam redeamus:
hanc Plato à malo dæmone vna

eum talorum & alearum ludo primum monstratam ait. Et Lycurgus magnus ille lacedæmoniorum legislator, illam ceu turbulentam è republica sua eijciendam censuit. Vacuum enim & inanem laborem deposcit, & ab vtilibus honestisq́ negocijs homines abstrahit, ac de rebus futilibus sępe magnis iurgijs cõtendit. Hinc illud Arithmeticorum irreconciliabile bellum, vter numerus par an impar præferendus sit: quis inter ternarium, senarium, denarium, numerus sit perfectior. Itẽ quis numerus dicitur pariter par. circa cuius diffinitionem Euclidem ipsum Geometriæ principem, non parũ errasse contendunt. Pręterea nõ facile dixerim, quæ Pythagorica mysteria, quas magicas vires numeris inesse somniãt, etiam ab ipsis rebus nudatis: dicereq́ue audent, nisi illis instrumentis exẽplaribusq́ mũdum à Deo creatum iri nõ potuisse, ac diuinorum omnium cognitionẽ in numeris tanquã in regula omniũ

certissima contineri. Hinc orti sunt Marci magi, & Valentini hæreses in numeris fundatæ, & ex numeris progressæ, qui diuinam religionē & innumerabilia diuinæ veritatis secreta, sese per frigidissimos numeros posse inuenire & enunciare præsumebant. Accedit istis Pythagorica retractis inter sacramenta habita, & alia plura ijs similia, quæ omnia vana, ficta & falsa sunt, nec quicq̄ veri superest arithmeticis illis, nisi insensatus ac inanimatus numerus, atq; tamen hinc sese diuinos homines agere arbitrabantur, quod sciant numerare, sed hoc ęgrè illis concedūt musici, hunc honorem suæ harmoniæ libentiùs deferentes.

DE MVSICA.
Cap. XVII.

DE musica igitur iam nobis sermo esto, de qua ex Gręcis copiosè scripsit Aristoxenus, qui & animā musicā esse dixit: cuius documēta Boethius deinde latinis tradidit:

dico autē illā quæ in vocum ac ſonorum modulatiōe cōſiſtit, non eā quam de metris & rythmis ac carminū fictionibus nuncupāt, quæ poeſis eſt, quę autore Alpharabio, non tam ſpeculatione ac ratione, quàm furoris inſania fertur, de qua ſuperius diximus: verum eam quę de modulationibus eſt, qui eſt concentus neruorum, aut vocū in ſuos modos ſine aurium offenſione conſonantium: agit enim de ſonis, de interuallis, de ſiſtematis genere, de tono, de commutationibus ac modulationibus. Hanc veteres diuiſere in enharmoniacam, chromaticam, diatonicam: priorē aūt (videlicet enharmoniam) ob nimis recōditam difficultatem pro impoſsibili eius indagine deſeruere: alteram verò ob laſciuiæ infamiam aſpernati ſunt atq; abdicarunt: tertiam verò ſpeciem duntaxat (tanquā mundanę cōpoſitioni conformē pſuaſi) admiſerūt. Sūt etiā ex veterib⁹, q muſicos modos, ex gentiū vocabulis diſtinxerūt, vt

Muſicæ partes.

in Phrygium, Lydium, Doriũ, quos apud Polymeſtrem & Saccadam, Argiuum genere, fuiſſe antiquiſsimos conſtat, quibus Sappho Lesbya (vt inquit Ariſtoxenus) quartum videlicet mixolydiũ, ſuperinſtituit, cuius inuentoré alij Terſandrũ, alij Pythoclidem tibicinem putant, Lyſias Lamproclem Athenienſem autorem poſuit, atq; hos quatuor modos veterum autoritas celebres notauit, totumq; aſtructionẽ encyclopædiam vocauerunt, quaſi ſcientiarum orbẽ, ꝙ muſica omnes amplectatur diſciplinas, ſicut ait Plato in primo de legibus, muſicã ſine vniuerſa diſciplina tractari non poſſe. Inter hos verò quotuor modos, Phrygium, quia diſtrahit & rapit animum, nõ probant, ſed barbaricũ Porphyrio illũ vocat, quia ad furorem & pugnas excitandas tantum commodum. Alij idcirco Bacchicũ vocant, vti furibundum impetuoſum, & perturbatum: cuius modulatione, quã anapæſto pede declarant,

rant, Lacedæmonios & Cretēſes ad arma cōcitatos legimus: eodē Timotheus Alexandrum regem ad arma incitauit, & Taurominitanus iuuenis narrante Boëthio, domū in qua ſcortum latitabat, Phrygio ſono excitus comburere feſtinauit. Lydium etiam Plato reprobat, vt qui acutus ſit, & à modeſtia Dorij recedens, lamentationibus accommodus: verùm (vt quibuſdam placet) etiam ijs, qui natura hilares & iucūdi ſunt, congruus. Hinc Lydos hilares & periucundos populos ijs modulationibus delectatos ferunt, quas etiam Tuſci Lydorum progenies choricis ſaltationibus adhibebant. Dorium autem tanquam grauiorem honeſtioréque & omnibus modis modeſtum, ad grauiores animi affect⁹, & motus corporis aptum, & ad rectè ac bene viuendum vtilem, omnib⁹ prætulerunt: ideo apud Cretenſes, Lacedæmonios, Arcades, in magna veneratione habitus. Imperator quoque Agamemnon ad bellum

Troianum profecturus, Doricum domi reliquit musicum, qui spondæo pede mulierem Clytenestram in pudicitia probitateq́; cōseruaret, quare nō prius ab Aegysthio vocari potuit, quamuis musicum prius è medio impiè sustulisset. Mixolydiū verò tragedijs & commiserationib' congruum, incitationis & retractionis efficatiam habere, & mœroris imperium tenere dicunt. His quatuor modis sunt qui alios superadinuenerunt, vt quos collaterales vocant, videlicet Hypodorium, Hypodolydium, & Hypophrygium, vt sint septem totidem planetis correspondentes, quibus Ptolemęus addit octauū hyppermixtolydiū oīm accutissimum, firmamento attributū, verùm Lucius Apuleius primo Floridorū quinq; modos describit, Aeoliū, hyastium variū, Lydiū querulum, Phrygium bellicosum, Dorium religiosum. His addunt alij Ionicum iucundum & floridum. A Martiano etiā, iuxta Aristoxeni tra-
ditio-

ditionē quinque numerantur modi principales, & decē collimitij. Et licet hāc artē suauitatē nō modicā habere fateantur, cōmunis tamen sentētia est, atq; ipsa experiētia omnibus nota, esse illā viliū ac infelicis intemperantisq; ingenij hoīm exercitiū, & qui nec incipiēdi, nec finiendi rationē teneāt: sicut de Archabio tibicine legitur, qui pluris conducendus erat vt desineret, quā conducendus vt caneret. De quibus tam importunis musicis, sic ait Horatius:

Musicę vilitas.

Omnibus hoc vitium est cantoribus, inter amicos,
Vt nunquam inducant animū cantare rogati,
Iniussi, nunquam desistant.

Hinc musica ipsa ad precium & stipem semper vagabunda extitit, & lenociniorum clientula quam nullus vnquam professus est vir grauis, modestus, pudicus, fortis: ideoq́ue Gręci illos cōmuni vocabulo Liberi patris artifices, siue (vt Aristot) dio-

nysiacos technitas, hoc est, artifices bacchanales appellarũt, qui improbis esse morib' magna ex parte consueuerunt, vitam plurimũ traducentes incontinenter, partim etiã cum inopia, quæ quidẽ vitia & gignit & auget. Persarum ac Medorum reges, musicos inter parasitos & histriones referebant, videlicet ex opere illorũ voluptatẽ sibi capientes, ipsos autem actores cõtemptui habentes, atq; Antisthenes ille sapiẽs, cũ audisset Ismeniam quendã optimũ haberi tibicinẽ, homo nequam est, inquit, nõ enim si probus foret tibicen esset. non enim, vt dicitur, ars est illa viri sobrij & probi, sed ociosi & iocantis. Hanc Scipio Aemilianus & CAto tanquam à Romanis moribus alienã aspernabãtur. Hinc Augusto atque Neroni probro datũ est, quod musicam auidius sectarentur. Sed Augustus correptus quidẽ abstinuit: Nero autem peramplius insequutus, ob hoc contemptui ludibrioq; habitus est. Philippus rex,

cum

cũ audiſſet filium quodã loco ſuauius ceciniſſe, obiurgatus eſt: Nónne pudet, inquiens, quod tam bene ſcias canere? ſatis enim eſt ſuperque principi viro canentibus alijs audiendi ocium ſupereſſe. Non canit apud Græcos Poëtas Iupiter, nec pulſat cithara, docta Pallas deteſtatur tibias. Apud Homerum pulſat citharœdus, prębent aures Alcyones & Vlyſſes. Apud Vergilium ſonat & cantat Iopas, auſcultant Dido & Aeneas. Alexandro Magno quondam canente Antigonus pædagogus citharam fregit, abiecitque, inquiẽs, ætati tuæ iam regnare cõuenit, non canere. Sed & Aegyptij, teſte Diodoro, muſicam tanquam virorum animos effœminantem prohibebant adoleſcentes ſuos perdiſcere. Et Ephorus, teſte Polybio, eam non niſi ad illudendos ac fallendos homi mines inuentam tradidit. At reuera quid inutilius, quid contemptibilius, q̃d fugiendũ magis iſtis tibicinibus, cantoribus, ac reliqui generis

muſicis, qui tot vocibus canentiũ, præcinentium, decinentium, intercinentium, occinẽtium, & concinentium vniuerſarũ auium garritus ſuperãtes, venenata quadã dulcedine, velut Syrenes hominum animos laſciuientibus vocibus, geſticulationibus, ac ſonis pſtigiant atque corrumpunt? Quapropter Ciconum matres atque nurus Orpheũ ipſum ad Parcarum vſq; inuidiam perſecutæ ſunt, quod modulis ſuis mares effœminaret. Quod ſi fabulis quædam autoritas eſt, Centũ luminibus cinctũ caput Argus habebat, quæ omnia tamen vnius fiſtulę modulo ſopita ſunt & extincta. Atque tamẽ hinc plurimum gloriantur muſiciſti, quaſi ipſi ſupra rhetores habeant mouendorum affectuum imperium: quos inſuper eò ipſa euexit inſania, vt ipſos etiam cœlos canere affirment, vocibus tamen à nullo vnquam mortalium auditis, niſi fortè quòd muſicis iſtis p luũ Euonae, ſeu p temulentia vel inſomnium,

rum innotuerunt. Nullus tamen mu ſicorum interim è cœlo deſcendit, qui vocum conſonantias omnes no uerit, quique proportionum inductiones omnes inuenerit. Attamen dicunt artem eſſe conſummatiſsimam, & quæ omnes amplectatur diſciplinas, nec ſine vniuerſa diſciplina tractari poſsit, etiam diuinationis vim illi tribuentes, qua corporis habitudines, animiq́ue affectus & mores hominum per ipſam inducentur: ſed & dicunt artem eſſe infinitam, nec vllo ingenio exhauriri poſſe, ſed indies illam pro cuiuſque captu nouos dare modulos. Proptereaq́ue non male Anaxilas: Muſica per deos, inquit, perinde atque Libya ſemper quotannis nouã quampiam feram parit. Hanc Athanaſius ob vanitatem ſuam interdixit Eccleſijs: ſed Ambroſius cæremoniarum & pompæ appetentior, eccleſijs inſtituit canẽdi & pſallendi vſum. Auguſtinus verò in medio hærens, inde ſibi haud non diffici-

Muſica in téplis

ficile dubium ortum esse in confessionibus suis meminit: hodie verò tanta in ecclesijs musicę licẽtia est, vt etiã vna cum missæ ipsius canone, obscænę quæq; cãtiũculæ interim in organis pares vices habeãt, ipsaq; diuina officia sacrę & orationũ preces cõductis magno ęre lasciuis musicis, nõ ad audientiũ intelligentiã, nõ ad spirit⁹ eleuationẽ: sed ad fornicariã pruriginem: non humanis vocibus, sed beluinis strepitibus cantillant, dum hinniũt discantum pueri, mugiunt alij tenorem, alij larant contra punctum, alij boant altũ, alij frendent bassum, faciuntque vt sonorum plurimum quidem audiatur, verbroũ & orationis intelligatur nihil, sed auribus pariter & animo iudicij subtrahitur autoritas.

DE SALTATIONIBVS & Choreis, Cap. XVIII.

AD Musicã spectat etiã saltationũ siue chorearũ artificium puellis.

ellis amatoribusq́ꝫ lōgè gratiſsimū, & quod magna cura diſcūt, & in medias noctes ſine ſacietate protrahūt, ſummàqꝫ diligentia obſeruant, vt ad lyrę tympaniq́ꝫ ac tibiarum numeros, compoſitis geſtibus, moderatisque inceſsibus ſaltent, ac rem omnium ſtultiſsimā & inſania quadam haud abſimilē prudentiſsimè, vt putāt, ſciētiſsimeq́ꝫ pagant, quā niſi tibiarū cōcentus tēperaret, & (vt dicitur) vanitas vanitatē cōmendaret, nullū chorę is ſpectaculū ridiculū ac inconditū magis: hęc laxamen petulantię, amica ſceleris, incitamē libidinis, hoſtis pudicitiæ, ac ludus ꝓbis omnibus indignus ſępe ibi matrona, vt ait Petrarcha, diu ſeruatū decus perdidit, ſæpe infelix virguncula ibi didicit quod melius ignoraſſet, multarū ibi fama perijt pudorq́ꝫ. Multæ inde domū impudicę, plures ambiguæ rediêre, caſtior aūt nulla. pudicitiā chorę is ſępe ſtratā, ſempq́ꝫ impulsā oppugnatāque videm⁹: laudarūt tamē hāc nō

 nulli,

nulli Gręcorũ ſcriptores, ſicut plęra-
q; alia fœda ac pnicioſa ipſáq; ſalta
tionum exordia è ſummis cœlis, è
ſtellarum ſiderumq; lationib⁹, eo-
rũq; greſſu, & regreſsu, complexu ac
ordine tanquã harmoniaca quadã
cœleſtiũ choræa, vna cũ mundi ge-
neratione diuinitus prodijſſe dicũt.
Alij inuentum eſſe Satyrũ: Bacchũ
quoque hac arte Thyrrhenos, In-
dos & Lydos bellicoſiſsimos popu-
los deuiciſſe aiunt. Hinc tandẽ ſalta
tio ipſa in religionem relata eſt, & à
Corybantis in Phrygia, à Curetis in
Creta abs dea Rhea fieri iuſſa eſt, &
in Delo nulla ſacra peragebantur
cui ſaltatio non fuiſſet adhibita,
nec vllæ vnquam celebratæ feſti-
uitates & cæremonię citra ſaltatio-
nem Indorum quoque Brachman-
ni manè & veſperè ad ſolem con-
uerſi, ſaltantes illum veneraban-
tur. Apud Aethiopas etiam, & Ae-
gyptios, & Traces, & Schythas ſalta
tio inter ſacrorũ cæremonias habita
eſt, quippe q̃ ab Orpheo & Muſęo
opti-

optimis ſaltatoribus conſtituta fuiſ-
ſet. Erant etiã apud Romanos ſacer-
dotes Salij, qui in honorẽ Martis ſal
tabant. Lacedæmonij Græcorũ præ-
ſtantiſsimi, cũ à Caſtore & Polluce
ſaltare perdidiciſſent, oĩa ſaltatio-
nibus peragere ſoliti ſunt. In Theſſa
lia tanto in precio habita eſt, vt po
puli præſides & anteſignani præſal-
tatorũ nomine honorarentur. Ipſe
etiam Socrates vir omnium ſapien-
tiſsimus ab oraculo iudicatus, illam
iam natu grandior diſcere non eru-
buit, quin & ſummis laudibus ex-
tulit, & inter ſerias diſciplinas nume
rauit, viſaq́ue illi res grauior quàm
vt de ea rectè pronunciari poſsit,
quæ tota diuina cum mundi genera
tione nata eſſet, & cum Amore Deo
vetuſtiſsimo in lucem prodierit. Sed
quid mirũ, ſic à Græcis philoſopha-
ri, qui adulteria, qui ſtupra, qui par-
ricidia, deniq; nullum non facinus
in deos referunt autores? Complu-
res de ſaltatione libros ſcripſerunt,
qui omnia genera eius & ſpecies
nume-

numerosque comprehenderunt, earundemque nomina percensuerũt, & cuiusmodi vnaquæque illarũ esset, à quo autore inuenta: quare de illis plura hic dicere supsedeo. Romani veteres viri prudẽtia & autoritate graues saltationes omnes repudiarunt, nec vlla penes eos honesta matrona saltasse laudatur. Hinc Salustius improperat Sẽproniæ, quòd cantasset, saltassetq; doctius quam conueniret probæ: quin & Gabinio viro consulari, atque M. Cælio nimia saltandi peritia probro data est, & M. Cato L. Murenæ, quòd in Asia saltasset, pro crimine obiecit, cui patrocinatus Cicero, id vt rectè factũ defendere non est ausus, sed constãter factum pernegauit. Nemo inquiens, saltat sobrius, ni fortè insaniat, neque in solitudine, neque in conuiuio moderato atque honesto, intempestiui conuiuij, immoderati ioci, turpium deliciarum comes est extrema saltatio. Itaque saltationẽ necesse est omnium viciorum esse

Saltationes Romanis repudiatæ.

postre-

postremum: neque verò facile dictu, quæ mala hic visus hauriunt & auditus, quæ pariant colloquia & tactus. Saltatur inconditis gestibus, & monstroso pedũ strepitu, ad molles pulsationes, ad lasciuas cantilenas, ad obscæna carmina, contrectantur puella & matronæ impudicis manibus & basijs, meretricijsque complexibus & quæ abscondit natura, velauit modestia, ipsa lasciuia tunc sæpe nudantur, & ludi tegmine obducitur scelus. Exercitium profectò non è cœlis exortum, sed à malis dæmonibus excogitatum in iniuriam diuinitatis, quando populus Israël erexit sibi vitulum in deserto, cui cùm sacrificassent cœperũt edere, & bibere, & postea surrexerunt ludere, & cantantes saltabãt in chorum. Hæc de chorearum saltationibus satis.

DE GLADIATORIA. CAP. XIX.

Saltatio gladiatoria.

NEq; tamen me præterit hoc loci esse adhuc alia pleraq; saltationum genera à priscis scriptoribus celebrata, quorum maxima pars hodie obsoleta est, pars adhuc in vsu est, vt saltatio armata, gladiatoriæ, chironomiæ ac militiæ accommoda, tragicũ ꝑfectò artificiũ, quo hominem innoxium occidere ludus est, ac lethale vulnus excepisse paulo cunctantius, summa infamia. Execrandum omnibus artificium, cuius stultitiæ iuxta est impietas, & omnia eiusmodi saltationum genera, vt sunt vanitatis & impudentiæ plena, non tam vituperanda sunt, quam execranda, eò, quòd non aliud doceant quàm mirificos quosdam ritus, quõ insanire oporteat.

DE HISTRIONICA. Cap. XX.

HIstrionica autem saltatio imitationis & demonstrationis artificium est, res mente conceptas decenti gesticulatione explicans: tam

clarè & perſpicuè mores & affectus omnes repręſentans, vt ſpectator omnis hiſtrionem quamuis nihil loquentem, ex plurimis morib. & geſticulationibus clarè intelligat. Tantum p̄ſtat hiſtrionica, vt nullis prorſus ſit opus interpretibus, tā aptè enim ſenē, puerū, mulierē, ſeruū, ancillā temulentū, iracundū oīmq́ue p̄ſonarū differētias & affect' iucūda geſticulatiōe repręſentat, vt etiam è longinquo ſpectator non audiēs fabulā ex ſola hiſtrionis ſaltatiōe illi' intelligat argumentum. Hinc hiſtriones non parū in p̄cio habitos legimus, cōſtatq́ȝ referēte Macrobio, Ciceronē cū Roſcio hiſtriōe, q etiā Syllę dictatori chariſsimus fuit, cōtendere ſolitum, vtrū ille ſępius eandē ſententiam varijs geſtibus efficeret, an ipſe p eloquentiæ copiā ſermone diuerſo pronunciaret: quę res Roſcium induxit, vt librum cōſcriberet in quo eloquentiā cōpararet cū hiſtriōica. Verū Maſsiliēſiū ciuitas, teſte Valerio, tātę grauitatis cuſtos

extitit,

extitit, vt nullum aditum histrionibus daret, nec minus, quia eorum argumenta magna ex parte stuprorũ continet actus, ne talia spectandi cõsuetudo, imitandi etiam licentiam faceret. Proinde verò exercere histrionicam non solùm turpis & scelesta occupatio est, sed etiam conspicere & delectari flagitiosum, siquidem & lasciuientis animi oblectatio cadit in crimen. Nullum deniq; nomen olim fuit infamius, quàm histrionum, ac legibus ipsis arcebantur ab honoribus, quicunque fabulam saltassent in theatro.

DE RHETORISMO. Cap. XXI.

ERat & saltatio Rhetorica, histrionicæ non dissimilis, sed remissior, quam Socrates, Plato, Cicero, Quintil. ac Stoicorum plurimi admodum vtilem, ac oratori perquã necessariam arbitrati sunt: quatenus apto quodam corporis gestu vultus & corporis composita adformatione

tione constat: tum vigore oculorũ, pondere vultus, accommodatoque singulis verbis ac sentẽtijs sono, vocis cum efficaci corporis motu ad ea quæ exprimuntur, sed gesticulatione tenus. Hæc autem saltatoria siue histrionica rhetorica: porro apud quosque oratores tandem exulare cœpit, admonente Tiberium Augusto, vt ore, non digitis loqueretur, & iam in totum sublata est, duntaxat à scenicis aliquot fraterculis adhuc colitur (quamuis olim ab ecclesia histriones etiam sacro communionis sacramento illis denegato depulsi essent) quos hodie aliquos videmus mira vocum contentione, vultu multiformi, oculo vago & petulanti, iactatis brachijs, saltantibus pedibus, lasciuientibus lumbis, ac varijs motibus, iniuersionibus, circunductionibus, resupinationibus, saltibus, gesticulante toto corpore, animi videlicet mobilitate ipsum secum voluente, populares conciones ad plebem à suggesto proclama

re:me-

re:memores fortaſsis Demoſthenis ſentētiæ, qui (vt eſt apud Valer.) interrogatus, quidnam eſſet in dicendo efficaciſsimū, reſpondit, hypocriſis: iterum, deinde, & tertio interrogatus, idem dixit, ac pene totam dicendi vim huic deberi: ſed ne à matheſi longius progrediamur, ad Geometriam nunc properemus.

DE GEOMETRIA. Cap. XXII.

IPſa Geometria, quam Philo Iudęus principē & matrem omniū diſciplinarum appellat, hanc præ cæteris diſciplinis laudem habet, quod quum inter omnium ferme diſciplinarū ſectas magna & innumera ſunt certamina, geometræ omnes vndique ſibi conſonant: nec aliqua vnquā de illa inter ipſos eſt contētio, niſi ꝙ de pūctis, de lineis, de ſuperficiebus adhuc diſputant, ſintne hæc diuiſibilia, an indiuiſibilia, cæterū non diſcrepant ab inuicem, nec doctrina, nec traditione, ſed quiſq; alterum

terũ nouis vel ſubtilioribus inuentis, & quę nunquã quiſquã excogitauit, nititur ſuperare. Nullus tamen geometra adhuc circuli verã quadraturã inuenit, nec coſtæ æqualẽ lineã dedit, licet Archimedes Syracuſanus hæc ſe quondam inueniſſe putabat, & multi poſteri vſq; in hęc tempora idipſum, ſed fruſtrà quodammodo conati ſunt, licet proxima dixiſſe videantur. Ea tamen eſt eorũ ambitio, vt priorũ traditionibus nunquam acquieſcant, ſed in talibus amplius aliquid, quã magiſtri eorum inuenire putantes, ſe ipſos in tantam inſaniam agunt, quã vniuerſæ terræ elleborũ, nõ ſufficiat expurgare. Ab ipſa autem geometria vltra hoc, quod lineamenta, formas, interualla, magnitudines, corpora, dimenſiones, atq; pondera rimatur, depẽdent, q̃cunq; organica ingenioſa opificia artificioſaq́; inſtrumẽta maganaria, machãopocetica, poliorcetica, tã bellorum, quàm architecturæ, cæterorumq́; vſibus accommo-

commoda, vt arietes, testudines, cuniculi, catapultæ, scorpiones, exostræ, sambucæ, scalæ, tolleones, turres ambulatoriç, heliopoles, naues, triremes, pontes, molæ: Item bigæ, trigæ, quadrigæ, trocleç, cliclocleç, rotæ, vectes, & quibuscunque immania pondera vi minima trahuntur, aut attolluntur. Præterea quæcunque aut pondere, aut aqua, aut spiritu, aut neruis & funiculis constant, sicut horologia, quæ pondere gradiuntur & quæ ventorum impulsu resonant orgona, etiam quæcunque hydrausica & spiriſtica instrumenta, & quæ ex his etiam non nisi ad voluptatem admirationemque fabricata sunt, vt pilæ sponte saltantes, lucernæ suas sibi producentes stupas, & oscula seu cucurbitæ sponte ignem sufflantes, & quale Politianus narrat animal, quod dū secatur in mensa bibit interim, viuentisque repræsentat motus atque voces. Cuiusmodi fortè artificio narrat Mercurius Aegyptios deorum cō-
finxis-

finxisse simulacra, vt articulatã promerent vocẽ, atq; progrederentur. Ille etiã Architas Tarentinus, ligneam columbã sic geometricis rationibus construxit, vt surgeret in altũ, & volitaret. Iã verò & Archimedes primus æneũ cœlũ tanto artis opificio fabricasse legitur, vt inibi planetarũ omniũ motus planissimè deprehenderentur, simulq; singularũ cœlestium sphærarum vertigines, cuiusmodi etiam proximis his diebus fabricatum vidimus. Ex hac arte simul prodeunt tormentorum varia genera, & bombardæ, cęteraque instrumenta igniuoma, de quibus ego nuper sub titulo pyrographiæ specialem librum composui, cuius nũc tandem pœnitet, quum nihil nisi perniciosissimum magisterium doceat. Denique quicquid artificij est in pictura, in cosinemitria, in agricultura, in arte bellica, in fusoria, in plastica, in statuaria, in fabrili, in architectura, in metallica, totum hoc vel potissimum à geometria est.

DE OPTICA VEL PERspectiua, Cap. XXIII.

A Geometria itaq; proxima est optica, quam vocant perspectiuam: deinde cosmimetria, atque architectura. Perspectiua autem siue optica hæc triplicem videndi rationem, directam, reflexam, refractamq; pertractat: quid lux, quid vmbrę, quid interualla edocet: causasq; visibilium, quæ per interualla falsa videntur, deprehendit: radiorumque proiectiones inquirit, per vnũ seu plura perspicua super diuersas corporum figuras: tũ vmbrarum & lucis figurationes, atque quæ rebus, quæ visui, quæ medio accidant: atque quomodo res & visio, ex medij diuersitate, vario modo afficiantur, commõstrat. De ratione autem videndi, variæ & dissonæ opiniones sunt: nam Plato secundum conclaritatem visum fieri arbitratur, videlicet ea quæ ex oculis est: luce defluente ad vnum

extrin-

extrinſecũ aërem, ea quæ à corporibus eſt luce obuiam relata: ea verò quæ circa aêrem medium eſt, facile effuſibili, vertibiliq́; coextenſę igniformi viſus virtuti. Galenus concorditer ſentit cum Platone: verùm Hipparchus ait, radios ab oculis extenſos vſque ad corpora ea, quaſi palpitatione quadam tangentes, ſuſceptionem eorum ad viſum reddere. Epicurei autem ſimulacra eorũ quę apparent, ſeſe oculis ingerere affirmant. Ariſtoteles aũt ſimulacra nõ quidem corporea, ſed ſecundum qualitatem per alterationem aêris, quæ in circuitu eſt, à viſibilibus vſque ad viſum deuenire cenſet. Porphyrius verò neque radios, neque ſimulacra, neque aliud quicquam videndi cauſam ait, ſed animam ipſam ſeipſam cognoſcentem viſibilem, & quæ vna eſt omniũ, ſe ipſam in omnibus, quæ ſunt cognoſcere. Verùm geometræ & optici Hipparcho quodãmodo accedẽtes, conos quoſdã ex coĩcidẽtia radiorũ factos

 ſub-

ſubſcribunt, quæ per oculos emittuntur, vnde multa ſimul viſibilia comprehendere viſum, ſed illa certiſsima, vbicunque radij coinciderint: ſed enim Alchindus de aſpectibus omnino docet aliud, verùm Auguſtino videtur, animæ potentiam in oculo aliquid efficere, quod à ſapientiæ ſtudioſis nec dum ſit peruestatum. Hæc itaque ſcientia ad deprehendendum cœleſtium corporum varietatem, diſtantiam, magnitudinem, motum, eorumq́ue reflexiones & refractiones, permultum conducit, architecturæ etiam in metiendis ædificijs inſeruit. Proximè tamen pingendi artificio, atque ſpeculorum fabricæ plurimũ cõfert ornamenti, vt ſine ipſa hę artes perfici nõ poſsint. Monſtrat enim qua ratione, nec abnumera, nec deformia fingamus in imaginibus, quæ cernuntur interuallorum & altitudinũ cauſa.

DE PICTVR. CAP. XXIIII.

Pictura itaque ars montroſa, ſed imitatione rerum naturalium ac

curatiſsima, lineamentorum deſcri ptione, & colorum debita appoſitione cõſtans: hæc olim tanto in precio fuit, vt primum gradum liberalium artium obtineret. Ipſa verò nõ minus libera eſt, atque poëſis, ſicut bene cecinit Flaccus.

pictoribus atque poëtis
Quælibet audendi ſemper fuit æqua poteſtas.

Dicitur enim pictura non aliud, quam poëſis tacens: poëſis verò pictura loquens: tam ſunt ſibi inuicẽ affines. Nam ſicut poëtæ, ſic pictores hiſtorias & fabulas fingunt, omniumq́ue rerum imagines, lumen, ſplẽdorem, vmbras, eminentias, depreſsiones exprimunt. Illud prætetea ex ipſa optica habet pictura, vt viſum decipiat, ac in vna imagine variato ſitu, plures ſpecies intuentium oculis obfundat: & quò ſtatuaria pertingere non poteſt, ipſa peruenit: pingit ignem, radios, lumen, tonitrua, fulmina, fulgura, occaſum, auroram, crepuſculum, nebu-

las, hominisq; affect⁹, sensus animi, ac pene vocẽ ipsam exprimit, & mẽtitis dimẽsionib⁹ cõmensurationib⁹ quæ non sunt, tanquã ea quæ sunt, aut quæ nõ ita sunt, ita tamẽ videri facit. Quemadmodum de Zuxi & Parrhasio pictorib, narrãt historici: qui quum de artis prærogatiua venissent in certamen, & prior detulisset vuas pictas tanta similitudine, vt aues aduolarent: alter detulit pictum velum, sic veritatem mentiens, vt ille auium iudicio tumens postularet, deducto velo ostendi picturam: tandem agnito errore, coactus est illi palmam deferre, quum ipse aues fefellisset, Parrhasi⁹ verò artificẽ. Et narrat Plinius in ludis Claudij fuisse picturę admirationẽ, quum ad regularũ similitudinem corui decepti imagine aduolarunt. Iam verò & celebri Triumuiratu, narrante Plinio, experimẽto cõpertum est, auium cantus depicto dracone cohibitos. Habet insuper hoc pictura, vt in omnibus suis

operib⁹

Elegans historia.

operibus plus ſemper intelligatur, dijudiceturq́3, quàm cõſpiciatur: ſi cuti diligentiſsimè hæc ſcrutatus eſt Plutarchus in ſuis Iconibus. quũ que ars ſumma ſit, ingenium tamen vltra artem eſt.

DE STATVARIA ET PLAſtica. Cap. XXV.

PIcturam comitatur ſtatuaria & plaſtica, fuſoria, & criptica, importuni ingenij artificia, quæ tamen etiam ſub architectura comprehendi poſſunt. Statuaria ex lapide, ligno, ebore, rerũ idola fabricat: eademq́ue ex gleba fingit plaſtes. Ars autem fuſoria, hæc in proplaſte, ex ære alijsq́ue metallis exprimit. Cripticus verò lapidibus & gemmis inſculpit: Scripſit de iſtis è recentioribus Pomponius Gauricus, verùm omnes hæ artes pariter cum pictura ad oſtentationem & libidinem ſuperſtitionemq́ue à malis puto dæmonib. repertę ſunt, cui' artifices fuerũt, q̃ primi iuxta verba

Pauli, commutauerunt gloriam incorruptilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrũ, & quadrupedũ & serpentum: qui contra diuinum pręceptum vetans idolum sculptile & similitudinem, tam eorum quæ in cœlo sursum, quàm quæ in terra deorsum, fieri odiosissimam Deo idololatriam introduxerunt, de quibus ait sapiẽs: Idolum ipsum maledictum est, & qui fecit illud, & quod factum est, tormenta patiẽtur. Vanitas enim hominum, vt ait idem, inuenit artes istas, in tentationem animæ hominum, & in decipulam insipientium: & adinuentio illarum, corruptio vitæ est. Nihilo minus tamẽ nos Christiani præ cæteris gentibus sic desipimus, in hanc vitæ & morum corruptelam, vbique in atrijs, in domibus, in cubiculis tenere non pudeat, quo lasciuis imaginibus nostræ matronæ filiæque ad lasciuiam inuitentur: quinetiam hæc in templa, in sacella, in aras Dei, magnis veneratio-

nerationibus traducimus non absque idololatriæ periculo, sed hoc latius in religione disputabimus. Verũ inesse picturis atq; statuis non cõtemnendã autoritatẽ, ego olim in Italia didici: nã quũ fratres Augustiniani cũ Canonicis regularib. corã Romano Põtifice de beati Augustini habitu, videlicet nigrámne ille stolã sup alba tunica, an candidam super nigra induisset, pertinaciter litigarẽt: atq; ex scripturis, quod ad hanc litẽ dirimendã faceret, nihil cõpertum haberetur, visum fuit Romanis iudicibus, rem omnem ad pictores & statuarios delegare, vt quod illi ex vetustis picturis atque statuis adsererent, sentẽtiæ haberet vigorem. Hoc exemplo cõfirmatus ego, quũ aliquando indefatigata diligentia monachalis cucullæ originem inuestigarem, nec quicquam inde ex scripturis inuenire potuissem, tandẽ ad pictores me contuli, atque in istis fratrum procœstrijs atque porticibus, vbi vtriusque testamenti hi-

ſtoriæ, vt plurimũ depictæ cernuntur, rem perquiſiui: cumq́ue in toto veteri teſtamento nullũ ex patriarchis, neque ex ſacerdotibus, neque ex prophetis, neque ex leuitis, neq; Heliam ipſum, quẽ licet Carmelitæ ſibi faciunt patronum, inueniſſem cucullatum: nouum Teſtamentum adgreſſus, inueni illic Zachariam, Simeonem, Ioannem Baptiſtam, Ioſeph, Chriſtum, Apoſtolos, Diſcipulos, Scribas, Phariſæos, Pontifices, Annam, Caypham, Herodem, Pilatum, & pleroſque alios, nullam vſpiam conſpexi cucullam: rurſusq́ue ab initio omnia & ſingula diligenter examinans, mox in ipſo fronte hiſtoriæ ſeſe offert cucullatus diabolus, ille videlicet, qui erat Chriſtũ tentans in deſerto. Gauiſus ſum plurimum reperiſſe me in picturis, quod hactenus nequiui in literis, diabolum ſcilicet fuiſſe primum cucullæ autorem, à quo deinceps puto cæteri monachi & Fratres hanc ſub diuerſis coloribus mutuarunt,

aut fortè velut hæreditario sibi relictam acceperunt.

DE SPECVLARIA. Cap. XXVI.

SED nūc ad opticam reuertamur, quæ etiam speculorum artificio plurimo est adiumento, omnium illorum affectiones & imposturas indicans: quorum exprimenta patent in varijs speculorum generibus, vt sunt caua, conuexa, plana, columnaria, pyramidalia, turbinalia, gibbosa, orbicularia, angularia, inuersa, euersa, regularia, irregularia, solida, perspicua. Sic legimus, narrante id Cælio in antiquis lectionibus, Augusti temporibus, Hostium virum quendā, sed obscœnitatis facilè principem, fecisse eius notæ specula, quæ imagines longè maiores redderent, vt digitus brachij mensurā & longitudine & crassitudine excederet. Fit quoque speculum, in quo quis alterius videt imaginem, non suā. Et aliud quod in

certo loco positum, nihil imaginetur: aliorsum verò translatum, facit imagines. Itē quod vniuersas reddat imagines, & quod vnius rei plures reddat imagines. Et aliud, quod contra aliorum speculorum morē dextrum reddit dextro & sinistrum sinistro. Et fiunt specula comburentia anterius & posterius, atque aliud quod susceptam imaginem non intra se repręsentat, sed remotius extra se in aera reijcit, ibiq; tanquam aereum simulachrum apparere facit, ignemq́ue collectis in se Solis radijs, per remota spatia in quodcunque combustibile potenter incutit, & eiusmodi plura, qualia vidimus aliquando, & fabricare nouimus. Habent etiam perspicua specula suas imposturas, videlicet vt rem magnam apparere faciant paruam: & contrà, quæ minima sunt, apparere magna: & quæ remota sunt, propinqua: aut quæ ꝓpinqua sunt videātur remota: quæ infra pedes, sursum: & q̄ supra nos sunt, hæc

infima;

infima, alióue situ sese conspectui nostro offerāt. Sunt & per quæ vna res videtur plures, & alia, quę res ipsas diuersis colorib⁹, vt in iride, aut sub diuersis dissimilibusq; figuris decepto visui repręsentāt, & ijs simi lia. Et noui ego fabricare specula, in quibus lucēte Sole, omnia quæcunque illius radijs illustrantur, p remotissima spatia: puta triū aut quatuor miliariū, plenissimè conspiciūtur. Est & illud in planis speculis mirandum, vt quanto minora sunt pro eorum modulo, rem repræsentent se ipsa minorem: quantumcunq; autem maxima, nunquam tamen rem ipsam se ipsa reddent maiorē: quod considarans Augustinus ad Nebridium scribens, aliquid occultum illic latere putat. atque tandem omnia vana & superuacua sunt, nec nisi ad ostentationem & ociosam delectationem adinuenta. Scripserunt de speculis cùm Græci, tum Latini perplures, præstat autē omnibus vnus Vitellius,

DE COSMIMETRIA.
Cap. XXVII.

DEinceps nunc Cosmimetriã paucis discutiamus, atque hæc in cosmographiam & geographiam diuiditur, vtraque orbem mensurat atque distinguit, sed prior iuxta cœlestium rationem ex illorum distinctione, terrarum & locorum illis subiectarum situs, per graduum & minutorum mensuras commensurat, rationesque climatũ, dierumque & noctium discrimina, ventorũ cardines, syderum varios exortus, polorum eleuationes, parallelos, & meridianos, gnomonum vmbras, & quæ ad hæc reliqũa sunt, ad singula loca mathematicis rationibus edocet. Altera verò nulla adhibita cœlestium ratione, orbem per stadia & miliaria mensurat, ac per montes, syluas, lacus, flumina, maria & littora distinguit, gentesq; ac populos, regna, prouincias, ciuitates, portus, & quæ inter cætera memora-

morabilia sunt, commonstat.
Ac patrios omnes cultus habitusq́; locorum,
Et quid quæq́ue ferat regio, & quid ferre recuset,
Explicat. Ac imitatione quadam picturæ, iuxta geometriæ & perspectiuæ rationes, orbem omnem in globo vel plana tabula effingit.
Pingens in paruo totum volumine mundum.
Sub ijs generibus quidam chorographiam numerant, quæ partialia quędam loca seorsum explorando, perfectiore insuper & quasi consummata effigie depingit:
Ornatu vario partes distincta per omnes,
Vitibus & syluis pratorum fontibus, agris,
Aequora quæque rigant humentia flumina, corpus,
Inq́; humiles premitur valles, vbi surgit in altum,
Verticib. celsis tollés ad sidera montes.
Hæc

Hæc omnia & quæ antea diximus, ipſa nobis coſmimetria pollicetur Sed qui nos illã docturi ſunt autores, inter ſe tantum non vna diſcordia pugnãt de limitibus, longitudinibus, latitudinibus, magnitudinibus, menſuris, diſtantijs, climatibus, eorundem habitudinib⁹, admodum à ſe inuicem diſcrepantes. Quæ aliter Eratoſthenes, aliter Strabo, aliter Marinus, aliter Ptolemæus, aliter Dionyſius, aliter iuniores diſtinxere. Nec de terræ vmbelico inter eos conuenit, quem Ptolemæus ſub æquinoctiali circulo collocat, Strabo Parnaſum Gręcię montem credidit, cui aſſentiunt Plutarchus & Lactantius grammaticus, putantes illum cataclyſmi tempore, aquarum cœliq́ꝫ fuiſſe diſcrimen. Quemadmodum de hoc canit Lucanus.

Hoc ſolum, fluctu terras mergente, cacumen
Emicuit, pontoq́ue fuit diſcrimen & aſtris.

Quod

Quod ſi hæc ratio ad renuntiandum ſatis eſt, erit ymbelicus terræ non in Parnaſo Grçciæ, ſed in Gordico Armeniæ monte: qui, teſte Beroſo, primus à diluuio emicãs, arcã Noê excepit. Alij alia adferunt, & quomodo aquilarum volatu medium terræ inuentum ſit. Sunt etiam & Theologi, qui falcem ſuã in hãc meſſem mittentes, Hieroſolymam medium terræ eſſe volunt, quia ſcriptum ſit per prophetam: Deus operatus eſt ſalutem in medio terræ. Accedunt ad hanc cenſuram Lucretius, Lactancius & Auguſtinus, qui Antipodas tam conſtanter negarũt. Atque illi inſuper, qui extra Europam, Aſiam, Aphricam, alium habitabilem orbem inficiarunt, quæ tamen Hiſpanorum Luſitantorumque nauigationibus, poſteris nobis ſecus comperta ſunt, qui etiam totã ſub Zodiaco Zonam contra poëtarum nugas, ac Ariſtotelis falſam opinionem, habitatã monſtrarunt. Alios præterea geographorum pleroſq;

iosque errores, superius inter historicos recitauimus. Verùm hæc ars, dum terram immensam & inscrutabilia maria, insularumque & regionum omnium situs, limites & insignia, ac innumerabiliũ pariter gentium ignotas origines, ritus, mores, discrimina nos docere conatur, nullum alium fructũ inde percipimus, nisi quod aliena auidi⁹ scrutamur, nos ipsos discimus ignorare. Et vt ait Augustinus in Confessionibus. Eunt homines admirari alta montium, & ingentes fluctus maris, & latissimos lapsus fluminum, & Oceani ambitum, & gyros syderum, & relinquunt se ipsos. Plinius quoque insaniam esse dicit, metiri terram, quam dum metimur, sępissime mensuram egredimur.

DE ARCHITECTVRA. Cap. XXVIII.

ARchitectura autem non dubiũ, quin permultum commodi, ornatusq; adferat, & publicis & priua-

tis ædificijs: hæc parietes & tecta, pi strinas & vehicula, pontes & naues, phana templa, delubra, mœnia, turres, & omnis generis machinas (quibus res hominum tam publicæ quàm priuatæ tuentur, ornanturque) nobis largitur, disciplina alioqui pernecessaria & honesta, si non admodum fascinaret mortalium animos, vt nemo ferme reperiatur (modò facultates non desint) qui non totus cupiat etiam bene constructis semper aliquid coædificare. Quo insatiabili ædificandi studio desiderioque effectum est, vt huius rei nullus statutus sit modus, neq; finis, hinc abscissæ rupes, completæ valles, acti in planũ montes, perfossa saxa, & adapta maris ꝓmontoria, excauata terræ viscera, deducta flumina, iuncta maribus maria, exhausti lacus exiccatæ paludes, coercita æquora, scrutataq; maris profunda, factæ nouæ insulę, rursusq; aliæ restitutæ cõtinenti. Quæ omnia & his plura, quũ cum natu-

ra ipſa pugnent, ſæpe tamen nō mo dicam vniuerſo orbi commoditatē attulerunt. Sed cōparemus his quæ nullo prorſus alio mortalibus ſunt vſui, quàm quod admirandum ſpectandumque, & vt ait Plinius, ad ociosam & ſtultam pecuniæ oſtentationem, ingentibus ſumptibus conſtructa ſunt: cuiuſmodi ſunt Aegyptiorum, Græcorum, Hetruſcorum, Babyloniorum ac cæterorum aliquot gentium ſuperſtitioſa operū miracula, labyrinti, Pyramides, obeliſci, coloſsi, mauſolęi, Rapſinatis, Seſoſtris, & Amaſis monſtroſæ ſtatuæ, atque ſphynx illa miranda, in qua rex Amaſis conditus putatur. Erat enim, vt ait Plinius, à ſaxo naturali elaborata & rubrico : capitis monſtri ambitus per frontem, centum & duos pedes collegit: longitudo centum quadraginta tres Sed & ſunt his maiora, opus Memnonis atque Semiramidis, in Bagiſiano Mediæ monte, vaſta ſtadiorum ſeptem & decem effigies. Quæ tamen lon-

longè superasset, quicunque ille architectus fuit, siue Stesicrates, vt refert Plutarchus, siue Dinocrates, vt refert Vitruuius, qui ex Athos monte Alexandri effigiem facturum se pollicebatur, in cuius manu ciuitas assideret, decem millium hominũ capax. Adnumeremus istis Babylonicam speluncam, cuius basis (teste Herodoto) quaque versus stadium adimpleuit: atque turrim illam, quæ in profundo mari vitreis cancris super extructa memoratur. Accedunt etiam Gordianæ ædes, & arcus triumphales, & deorum templa, & præcipuè illud Dianæ Ephesię, per annos ducentos à tota Asia fabricatum, & quod in Aegypto ad Latonæ templum constructum vno lapide sacellum, latum fronte cubitos quadraginta, idipsumq́ue vno etiam lapide contectum, ac Assyrij regis Nabuchodonosor statua ex auro 60. cubitorum magnitudine, quam non adorasse capitale fuit, atque alia cubitorum quatuor ex

ingen-

ingenti Topasio Aegyptiæ reginæ facta. Huc spectant & nostris diuis templa superbissimis fastigijs extructa, & in miram altitudinem congesta ingenti saxorum mole, erecta cãpanilia multis admodum sacris pecunijs & eleemosynis profusis, quibus multi pauperes Christi vera Dei templa & imagines, interea fame, siti, algore, ægritudine, egestateque periclitantia, rectiùs ædificari & sustentari potuissent, deberentque. Cæterùm verò, quantam perniciem hæc ars sępissime adferat hominibus, ipsæ hostiles arces, bellorumque machinæ, cataphrattæ, scorpiones, balistæ, cæteraque subuertendæ mortalium vitæ instrumenta, deuictique horum ingenio populi testes sunt. Neque id in terra modò, quum etiam naues, castrorum ac arcium instar, fabricare docuerit: quibus periculosa maria nõ tã nauigamus, quàm habitamus. & cũ natura sua mille periculis nobis infesta sunt, his nauigijs

giјs reddimus infestiora, in illis non secus, ac in solida terra latrocinantes, bellaq; gerẽtes. Scripserunt de architectura primus Agatarchus Atheninesis, postea Democritus & Anaxagoras, deinde Silenus, Archimenides, Aristotel. Theophrastus, Cato, Varro, Plinius: demũ Vitruuius, Nigrigẽtus: ex recẽtioribus aũt, Leo Baptista, frater Lucas, Albertus Durerus.

DE METALLARIA. Cap. XXIX.

ARCHitecturæ quoque subest ars metallica, ars reuera non modici ingenij. Primum siquidem ex telluris montiumque superficie, quę quoquo loco venæ intus sitæ sint, quæ illarum extensiones, exitus, fibræ, cognoscere docet, & quo modo excauatis terræ visceribus, montiũ moles substruendę sunt: de quibus scripsit apud veteres Strato Lãpsacenus, librum, quem de Machinis metallicis intitulauit. Porro

quem-

quemadmodum ex erutis minerarum lapidibus, ignis liquamine pura metalla excoquantur, eaque si mixta sunt, a se inuicem discernantur, aut nulli, aut paucissimi hactenus integrè tradiderunt: fortè quod ars hæc veluti mechanica & seruilis, à doctis quibusq; & liberis ingenijs despecta sit. Verùm cum ego ante aliquot annos à Cæsarea Maiest. aliquot mineris præfectus essem, omnia quantum potui indagatus, cœpi de illis specialem librum scribere, quem adhuc vsque in manibus habeo, continuo pro maiore rerum notitia adaugens, & corrigens, sperans me, quòd tum ad metallorum inuẽtionem, tum cognitionẽ, tum venarum examinationem & conflationem, montiumque substructionem, & tractoriarum machinarum, cæterarumque artificia hactenus incognita pertineat, nihil omissurum. Hac arte omnes humanæ constant opes, quarum auaritię tan tanta mortales libido inuasit, vt vi-

Agrip. liber de Metallaria.

[q]ui ad inferos vſque penetrent, & magna naturæ ruina in ſedibus manium quærant diuitias, vt canit Ouidius ; Itum eſt in viſcera terræ.

Quasq́ue recondiderat, ſtygijsq́ue admouerat vmbris,
Effodiuntur opes, irritamenta malorum,
Iamq́ue nocens ferrum, ferroq́ue nocentius aurum
Prodierat, cui⁹ diraq; cupidine tandem
Omne nefas, fugere pudor, verumq́ue, fidesq́ue.
[I]n quorum ſubiere locum fraudesq́ue doliq́ue,
[I]nſidiæq́;, & vis, & amor ſceleratus habendi.

Et vt alius Poëta inquit:
[A]uro pulſa fides, auro venalia iura.

Peſsimum igitur vitæ ſcelus in[u]enit, quicunque primus aurifo[d]inas, cæterasq́; metallorum venas [r]epperit. & (vt ait Plinius) tanto no[c]tiores fecerũt illi terras, vt nõ mi-

nus temerarij ſint, quàm qui è pro fundo maris petunt margaritas. Inuentum autem multis quidem, ſed diſſonantibus hiſtoriographis attribuitur. Præcipuè verò plumbum in inſulis, quæ Caſsiterides dicuntur, contra Celtiberiam ſitis, primò inuentum tradunt: æs autem in Cypro, ferrum in Creta, ſed aurum & argentum apud Pangæum Thraciæ montem: demum orbem omnẽ infecerunt. Soli Schytæ, vt refert Solinus, vſum auri & argenti damnarunt in æternum, ſeſe à publica auaritia abdicantes. De auri ſuperfluitate apud Romanos olim veteri interdicto cautum erat, eratque lex cenſoria victinialiarum aurifodinæ, qua, vt ait Plinius: in Vercellenſi agro cauebatur, ne plus quinque hominum publicani haberent. Atque vtinam homines eo ſtudio ferrentur in cœlum, quo ſcrutantur terræ viſcera, ſola diuitiarum vena pllecti, quæ beatum hominẽ adeo facere non poſſunt, vt multos

ad-

admodum, idq; non rarò, pœnitet insumptæ operæ.

DE ASTRONOMIA. Cap XXX.

SVpremo iam loco sese offert astrologia, q̃ & astronomia, tota prorsus fallax poëtarumque fabulamentis multo nugatior: cuius magistri audaces profectò homines, & prodigiorum autores, impia curiositate, pro eorum libito, supra humanã sortem (tanquam Balsilides hæretici Abraxas) fabricant orbes cœlorum, siderum mensuras, motus, figuras, imagines, numeros, concentusque, tanquam nuper è cœlis delapsi, ac in illis aliquandiu versati, depingunt: quibus omnia stare ac fieri atque sciri posse arbitrantur, de ijs ipsis tamen admodum inter se dissidentes, contrarij, & adhuc pugnantes, vt cum Plinio dicere non dubitem, huius artis inconstantiam palàm arguere, ipsam esse nullam: cùm de-

eius etiam principijs aliter ſentiant Indi, aliter Chaldęi, aliter Aegyptij, aliter Mauri, aliter Iudæi, aliter Arabes, aliter Græci, aliter Latini, aliter antiqui, aliter recentiores. Nam de numero ſphærarum tractantes Plato, Proclus, Ariſtoteles, Auerrois, ac omnes ferme ante Alphonſum aſtrologi, præter paucos octo duntaxat ſphæras numerarunt. Hermeten tamen & aliquot Babylonios, dicunt Auerrois & Rabbi, Iſaac nonum orbem poſuiſſe: cui opinioni adhæret Azarcheles Maurus, atque Tebit, & idem doctus Rabbi, Iſaac, & Alpetragus: quibus adſtipulatur Albertus Teutonicus ſuo æuo neſcio quo facinore magnus, & omnes qui motũ acceſſus & receſſus probauerũt. Iuniores autem aſtrologi nũc decẽ orbes cenſent, quos ipſe Albertus etiam Ptolemæum tenuiſſe putat. Auerrois quoque nouem illum cenſere arbitratus, cùm tamen reuera non plures octo adfirmet Ptolemęus.

us. Sed & Alphontius ſecutus aliquãdo iudicium Rabbi Iſaac, cognomento Bazam, nouem ſphæras tenuit: ſed poſt quatuor annos ab editione tabularũ ſuarũ, adherens ſententijs Albuhaſſen Mauri, atque Albategni, ſeſe reuocauit ad octo. Ipſe etiã Rabbi, Abraã Auenazra, & Rabbi Leui, ac Rabbi Abraam Zacutus, nullum orbem mobilem ſupra octauum eſſe autumant. Sed & de motu octaui orbis, ac ſtellarum fixarum admodum inter ſe variant. Chaldæi enim atq; Aegyptij illum vnica duntaxat latione ferri adfirmant, quibus aſſentiũt Alpetragus, & ex recentioribus Alexãder Aquilinus: cæteri autem Aſtronomi ab Hipparcho ad noſtra vſque tempora, illum pluribus motibus circumagi dicunt, Iudæi Talmudiſtæ illi duplicem motum aſsignant. Azarcheles atque Tebith, & Ioannes de monte regio motum trepidationis, quem dicũt acceſſus & receſſus, ſup paruis circulis circa capita Ari-

etis & Libre illi adscripserunt, sed in hoc à se inuicem differentes, quòd Azarcheles ait, caput mobile à fixo, non plus decẽ partibus distare posse. Tebith aũt, nõ plus partibus quatuor, cum decem & nouem ferme minutijs. Ioannes de regio monte, non plus partibus octo, atque idcirco stellas fixas non semper ad eandem mundi partem vergi, sed quandoq; reuerti vnde cœperũt arbitratur, sed Ptolemeus, Albategni, Rabbi Leui, Auenazre, Zacutus: & inter recentiores Paulus Florentinus, & Augustinus Ritius, mihi in Italia summa familiaritate deuinctus, stellas iuxta signorum successiones, semper & continuò moueri affirmant. Recentiores autem astronomi triplicem octaue sphere motum attribuunt, vnum proprium, quem trepidationis diximus, qui in septẽ milibus annis semel cõpleatur: alterum quem gyrationis dicunt, à nona sphæra, cuius circumuolutio nõ minus quã quadraginta nouen millibus

libus annis finiatur:, tertium à decimo orbe, quē vocant motū primi mobilis, siue motū raptus, siue diurnū, qui intra diē naturalē ad principiū suū quotidiè reuertitur. Præterea qui duplicē motū octauę sphæræ attribuerunt, nō oēs inter se conueniunt. nā recentiores fermæ oēs, & qui trepidationis motū admittūt, eam à superiori sphęra rapi argumentantur: sed Albategni, Albuhassen, Alfagranus, Auerrois, Rabbi Leui, Abraam, Zacutus, Augustinus Ritius, motum diurnum, quem alij motum raptus putant, arbitrantur non esse alicuius sphæræ proprium, sed à toto fieri cœlo. Ipse etiam Auerrois ait, Ptolemæum in quodam libro suo (quem narrationum inscripsit) negare motum gyratiōis. & Rabbi Leui ait, illum cum Auerroe sensisse motum diurnum fieri à toto cœlo. Rursus nunc de mēsura motus octaui orbis, & stellarum fixarum nonmagis conueniunt. Nam Ptolemæus arbitratur stellas fixas,

moueri in cẽtum annis vno gradu. Albategni hoc fieri contendit in ſexaginta ſex annis Aegyptijs, cui aſſentiũt Rabbi, Leui Rab. Zacutus, & Alphonſus in correctione tabularũ ſuarũ: Azarcheles Maurus ait, in ſeptuaginta quinq; annis vno gradu moueri: Hipparchus in ſeptuaginta, & octo: Hebrçorum plures, vt Rabbi Iosue, Rabbi Moiſes, Maymon', Rabbi, Auenazra, & poſt illos Haly Benrodam, in ſeptuaginta annis. Ioannes de Mõte Regio in octoginta. Auguſtinus Ritius mediũ tenet, inter opiniones Albategni & Hebręorum, ſentiẽs ſtellas fixas vnã cœli partẽ, non citius quã ſexaginta ſex, nec tardius q̃ ſeptuaginta annis moueri: ſed & Rabbi, Abraam Zacuti (vt narrat Ritius) teſtatur ex Indorũ traditione, eſſe adhuc in cœlo duas ſtellas ſibi diametraliter oppoſitas, quæ curſum ſuum contra ſignorũ ordinem, non niſi in centum & quadraginta quator annis cõpleãt. Ipſe etiã Alpetragus arbitratur eſſe adhuc
huc

hucin cœlis varios mot' hominib.
ignotos: quod ſi ita eſt, poſſunt &
inibi eſſe ſtellæ & corpora, quibus
motus illi co͂ueniant, quæ aut cer-
nere homines non poſſunt, propter
exhuberantiam altitudinis, aut ha-
ctenus nulla adhuc artes obſeruati-
one deprehenderunt: cui aſſentit e-
tiam Fauorinus philoſophus apud
Gellium, in oratione ſua aduer-
ſus genethliacos Reſtat igitur, nul-
lum adhuc aſtronomu͂ è cœlis de-
ſcendiſſe qui vel motu͂ aplanes ve-
rum, certumq; nos docere potuerit:
Nec ipſe etiam Martis verus motus
hucuſq; cognitus fuit: quod etiam
conqueritur Ioannes de Monte Re-
gio, in epiſtola quadam ad Blanchi
num, eiuſdemq́ue motus errorem
etiam quidam Gulielmus de ſan-
cto Clodoaldo, inſignis aſtrolo-
gus, in ſuis obſeruationibus ante du
centos & plures annos ſcriptum reli
quit, nec poſterorum quiſpiam
hunc hactenus correxit. Quin &
verum ſolis ingreſſum in puncta æ-

quinoctialia inuenire impoſsibile eſt, quod Rabbi Leui multis rationibus probat. Sed quid dicemus de poſtea compertis: quomodo circa illa aberrarũt priores? Nã multi cũ Tebith maximam ſolis declinationẽ continuò variari arbitrati ſunt, cùm tamẽ vna ſemper menſura feratur. Aliter tamen de illa opinatus eſt Ptolemæus, aliter compertũ eſt per Albaten, Rabbi Leui, Auenazram, & Alphonſum. Similiter etiam de motu ſolis & anni menſura, aliter illi compertum habent, quàm Ptolemæus & Hipparchus tradiderunt. Similiter de motu augis ſolis, aliter Ptolemæus, aliter Albategni ac cæteri ſentiunt. De cœli inſuper imaginibus, ac ſtellarum fixarum conſiderationibus, aliter Indi, aliter Aegyptij, aliter Chaldæi, aliter Hebræi, aliter Arabes, aliter Timotheus, aliter Arſatilis, aliter Hipparchus, aliter Ptolemæus, aliter recentiores, tradiderunt. Tranſeo hic de cœli principio, dextro at-

que ſiniſtro, quàm deſipiunt, narrare: de quibus tamen ſanctus Thomas Aquinas, & Albertus Teutonicus ſuperſtitioſi theologi, dũ aliquid ſerioſe dicere conarẽtur, nihil inuenire potuerunt quod oſtenderent, nec vllus certè iuuenire poterit vnquam. Quin & galaxias, hoc, eſt, lacteus circulus quid ſit, adhuc ab aſtrologis ignoratur, Tranſeo etiam de excentricis, concentricis, epicyclis, retrogradationibus, trepidationibus, acceſsibus, receſsib', raptibus, cæteriſque motibus, & motuum circulis ſermonẽ prorogare, cũ omnia hæc non ſint nec Dei nec naturę opera, ſed mathematicorum monſtra, & fingentium nugę, à corrupta philoſophia, & poetarum fabulis deriuata, quibus tamen veluti rebus veris & à Deo creatis, aut à natura firmatis, non pudet magiſtros illos tantum attribuere fidei, vt in has nugas veluti cauſas referãt, quęcunq; in iſtis fiũt inferiorib', illoſque cõfictos motus dicũt eſſe prin-

Lacteus circulus incognitus.

cipia omnium motuum inferiorū. Aſtronomos iſtos Anaximenis ſerua non ſpernendo dicto opportunè caſtigauit. hęc enim cõſueuerat vnà cum hero Anaximene ambulare, qui cùm quodam die ſidera inſpecturus, domo maturius exiuiſſet, immemor ſitus loci, dum ſecurius cœlum intuendo explorat aſtra, in ſubiectam cecidit foueam, dixitq; tūc ancilla: Mi or here, qua ratiõe quæ in cœlo ſunt præſcire exiſtimas, cū quę ſunt ante pedes, nequeas pręuidere Legitur eadem facetia Thales Mileſius ab ancilla Treſſa corrept⁹. Haud abſimile de illis ait Tullius, inquiens: Aſtrologi, dum cœli ſcrutantur plagas, quod ante pedes eſt, nemo eorū ſpectat. Ego quoque hanc artem à parentibus puer imbibi: deinde non modicum temporis & laboris in ea amiſi, tandem didici, totam hanc & omnem, nullo alio fundamento inniti, niſi meris nugis & figmentis imaginationū, tædetque & pœnitet inſūptę olim operę.

operę, cuperemq́ue omnem illius memoriam vſumq́3 expoliare, abieciq́3 iamdudum ex animo, nec reaſſumerem vnquam, niſi me potentum violentæ preces (qui ſolent nō nunquam ad indigna artificia etiã magnis probisq́3 ingenijs abuti) ſæpe rurſus impingere compellerent, ſuaderetq́3 domeſtica vtilitas, me aliquando illorum frui debere ſtultitia, & nugas tantopere cupientibus nugis, obſequi: dico quidem nugis. quid enim habet aſtrologia, niſi meras poetarum nugas & fabulas, portentoſaq́3 figmenta, quibus cœlum ipſum refertiſsimũ commẽti ſunt? Neque verò vlli hominum generi plus inter ſe conuenit, quam aſtrologis cum poetis, niſi quod de Lucifero & veſpere inter ſe diſſentiunt, poetis aſſerentibus, quo die Lucifer ante oriẽtem ſolem apparueit, eodem occidentem ſolem ſubſequi, quod eodem die fieri poſſe, Aſtrologi negant ferè omnes, pręter illos, qui Venerẽ ſupra

ſolẽ locant, quia ſtellæ quæ longè vlteriores ſunt nobis in ortu citius oriri, & in occaſu ſerius recidere videntur. Sed hanc aſtrologorum de ſitu ſtellarum, ſiue planetarum diſcordiam, niſi nũc recordatus præterijſſem, ſiquidem non tam aſtrologorum, quàm philoſophorum eſt. Nam Plato poſt lunam ſecundam ſphęram ſolis locat, idem faciunt Aegyptij, inter lunam & Mercurium ſolem collocantes. Archimenides autem & Chaldæi ſolem in ordine quartum collocant. Anaximander, & Metrodorus Chius, & Crates, ſolẽ omnium ſupremum cõſtitutũ dicunt, poſt quẽ lunã, infra has cæteras errãtes inerrantesq́ꝫ. Xenocrates oẽs vnà eadẽq́ꝫ in ſuperficie ſtellas moueri putat. Nõ minus de ſolis & lunæ cæterarũq́ꝫ ſtellarũ magnitudine & diſtantia diſcordãt, nec vlla inter eos de cœleſtibus opinionum conſtantia nec veritas: nec mirum id, cùm cælum ipſum quod ſcrutantur, omnium ſit inconſtan-

tiſsimum, nugiſque & fabulis repletiſsimum: nam ipſa duodecim ſigna, reliquæque & boreales & auſtrales imagines, non niſi fabulis in cælum aſcenderunt, atque tamen in his fabulis viuunt, imponunt, lucrantur aſtrologi, poëtis interim eorundem inuentoribus egregriè eſurientibus.

DE ASTROLOGIA IVDIciaria: Cap. XXXI.

REſtat adhuc altera Aſtrologiæ ſpecies, quam diuinatoriam vocant, ſeu iudiciariam, quæ agit de reuolutionibus annorum mũdi, de natiuitatibus, de quæſtionibus, de electionibus, de intentionibus & cogitationibus, de virtutibus, ad omnium futurorum etiam, vel diuinæ prouidentiæ arcanarum diſpoſitionum euentus prædicendos, euocandos, deuitandos vel repellẽdos. Hinc aſtrologi cælorũ ſiderũq; effectus à remotiſsimis annis, ac ante omnẽ rei memoriã aut Promethei

tẽpora, à magnis (vt aiunt) & antedi-
luuianis coniunctionibus nundinā-
tur, omniumque animantium, lapi-
dum, metallorum, herbarū, & quæ-
cunq; in his inferiorib. creata sunt,
effectus, vires ac motus, ab his ipsis
cælis sideribusque defluere, omni-
noque dependere ac indagari posse
affirmant: homines profectò incre-
duli, nec minus impij, vel hoc vnū
non agnoscentes, quod deus iam
herbas, plantas, arbores, ante cœlos
& stellas condiderat. Quin grauissi-
mi quique philosophi, vt Pytha-
goras, Democritus, Bion, Fauorin9,
Panætius, Carneades, Posidonius,
Timæus, Aristoteles, Plato, Plotin9,
Porphyrius, Auicēna, Auerrois, Hip
pocrates, Galenus, Alexander A-
phrodisius: præterea Cicero, Sene-
ca, Plutarchus, & alij multi, qui ab
omni arte & scientia rerum causas
scrutati sunt, nusquam nos in has a-
strologicas causas remittunt, quæ
etiam si causæ essent, tamen quia
stellarum cursus, & earum vires nō
planè

planè cognoſcunt, quod omnibus ſapientibus notiſſimum eſt, de eorum effectibus certum iudicium dare non poſſent: Nec verò deſunt inter ipſos, vt Eudoxus, Archelaus, Caſſandrus, Hoychilax, Hallicarnaſſeus peritiſsimi mathematici, & multi alij recentiores, grauiſsimiq; autores, qui fatētur impoſsibile eſſe poſſe quicquam certi de iudiciorū ſcientia inueniri, cum propter innumeras cooperantes cum cælo alias cauſas, quas ſimul attendere oportet, iubetque ſic etiam Ptolemæus: tum quia obſtant illis occaſiones quamplurimæ, vt puta conſuetudines, mores, educatio, pudor, imperium, locus, genitura, ſanguis, cibus, animiq; libertas & diſciplina, cum influxus illi non cogant, vt aiunt, ſed inclinant. Præterea qui iudiciorum regulas perſcripſerunt, tam diuerſa plurimumque pugnantia eadem de re ſtatuūt, vt impoſsibile ſit prognoſticatorem, ex tot tam varijs diſſoniſque opinionibus, aliquid certi

poſſe,

posse pronunciare, nisi insit illi intrinsecus quispiã futurorũ occultorumq; sensus ac præsagij instinctus, siue potius occulta & latens dæmonis inspiratio, quo inter hæc valeat discernere, seu alio quouis modo, nũc illi, nũc alteri opinioni adhærere inducatur, quo instinctu si qs careat, is in astrologicis iudicijs (vt ait Haly) veridicus esse nõ potest, quare iam non tam arte, quàm obscura quadã rerum sorte astrologica constat prædictio: & sicut non arte, sed sorte, ex Iudorũ codicillis versus exit, nonnunquam verum pronuncians, sic etiam ex animo astrologi nõ arte, sed sorte prodeunt vaticinia, cui attestatur etiam Ptolemæus: Scientia (inquiens) stellarum, ex te & illis est, indicans futurorum occultorumque prædictionem, non tam esse ex obseruatione stellarum, quàm ex animi affectibus Nulla igitur est certitudo huius artis, sed conuertibilis est ad omnia secundum opinionem, quæ coniecturis aut existimatio-

matione, aut imperceptibili dæmonum afflatu, aut superstitiosa sorte colligitur. Nil igitur aliud est hæc ars quàm superstitiosorum hominum fallax coniectura, qui ob multi temporis vsum de rebus incertis scientiam fecerunt, in qua emungẽdę pecunię gratia decipiant imperitos, atque ipsi simul decipiantur. Quòd si ars istorum vera est, & ab illis intelligitur, vnde tot & tanti errores ebulliunt in eorum prognosticationibs? sin minus, nónne frustrà & stultè & impiè de rebus nullis aut non intellectis scientiam profitentur? Sed cautiores illorum, de futuris non nisi obscura pronunciant, & quæ ad omnem rem & tempus, & principem, & nationem applicari possunt, ambigua prognostica, artificiosa versutia confingunt. Postea verò quàm aliquid horum acciderit, tunc illius colligunt causas, atq; post factũ vetera vaticinia nouis rationibus stabiliũt, vt videãtur ꝓuidisse, quemadmodũ sumniorũ

interpretes, vbi ſomnium viderint, nihil certi intelligunt: vbi autẽ poſt aliquid eis euenerit, tũc ad id quod accidit, aptant etiam ſomnium viſum. præterea cùm impoſsibile ſit, in tanta ſtellarum varietate nõ ſemper inuenire, quaſdam bene, quaſdam male poſitas, occaſionem capiunt ex his dicendi quod volunt, & quibus volunt, vitam, ſalutẽ, honores, opes, potentiam, victoriam, ſanitatem, ſobolem, amicos, coniugia vel ſacerdotia, magiſtratusq; ſimiliaque prædicant. Quod ſi quibus ſint male propicij, ijs mortes, ſuſpẽdia, dedecora, clades, exilia, orbitates, languores calamitatesque renũciant, non tam ex ſcelerata arte, quã ex ſceleratis affectibus, huic impiæ curioſitati credulos homines pertrahentes in exitium, populos ac principes ſæpe funeſtis ſeditionibus ac bellis inter ſe committentes. Quod ſi cum prognoſticis illorum fortuna coincidat, vt inter tot ambigua vnũ aut alterum verum euenerit, mirum

quàm

quàm tunc criſtas efferunt, quàm id
inſolentiſsimè prædicant. Quod ſi
aſsiduè mentiuntur, conuincantur
mendacij, id tũc excuſant blaſphe-
mia, vel mendacium mendacio te-
gunt, inquientes, ſapientem domi-
nari aſtris, cũ reuera, nec aſtra ſapi-
enti, nec ſapiens aſtris, ſed vtriſque
dominetur deus: aut aiunt, ineptitu
dinem recipientes, cæleſtibus influ-
xibus obſtitiſſe. Vlteriorem autem
fidem requirentibus iraſcuntur: & Aſtro-
inueniunt circulatores illi interim logi rei
principes & magiſtratus, q in illis pu. ob
credant omnia, ac ornent publicis ſunt.
ſtipendijs, quum reuera nullum ge-
nus hominum reipub ſit peſtilenti-
ſs, quã iſtorum: qui ex aſtris, ex in-
pectis manibus, ex ſomnijs, conſimi
libusque diuinationum artificijs, fu
tura pollicentur, & vaticinia ſpar-
gunt. homines inſuper & Chriſto &
omnibus in illum credentibus ſem-
per offenſi: de quibus Cornelius Ta
citus conqueritur: Mathematici, ſic
enim eos vulgò nominant, inqui-
ens

ens, genus hominũ principibus infi-
dum, credentibus fallax, à ciuitate
nostra semper ꝓhibentur, sed expel-
lũtur nunq̃: Quin & Varro autor gra-
uis, oĩm superstitionũ vanitates ex
astrologiæ sinu profluxisse testatur.
Erat etiam in Alexandria vectigal,
quod astrologi persoluebant blace-
nominon, à stultitia sic nuncupa-
tum, quia ex ingeniosa stultitia quę-
stum facerēt, nec nisi stulti & teme-
rarij homines illos consulere sole-
ant: quippe si ab astris est hominũ
vita atque fortuna, quid timemus?
quid solicitamur? quin Deo hæc &
cælis, qui nec errare, nec malum a-
gere possunt, relinquamus: atq; ho-
mines cùm simus, non plusq̃ oporte-
bat vltra vires nostras altum, sed hu-
mana duntaxat sapiamus: quin &
Christiani cùm simus credētes Chri-
sto, linquamus horas & momenta
deo patri, qui ea posuit in sua po-
testate. Quod si verò vita nostra at-
que fortuna ab astris non sunt, nōn-
ne in vacuum currit omnis astrolo-
gus?

gus? Sed est hominum genus adeo timidulum credulumq́; , q̄ tanquā pueri ad lemurū fabulas plus timēt, credūtq; ea q̄ nō sunt, q̄ ea quę sunt, atque quo res est minus possibilis, hanc eo timent magis: atq; quę est verisimilis minus, hāc eo firmius credunt: qui profectò si non essent, astrologi & diuinatores perirent fame: atq; horum stulta credulitas p̄teritorum oblita, præsentium negligens, in futura præceps, sic deceptoribus illis fauet, vt cùm in cęteris hominibus vno mendacio tam suspecta fides reddatur dicentis, vt reliqua omnia vera obscurentur: contrà in his mendaciorum magistris, vna fortuita veritas, etiam publicis mendacijs faciat fidem: quibus profectò qui maximè confidunt maximè omniū redduntur infelicissimi, vt solēt supstitiosæ illæ nugæ pniciē suis adferre cultorib. : q̄p in Zoraste, Pharaone, Nabuchodonosor, Cęsare, Crasso, Pompeio, Diotharo, Nerone, Iuliano apostata testatur antiqui-

antiquitas, qui vt his nugis fuere deditiſsimi, ſic earundem confidentia periere infelicisſimi, & quibus læta cuncta promiſerant aſtrologi, mœſta prouenerunt omnia, vt Pompeio, Craſſo, & Gæſari, quibus neminē eorum, niſi iam ſenem niſi domi, niſi cum gloria moriturum promiſerunt, attamen quiſquē eorum male & immaturè perijt. Pertinax profectò & præpoſterum hominum genus, futura ſe præſcire quî profiteantur, præteritorum & præſentium ignari? & cum omnibus omnia occultiſsima ſe dicturos profiteātur, quid in propria domo, quid in thalamo ſuo fiat, ſæpiſsime neſciunt: cuiuſmodi aſtrologum Morus Anglicus hoc epigrammate perpulchro taxauit:

Aſtra tibi æthereo pandunt ſeſe omnia vati,
Omnibus & quæ ſint fata futura, monent.
Omnibus eſt vxor quod ſe tua publicat, id te

Aſtra (licet videant omnia) nulla monent.
Saturnus procul eſt, iamque olim cæcus, vt aiunt,
Nec prope decernens à puero lapidem.
Luna verecundis formoſa incedit ocellis,
Nec niſi virgineam virgo videre poteſt.
Iuppiter Europen, Martem Venus, & Venerem Mars,
Daphnen Sol, Hircen Mercurius recolit.
Hinc factum aſtrologe eſt, tua cũ capit vxor amantes,
Sydera ſignificent vt nihil inde tibi.
Præterea q̃ inter ſe de his ipſis iudiciorũ regulis diſſentiant Iudæi, Chaldæi, Aegyptij, Perſæ, Græci, Arabes, omnibus notũ eſt, & quomodo omnem antiquorum aſtrologiam abijcit Ptolemæus, & hunc vt defendit Auenrodã, ita laceſsit Albumaſar: atq; oẽs hos lacerat Abraã Auenaz-
 re He-

ve Hebræus: deniq; Dorothe⁹, Paul⁹ Alexādrin⁹, Ephestiō, Matern⁹. Ao mar Tebith, Alchind⁹ Zahel, Messa halla, & ferè omnes alij aliter senti unt & opinātur, & cū quæ dicūt pro bare vera nequeūt, sola experimēti ratione sese tuentur, nec super ea quidem omnes vnanimiter cōueni unt: neq; minus de domorum pro prietatib. ex quib⁹ omniū euētuum ꝑdictionem venātur, discrepāt, quę aliter assignat Ptolemęus, aliter Heli odorus, aliter Paulus, aliter Manlius, aliter Matern⁹, aliter Porphyri⁹, ali ter Abēragel, aliter Aegyptij, aliter A rabes, aliter Græci & Latini, aliter ve teres, aliter recentiores. Quandoqui dē etiā initia finesq; domorū, quodā modo constituere oporteat, inter eos nondum liquet: cùm hæc aliter fabricant antiqui, aliter Ptolemęus, aliter Campanus, aliter Ioannes de regio monte. vnde fit, vt suis ipsimet obseruationibus sibi fidem adimant, cùm locis eisdē diuersi di uersas adscribūt ꝓprietates, initia, at

que

que fines: impiũ hoĩm gen⁹, qui quæ solius Dei sunt, tribuunt astris, & nos liberos natos, siderum seruos faciunt: & cùm sciamus deum creasse omnia bona, illi stellas aliquas maleuolas, & scelerum autores, & malorum influxuum tradunt, nõ absq; maxima Dei cælorumq́; iniuria, statuentes in cœlestibus in illo diuino senatu, mala & scelera facienda decerni, & quicquid à nobis voluntatis culpa ꝑpetratur, quicquid vitio materiæ in natura præter ordinẽ accidit, totum imputant sideribus. Iã verò & hæreses & infidelitates perniciosissimas docere non verentur, videlicet, dum donum prophetiæ, vim religionum, arcana cõscientię, imperiũ in dæmones, virtutẽ miraculorum, efficaciam supplicationũ, futuræ vitæ statũ, omnia pendere ab astris, ab illis largiri, ex illis cognosci, impia temeritate fatentur. Dicunt enim ascendente Geminorum sidere, idq́ue Saturno Mercurioq́; sub Aquario iunctis, in nona

cæli plaga, nasci prophetam, ideoque Christum dominum tot claruisse virtutibus, quia eo in loco Saturnum habuerit in Geminis. Religionum etiam sectas, quibus Iouem præcipuum præficiunt patronum, per cæterarum stellarum commixtiones distribuunt, ita, vt Iupiter ille cum Saturno religionem faciat Iudæorum: cum Marte, Chaldæorum: cum Sole, Aegyptiorum: cum Venere, Saracenorum: cum Mercurio, Christianorum: cum Luna, eam quã futuram dicunt Antichristi: atq; Moisen Iudæis sabbati diem ex astrologicis rationibus instituisse religiosum, ideoque errare Christianos, q diem sabbati Iudæorum ritu operibus vacantes non feriantur, cùm sit illa dies Saturni: Fidelitatem autem cuiusque, cùm ad homines tum ad deum, professamque religionem, conscientiæ etiam arcana, à parte Solis, ac tertia, nona, vndecimaque cæli domicilijs deprehẽdi posse putant: prænoscendisq; hominum cogitatio-

gitationibus, & vt aiunt, intentionibus multi multas admodum regulas tradunt, ipſisque diuinæ omnipotentiæ miraculoſis operibus, puta vniuerſalis diluuij, & datæ per Moiſen legis, ac virginis puerperio, cœleſtium configurationes cauſas præficiunt, ac Chriſti redemptricem humani generis mortem, Martis op⁹ fuiſſe fabulantur. Quin & Chriſtũ ipſum in miraculis ſuis horarum electione vſum, quibus illum Iudæi lędere non poſſent, dum aſcenderet Hieroſolymam: ideoque vetantib⁹ diſcipulis dixiſſe: Nonne duodecim horæ ſunt diei? Dicunt pręterea, ſi cui Mars in nona cæli domo feliciter locatus fuerit, hunc dæmones ab obſeſsis ſola præſentia expulſurum: qui verò Luna atque Ioue cũ capite draconis in medio cęlo coniunctis, deo ſupplicauerit, omnia illum quæcunque petierit, impetraturum: porro futuram vitæ felicitatem à Ioue Saturnoq; largiri. Quod ſi quis Saturnum in leone feliciter

constitutum habuerit in genesi, eius animam post hanc mortalem vitam, innumeris angustijs liberatam, ad cælum & originis suæ primordia, applicatam dijs, transituram. Atque tamen istis execrandis nugis perniciosissimisque hæresibus, Petrus Apponensis, Rogerius, Bacon, Guido, Bonatus, Arnoldus de Villa noua philosophi, Alyacensis Cardinalis & theologus, & plerique alij Christiani nominis doctores, haud absque hæreseos infamia subscribunt, & sese vera hæc expertos esse testari, atque tueri audent. Scripsit autem aduersus astrologos recentioribus annis duodecim libris Ioannes Picus Mirandula, copia tanta, vt vix vllum perierit argumentum, tanta autem efficacia, vt hactenus nec Lucius Balantius acerrimus astrologiæ propugnator, nec alius quisquam huius artis defensor, hanc ab adductis à Pico rationibus potuerit saluare. Is enim probat validissimis argumentis, il-
lam

iam non hominum, ſed malorum dæmonum fuiſſe inuentum, quod idem etiam Firmianus ait, per quam illi omnem philoſophiam, medicinam, leges atq; religionem in humani generis exterminiũ niſi ſunt abolere. Nã primũ quidẽ religioni fidem adimit, miracula extenuat, ꝓuidentiam tollit, dum omnia conſtellationũ vi prouenire, & à ſideribus fatali neceſsitate pẽdere docet: inſup vitijs patrocinatur, excuſans quaſi cælitùs in nos deſcendentib[us], bonas quaſcunq; artes contaminat atq; euertit, imprimis philoſophiã, rerum cauſas à veris rationib. ad fabulas traducens, deinde medicinã à naturalibus efficacibusq́ue remedijs, ad vanas obſeruationes, peruerſasq́; & corpori & animo exitiales ſuperſtitiones conuertens Porrò leges, mores & quaſcunq; humanæ prudentiæ artes in totũ peſſundans, cũ quo tẽpore, qua ratiõe quib[us] medijs q̃d agendũ, ſola aſtrologia cõſuleretur, ſolaq́; vitę & morũ & reip. & priuatæ

priuatę sceptra teneret, tanquam de cœlo omnium habens autoritatem, vanaq; putarentur cętera omnia, quę hanc nō agnoscerent patronā. Dignissima profectò ars, quam olim etiam dæmones profiterētur, in fallaciam hominum, & in iniuriam diuinitatis. Iā verò & Manichæorum hæresis arbitrij libertatem in totum tollēs & auferens, non aliunde emanauit, quām ex astrologorum de fato falsa opinione atque doctrina. Ex eodē fonte, & Basilidis hæresis emanauit, q trecētos sexaginta quinque cælos, per successionem & similitudinem ab inuicem factos pronunciauit, & horum ostēsionem esse numerum dierum anni atq; singulis eorum certa principia, & virtutes, & angelos assignans, atque illis nomina adfingens: esse autem omnium principem Abraxas, quod nomen iuxta, Græcam literaturam, continet in se tercentū sexaginta quinq;, quot videlicet sunt illorū cęlorū locales positiōes,

ab illo commentæ. Hæc ideo narrata sunt, vt cognoſcatis aſtrologiam etiam hæreticorum progenitricem eſſe. Porro aſtrologiam hanc diuinatoriam, ſicut ſplendidiſsimi quique explodunt philoſophi, ſic Moiſes, Iſaias, Iob, Ieremias, cęteriq́ue antiquæ legis deteſtantur prophetæ: & è Catholicis doctoribus Auguſtinus, illam à Chriſtiana religione expellendam cenſet. Hieronymus hãc idololatriæ genus eſſe diſputat. Rident eam Baſilius & Cyprianus: refutant Chryſoſtomus, Euſebius & Lactantius: inuehuntur Gregorius, Ambroſius, atque Seuerianus: ſanctumq́ue Toletanum Concilium eã prohibet atque damnat: etiam in ſynodo Martini, & abs Gregorio iuniore, & Alexandro tertio Pontificib. anathematizata, & à ciuilibus Imperatorum legibus punita. Apud veteres Romanos ſub Tiberio, Vitellio, Diocletiano, Conſtantino, Gratiano, Valentiniano, Theodoſio Imperatoribus vrbe prohibita, eie-

ta, eiecta atque punita, ab ipso etiã am Iustiniano capitis supplicio percussa, quod ex codice eius manifestum est.

DE DIVINATIONIBUS in genere. Cap. XXXII.

ADmonet hic locus etiam de cęteris diuinationum artibus dicere, quæ non tam obseruatione cęlestium, quàm rerum inferiorum quandam cælestium vmbram & imitationem habentium, vaticinia præbent: vt illis intellectis, melius cognoscatis hanc astrologicam arborem de qua tales fructus descendũt, atq; abs qua, velut Lernæa hydra, multorũ capitum fera generata est. Inter artes itaq; ad diuinandi q̃stum properãtes, physionomia, metoposcopia, chiromantia, geomantia (de qua etiam supra diximus) aruspicia, speculatoria, & onirocritica, quę est somniorum interpretatio, ac furentium oracula hic sedem sibi vindicarunt. Omnia autem hęc

artificia nullius solidæ doctrinæ sunt, nec vllis certis rationibus constant, sed de rebus occultis, aut fortuita sorte, aut spiritus agitatione, aut apparentibus quibusdam coniecturis inquirunt, quæ ex quotidianis & longi temporis sumptæ sunt obseruationibus. Solent enim omnes illæ diuinationum prodigiosæ artes, non nisi experientiæ titulo se defendere, & se obiectionum vinculis extricare, quoties aliquid supra fidē ac pter rationē doceant polliceanturq́3, de quibus omnibus sic in lege præceptū est: Non inueniatur in te, qui collustret filium, ducens per ignē, & ariolos sciscitetur, aut obseruet somnia atq3 auguria: nec sit maleficus, nec incantator: quoniā hæc abominatur dominus.

DE PHYSIONOMIA. Cap. XXXIII.

HARVM itaque physionomia, naturam (vt ait) ducem secuta, ex totius corporis inspectione,

quæ ſunt animæ & corporis affecti-
ones, quæ hominis fortuna, proba-
bilibus ſignis ſe aſſequi poſſe præ-
ſumit, quatenus hunc Saturniū aut
Iouiſtam, illum Martium aut Sola-
rem, alterum Venereum, Mercuria-
lem aut Lunarem pronunciat, & ex
corporis habitudine illorum horo-
ſcopia colligit, ex effectibus paula-
tim, vt aiunt, ad cauſas videlicet a-
ſtrologicas tranſcendens, ex quibus
poſtea nugatur quicquid libet.

DE METOPOSCOPIA. Cap. XXXIIII.

Metopoſçopia autem, ex ſolius frontis inſpectione omnia hominum initia, progreſſus & fines, ſagaciſsimo ingenio, ac docta experientia ſe præſentire iactat, ipſa ſe etiam aſtrologiæ alumnam faciens.

DE CHIROMANTIA. Cap. XXXV.

Chiro-

CHiromantia autem, in vola manus, pro numero planetarum ſeptem montes effingit: atque ex lineis, quæ ibi conſpiciuntur, quæ hominis complexio, qui affectus, quæ vita, quæ fortuna, ſeſe poſſe cognoſcere arbitratur, per linearum harmonicam correſpondentiam, ceu per cœleſtia quædam ſtigmata nobis à Deo & natura illic impreſſa, & quæ deus autore Iob poſuit in manibus hominum, vt inde noſcat vnuſquiſq; opera ſua: quamuis reuera diuinus propheta illic non de chiromantica vanitate, ſed de arbitrij libertate locutus fuerit. Præterea tuentur ſe prędicti diuinatores, quod licet non per rerum cauſas, tamen per ſigna ab eiſdem, ſimilibúſue cauſis impreſſa, quæ ſemper ſint eadem rebus eiſdē, ſimiliaq; ſimilibus de effectib⁹ poſſent iudicare: dicūtq; ijs artibus vſum quondā Pythagorā q adoleſcentū mores, naturas, ingenia, ex oris & vult⁹, totiusq; corpo-

ris filo ac habitu coniectabatur: quē que idoneum iudicabat, hunc in disciplinam recipi iubebat. Idem cōsueuisse Pharaotem Indorum regem, narrat Philostratus: verum harum omnium artium errorem non alia ratione nobis impugnare necesse est, nisi ea ipsa, quòd deficiunt videlicet omni ratione. Scripserunt tamen de istis permulti ex antiquis viri grauissimi, Hermes, Alchindus, Pythagoras, Pharaotes Indus, Zophyrus, Helenus, Ptolemæus, Aristoteles, Alpharabius: præterea Galenus, Auicenna, Rasis Iulianus, Maternus, Loxius Phylemō, Palæmon, Constātinus, African⁹: ex Romanis deniq; principib. Lucius Sylla & Cesar dictator, eius studiosissimi fuere. Ex posterioribus verò Petrus Apponensis, Albertus Teutonicus, Michael Scotus, Antiochus Bartholemęus, Coclitis, Michael Sauonarola, Antonius Cermisonus, Petrus de Arca, Andreas coruus Tricassus Mantuanus, Ioannes de

Inda-

Indagine, & pleriq; alij illustres medici: omnes tamen vltra coniecturas, & experientiæ obseruatiões tradere queunt nihil: non esse autem coniecturis illis & obseruationibus vllam veritatis regulam, ex eo manifestum est, quia figmenta sunt voluntaria, & super quibus ipsi etiam æqualis doctrinæ & autoritatis illarum doctores non concordant. Quare vehementer delirant errantque omnes, qui per hæc signa, vltra corporis complexionem, & naturæ dispositionem, mores quoque ipsos & fortunæ animique affectus, prædicere volunt, quod in Zopyri iudicio de Socrate satis comprobatum est. Nec vobis fidem faciat, quod Appion Grammaticus scriptum reliquit, Alexandrum quendam tam discretè imaginum similitudines pinxisse, vt ex his Metoposcopus futuræ aut præteritę mortis annos dixerit, quod quidem posse ijs artibus sciri, non tam incredibile est, quã impossibile, sed solet

hoc nugiuendum hominum genus instinctu malorum dæmonum sic delirare, trahentium illos ab errore in superstitionem, & ab hac paulatim in infidelitatem.

ITERVM DE GEOMANtia. Cap. XXXVI.

GEomantiam etiam, de qua & in Arithmetica locuti sumus, quæ proiectis punctis, vel casu, vel vi quadam deductis, ex quibus per pares & impares numeros, figuras, quasdam cœlestibus attributas componit, per quas diuinatur: idcirco omnes illius scriptores astrologiæ filiã testãtur. Est & alia Geomantiæ species, quam Almadal Arabs introducit, quæ ipsa per coniecturas quasdam, à similitudinibus sumptas ex terræ crepitu motu, scissura, tumore vel sponte, vel ab æstu & caumate, aut tonitruis prouenientibus diuinatur, quę ipsa etiam inani astrologię superstitione fulcitur, hora & lunationes & siderum ortus figuras q̃3 coob-

coobseruans.

DE ARVSPICIA. Cap. XXXVII.

AVgurium verò, cuius multæ ad modum sunt species, ars ipsa priscis temporibus in magna obseruatione fuit, ac tanta, vt nihil eorũ quæ ad publica vel ad priuata perti nerent, inauspicatè perfecerint. Hęc ars antiquissima est, vt tradit Pomponius Lętus, à Chaldæis, ad Græcos, apud quos Amphiareus Tyresias, Mopsus Aphilotes, & Calchas summi augures habiti sunt, à græcis ad Hetruscos venit, ab illis ad Latinos, & ipse Romulus augur fuit, & magistratus instituit augurijs confir mari, & Dionysius tradit antiquam augurandi artem fuisse etiam Aboriginum & Ascanium priusquam aciem contra Mesentium educeret, augurium captasse, quod vbi felix conspexit, pugnauit, atque vicit. De nique Phrygij, Pisidæ, Cilices, Arabes, Vmbri, Thusci, & multi alij populi

puli auguria secuti sunt. Lacedæmonij etiā regibus suis augurē assessorē dederunt, & publico interesse concilio voluere. Et apud Romanos augurum collegium huic arti fidem fecerunt, qui docuerunt à cœlestibus corporibus quædam præsagiorum lumina super animantia quæque in hæc inferiora descendere, velut signa quędam in eorum motu, situ, gestu, incessu, volatu, voce, cibo, colore, opere, euentu cōstituta, quibus tanquam insita quadam vi occulta, ac tacito quodam consensu cum cœlestibus corporibus quorū viribus afficiuntur, sic conueniant, vt possint omnia hæc præsagire, quęcunq; cœlestia corpora cogitarunt facere. Ex quo patet hanc diuinationem, non nisi coniecturas sequi, partim à siderum (vt aiunt) influentijs, partim à parabolicis quibusdam similitudinibus sumptas, quibus nihil est fallacius: quare rident eā Panætius & Carneades, Cicero, Chrysippus, Diogenes, Antipater

pater, Iosephus, & Philo, damnant lex & ecclesia: atque huiuscemodi sunt illa Chaldęorũ Aegyptiorumque mysteria, quę quondam Hetrusci, deinde Romani, & hodie adhuc superstitiosum hominum vulgus velut oracula adorat.

DE SPECVLATORIA. Cap. XXXVIII.

EX eodem fundamento prodit speculatoria, quæ fulmina & fulgura, cæterasque elementorum impresiones, insuper ostenta, portenta, prodigia interpretatur, nõ tamẽ alia via quàm coniecturæ & similitudinis, quam equidem plurimum errare manifestum est, quod hęc omnia naturalia opera sunt, nõ prognostica.

DE SOMNISPICIA. Cap. XXXIX.

ACcedit onirocritica, q̃ est somniorũ interpretatio, quorũ interpretes propriè coniectores vocan-

cantur, quemadmodum canit Euriped.

Qui bene coniectat, is vates optimus esto.

Cui artificio etiam, & quidẽ magni philosophi, haud parum tribuerunt, præcipuè, Democritus, Aristoteles, & eius sectator Themistius atque Sinesius Platonicus, sic innitentes exemplis illis somniorum, quæ casus aliquis vera fecit, vt inde nihil frustra somniari, suadere conentur: Dicunt enim, quod quemadmodum cœlestis influxus in corporali materia formas producãt diuersas, sic ex eijsdem influxibus, in potentia phantastica, quæ organica est, phantasmata imprimi cœlesti dispositione, effectui cuipiã producendo consentanea, maximè verò in somnijs, quia animus tunc à corporeis exterisque curis relaxatus, liberius diuinos illos suscipit influxus, vnde multa dormientibus in somnijs innotescunt, qua latent vigilantes. Hac itaque potissimum ratione,

Cõtrouersiæ de somniorum causis.

tione, ipſis ſomnijs veritatis opinionem conciliare nituntur De cauſis tamen ſomniorum tam intrinſecis quàm extrinſecis, non omnes in vnam ſententiam cōueniunt. nam Platonici illas referunt in ſpecies, & notiones animæ concretas. Auicenna in intelligentiam vltimam mouentem lunam, medio illius luminis, quo irradiatur phantaſia hominum, dum dormiunt. Ariſtoteles refert in ſenſum cōmunem, ſed phantaſticum. Auerrois in imaginatiuā, Democrit⁹ in idola à rebus deciſa. Albertus in influxum ſuperiorum, medijs tamen quibuſdam ſpecieb. qua continuò defluunt à cœlo: medici in vapores & humores hæc referunt, alij in affectus & curas vigilię, aliqui Arabes in potentiam intellectualem, alij dicunt à potentijs animæ & influxu cœli & ſimulacris ſimul dependere, aſtrologi illa à ſuis conſtellationibus cauſari volunt: alij cauſas illorum in aërem circundantem penetrantemque referunt.

Scripserunt præterea de somniorũ interpretatione Daldianus & Arthemidorus, & circunferuntur libri sub Abraam nomine, quem Philo in libris de Gigantibus, & de ciuili vita asserit somniorum solutiones primum adinuenisse, & alij sub Salomonis & Danielis nominibus in hãc rem conficti, in quibus de somnijs nihil nisi mera somnia traduntur. Sed ipse Marc⁹ Tulli⁹ in suis diuinationum libris aduersus hanc vanitatem, eorumq; stultitiam, qui somnijs fidem habent, validissimis rationibus disputat, quas hic enumerare omitto.

DE FVRORE. Cap. XL.

SEd (quòd ferè pterieram) istis somniatoribus eos etiam adnumeremus, qui furentium vaticinijs diuinitatis fidem præbent, eosque, qui & præsentium notitiam, & præteritorum memoriam, omnemque humanum sensum perdiderũt, diui-

diuinam futurorum præscientiam assecutos putant, & quę sapientes vigilantesque nesciunt, videre insanos & dormientes, ac si illis plus, quàm sanis vigilantibus, intelligentibus, & præmeditantibus Deus sit propinquior: infelices profectò homines, qui his vanitatibus credunt, illisque imposturis obediunt, qui huiusmodi pascunt artifices, illorumque ventri ingenia sua, suamq; fidem submittunt. Quid nanque aliud putabimus furorem, quā alienationē humani animi ab ipsis malis dęmonib. exagitati, aut per astra, aut per inferiora instrumenta ab immundis spiritibus deducta? quod ita expressisse videtur Lucanus, dum inducit Aruum Tuscum vatem:

Fulminis edoctum motus, venasq; calentes,
Fibrarum, & motus errantis in aere pennæ.

Post lustratam vrbem, post mactatam victimam, post inspecta exta, tandem figulum in hæc verba

pro-

protulisse sententiam:

Quod cladis genus ô superi, qua peste paratis
Sęuitiam? extremi multorũ tempus in vnum
Conuenere dies, summo si frigida cœlo
Stella nocens nigros Saturni accenderet ignes,
Deucalionæos fudisset Aquarius imbres,
Totaque diffuso latuisset in æquore tellus,
Si sæuum radijs Nemæum Phœbe Leonem
Nunc premeres, toto fluerent incendia mundo,
Succensusque tuis flagrasset curribus ęther
Hi cessant ingens. Tu qui flagrante minacem
Scorpion incendis cauda Chelasq; peruris
Quid tantum Gradiue paras? nã mitis in alto
Iupiter occasu premitur, Venerisque

ue ſalubre
dus habet, motuq́ʒ celer Cyllenius hæret,
t cœlum Mars ſolus habet, cùm ſigna meatus
eſeruere ſuos, mundoq́ue obſcura feruntur,
nſiferi nimium fulget latus Orionis,
mminet armorum rabies, ferriq́ue poteſtas
Confundet ius omne manu, ſceleriq́ue nefando
Nomen erit virtus, multosq́ue exibit in annos.

Omnia itaque hæc diuinationũ artificia in ipſa aſtrologia ſuas radidices & fundamenta habent. Nam ſiue corpus, vultus, manus inſpecta ſunt, ſiue ſomnium, ſiue prodigiũ viſum ſit, ſiue auſpiciũ, ſiue furor afflauerit, cœli figuram erigendam conſulunt, ex cuius indicijs vnà cũ ſimilitudinum, ſignorumq́ue coniecturis, ſignificatorũ venantur opiniones: ita diuinatiões oẽs aſtrolo-

giæ artem vſumq́ue ſibi depoſcũt, vt hanc veluti clauem ad omnium arcanorum notitiã neceſſariam fateantur. Quare oẽs hę diuinationũ artes, quantũ abſint à veritate palã ſeſe offerũt ex eo, ꝙ principijs vtantur tã manifeſtè falſis, ac poëtica temeritate cõfictis: quæ cũ nec ſunt, nec fuerunt, nec erũt vnquã, tamen cauſas & ſigna eorum eſſe ſolent, q̃ ſunt rerum euentus contra apertam veritatem in illa referentes.

DE MAGIA IN GENERE Cap. XLI.

EXigit etiam hic locus, vt de Magia dicamus, nam & ipſa cum aſtrologia ſic coniuncta atque cognata eſt, vt qui magiam ſine aſtrologia profiteatur, is nihil aget, ſed tota aberret via. Suidas magiam à Maguſeis, & nomen & originem traxiſſe putat: communis opinio eſt nomen eſſe Perſicum, cui adſtipulantur Porphyrius & Apuleius, & ſignificare eorum lingua, idem

lem quod ſacerdotem, ſapien-
tem ſiue Philoſophum. Magia ita
que omnem philoſophiam, phiſi-
cam, & mathematicam complexa,
etiam vires religionum illis adiun-
git. Hinc & Goetiam & Theurgiam
in ſe quoque continet. Qua de
cauſa magiam plerique bifariam
diuidunt, in naturalem videlicet
& cæremonialem.

DE MAGIA NATV.
Caput. XLII

NAturalem magiam non aliud
putant, quam naturalium ſci
entiarum ſummam poteſtatem,
quam idcirco ſummum philoſo-
phiæ naturalis, apicem, eiusque
abſolutiſsimam conſummationem
vocāt, & quæ ſit actiua portio phi-
loſophiæ naturalis, quę naturalium
virtutum adminiculo, ex mutua
earum & oportuna applicatione o-
pera edit, ſupra omnem admira-
tionis captum: magia Aethiopes
maxime & Indi vtebantur, vbi her-

barum & lapidum, cæterorumq; ad id ſpectātium facultas ſuppetebat. Eius meminiſſe volunt Hieronymū ad Paulinum, vbi ait, Apollonium Tyanæū fuiſſe magum ſeu philoſophum, vt Pythagorici. Eius etiam generis fuiſſe magos, qui Chriſtum natum muneribus inuiſentes adorauerūt, quos euangeliorum interpretes exponunt Chaldęorum philoſophos: quales fuere Hiarchas apud Brachmanas, Teſpion apud Gymnoſophiſtas, Budda apud Babylonios, Numa Pompilius apud Romanos, Zamolxides apud Thracas, Abbaris apud Hyperboreos, Hermes apud Aegyptios, Zoroaſtes Oromaſi filius apud Perſas. Nam Indi & Aethiopes, & Chaldæi, & Perſæ hac maxime præcelluere magia: qua idcirco (vt narrat Plato in Alcibiade) imbuuntur Perſarum regum filij, vt ad mundanæ reipublicę imaginem ſuam & ipſi rempublicam adminiſtrare, diſtribuęque condiſcant: & Cicero in di-

uinationum libris ait, neminem apud Persas regno potiri, qui prius magiam non didicerit. Magia itaque naturalis ea est, quæ rerum omnium nturalium atque cœlestium vires contemplata, earundemque sympathiam curiosa indagine scrutata, reconditas ac latentes in natura potestates, ita in apertum producit: inferiora superiorum dotibus, tanquam quasdam illecebras, sic copulans per eorum mutuam applicationem ad inuicem, vt exinde stupenda sæpè consurgant miracula, non tam arte quàm natura, cui se ars ista ministram exhibet hæc operanti. Nam magi, vt naturæ accuratissimi exploratores, conducentes ea, quę à natura præparata sunt, applicando actiua passiuis, sæpissimè ante tempus à natura ordinatum effectus producunt, quæ vulgus putat miracula, cũ tamen naturalia opera sint, interueniente sola temporis p̄uentione: vt si quis in mẽse Martio rosas producat, & maturas, vuas,

aut ſatas fabas, vel petroſelinum intra paucas horas excreſcere faciat in perfectam plantam, & ijs maiora, vt nubes, pluuias tonitrua, & diuerſorũ generũ animalia, & rerũ tranſmutatiões quã plurimas, cuiuſmodi multas feciſſe ſe iactat Rogerius Bachon pura & naturali magia. Scripſerunt de illius operibus Zoroaſtes, Hermes, Euantes rex Arabum, Zacharias Babylonius, Ioſeph Hebręus, Bocus, Aaron, Zenotenus, Kirannides, Almadal, Thetel, Alchindus, Abel, Ptolemæus, Geber, Zahel, Nazabarub, Tebith, Berith, Salomon, Aſtrophon, Hipparchus, Alcmeon, Apollonius, Tryphon, & plerique alij, quorum aliqua opera adhuc integra, & pleraque fragmenta adhuc extant, & ad manus meas aliquando peruenerunt. Ex recentioribus verò ſcripſerunt in naturali magia pauci, & illi quidem pauca, vt Albertus, Arnoldus de villa noua, Raimundus Lullius, Bachon & Apponus & autor libri

ad Al-

ad Alphonſum, ſub Picatricis nomine editus, qui tamẽ vnà cũ naturali magia plurimum ſuperſtitionis admiſcet, quod quidem fecerunt & alij.

DE MAGIA MATHEmatica. Cap. XLIII.

SVnt præterea alij naturæ ſagaciſſimi æmulatores, inquiſitoresque audaciſsimi, qui abſque naturalibus virtutibus, ex ſolis mathematicis diſciplinis, adſcitis cœlorum influxibus, ſeſe naturæ operum ſimilia producere poſſe pollicentur, vt corpora eũtia vel loquentia, quæ tamen non habeant virtutes animalis: qualis fuit colũba Architæ lignea quæ volabat: & ſtatuæ Mercurij, quæ loquebãtur: & caput æneũ ab Alberto Magno fabricatũ, quod locutũ ꝑhibẽt. Excelluit in iſtis Boetius, vir maximi ingenij, & multiplicis eruditionis: ad quẽ de iſtiuſmodi ſcribens Caſsiodorus Tibi, inquit, ardua cognoſcere, & mi-

racula monſtrare propoſitum eſt, tuę artis ingenio metalla mugiunt, Diomedes in ære grauius buccinatur, æneus anguis inſibilat, aues ſimulatæ ſunt, & quæ vocem propriam neſciunt habere, dulcedinē cantilenæ probantur emittere, parua de illo referimus, cui cœlum imitari fas eſt. De iſtis puto artificijs dictum eſt, quod apud Platonem legimus in vndecimo de legibus: Ars data eſt mortalibus, qua res poſteriores quaſdam generarent, nō quidem veritatis & diuinitatis participes, ſed ſimulacra quædam ſibi ipſis cognata deducerent: atq; eouſque progreſsi ſunt magi homines audaciſsimi omnia perpetrare, fauente maxime antiquo illo & valido ſerpente ſcientiarum pollicitatore, vt ſimiles illi, tanquam ſimiæ, Deum & naturam ęmulari conarentur.

DE MAGIA VENEFIca. Cap. XLIIII.

ESt præterea naturalis magiæ ſpecies, quã veneficam, ſiue pharmaciam vocant, quæ poculis, philtris, varijsq́ue veneficiorum medicamentis perficitur, cuiuſmodi Democritus confeciſſe legitur, quò boni, felices, fortunatiq; filij gignãtur: & aliud, quo auium voces ritè intelligamus, ſicut de Apollonio narrãt Philoſtratus atque Porphyrius. Vergilius etiam de quibuſdam herbis Ponticis loçutus, dixit: Magia venefica.

His ego ſæpe lupum fieri, & ſe condere ſyluis
Merim, ſæpe animas imis exire ſepulchris,
Atque ſatas alio vidi traducere meſſes.

Et Plinius narrat quendã Demarchum Parrhaſiũ in ſacrificio, quod Arcades Ioui Lyceo humana hoſtia faciebant, immolati pueri exta deguſtaſſe, & in lupum ſe conuertiſſe: propter quam hominum in lupos immutationem, putat Auguſtinus Pani Lyceo & Ioui Lyceo nomẽ eſſe

impositum. Narrat idem August. dum esset in Italia, quasdã fœminas magas, Circes instar, dato viatoribus veneficio in caseo, eos in iumenta vertisse, cumq; portassent, quę placuissent, onera, rursus in homines restituisse, idque patri cuidã Præstantio tunc accidisse. Sed & ne quis hæc putet omnino deliramenta esse & impossibilia, is recordetur, quomodo sacrę literæ narrant, Nabuchodonosor Regem mutatum in bouem, & septem annis fœno vixisse, tandem Dei misericordia in hominem redijsse: cuius corpus post mortem illius filius Euilmorodath in escam dedit vulturibus, ne quando resurgeret à mortuis, qui iam de bestia redierat in hominem. & huiusmodi plura de magis Pharaonis narrat Exodus. Verùm de ijs siue magis, siue veneficis loquitur Sapiens, dum dicit: Exhorruisti illos Deus, quia horribilia opera tibi faciebant per medicamina. Illud præterea vos scire volo,

non

non solùm naturalia scrutari hos magos, verùm etiam ea, quæ naturã comitantur, ac quodammodo exuunt, vt motus, numeros, figuras, sonos, voces, conuentus, lumina, & animi affectus atq; verba. Sic Psylli & Marsi conuocabãt serpentes, alij alijs deprimentes fugabant: sic Orpheus Argonautarum tempestatem hymno cõpescuit, & Homerus narrat Vlyssi sanguinem verbis restrictum: & in lege duodecim tabularum, ijs, qui messes excantassent, pœna constituta est: vt non dubium sit, magos etiam solis verbis & affectibus, alijsq; similibus non in seipsos modò, sed etiã in res extraneas sæpe mirum aliquem producere effectum: quę omnia non secus vim insitã in res alias profundere, illasq; ad se trahere, vel abs se repellere, seu alio quouis modò afficere putant, quàm magnes ferrum, & succinum paleas trahunt, siue adàmas & allium magnetem ligant: sicque per hanc rerum gradariam ac-

concatenatam sibi sympathiam non solùm dona naturalia & cœlestia, sed etiam intellectualia & diuina Iamblichus, Proculus, atque Sinesius ex magorum sententia, desuper suscipi posse confirmant, quod Proculus in libro de sacrificio & magia fatetur, scilicet per huiusmodi rerum consensum, magos etiam numina euocare solitos. Ad tantam enim quidam eorum deuoluti sunt insaniam, vt ex diuersis stellarum constellationibus, per temporũ interualla & quadam proportionum ratione rite obseruatis constructam imaginem cælitum nutu vitæ intellectusq; spiritum acceptur͂a putant, quo consulentibus illam, responderat, & occultæ veritatis arcana reuelet. Hinc patet hanc naturalem magiam nonnunquam in goetiam & Theurgiam reclinatam sæpissime malorum dæmonum vaframentis erroribusque obretiri.

DE GOETIA ET NECROmantia. Cap. XLV.

Caeremonialis autem magię partes sunt goêtia atq; theurigia. Goêtia, immundorum spirituum cōmercijs inauſpicata, nefariæ curioſitatis ritibus, illicitis carminib⁹, & deprecamentis concinnata, omnilegum placitis eſt exterminata, & exe- crata. Huius generis ſunt, quos necromanticos & maleficos hodie nūcupamus:

Gens inuiſa deis, maculandi callida cæli,
Quas genuit natura, mali qui ſidera mundi,
Iuraq́ue fixarum poſſunt peruertere rerum,
Nam nūc ſtare polos & fulmina mittere norunt,
Aethera ſub terras adigūt, monteſq́ue reuellunt,

Hi ſunt ergo, qui defunctorum inclamant animas, & illi quos veteres dicebant epodos, qui excantant pueros, & in eloquium oraculi eliciunt, & qui dæmones paredros circunferunt, quale quiddam de So-

crate legimus. & qui (vt dicitur) spiritus pascunt in vitro, per quos se prophetare mentiuntur. Et hi omnes bifariam procedunt. Nam alij dæmones malos virtute quadam maxime diuinorum nominum adiuratos aduocare & cogere studẽt: quippe cùm omnis creatura timet & reueretur nomen illius, qui fecit eam, non mirum si Goetici & quique etiam infideles, pagani, Iudæi, Saraceni, & cuiuscunque prophani collegij siue sectæ homines, diuini nominis inuocatione dæmones astringant. Alij autẽ nefandissimi, detestando & omnibus ignibus plectendo scelere, se dæmonibus submittentes, ills sacrificant & adorãt, idololatriæ & vilissimæ deiectionis rei effecti sunt, quibus criminibus etsi priores non sunt obnoxij, tamen manifestis periculis se exponũt. Nam etiam coacti dæmones inuigilant, semper quo errantes nos decipiant. Ex horũ verò Goeticorũ anagyri, profluxerũt oẽs isti tenebra-
rum.

rum libri, quos improbatæ lectionis Vlpianus iurisconsultus appellat, penitusque corrumpendos esse statuit. Cuiusmodi primus excogitasse dicitur Zabulus quidam illicitis artibus deditus, deinde Barnabas quidam Cyprius, & hodie adhuc confictis titulis circunferuntur libri, sub nominibus Adæ, Abelis, Enoch, Abrahæ, Salomonis, item Pauli, Honorij, Cypriani, Alberti, Thomæ, Hieronymi, & Eboracensis cuiusdam: quorum nugas stultè secuti sunt Alphonsus rex Castellæ, Robertus Anglicus, Bacon, & Apponus, & plerique alij deplorati ingenij homines. Præterea non homines modò, & sanctos, & patriarchas, & angelos dei, tam execrabilium dogmatum fecerunt autores, sed & libros à Raziele & Raphaêle, Adami & Tobiæ angelis traditos ostentant: qui libri tamẽ acutius inspicienti, suorum præceptorum canonem, rituum consuetudinem, verborum & characterum genus, ex

tructionis ordinem, insulsam phrasim, apertè sese produnt, non nisi meras nugas ac imposturas continere, ac posterioribus temporibus ab omnis antiquæ magiæ ignaris, perditissimis perditionum artificibus esse conflatos, ex prophanis quibusdam obseruationibus nostrę religionis cæremonijs permixtis, insitisque ignotis multis nominibus & signaculis, vt perterreant rudes & simplices, & stupori sint insensatis, & his qui nesciunt bonas literas. Neque tamen propterea patet has artes fabulas esse: nam nisi reuera essent, atque per illas multa mira ac noxia fierent, non tam arctè de illis statuissent diuinæ ac humanæ leges, eas exterminandas esse de terra: Cur autem goëtici illi solis malis vtantur dæmonibus, ea ratio est, quia boni angeli difficile cõparent, quia DEI iussum expectant: nec nisi mundis corde & vita sanctis hominibus cõgrediuntur: mali autem faciles se exhibent ad inuocandũ,

alſo fauentes, & diuinitatem men
entes, ſemper præſtò, vt aſtu ſuò
ecipiant, vt venerentur, vt ado-
entur: & quia mulieres ſecretorum
uidiores ſunt, ac minus cautę atq;
n ſuperſtitionem procliues, facili-
ſque illudũtur, ideo illis ſe præbẽt
aciliores, faciuntq́ue ingentia pro
igia, cuiuſmodi de Circe, de Me-
deã, de alijs canunt poetę, teſtatur
Cicero, Plinius Seneca, Auguſtinus
& multi alij tum philoſophi, tum ca
holici doctores & hiſtorici, ipſæ e-
iam ſacræ literæ. Nam in libris Re
gum legimus, Phytoniſſam mulie-
rem, quæ erat in Endor, euocaſſe
nimam Samuelis prophetæ, licet
lerique interpretentur non fuiſſe
nimam prophetæ, ſed malignum
piritum, qui illius ſumſerit imagi-
nem. Tamen Hebręorum magiſtri
dicunt, quod etiam Auguſtinus ad
Simplicianum fieri potuiſſe non
negat, quia fuerit verus ſpiritus Sa-
muelis, q̃ ante completũ annũ à diſ-
ceſſu ex corpore facile euocari po-

tuit, prout docent Goëtici. Quin etiam magi necromantici, illud naturalbus quibusdā viribus ac vinculis fieri posse autumant, sicut nos in libris nostris de Occulta philosophia tractamus. Ideoque antiqui patres rerum spiritualium periti, nō sine causa ordinauerunt, vt corpora mortuorum sepelirentur in loco sacro, & luminibus socientur, aqua benedicta aspergantur, thure & incenso suffumigentur, & expientur orationibus, quo vsque super terram extiterint. Nam, vt aiunt magistri Hebræorum, omne corpus nostrum & carnale animal, quicquid in nobis super materia carnis male disposita innititur, relinquitur in cibum serpenti, &, vt ipsi vocant, Azazeli, qui est dominus carnis & sanguinis, & princeps huius mundi, & vocatur in Leuitico Princeps desertorum, cui dictum est in Genesi: Terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ. Et in Isaia: Puluis panis tuus, hoc est, corpus nostrum creatum

ex puluere terræ, quamdiu non fuerit sanctificatum & transmutatum in melius, vt non amplius serpentis, sed Dei effectum, videlicet ex carnali spirituale, iuxta verbum Pauli, dicẽtis: Seminatur quod animale est, & resurget quod spirituale est. Et alibi. Omnes quidem resurgent, sed non omnes immutabuntur, quia multi remansuri sunt in perpetuum cibum serpentis. Hanc itaq; turpem & horridam carnis materiam, ac serpentis cibum morte deponimus: Illam aliquando in meliorem sortem & spiritualem transmutatam reassumpturi, quod erit in resurrectione mortuorum. Etiam factum est in his, qui primitias resurrectionis degustarunt, & multi hoc ipsum virtute deifici spiritus in hac vita consecuti sunt, Enoch & Helias & Moises, quorum corpora transmutata in naturam spiritualem, non viderunt corruptionem, nec sicut cætera cadauera potestati serpentis relicta sunt. Atque hæc est illa disce-

ptatio diaboli cum Michaele de corpore Moisi, cuius meminit in Epistola sua Iudas. sed de Gœtia & Necromantia hæc satis.

DE THEVRGIA. Cap. XLVI.

THEVRgiam verò plerique putant haud illicitam, quasi hæc bonis angelis, diuinoq; numine regatur, quum sæpissime tamen sub Dei & angelorum nominibus malis dęmonum fallacijs obstringatur: non solùm siquidem naturalibus viribus, sed etiam certis ritibus ac cæremonijs cœlestes, & per illas diuinas virtutes nobis conciliamus & attrahimus, de quibus multis regulis antiqui magi editis voluminibus pertractant: Omnium autem cæremoniarum pars maxima, in mundicia seruãda consistit: primum quidem animi, deinde etiam corporis, & eorum quæ circa corpus sunt, vt in cute, in uestibus, in habitaculis,

in

In uasis, in vtensilibus, obligationibus, hostijs, sacrificijs, quorum mũditia ad diuinorum consuetudinem & contuitũ disponit, & in sacris summopere efflagitatur, iuxta verba Isaiæ: Lauamini, & mũdi estote, & auferte malũ cogitationũ vestrarum. Immunditia verò, quæ aêrem frequẽter & hominem inficit, mundissimum illum cœlestium & diuinorum influxum disturbat, & mundos Dei spiritus fugat. Verũ nõnunquã immundi spiritus, & deceptrices potestates, vt venerẽtur & adorẽtur ꝑ dijs, etiam hanc munditiam exquirunt, ideo hic maxima opus est cautela, de qbus latè in libris nostris de Occulta philosophia disseruimus. Verum de hac Theurgia siue diuinorum magia plura disputans Porphyrius, tandem concludit, theurgicis consecrationibus posse quidẽ animam hominis idoneam reddi, ad susceptionem spirituum & angelorum, ad videndos deos: reditum verò ad Deum hac arte præstari posse, in-

ſe, inficiatur omnino. Eius itaque ſcholæ ſunt ars Almadel, ars notoria, ars paulina, ars reuelationum, & eiuſmodi ſuperſtitionum perplura, quæ eo ipſo ſunt pernicioſiora, quo apparent imperitis diuiniora.

DE CABALA.
Cap. XLVII.

VErùm occurrunt hic mihi verba Plinij, qui eſt & alia, inquit, magices factio, à Moiſe etiámnum & Latopea Iudæis pendens, quę verba me de cabala Iudæorum commonefaciunt, quam in monte Sina à Deo ipſo Moiſi datam, penes Hebræos conſtans opinio eſt, ac deinceps per ſucceſsionum gradus citrà literarum monumenta, vſque in Ezræ tempora poſterioribus ſola viua voce tradita, quemadmodum Pythagorica dogmata ſolim ab Archippo & Lyſiade, qui in Græcia Thebis ſcholas habuere, tradebantur, in quibus diſcipuli

memori-

memoriter doctorum præcepta tenentes, ingenio & memoria pro libris vtebantur, ſic & Iudæi quidam literas aſpernati, in memoria & obſeruatione, ac vocali traditione hāc collocarunt, vnde cabala ab Hebræis, quaſi ſolo auditu vnius ab altero receptio, nuncupata eſt. Ars (vt fertur) peruetuſta, nomen autem non niſi recentibus temporibus apud Chriſtianos cognitum. Eius verò duplicem tradunt ſcientiam, vnā de breſith, quā & coſmologiam vocant, videlicet rerum creatarū naturalium & cæleſtiū vires explicantē, & legis bibliæq; arcana philoſophicis rationibus exponentem, quæ profectò hac ratione nihil differt à magia naturali, in qua Salomonem regem præſtitiſſe credimus. Legitur nanq; in ſacris Hebræorū hiſtorijs, illum diſputare ſolitum à cedro Libani, vſque ad hyſſopum: nam de iumentis, volucribus, reptilibus, & piſcibus, quæ omnia magicas quaſdā naturæ vires p̄ ſe ferre poſſunt.

Ipſe quoque inter poſteriores Moiſes Aegyptius, in expoſitionibus ſuis ſuper pentateuchum & plures thalmudiſtæ hanc inſecuti ſunt. Alteram verò eius ſcientiã vocant demercana, quę eſt de ſublimioribus diuinarum, angelicarumq́ue virtutum, ac ſacrorum nominum & ſignaculorum contemplationibus, quædam quaſi ſymbolica theologia, in qua literæ, numeri, figurę, res & nomina, & elementorum apices, ac lineæ, puncta, & accentus, omnia ſunt profundiſsimarum rerũ & magnorum arcanorum ſignificatiua. Hãc rurſus bifariam ſecant, in Arithmantiam, videlicet quæ notariacō vocatur, de angelis, virtutib⁹, nominibus, ſignaculisq́ue: etiam dæmonum ac animarũ conditionibus tractans, atque in theomantiam, quæ diuinæ maieſtatis myſteria, emanationes, ſacraq́ue nomina & pentacula ſcrutatur, quam qui norit, hũc aiunt admirandis pollere virtutib⁹, ita quod dum velit, futura omnia p̄

ſciat,

ſciat, toti naturæ imperet, in dæmones & angelos ius habeat, & miracula faciat. Hac putant Moiſen tot ſigna edidiſſe, virgam in colubrem, aquas in ſanguinem vertiſſe, ranas, muſcas, pediculos, locuſtas, bruchos, ignem cum grandine, veſicas & tabes Aegyptijs immiſiſſe, primogenitū omne ab homine vſque ad pecus interimiſſe, ſuosque deducentem mare aperuiſſe, fontem de petra, coturnices de cælo produxiſſe: aquas amaras dulcoraſſe, fulgura & nubes per diem, columnam ignis per noctem ſuis præmiſiſſe, vocem dei viuentis ad populum è cœlis deuocaſſe, arrogantes igne, murmurantes lepra percuſsiſſe, male merētes ſubita ſtrage, alios terræ hiatu abſorptos affeciſſe, populum cœleſti cibo pauiſſe, ſerpentes placaſſe, venenatos curaſſe, numeroſam turbā ab infirmitate, veſtes eorū à corroſiōe cōſeruaſſe, & hoſtiū victricem reddidiſſe. Hac denique miraculorū arte & Ioſue ſtare ſolem

præcepisse. Eliam ignem in aduersarios è cælo deuocasse, puerum mortuum vitæ restituisse, Danielem leonum ora perstrinxisse, tres pueros in camino æstuantis incendij carmina succinisse. Porro hac arte astruunt perfidi Iudæi etiam Christum tam admiranda sæpe fecisse, Salomonem quoque hanc per calluisse, atque ex ea artem contra demones, eorūdemq; vincula, & cōiurationum modos, ac contra morbos excantamenta tradidisse, vt autor est Iosephus. Verùm ego Deum Moisi, cæterisque prophetis multa, quæ continerentur sub cortice verborum legis, prophano vulgo non communicanda mysteria retexuisse, vt non dubito: sic hanc quam iactant Hebræi cabalæ artem, quam ego multo labore aliquando scrutatus sum, non nisi meram superstitionis rapsodiam, ac theurgicam quandam magiam agnosco: quòd si (quod Iudæi iactant) à deo profecta ad vitæ perfectionē

ad hominum salutem, ad Dei cultũ, ad intelligentiæ veritatem conduceret: profectò spiritus ille veritatis q repudiata synagoga venit nos docere omnem veritatem, hanc vsque in hæc postrema tempora suã non celasset ecclesiam, quæ profectò omnia nouit, quę sunt dei, cuius benedictio, baptismus, cęteraq; salutis sacramenta reuelata & perfecta sunt omni lingua. Vniuscuiusq; enim linguæ par est & eadem virt⁹, modò par sit & eadẽ pietas, nec est aliud nomen in cælis, nec in terra, in quo oporteat nos saluos fieri, & in quo operemur virtutem, præter vnum nomẽ Iesu, in quo recapitulantur & continentur omnia. Hinc Iudæi in diuinis nominibus peritissimi, parum aut nihil post Christum operari possunt, sicut prisci illorum patres. Quod autem experimur, & videmus huius artis (vt vocant) reuolutionibus, sæpe miras magnorũ mysteriorũ à sacris literis extorqueri sententias, totum hoc nihil aliud

 est,

eſt, quàm luſus quidem allegoriarum, quas ocioſi homines, in ſingulis literis & punctis & numeris occupati, quod hęc lĩgua & ſcribẽdi ritus facilè patiuntur, pro eorum arbitrio fingunt atque refingunt, quæ etſi nonnunquam magna ſonent myſteria, nihil tamẽ probare, nec euincere queunt, quin iuxta verba Gregorij eadem facilitate contemnere liceat, qua aſſeruntur. Cõfinxit ſimili artificio pleraque Rabanus monachus, ſed latinis charecteribus & verſibus, inſertis varijs imaginibus, qui quaque verſus lecti, per quælibet ſuperficiei ac imaginum lineamenta ſacrum aliquod enunciant myſterium depictę, illic hiſtoriæ repræſentatiuum, quæ etiam ex prophanis literis extorqueri poſſe nemo ignorat, qui Valeriæ Probæ ex Vergilij carminibus compoſitos de Chriſto centones legerit, quæ omnia & eiuſmodi ſunt ſpeculationes ocioſorum hominum. Quod autem ad miraculorum operationem atti-

net,

net, neminem veſtrum puto tã ſtolidæ ceruicis, q̧ de ijs credat aliquã habere artẽ vel ſcientiam. Eſt itaque nihil aliud hæc Iudæorum cabala, quàm pernicioſiſsima quędã ſuperſtitio, q̄ verba, & nomina & literas, ſparſim in ſcriptura poſitas pro arbitrio ſuo colligunt, diuidunt, transferunt: & alterum ex altero facientes, ſoluunt membra veritatis, ſermones, inductiones, & parabolas hinc inde ex proprijs fictionibus construentes: aptare illis volunt eloquia DEI, infamantes ſcripturas, & dicentes ſua figmenta ex illis conſtare, calumniantur legem DEI, per impudenter extortas ſupputationes dictionum, ſyllabarum, literarum, numerorum, tentant violentas & blaſphemas perfidiæ ſuæ inferre probationes. Præterea ijs nugis inflati, ineffabilia DEI myſteria, & quæ ſunt ſupra ſcripturam arcana, ſeſe inuenire & ſcire iactant, ꝑ quæ etiam prophetare, & virtutes & miracula ſeſe perficere, ſine rubore,

magnaque audacia mentiri non erubescunt: Sed accidit illis, quod cani Aesopico, qui pane relicto, & in vmbram eius inhians, perdidit escam: sic perfidum hoc & duræ ceruicis hominum genus, semper in vmbris scripturę occupatum, & circa illas vanitates sua artificiosa, sed superstitiosa cabula impetũ faciens, amittit panem vitæ æternę, & inanibus nominibus depastum, perdit verbũ veritatis. Ex hoc cabalisticę superstitionis Iudaico fermento prodierunt (puto) Ophitæ, Gnostici & Valentiniani hæretici, qui ipsi quoque cum discipulis suis Græcam quandam Cabalam commenti sunt, omnia Christianæ fidei mysteria peruertentes, & hæretica prauitate ad græcas literas & numeros protrahentes, ex illis construentes corpus, quod vocant veritatis, docentes, absque illis literarum & numerorum mysterijs non posse in Euangelicis literis inueniri veritatem, quia variæ sunt, & alicubi sibi re-

bi repugnantes plenæq́ꝫ parabolis ſcriptæ, vt videntes non videant, & audientes non audiant, & intelligentes non intelligant, ſed cæcis & errantibus, iuxta ſuæ cæcitatis & erroris capacitatem propoſitas: latentem verò ſub illis ſynceram veritatem ſolis perfectis, non per ſcripta, ſed per viuæ vocis ſucceſsiuam pronunciationem eſſe creditam, atque hanc eſſe illam alphabetariam & arithmanticam Theologiam, quã CHRISTVS ſecretò manifeſtauit Apoſtolis, & quam Paulus ſe loqui dicit non niſi inter perfectos. Cùm enim hæc altiſsima ſint myſteria, ideo nec ſcripta eſſe, nec ſcribi, ſed in ſilentio ſcutari apud ſapientes, in abſcondito ſecum illa cuſtodientes. Sapiens autem apud eos nemo, niſi qui maxima hæreſeos monſtra fabricare nouit.

DE PRÆSTIGIIS.
Cap. XLVIII.

SED redeamus ad magiam, cuius particula etiam est præstigiorum artificium, hoc est, illusionum, quæ secundum apparentiam tantùm fiunt, quibus magi phantasmata edunt, multaque miracula circulatorijs fraudibus ludunt, & somnia immittunt, quod non tam goëticis incantamentis & imprecationibus, dæmonumque fallacijs, quàm etiam certis fumigiorum vaporibus, luminibus, philtris, collyrijs, alligationibus, & suspensionibus: præterea annulis, imaginibus speculis, similibusque magicæ artis pharmacis & instrumentis, naturali cœlestique virtute perpetratur: Multa & manuum prompta subtilitate & industria fiunt, cuiusmodi ab histrionibus & ioculatoribus quotidie fieri videmus, quos idcirco chirosophos, hoc est, manu sapientes appellamus. Extãt de hoc artificio libri præstigiorum Hermetis & quorundam aliorum: legimus quoque Paseten quẽdam præstigiatorem, refertissimum

conuiuium hospitibus monstrare solitum, idque cùm libuit rursum euanuisse, discumbentibus omnib° fame ac siti elusis. Numam Pompilium etiam istiusmodi præstigijs vsum legimus. Sed & doctißimum Pythagoram id ridiculum aliquando factitasse, vt quæ collibuisset, sanguine perscriberet in speculo, quo ad pleni luminis lunæ orbem obuerso, stanti à tergo res exaratas in disco lunæ commonstrasse. Huc spectat etiam quicquid de hominum trãsformationibus legitur decantatum à poëtis, creditum ab historicis, & à nonnullis Christianis theologis, insuper à sacris literis adsertum. Sic apparent homines asini vel equi, vel alia animalia oculis fascinatis, aut perturbato medio, idque arte naturali. Nonnunquam etiam hæc fiunt à bonis & malis spiritibus, seu ad bonorum preces ab ipso DEO, sicut in sacris literis legimus de Elisæo propheta, obsesso ab exercitu regis Syriæ vallantis Do-

chain: verùm puris & apertis à DEO oculis iſta non poſſunt illudere: ſic mulierilla, quæ à vulgo iumentum iudicabatur, Hilarioni non iumentum, ſed quod erat mulier, videbatur: ea igitur, quæ hoc modo ſecundum apparentiam fiũt, præſtigia dicuntur: quæ autem fiunt arte permutantium aut transferẽtium, vt de Nabuchodonoſor, aut meſsibus ad alios agros traductis, de his diximus ſuperius: verùm de hac præſtigiorum arte ſic ait Iãblichus: Quæ præſtigiati ſeu faſcinati imaginantur, præter imaginatiua, nullam habent actionis eſſentiæ veritatem. Eiuſmodi nanque artificij finis eſt, non facere ſimpliciter, ſed vſque ad apparentiam imaginamẽta porrigere, quorum mox nullum compareat veſtigium. Iam itaque ex his quæ dicta ſunt, patet, non aliud eſſe magiam, quàm complexum idololatriæ, aſtrologiæ, ſuperſtitioſæque medicinæ. Iamq; etiam à magis magna hęreticorum caterua

in Ecclesia orta est, qui, sicut Iamnes & Mambres restiterunt Moisi, sic illi restiterunt Apostolicæ veritati: horum princeps fuit Simon Samaritanus, qui Romę sub Claudio Cæsare propter hanc artem statua donatus est, cum hac inscriptione, Simoni sancto deo. Eius blasphemias copiose narrant Clemens, Eusebius, & Irenæus. Ex hoc Simone, tanquam ex hæresum omnium seminario, per multas successiones monstrosi Ophitæ, turpes Gnostici, impij Valentiniani, Cerdoniani, Marcionistæ, Montaniani, & multi alij hæretici prodierunt, propter quæstum & inanem gloriam, mentientes aduersus Deum, vtilitatem nullam, neque beneficia hominib[us] præstantes, sed decipientes, & in perniciem & in errorem mittentes: & qui credunt illis, confundentur in iudicio Dei. Verùm de magicis scripsi ego iuuenis adhuc, libros tres, amplo satis volumine, quos de Occulta philosophia nũcupaui, in qbus quę

quid tunc per curiosam adolescentiam erratum est, nunc cautior hac palinodia recantatum volo: permultum enim temporis, & rerum in his vanitatibus olim contriui. Tandem hoc profeci, quod sciam quis rationibus oporteat alios ab hac pernicie dehortari. Quicunque enim nõ in veritate, nec in virtute Dei, sed in elusione dæmonum, secundum operationem malorũ spirituum, diuinare & prophetare præsumunt, & per vanitates magicas, exorcismos, incantationes, amatoria, agogima, & cætera opera dæmoniaca. & idololatriæ fraudes exercentes, præstigia & phantasmata ostentantes, mox cessantia miracula sese operari iactant: omnes hi cum Iamne & Mambre & Simone Mago æternis ignibus cruciandi destinabuntur.

DE PHILOSOPHIA NAturali. Cap. XLIX.

CAEterũ nũc ad vlteriora procedamus, ipsiusque philosophiæ placita, & quę naturam ipsam scrutantur, rerumque principia & fines uafris syllogismis inquirunt, scientias inuestigemus. Quæ profectò quam habeant certitudinem aliam à Doctorum suorum fide, omnis homo ignorat. Hanc primo poetæ professi sunt, è quib' Prometheus, Lin' & Musęus & Orpheus, porro Homerus, primi inuentores numerantur. Philosophia itaque nunc quam nobis veritatem præstare poterit, quæ ipsa ex poetarum nugis fabulisque progenita est? quod ita esse manifestis indicijs probat Plutarchus, omnes videlicet philosophorum, sectas ab Homero principium sumpsisse: ipseque Aristoteleles fatetur, etiam philosophos natura philomytos, hoc est, fabularum studiosos esse. Sectas philosophorum, alij nouem, alij decem, sed multo maiori numero illa Varro partitus est) Quod si quis

etiam oēs philoſophos in vnū congregauerit, adhuc inter eos cōſtare non poterit, quæ ſecta potior dicenda ſit, quorum dogmatibus potius parendum: adeo circa ſingula inter ſe pugnant atque diſſentiunt, perpetuamq́ue hanc per ſecula litem alunt: & quod (ait Firmianus) vnaquæque ſecta omnes alias euertit, vt ſe ſuaq́ue confirmet, nec vlla alteri ſapere concedit, ne ſe deſipere fateatur. Cumq́ue de ſingulis philoſophia diſputat & opinatur, de nullis certa eſt: vnde philoſophos an inter bruta, an inter homines numerem, planè neſcio: brutis ſiquidem præſtare videntur, eò quod rationē habent & intelligentiam: homines autem quomodo erunt, quorum ratio nihil conſtans perſuadere poteſt, ſed ſemper in lubricis opinionibus vacillat, quorum intellectus ad omnia incertus non habet quod teneat aut ſequatur: idq́ue nunc ita eſſe diffuſius oſtendamus.

DE PRINCIP. RER. naturalium Cap. L.

NAm in primis de rerum naturalium principijs, super quibus tota hæc facultas fundatur, acerrima pugna inter grauissimos philosophos certatur, & adhuc sub iudice lis est, quis eorum melius dixerit: admodum persuadibiles, inuincibilesque de cõtrarijs adferũt rationes. Nam Thales Milesius primus sapiens ab oraculo iudicatus, ex aqua omnia constare voluit, eius auditor & in schola successor Anaximander, rerum principia dixit infinita: illius autem discipulus Anaximenes, infinitum aërem esse rerum principium astruxit. Hipparchus, Heraclitus Ephesius ignẽ, his ambobus quodammodo adsentit Archelaus Atheniẽsis, Anaxagoras Clazomenius, infinita principia tanquam particulas minutas & confusas, sed diuina mente in ordinẽ postea redacta: Xenophanes

phanes vnum esse omnia, neque id ipsum motabile: Parmenides calidũ & frigidum, tanquam ignem qui moueat, & terram quæ formet: Leucipus, Diodorus, & Democritus plenum & vacuum: Diogenes Libertus aerem, diuinæ tamen rationis compotem: Pythagoras Samius numerũ statuit rerum principium, quem sequitur Alcmeon Crotoniates. Empedocles Agrigentinus litem & amicitiam, ac quatuor elementa: Epicurus atomos, & inane; Plato ac Socrates Deum, Ideas, materiam. Zeno Deum, materiam & elementa: Aristoteles materiam ad appetitum formę per priuationem, quam ipse inter principia tertium ponit, contra id quod alibi docuit, æquiuoca non debere annumerari, quare alij recentiores peripatetici loco priuationis, motum quendam vtraqꝫ cogentem posuerunt, qui cûm sit accidens, quomodo erit principiũ substantiæ, aut quis erit eius motus motor? Ideo Hebræorum philoso-

phũ

phi materiam, formam & ſpiritum ſtatuerunt.

DE MVNDI PLVRALItate, & eius duratione, Cap. LI.

CAeterum cum de mundo diſputant, nihilominus diſſentiunt: Thales vnum mundum cenſuit, illumque Dei facturam aſſerit. Empedocles ſimiliter vnum, ſed vniuerſi tantum exiguam eſſe particulam. Democritus & Epicurus contra, mundos eſſe innumerabiles, quos ſequitur Metrodorus horum diſcipulus, dicens innumerabiles eſſe mũdos, q̃a cauſæ eorũ innumerabiles ſint, nec minus abſurdũ eſſe, tãtum vnũ in vniuerſo eſſe mundũ, quã in agro vnam duntaxat naſci ſpicam. De mundi autem duratiõe locuti Ariſtoteles Auerrois, Cicero, Xhenophanes, illum æternum omnis corruptionis expertem dicunt. Nam cum non poſſent intelligere, (vt Cenſorinus ait) oua ne an aues

antè

antè generatæ ſint, cum & ouum ſiue aue, & auis ſine ouo gigni non poſſet: hinc arbitrati ſunt mundum hunc, & vniuſcuiuſque geniti initium ſimul & finem perpetua reuolutione ſempiternum. Pythagoras & Stoici à Deo genitum, & aliquando, quantum ex ſui natura eſt, corrumpendum: quîs conſentiunt Anaxagoras, Thales, Hierocles, Auicenna, Algazel, Alcmæus & Philo Hebræus, ſed Plato aſſerit à Deo illum ad ſui exemplar fabricatum, nunquam deſiturum. Epicurus contra, planè interiturum. Democritus ſemel mundum genitum docet & interiturum, nec vnquam reparandum. Empedocles & Heraclitus Epheſius non ſemel, ſed ſemper mundum generari & corrumpi aſſerunt. Agamus liceat de re quapiam, quam illi à cauſa naturali potiſsimum procedere dicũt, puta de terrę motu, adhuc ipſum vnanimiter adinuenire nequierunt, ſed per multa vagati, cauſam eius Anaxago-

ras

ras æthera dixit, Empedocles ignē, Democrit' & Thales Milesius aquā: Aristoteles, Theophrastus & Albertus, ventum vel vaporem subterraneum: Asclepiades casum vel ruinam. Posidonius, Metrodorus, Calisthenes parcas: Seneca & alij in diuersa distracti, causam eius effectus frustra inquisiuerunt: propterea veteres Romani, vbi terram tremuisse senserant, nunciatúmue esset, ferias quidem impetrabant, sed cui Deorū seruari illas oporteret, nō edicebant: quoniam qua vi', & per quem Deorum terra tremeret, adhuc incertum esset.

DE ANIMA. Cap. LII.

QVod si de anima ab illis aliquid sciscitemur, multo minus conueniunt: nam Crates Thebanus nullam esse animā ait, sed corpora sic à natura moueri. Qui autē animam fassi sunt, pleriq; illam corporū tenuissimū opinati sunt, huic

crassi-

crasso corpori suffusum: sed illorũ alij aliud esse igneum dixerunt, vt Hipparchus & Leucippus, quibus quodammodo consentiunt Stoici, dicentes animam esse spiritum feruidum, ac Democritus, dicens illam esse spiritum mobilem & ignitum, atomis insertã. Alij dixerunt esse aerem, vt Anaximenes & Anaxagoras, Diogenes Cynicus, & Critias, quib' adstipulatur Varro inquiens: Anima est aer conceptus ore, de feruefactus in pulmone, temperatus in corde, diffusus in corpus Alij aqueum, vt Hippias. Alij terreum vt Heliodorus & Pronopides, quib. quodammodo assentiunt Anaximander & Thales, ambo conciues Milesij. Alij mixtum ex igne & aere spiritum, vt Boëtes & Epicurus. Alij ex terra & aqua, vt Xenophontes. Alij ex terrra & igne, vt Parmenides. Alij sanguineũ, vt Empedocl. & Circias. Alij spiritũ tenuẽ per corpus diffusum, vt Hippocrates medicus. Alij carnem cum sensuum exercitio, vt

Asci

Asclepiades. Multi autem alij arbitrati sunt animam non corpusculū illud, sed illius quandam qualitatem vel complexionem, per illius particulas sparsam, vt Zeno Cithicus: & Dicearchus animam definiens quatuor elementorum complexionem: atque Cleantes, Antipater, Posidonius, dicentes illam esse calorem siue complexionem calidā, quibus adhęret Galenus Pergamenus. Sunt & alij, qui dixerunt animam non eam esse qualitatem seu complexionem, sed tanquam ad eius punctum aliquem in aliqua certa corporis parte, vt corde vel cerebro residentem, & exinde totum corpus gubernantem: ex quorum numero sunt Chrysippus, Archelaus & Heralitus Ponticus, qui animā vocauit lucem. Sunt rursus alij, qui adhuc liberi' quoddā opinati sunt animam, vt punctum aliquem liberū, nulli corporis parti alligatū, sed ab omni determinato situ seclusum, & totum cuique corporis parti

præsentem, quem siue complexio genuerit, siue Deus creauerit, tamē ex materiæ gremio eductus sit. Huius opinionis fuerūt Xenophanes Colophonius, Aristoxenus, & Asclepiades medicus, dicens animam esse sensuum coercitationem, & Critolaus peripateticus, dicens eam esse quintam essentiam, ac Thales Milesius, dicens animam esse naturam irrequietam sese mouentem: & Xenocrates vocans eam sese mouentem numerum: quem sequuntur Aegyptij, dicentes animam esse vim quandam in omnia corpora transmeantem: & Chaldæi inquientes eam virtutem absq; determinata forma, omnes tamen exteras suscipientem: omnes quidem in hoc conuenientes, quod anima sit vis quædā agilis ad mouendū, vel esse partium corporaliū sublimē quandam harmoniam, sed tamē ab ipsa corporis natura dependentem, atque horū vestigia sequitur dæmoniacus Aristoteles, qui in uento no-

uo vocabulo, aīm vocat entelechi- am, scilicet perfectionē corporis naturalis organici, potētia vitā habentis, dantē illi principiū intelligendi, sentiēdi & mouēdi. Atq; hæc receptissimi philosophi anima futilis definitio, q̄ non essentiā, naturā, aut eius originem declarat, sed affectus. Porro supra hos oēs sunt alij, qui dixerunt animam esse diuinam quandam substantiam totam ac indiuiduam, ac toto ac cuique corporis parti pręsentem, ab incorporeo autore taliter productam, vt ex sola agentis virtute non ex materiæ gremio dependeat. Eius opinionis fuerunt Zoroastes, Hermes Trismegistus, Orpheus, Aglaophemus, Pythagoras, Eumenius, Hammonius, Plutarchus, Porphyrius, Timæus, Locrus, & diuinus ille Plato dicens animā esse essentiam sui motricem intellectu præditam. Eunominius episcopus partim Aristoteli, partim Platoni consentiens, definit animam esse substātiam incorporeā

in corpore factam, ſuper qua definitione deinde reliqua ſua dogmata fabricauit. Cicero, Seneca, Lactantius, quid ſit anima dicunt penitus ignorari. En videtis de animæ eſſentia q̃ inter ſe diſsident, nec minus ridiculè de eius ſede inter ſe variant: nam Hippocrates & Herophilus in cerebri ventriculis illam ponunt, Democritus in toto corpore, Eraſiſtratus circa membranam epicranidem, Strato in ſuperciliorum interſtitio, Epicurus in toto pectore, Diogenes in cordis arteriato ventriculo, Stoici cum Chryſippo in toto corde ac ſpiritu circa cor verſante, Empedocles in ſanguine, cui adſtipulatur Moiſes, idcirco prohibẽs veſci ſanguine, quia animalis anima ſit in illo. Plato & Ariſtoteles & reliqui nobiliores philoſophi in toto corpore, Galenus autem in quauis corporis particula ſuam eſſe animam putat: ſic enim ait in libro de partium vtilitate: Multæ animaliũ etiam particulæ, hæ quidem maio-

Deutron: 12 to 23.

res,

res, illæ minores, aliæ verò omnifariam in animalium speciem indiuisibiles, necessario autem ijs omnib. anima quæuis indiget: corpus enim huius organum, & propterea multum à se inuicem animalium particulæ differunt, quia & animę. Neq; verò hic prætereundum censeo Bedæ theologi sententiam, qui scribens super Marcum: Animæ locus (inquit) principalis, non iuxta Platonẽ in cerebro, sed iuxta Christũ in corde est. De animæ autem duratione, Democritus & Epicurus vnà cum corpore interituram aiunt. Pythagoras & Plato omnino immortalem, sed egressam corpore, ad sui generis naturam deuolare: Stoici tanquam inter hos medij, animam corpus relicturam, sic, vt quæ in vita hac nullis sublimata virtutib', infirmior sit, vnà cum illo emori: sin autem heroicis formata virtutibus, permanentibus illam naturis sociari, & ad sublimiores sedes euadere putant. Aristoteles quasdam animę

partes, quæ corporeas ſedes habe-
ant,ab illis inſeparabiles eſſe, vnaq;
cum illis interire dicit:intellectum
autem, qui nullius ſit corporei or-
gani, velut perpetuum à corruptib-
li ſeparari, ſed adeo nihil manifeſt
dicit, vt eius interpretes adhuc de
ea re diſputent. Alexāder Aphrodi-
ſæus ait manifeſtò, eum mortalem
poſuiſſe animam, idem ſentit ex no-
ſtris Gregorius Nazianzenus. Cōtra
hos Pleton, & ex noſtris Thomas
Aquinas pro Ariſtotele digladian-
tur, illum de animæ immortalitate
rectè ſentire. Porrò Auerrois exim-
us ille Ariſtotelis commentator, ho-
minem quemq; propria anima pol-
lere putat, ſed mortali: mentem ve-
rò humanam, ſeu intellectum dica-
mus eſſe, vſquequaque ab omni
tam anteriori quàm poſteriori par-
te æternam, ſed omnibus homini-
bus ſeu humanæ ſpeciei, vnā, qu
tantùm in vita vteremur. Themiſti-
us verò ait, Ariſtotelē mentē quid
agentē vnicā, capacē aūt multipli

posuisse, atq; vtranq; perpetuam. Horũ prętereà philosophorũ opera factũ est, vt etiã inter Christianorũ theologos de animarũ origine ortũ sit dissidiũ, quorum aliqui à mũdi origine factas in cœlo omnium hominum animas putãt, inter quos est vnus de multis doctissimus Origines: August. quoq; primi parentis animam cœlitum ortam putat corpore antiquiorẽ, idque postea, tanquam aptum sibi contẽplatam domicilium voluntario motu expetisse, quanquam ne hoc quidem satis constanter affirmare videatur.

Alij ex traduce animam ꝓpagari putant, sic animam ab anima generari, quemadmodum à corpore corpus, in qua opinione fuit Apollinaris Laodiceæ Episcop⁹ & Tertulian⁹, Cyrill⁹, & Luciferianus: contra quorũ hęresim disputat Hieronym. Alij à Deo animas quotidie creari tradunt. hos sequitur Thomas, eo peripatetico argumento pugnãs, ꝙ

 cum

cùm anima ſit corporis forma, eam non ſeorſum, ſed in corpore creari debere, quam opinionem ſequitur iam ferè omnis recentiorum Theologorum ſchola: mitto gradus animarum, aſcenſiones & deſcenſiones, quas Origeniſtæ inducunt: ſed diuinis ſcripturis nõ corroboratas, nec Chriſtianorũ dogmatibus conformes: adeo nihil, neque apud philoſophos, neq; apud theologos de anima certum. Nam Epicurus & Ariſtoteles mortalem putant, Pythagoras in gyrum ducit. Et ſunt (vt quodam loco ait Petrarcha) qui eã contrahunt ad ſuum corpus, ſunt qui etiam ſpargunt in corporibus animantium, ſunt qui cœlo reddant, ſunt qui circa terras exulare cogãt, ſunt q inferos aſſerunt, ſunt qui negent, ſunt qui vnamquamq; per ſe, ſunt qui omnes ſimul animas creatas putẽt, hæc ille. Fuit & Auerrois, qui mirabilius quiddam dicere auſus, vnitatem (vt dixi) attulit intellectus. Manichæi hæretici dixe-

runt

runt, vnam ſolam eſſe omnium, ſeu vniuerſi animam, in ſingula corpora, tam animata quàm inanimata diſpertitam, ſed minus participare quæ nobis videntur anima expertia, magis autem quæ animata, maxime verò cœleſtia: atque ſic tandem concludunt, non niſi vniuerſalis animæ partes eſſe ſingulares animas: Plato etiam vnam quidem vniuerſi animam aſtruit: particularium verò alias, quaſi ſeparatim vniuerſum ſua anima exiſtat animatum, diuiſim itē particularia. Præterea alij vnam animarum ſpeciem, alij non vnam, ſed duas, rationalem & irrationalem: alij multas, & tot quot ſunt animalium ſpecies affirmant. Galenus medicus diuerſis iuxta ſpeciem diuerſas itē eſſe animas ſentit: inſuper & multas in eodem corpore animas ponit. Sunt & qui in homine duas animas ponunt, vnam ſenſitiuam à generante, aliam intellectiuam à creante, inter quos eſt Occā theologus. Plo-

tinus aliam esse animam & alium asserit intellectum, quem sequitur Apollinaris. Quidam non distinguũt ab anima intellectum, sed illũ substantiæ animæ principalem partem esse dicunt: verùm Aristoteles hunc potentia adesse huiusmodi, atque actu de foris illi superuenire opinatur, neque ad naturam hominis & essentiam conferre, sed ad perfectionem cognitionis & contemplationis. Ideoq́ue paucos homines & solos philosophos illum qui actu intellectus dicitur, habere affirmat. Quippe etiã grauis inter theologos disputatio est, an (quę Platonicorũ opinio est) in animabus exutis, eorum quæ in vita gesserint reliquerintq́ue, momoria sensusq́ue supersint, aut istorum cognitione omnino careant, quod Thomistæ cum suo Aristotele firmiter tenent, & Carthusienses exemplo confirmãt, de Parisiensi illo theologo ab inferis reuerso, qui interrogatus, quid illi restaret de scientia sua, respondit:

nihil se scire nisi pœnam, & citato Salomonis verbo, non est ratio, nõ scientia, nõ opes apud inferos, conclusisse illis videbatur, nullam mortuis superesse cognitionem. Quod tamen manifestè est, non tam contra Platonicorum assertionem, quã contra scripturæ autoritatem veritatemque, cùm dicat scriptura, visuros & scituros impios, quia ipse Deus est: quin & omnium non modò factorum, sed & verborum ociosorum, & cogitatuum rationem reddituros. Sunt etiam qui de animarum separatarum apparitionibus plura scribere & referre audent, eaque nõ rarò ab euangelica doctrina, & sacro canone aliena, atque cùm præcipiat Apostolus, nec angelis de cœlo credendum esse, si quid renunciarét aliud, quã quod traditum est, adeo penes istos antiquatũ est euangelium, vt citius magisq; credant vni ex mortuis renũtianti, quã prophetis, quã Moisi, quàm apostolis, quã euangelistis. Talis ꝑfectò fuit

doctrina atque sententia diuitis sepulti in inferno, qui putabat tunc credituros superstites fratres, si quis ex mortuis iret, & testificaretur illis. Cui sic opinanti in euangelijs contradicit Abraam, inquiens: Si Moisi & prophetis non credant, neque si quis ex mortuis mittatur, credituros. Neq; tamen propterea pias defunctorum apparitiones, admonitiones & reuelationes omnino inficior, sed valde suspectas esse admoneo, satana sese sæpissime in lucis angelũ & animarũ effigiẽ transfigurãte: quo circa credendi ancora in illis non est figenda, sed ad ædificationẽ piè acceptãda sunt, sicut alia quæ extra sacrum canonem, vel inter apocrypha sunt. Circunferuntur de his nugis multi fabulosi libelli, Tundali, & qui Consolatiõis animarum inscribitur, & alij quorum exemplis, concionatores quidam imperitam plebeculã territant, & munuscula contorquẽt. Scripsit etiã recentibus dieb. de spiritu quodã Lugdu-

gdūnēsi fabulā protonotarius quidam Gallus, homo nequam & impostor. Ex laudatis autem scriptoribus agit de istis Casſianus & Iacob⁹ de Paradiso Carthusianus, verū nihil vnquā solidæ veritatis, aut abditæ sapientiæ, quæ veram charitatē, & animarum nostrarum salutem ædificarent, ab his animarum apparitionibus reuelatum est, sed duntaxat eleemosynæ, peregrinationes, orationes, ieiunia, & reliqua popularis pietatis opera persuasa sunt, quæ tamen multo melius salubriusque docent sacræ literæ, præcipitque ecclesia. Verùm de his apparitionibus latè scripsimus in dialogo nostro de homine, & in libris de Occulta philosophia: sed modo redeamus ad philosophos. Ethnici omnes, qui animam immortalem asseruerunt, animarum transmigrationem communi consensu astruūt, & rationales animas ad rationis expertia corpora, & ad plantas vsque transmeare per temporū qua-

dam periodos, vel vt aliter contigerit, harum transmigrationum autorem ferunt Pythagoram, de quo in Transfigurationibus sic cecinit Ouidius:

Morte carent animæ, semperque priore relicta
Sede, nouis dotibus viuunt habitantq; receptæ.
Ipse ego nam memini Troiani tempore belli,
Panthoides Euphorbus eram, cui pectore quondam
Hæsit in aduerso grauis hasta minoris Atridę,
Cognoui Clypeum læuæ gestamina nostræ,
Nuper Abantæis templo Iunonis in Argis.

Multo plura de hac Pythagorica migratione scripserunt Timon, Xenophanes, Cratinus, Aristophon, Hermippus, & Lucianus, & Diogenes Laërtius: verùm Iamblichus & plerique alij cum Trimegisto, non ab hominibus ad rationis exptia animalia,

malia, neque ab illis item ad homines, sed ab animalibus ad animalia, & ab hominibus ad homines transmigrationes duntaxat fieri consentiūt Sed & sunt philosophi, ex quorum numero Euripides Anaxagoræ consectator, & Archilaus physicus, atque post eos Auicenna, qui primos homines olerum more ex terra natos tradant, eo ipso non minus ridiculi poëtis, qui homines quosdā satiuos ex serpentum dentibus progerminasse fabulantur. Sunt qui generationē omnino negent, vt Pyrrho Eliensis: sunt & qui negent motum, vt Zeno.

DE METAPHYSICA. Cap. LIII.

SEd ad vlteriora progrediamur ostendemusque philosophos, illos, non solùm de ijs quæ in rerum natura videntur, sed etiam de figmentis cogitationum suarum digladiari, atque de ijs rebus quæ nullis principijs firmātur, neq; certū est,

an ſint vel non ſint, vt quas absque corpore & materia ſubſiſtere opinantur, quaſque formas ſeparatas vocant: quæ quoniã in rerum natura non ſunt, ſed ſupra illam eſſe putantur, idcirco tranſnaturalia ſeu metaphyſica vocant: hinc illæ innumerabiles de dijs, & vndiq; ſibi repugnantes, nec minus impiæ quàm indoctę opiniones ꝓdierunt: nam Diagoras Mileſius, & Theodorus Cyrenaicus, nullum prorſus eſſe deum dixerunt, Epicurus autẽ eſſe quidem deũ aſſeruit, ſed nulla inferiorum cura teneri. Protagoras, eſſet necne, nihil ſciri poſſe dixit. Anaximander natiuos deos putabat, longiſque interuallis orientes occidentesque. Xenocrates octo eſſe deos dixit. Antiſthenes multos quidem deos populares, ſed vnum naturalem ſummum totius artificem. Sed in tantam inſaniam multi eorum prolapſi ſunt, vt quos adorarẽt deos, proprijs manibus ipſi ſibi fabricarẽt, vt erat ſtatua Beli apud Aſſyrios,

quos tamen factitios deos, mirum quā extollat Hermes Trismegistus in suo Aesculapio. De diuina autem essentia loquuti, Thales Melesius mentem dixit deum, qui ex aqua cuncta formauerit, Cleantes & Anaximenes aëra deū dixerunt: Chrysippus, naturalem vim ratione præditam, seu diuinam necessitatem. Zeno, diuinam naturalemque legem: Anaxagoras, infinitam mentē per se mobilem. Pythagoras, animum per naturam rerum omnium intentum & commeantem, ex quo omnia vitam capiunt. Crotoniates Alcmeon solem, lunam cæterasque stellas deos dixit, Xenophanes omne quod esset, deum esse voluit, Parmenides continentem quendā lucis orbem, quem stephanen, hoc est, coronam pro deo statuit. Aristoteles quasi ex cœlorum motu satis explorata deorum cognitio haberi posset, ex illorum natura deos commentus est, ac diuinitatem modò menti tribuit, modò cæli

ardorem deum dicit, modò mundum ipſum deum ſtatuit, modò alium illi deum præficit. hunc eadem inconſtantia ſequitur Theophraſtus. Tranſeo quid Strato, Perſeus, Ariſto Zenonis diſcipulus, Plato, Xenophon, Speuſippus, Democritus, Heraclides, Diogenes Babylonius, Hermes Triſmegiſtus, Cicero, Seneca, Plinius, & reliqui cenſuerunt, quorum opiniones tamen à prioribus illis & iam recitatis, non longè diſcedant. poſſem etiam reliquas illorum lites, & verborum portenta percurrere, de ideis, de incorporeis, de atomis, de hyle, de materia, de forma, de vacuo, de infinito, de æternitate, de fato, de tranſcendentibus, de introductione formarum, de materia cæli, an ex elementis ſidera conſtant, an ex quinta eſſentia, quam Ariſtoteles introducit, deque ſimilibus, quæ inſanis hominib' opinãdi ac dubitandi contẽdẽdique materiã prębent, ſed ſatis me indicaſſe arbitror quã nihil

inter philoſophos de veritate ipſa cõueniat: quibus quò quis redditur propinquior, eò magis à vero ipſo longiusq́ abeſt, & catholica religione aberrat. Hinc erraſſe ſcimus Ioannem viceſimum ſecundum Romanum pontificem, volentem animas beatas non viſuras faciem Dei ante diem iudicij. Scimus Iulianum apoſtatam Chriſtum abnegaſſe, non alia cauſa, quàm quod philoſophiæ ſtudioſior, humilitatem fidei Chriſtianæ irridere, ac contemnere cœpit. Eadem cauſa Celius, Porphyrius, Lucianus, Pelagius, Arrius, Manichæus, Auerrois, multiq́ alij tanta rabie aduerſus CHRISTVM & eccleſiam eius oblatrarunt: Hinc natũ illud apud vulgus prouerbium, Maximos quoſque philoſophos, maximos eſſe hæreticos ſolere. ſed & Hieronymus vocat eos patriarchas hæreticorum, & primogenita Aegypti, & vectes Damaſci, nimis verè dicta. nam quicquid hæreſum vnquam fuit, totum hoc & omne

ex

Theologia à philosophia adulterata.

ex philoſophię fontibus, ceu primo ſeminario ſcaturijt. Ab hac ferme tota theologia adulterata eſt, ac pro euangelicis doctoribus pſeudo prophetæ, hæretici, ac philoſophi nati ſunt, qui diuina oracula humanis inuentis æquarũt, ac mirabilibus hominum dogmatibus polluerunt, ipſamque ſimplicem theologiam (vt ait Gerſon) ad verboſam & ſophiſticam loquacitatem, ac Chimerinam mathematicam reduxerunt. Quod præuidens Paulus apoſtolus, toties nos hortatur ac cauere iubet, ne quis nos per philoſophiam deprędetur vel ſeducat. Auguſtinus ciuitatem Dei ab illa tuetur atque defendit. Reliqui ferme omnes theologi & ſancti patres, eam à Chriſtianis ſcholis procul propellendam penitusque extirpandã cenſuerunt. Nec deſunt etiam ethnicorum exempla, quibus id aliquando factitatum legimus. nam ſuſtulerunt Athenięſes Socratem philoſophiæ parentẽ, eiecerunt vrbe philoſophos Romani, Meſſaniq;

Messaniq; & Lacones, nec admisere-
vnquã, qui etiam sub Domitiano vr
be exacti sunt, & tota insuper Italia
interdicti. Extat etiam Antiochi re-
gis decretum in adolescentes, qui
philosophari ausi sunt, atq; etiam in
parentes, qui liberis id admittebãt.
Nec mõ ab imperatorib. regibusq;
dãnati pulsiq;, sed à doctissimis vi-
ris editis libris reprobati: è quorum
numero sunt Phliasius, Timon, qui
opus nomine Syllos in derisionem
philosophorũ scripsit: & Aristopha
nes, q in eos comœdiã scripsit, cui⁹
nomẽ Nubes & Dion Prusæus orati
onẽ scripsit contra philosophos oĩ
um eloquẽtissimam. Scripsit etiam
orationem Aristides contra Plato-
nẽ, pro quatuor Atheniensium pro-
ceribus multo eloquẽtissimam, sed
& Hortensius Romanus vir nobilis-
sima familia & eloquentissimus va
lidissimis rationibus philosophi-
am insectatus est: sed de ijs hacte-
nus.

De

DE MORALI PHILOSO-phia. Cap. LIIII.

RELIQVVM verò, si qua de moribus (vt aliquibus placet) philosophia siue disciplina est, hanc arbitror ego non tam philosophorum ratiunculis, qui vario vsu, consuetudine, obseruatione, ac communis vitę conseruatione constare, ac pro temporum, locorum, hominumq; opinione mutabilem esse: quàm minæ ac blandimenta pueros, leges atque vindicta maiores docent. nõnulla hominibus natiua addit industria, quę doceri nequeunt, sed pro temporum vsu hominumque conspiratiõe per fas vel nefas inolescũt: quo fit, vt quod aliquando vitiũ fuit, modò virtus habeatur: & quod hic virtus est, alibi vitiũ sit: quod vni honestum, alteri turpe: quod nobis iustũ, alijs iniustũ sit, pro cuiusq; tẽporis, loci, status, hominum opinionibus, vel legibus. Apud Athenienses licuit viro soro-

rē germanā habere in matrimonio, at id quidē apud Romanos nefas habebatur: quondā apud Iudæos, & hodie apud Turcas, licet viro plures habere vxores, insuper & pellices concubinas: hoc apud nos Christianos non tam nefas est, quā damnabile scelus. Laudi in Græcia ducitur, adolescētulos quā plurimos habere amatores. Deniq; tā fœminas, q̄ viros in scenam prodire, & populo esse spectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini, quæ tamē apud Latinos Romanosque humilia, infamia, & ab honestate remota censebantur. Neque tamen pudebat Romanos, vxores ducere in cōuiuia, illasque in celebritate versari, ac primas tenere partes ædium: in Græcia verò neque in conuiuium adhibetur vxor, nisi propinquorum, neque versatur nisi in interiore parte ædium, quò nemo accedit, nisi propinqua cognatione coniunctus. Furari apud Aegyptios & Lacedæmonios honorificū erat, apud

nos,

nos fures furca ſuſpenſi ſtrangulantur, inquit Iulius Firmicus in aſtrologicis ſuis ad Lollianum ſcribens. Quædam gentes ita à cælo formatæ ſunt, vt propria ſint morum vnitate perſpicuæ. Scythæ immanis feritatis crudelitate graſſantur, Itali fuerunt regali ſemper nobilitate præfulgidi, Galli ſtolidi, acuti Siculi, luxurioſi ſemper Aſiatici, & voluptatibus occupati, Hiſpani elata iactantiæ animoſitate præpoſiti. Habent ſingulæ nationes à ſuperis agnata ſibi morum diſcrimina, per quæ facilè à ſe inuicem diſcernantur, vt cuius quiſque nationis ſit oriundus, à voce, à ſermone, ab oratione, à conſilio, à conuerſatione, à victu, à negocio, ab amore & odio, ab ira ac militia, ſimilibusq́ue exercitijs facile cognoſcatur. Quis enim videns hominem ingredientem inceſſu gallinaceo, geſtu gladiatorio, vultu effreno, voce bubula, ſermone auſtero, moribus ferocē, habitu diſſoluto, laciniató ve,

non

non mox indicet esse Germanũ. nõne Gallos cognoscimus ab incessu moderato, gestu molli, vultu blando, voce dulcisona, sermone facili, moribus modestis, habitu laxo? Hispanos aũt ab ingressu & moribus, gestibusq; festiuis, vultu elato, voce flebili, sermone eleganti, habitu exquisito. Italos verò videmus incessu tardiusculos, gestu graues, vultu inconstantes, voce remissos, sermone, captiosos, moribus magnificos, habitu compositos. Iamque scimus etiam, quia in cantu balant, Itali, gemunt Hispani, vlulant Germani, modulantur Galli. Sunt in oratione graues, sed versuti Itali, culti, sed iactabundi Hispani, prompti, sed superbi Galli: duri, sed simplices Germani. In consilijs est prouidus Italus, astutus Hispanus, inconsideratus Gallus, vtilis Germanus. In victu est mundus Italus, delicatus Hispanus, copiosus Gallus, inconditus Germanus. Sunt erga exteros officiosi Itali, placidi Hispani,

mites Galli, agreſtes inhoſpitalesque Germani. In conuerſationibus ſunt prudentes Itali, cauti Hiſpani, manſueti Galli, imperioſi intolerabilesque Germani. Sunt in amoribus Zelotypi Itali, impatientes Hiſpani, leues Galli, ambitioſi Germani. In odijs verò ſunt occulti Itali, pertinaces Hiſpani, minaces Galli, vltores Germani. In gerendis negocijs ſunt circũſpecti Itali, laborioſi Germani, vigiles Hiſpani, ſoliciti Galli. In militia ſunt ſtrenui, ſed crudeles Itali, Hiſpani callidi & rapaces, Germani truces & venales, Galli magnanimi, ſed præcipites. Inſignes ſunt literaturæ Itali, nauigatione Hiſpani, ciuilitate Galli, religione & mechanicis artificijs Germani. Et habet vnaquæq; natio quãtulacunque etiam, ſiue ciuilis ſiue barbara, peculiares mores ritusque ſibi à cæli influxu à cæteris diuerſos, qui ſub nullam artem philoſophiamque cadere queunt, ſed ſola naturali virtute abſq; omni diſci-

plina hominibus adgenerãtur. Sed conuertamus sermonẽ nostrũ ad eos, qui nobis harum rerum disciplinam scriptis tradidere. Hi certè functi serpentis officio, eum nobis fructũ dedere, cuiꝰ pastu discamus scire bonum & malum. Hæc enim prima eorum pestilens opinio est, bonum & malum non esse ignoranda: ita demum, aiunt, melius virtutem homines sequuturos, & vitia fugituros. At quanto certius & vtilius, quanto etiã felicius foret, mala non modò non facere, sed & penitus ignorare? Quis nescit eo ipso nos oẽs miseros factos, cũ primi humani generis parẽtes, qd bonũ esset, quidq́ꝫ malũ didicerũt? ac idcirco fortè cõdonatus esset philosophis hic error, si nõ etiã sub virtutũ ac bonorũ nomine, nos pessima mala, turpissimaq́ꝫ vitia docerent. Sectæ aũt illorum qui ethica tractarũt haud paucæ sunt, vt Academica, Cyrenaica, Eliaca, Megarica, Cynica, Eroitica, Stoica, Peripatetica, & pleræq́ue aliæ. De his

inter cæteros, ita philoſophatus eſt Theodorus ille, quem nūcupatum eſſe Deum memorant ſcriptores, videlicet: Furto & adulterio, ſacrilegio quoque cùm tepeſtiuum erit, dabit operam ſapiens, nihil quippe horum turpe natura eſt. ſed ſi auferatur ex hiſce vulgaris opinio, quæ ſtultorum imperitorumq́ue plebecula conflata eſt, ſapientem publicè abſque vllo deprehenſionis rubore ſcortis congreſſurum. Talia ſunt diuini huius philoſophi placita, quibus neſcio, an quid tradi poſſet turpius, niſi quam, legimus ab Ariſtotele probatam, & in Creta lata quoque lege permiſſam maſculam Venerem, quam & Hieronymus peripateticus ea ratione celebrat, inquiens: quia eius cauſa multæ tyrannides ſublatæ fuerunt. Ariſtotelis autem verba in Politicis, vbi cenſet vtilem eſſe reipublicæ, ne ſit plebeis hominibus, numeroſa ſoboles, hæc ſunt: Ad cibi temperantiam velut perutilem, multa legiſlator ſapienter

enter ac ſtudioſe conſtituit, & de mulierum diuortijs: ſiquidem ne ſuperfluam parerent multitudinem, cum maſculis indixit concubitum. Hic eſt ille Ariſtoteles, cuius mores à Platone reprobati, vnde exortum illius in magiſtrum odium & ingratitudo: qui ſceleroſæ vitæ iudicium veritus, Athenis clàm raptimq́ue profugit, qui in benefactores ingratiſsimus, etiam Alexandrum illum Magnum, à quo amplè magnificeq́; ornatus extitit, quiq́ue illi vitam, corpus, animamq́ue credebat, ac Patriam reſtituit, Stigiæ aquæ veneno peremit, qui etiam de anima male ſentiẽs, locum gaudij poſt mortem negauit, qui veterum dicta compilatus, maligneq́; interpretatus, ingenij laudẽ furto, ac calumnia quæſiuit: quin iam inueteratus dierũ maiorum, ex ſciẽtię immoderata cupiditate, in rabiem verſus, ſibi ipſi intulit neçem, ipſis dęmonibus dignũ factus ſacrificium, qui docuerunt illum ſcire: digniſsimus profectò ho-

dic Latinorum gymnasiorum doctor, & quem Colonienses mei theologi etiam diuis adnumerarunt, librumq; sub prælo euulgatum ederent, cui titulum facerent de salute Aristotelis: sed & alium versu & metro de vita & morte Aristotelis, quē theologica insuper glossa illustrarunt, in cuius calce concludunt Aristotelem sic fuisse Christi præcursorem in naturalibus, quemadmodū Ioannes Baptista in gratuitis. Sed ne longiùs digrediamur à proposito, quid de felicitate ac summo bono sentiant philosophi, audiamus: hāc nanq; alij in voluptate posuerunt, vt Epicurus, Aristippus, Gnidius, Eudoxus, Philoxenes, & Cyrenaici: alij cum voluptate honestatem copularūt, vt Dinomachus & Calipho: alij id in primogenijs naturę collocarunt, vt Carneades & Hieronymus Rhodius: alij in indolentia, vt Diodorus, alij in virtutibus vt Pythagoras, Socrates, Ariston, Empedocles, Democritus, Zeno Citicus,

Cleantes, Hecaton, Posidonius, Dionysius Babylonicus, & Antisthenes, & Stoici omnes, multiq; ex nostris theologis, illis quodammodo adsentientes, adhuc disputant de connexione virtutum, & quod sit illud commune felicitatis fundamentum, in quod omnes virtutes conuenire debent. Nisi enim omnes in vnum confluxerint, nequaquam facient hominem felicem, etiam si vna sola defuerit. Cum itaq; dispares & quodammodo pugnantes virtutes sunt liberalitas & parcimonia, magnanimitas & humilitas, misericordia & iustitia, contemplatio & solicitum opus in frequenti ministerio, & huiusmodi multæ, nisi omnes in vno conueniant concordes, iam nõ virtutes, sed vitia censeri possent. Illud autem, in quod conuenire oẽs debent, Ambrosius & Lactantius, cum Macrobio Platonem in sua republica secuti, iustitiam putant: alij temperantiam modũ omnibus imponentẽ: alij pietatẽ, vt Plato in Epi

nomide:alij charitatem, ſine qua nullus eſt profectus in virtutibus, vt ſentit Paulus, & adhuc ſuper iſtis argumentatur Thomas, Henricus & Scotus, & alij. Sed modò reuertamur: felicitatem adhuc poſuerunt alij in fortuna, vt Theophraſtus: ſed Ariſtoteles in fortuna cum primigenijs virtutibusq́ue coniuncta: quinimo in voluptate, ſed virtutum bonis fucata, quaſi non eiſdem etiam Epicurus ſuam voluptatem tueatur: cæteri denique Peripatetici in ſpeculatione. Herillus philoſophus, Alcidamus, & Socratici multi ſummũ bonum putabant ſcientiam, verùm Tiberini populi Chalybibus vicini, quorum meminerunt Appollonius & Pomponius, luxum riſumq́ ſummam eſſe felicitatem dixerunt Sunt & qui ſummum bonum in ſilentio poſuerunt, Platonici verò cum ſuo Platone & Plotino diuina ſemper redolentes, in vnione cum ſummo bono felicitatem locauerunt, Bias Prienæus in ſapientia, Bion & Bo-
ryſthe-

rysthenes in prudentia, Thales Milesius in harum cōgerie, Pittacus Mitylenæus in bene agere, Cicero in omnium rerum vacatione, sed hæc nisi in solo DEO inueniri potest. Transeo reliquos plebeios philosophos, qui omnem felicitatem sustulerunt, vt Pyrrho Eliensis, Euricolus, & Xenophanes, & qui summam felicitatem in gloria, honore, potentia, ocio, diuitijs, & similibus locarunt, vt Periander Corinthius & Lycophron, atque illi, de quibus ait Psalmista: Quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. Quorum filij sicut nouellæ plantationes in iuuentute sua. Filiæ eorum compositæ, circūornatę vt similitudo templi, Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud: Oues eorum fœtosæ, abundantes in egressibus suis. Boues eorum crassæ. Non est ruina maceriæ neque transitus, neque clamor in plateis eorum. Beatum dixe

runt populum, cui hęc sunt. Iam & de voluptate itidem diuersum sentiunt, quam (vt superius audistis) Epicurus summum bonũ arbitratur, contrà Architas Tarẽtinus, Antisthenes, Socrates hanc summum malum dicunt: Speusippus autem & aliqui veteres Academici dixerunt voluptatem & dolorẽ esse duo mala inter se opposita: bonum autem hoc, quod inter illa medium esset. Zeno censuit voluptatem neq; bonum, neque malum, sed esse indifferens. Critolaus Peripateticus & Plato voluptatem dicunt malam, multorumq; malorum escam atque parentem. Longũ nimis esset omnium adferre de felicitate opiniones, & congeriem facere ex his, quibus alij quãplurimos libros cõpleuere: nã octo supra ducẽtas & octoginta de istis à M. Varrõe collectas opiniões meminit Augustin⁹, quarũ famosiores hic recitasse satis putamus. Sed videamus nunc, quomodo hæc cũ Christo cõueniãt, apparebitq; felici-
tatem

tatē beatitudinemq́ʒ nobis non acqri per virtutem Stoicam, nec per purgationem Academicam, nec per speculationem Peripateticam, sed per fidem & gratiā in verbo Dei. Audistis enim quomodo felicitatem seu beatitudinē philosophorum alij ponunt in voluptate, sed Christus in fame & siti, alij in honestate & fama & amplitudine noīs, sed Christ⁹ in maledictione & odio hominum, alij in primigenijs, sanitate, lætitia, & indolentia, sed Christus in fletū & luctu. alij in prudentia & scientia ac virtutibus moralibus, sed Christus in innocentia & simplicitate & mūditia cordis, alij in fortuna, sed Christus in misericordia, alij in gloria belli, & subactione terrarum, sed CHRISTVS in pace, alij in honore & pompa, sed Christus in humilitate, beatos vocans mites, alij in potentia & victoria, sed Christus in persequutione, alij in diuitijs, sed Christus in paupertate. Docet Christus absolutam virtutem, non nisi

gratia desuper data acquiri, philosophi hanc proprijs viribus & adsuetudine parari: docet CHRISTVS omnem concupiscentiam esse peccatum, contrà philosophi inter medias res numerant, quæ nec virtutis nec vitij censeantur: euadere autem virtutes si quis eis mediocriter afficiatur. Docet Christus de omnibus bene merendum esse, etiam inimicos diligendos, liberè mutuū dandum, de nullo vindictam sumēdam, omni petenti tribuendum: cōtrà philosophi, non nisi his qui beneficium compensant beneficio: cæterùm liceat irasci, odisse, contendere, belligerari, fœnerari. Porro ij nobis cum suo libero arbitrio ac rectæ rationis dictamine atque naturali lumine, Pelagianos hæreticos dedere. Tota autem moralis philosophia (teste Lactantio) falsa est & inanis, nec instruens ad iustitiæ munera, nec officium hominis rationesque confirmans. Tota denique diuinę legi ipsiq; Christo repugnat, vt eius

gloria

gloria nulli alij debeatur quàm satanæ.

DE POLITICA.
Cap. LV.

AD hanc philoſophiam pertinet etiam politica, quæ eſt ars administrandæ repub. Eius verò tres ſunt ſpecies, videlicet monarchia, quæ eſt vnius regimen: ariſtocratia, quæ eſt paucorum, ſed nobilium, diuitum, ſeu optimatum: democratia, quæ eſt plebis ſiue popularis. His affines ſunt tyrannides, oligarchia & anarchia. Verùm quæ iſtarum præferenda ſit, inter ſcribentes nondum conuenit. Nam qui monarchiam antecellere diſputant, naturę exemplis opinionem ſuam muniunt, dicentes, quod ſicut in vniuerſo vnus eſt ſummus Deus, in ſtellis vnus ſol, rex vnus in apibus, dux vnus in gregibus, in armentis rector vnus, & grues vnum ſequuntur: ſic in republica oportere vnum eſſe regem tanquam caput, à quo ne-

nequaquam membra dissenti-ant. Hanc præ cæteris probarunt, Plato, Aristoteles, Appollonius: quibus subscribunt ex nostris Cyprianus & Hieronymus. Qui verò aristocratiam extollunt, aiunt nihil melius rebus magnis administrandis, quàm plurium optimorumque in vnum consentientium consultationes. Nam ex pluribus optimis, necesse est optima constare consilia: neminem autem solum satis sapere, solius Dei hoc munus esse. Huic quoque opinioni subscribunt, Solon, Lycurgus, Demosthenes, Tullius, & ferme omnes illi veteres legislatores, etiam Moises: quibus consentit etiam Plato, eam rempublicam & ciuitatem inquiens, in optimo felicissimoque statu videri constitutã, quæ a sapientibus regeretur: cui, si placet, adijciamus etiam à nobilibus, siquidem hæc opinio est multorum consensu firmata. Qui autem popularem rempublicam prætuleraunt, hanc omnium pulcherrimo nomine

mine appellarunt Isonomiam, hoc est, iuris æqualitatem. Nã omnia istic in cõmune referuntur, & consilia omnia à multitudine, cui haud dubiè omnia insunt, capiũtur certiora. Deniq; vox Populi, vox Dei, hĩc quicquid omnib' placet, quicquid communis populi consensu statuitur, hoc tanquam à Deo ipso ordinatũ, optimum atq; iustissimũ esse præsumatur necesse est. Hoc denique regimen tutius esse aiunt q̃ optimatum, ex eo ꝙ minime subiacet seditioni: populus enim nunquã vel rarò inter se dissidet, optimates aũt maximè & sæpissime. Prçterea in populari regimine omnis inest æqualitas atq; libertas, nullorum tyrãnide oppressa, vbi pares honorũ gradus, nec quisquã vicino præstat, sed vnusquisq; & omnis multitudo per vices imperat, & imperatur. Hanc igitur prç cçteris laudarunt Othanes Persa, Eufrates, & Dion Syracusanus, & nos videmus hodie hac democratia Venetos & Heluetios

præ omnibus Christiani orbis princi patibus maximè florere, prudentiæque & potentiæ, diuitiarum & iustitiæ laudem, atque victoriæ palmam obtinere, quin & Atheniensium respublica olim latissimè potentissimeque imperans, sola democratia regebatur, omniáque agebantur à populo & apud populum. Atque Romani olim omnes has administrationes perpessi, maximam imperij partem sub populari democratia adepti sunt, nec vnquã peius habuere quàm sub regibus & optimatibus, pessimeque sub imperatoribus, sub quibus omnis eorum potentia naufragium fecit. Itaque, quæ istarum trium melior, potiorque, non facile dijudicari poeſt, cùm quæque suos assertores habeat & impugnatorores. Reges enim quibus ꝓ libidine omnia licet impune facere, rarissimè bene imperant, nec vnquã sine bellorũ strepitu regnant. Habet quoq; hoc in se regalitas pestiferũ malũ, vt etiã ij, q olim

fuerint viri optimi, omniumque cõsensu probati, mox regiam adepti tanquam peccandi licentiam, insolentes pessimique euaderent, quod in Caligula, Nerone, Domitiano, Mithridate, & plerisque alijs visum est, quin etiam in Saule, Dauide, Salomone electis à Deo regibus, sacræ literæ produnt, atque ex omnibus regibus Iuda vix pauci sunt probati, ex Samariæ regib. nullus sed qui hodie reges & imperatores & principes habẽtur, non pro populo, pro ciuibus, pro plebe, pro iustitia, sed pro nobilitate tuenda confirmandaque nati constitutique sibi videntur: atque sic regunt, vt non eorum custodiæ traditæ, sed rapinæ & depopulationi datæ ciuium omnium fortunæ videãtur, omnia ab omnibus auferentes, ac subiectis vtuntur pro arbitrio, interdum etiã pro placito, & concessa eis desuper potestate in subditos abutuntur ciues mutuationibus, plebem indictionibus, alios exactiõibus, cæteros

vectigalibus, alijs ſuper alijs, ſine modo, ſine fine onerantes. Quod ſi qui modeſtiores hæc remittant, tamen non in commune bonum, ſed in ſua commoda illud faciunt, permittentes ſubditis bene eſſe, quo ipſis bene ſit, habeantque cũ velint quod rapiant: quin & quo iuſtitiæ laudem ſibi aucupentur, leges arctè ſanciunt, ſed auaritiam & crudelitatem iuſtitia veſtiunt: præuaricationis reos terribilibus ſupplicijs, bonorum proſcriptionibus, & multis enormibus afficiunt, in hoc tyrannis non meliores, quo cupiunt quã plurimos eſſe præuaricatores. nam vt ſcelera delinquẽtium, vires ſunt tyrannorum: ſic multitudo transgreſſorum, diuitię ſunt principum. Erat mihi olim in Italia cum potente principe conſuetudo admodum familiaris, quem cum hortarer aliquando, vt Gibellinorũ ac Guelforum factiones in dominatu ſuo compeſceret, faſſus eſt mihi, illius factionis occaſione, ad duodecim

milia ducatorum in mulctis fisco suo quotannis inferri. Verùm de hoc latius in libro de Nobilitate politica differemus: Vbi autem reipub. regnũ optimates tenent, in eadem cum ipsis repub. degunt ira, odium, æmulatio: quapropter rarissimè inter se concordes regnant, & dum vnusquisque suam sententiam preferri, ac primus esse vult, odia inter se priuata excitantur, vnde sæpe factiones seditionesque & cedes, & ciuilia bella in reipublice perniciem exoriuntur. Cuius mali infinita exempla, & Græcorum & Latinorum historiæ commemorant, & hodie adhuc plures Italiæ ciuitates, misera illorum spectacula præbent. Administrationem verò popularem perinde ac pessimam censent ferme omnes. Hanc multis rationibus Vespasiano dissuadet Apollonius: & Cicero ait, Non esse rationem in vulgo, non consilium, non discrimen, non diligentiam, vt poeta: canis

Scinditur incertum ſtudia in contraria vulgus.

Et Othanes Perſa ait populari multitudine nihil eſſe in ſolentius, nihil inſipientius, propriumque plebi nihil intelligere, ſed ad res obeundas ſine conſilio præcipites ruere, torrēti flumini ſimiles. Demoſthēes quoq; populum malū beſtiam vocat, & Plato hunc beluam multorū capitū nominat, cuius meminit Horatius: & Phalaris ad Egeſippum ſcribens: Populus omnis, inquit, temerarius eſt, demens, deſidioſus, promptiſsimus in quodcunque contigerit mutare ſententiam, perfidus, incertus, velox, proditor, fraudulentus, voce tantum vtilis, & ad iram & ad laudem facilis: hinc eſt vt qui in agenda republ. populo placere annititur, honeſtis pereat contumelijs. Sed & Lycurgus legſlator Lacedæmonius interrogatus aliquando quur in repub. ſtatum popularem non conſtituiſſet, reſpondet interroganti, Tu pri' in domo tua ef

ſcito principatum popularem. Ariſtoteles quoque in Ethicis cenſet, adminiſtrationem populi eſſe peſsimam, vnius verò optimã. Eſt enim plebs errorum princeps, & prauarũ conſuetudinum magiſtra, ingensq́ʒ maiorum cumulus. Nec enim rationibus, nec autoritatibus, nec ſuaſionibus flecti poteſt, quum illas non intelligat, has aſpernetur: ad perſuaſiones verò indocibilis eſt, & obſtinata, cuius mores inconſtantiſsimi, ſemper noua cupiens, & odiens præſentia, nec ſapientum doctrina, nec patrũ diſciplina, nec magiſtratuũ autoritate nec maieſtate principum contineri poteſt, quam penes nunquam ſine periculo, aut fruſtra ſapientum conſilia audita ſunt, ſemper ferè multitudinis ſtultitia prȩualente: ſicut notum eſt in Socrate de Deorum opinione, ad Athenienſes in Capy Troiano, de equi introductione: in Magio Campano, ne Hannibal in vrbem reciperetur, conſulenti: in Paulo Aemilio, pugnam Cannen-

nensem detrectanti, denique in tot prophetarum Domini prædictionibus, à populo Iudaico minime exauditis. Proinde populi statuta, ac plebis placita quomodo poterint esse bona, quum popularis illa multitudo ferè semp quæ optima sunt ignoret, cùm maior illius pars manuarij sunt opifices, tum quia non in iustitiæ & æquitatis ratione, sed in numero consistant, in quo semper plures sunt mali, quam boni? nec exacto rerum ducitur iuditio, sed studio multitudinis & numero, sicut ait Plinius ille iunior: Numerantur enim sententiæ, non ponderantur. Non enim quod prudentioribus, sed quod pluribus visum est, in populari consultatione maiores obtinet vires. Inter quos, quum omnes sibi habeantur æquales, nihil est tam inæquale, quàm æqualitas ipsa. Promiscuo itaque plebis impetu nihil salubriter instituitur, nihil eorum quæ in peius collapsa sunt, in melius restituũtur, quin quæ o-

ptima instituta sunt, plebis licentiæ potius conturbantur, tolluntúrq;. Inter has autem tam diuersas, reip. administrationes, plerique mixtam ex duabus speciebus politiã delegerunt, vt qualem Solon ex optimatibus & populo instituit, omnibusque eo modo suos honores communicauit. Plerique etiam mixtam ex omnibus, cuiusmodi erat Lacedæmoniorum. Rex enim apud eos erat perpetuus, sed qui tantum bellorum tempore dominaretur, eratque optimatum senatus è potentioribus & ditioribus: Ephoros quoque ex plebe creabant decem perpetuos, qui vitæ necisque haberent potestatem, statum plebis repræsentantes. Apud Romanos olim democratiæ propter senatus autoritatem mixta erat aristocratia. Multa enim apud populum, nonnulla apud senatum imperabantur. Hodie multis locis reges & principes pro arbitrio impetrant, tamen optimates ꝓuinciarũ ac magistrat' con-

filijs

filijs rebusque gerendis adhibent.
Atque hinc oritur quæstio, quæ re-
spublica tutior sit, an, in qua prin-
ceps malus & consiliarij boni, siue,
vbi princeps bonus probusque, sed
consiliarij praui. Marius Maximus
& Iulius Capitolinus, ac multi alij
priorem eligunt, quibus tamen alij
multi graues autores non adsenti-
unt, cùm experientia ipsa videam'
sæpius à bono principe malos cor-
rigi, quàm malum principem à bo-
nis emendari. Tandem verò vt re-
spublica optimè administretur, nul-
la philosophia, nulla ars, nulla sci-
entia prestant, sed probitas rectorũ.
Optimè enim vnus, optimè pauci,
optimè populus imperant, si probi
sint, pessimè autem, si sint improbi.
Sed quod omnem vincit improbi-
tatis temeritatem, cùm agrum co-
lere, gregem pascere, nauim regere,
familiam gubernare, filios educare,
multi se aut ignorare, aut nescire,
aut non posse fateantur, tamen ma-
gistratum in vrbibus agere, regem
&

& principem se gerere: & quod difficillimũ est, populis & nationibus imperare, nemo sibi à natura negatum putat. Cæterùm quod spectat hic ad ciuilium legum scientiam, quibus omnes respublicæ & ciuitates constant, reguntur, augentur, atque seruantur, dicemus inferius.

DE RELIGIONE IN GEnere. Cap. LVI.

AD reipub. integritatem pertinet etiam religio, quę est disciplina quædam exteriorum sacrorum ac cæremoniarum, per quam rerũ internarum & spiritualium, tanquam per signa quædam admonemur, quam Cicero definit disciplinam per quam reuerenti famulatu cæremoniæ diuini cultus exercentur: quam quidem ciuitatibus maximè vtilem & necessariam esse testatus est cùm Cicero, tum etiam Aristoteles. Sic enim ait in Politicis: Oportet principem præ alijs deicolam videri. Mi-

ri. Minus enim putant subditi talibus pati aliquid iniquum, & minus machinantur contra talẽ, tanquam habeat propugnatores etiã Deos. Religio autem à natura sic hominibus insita est, vt plus illa, quam rationalitate à cæteris animantibus discernamur. Quod autẽ nobis naturaliter insita sit religio, ipse fatetur Aristoteles: tum ex eo liquet, quod quoties in subitaneis periculis & timoribus aliqua perturbatione obruimur, confestim antequã aliquid perscrutemur, & ante omnem electionem, ad diuinam inuocationẽ confugimus, natura videlicet nos absque alio præceptore diuinum auxilium implorare edocente, iamque ab initio creationis mundi Cain & Abel ipsi Deo religiose sacrificarunt: sed & Enoch primus fuit, qui quo ritu Deus inuocandus esset, instituit. Quare de eo dicit scriptura. Tunc tandẽ cœpit inuocari nomen domini. Post diluuiũ à multis multęquã multis gentib. religionẽ leges

datæ ſunt. Nam Mercurius & Mēna
Rex, Aegyptijs: Meliſſus Iouis nutritor, Cretenſibus: Faunus, & ante
illum Ianus, Latinus, Numa Pompilius, Romanis. Moiſes & Aaron,
Hebræis. Orpheus, Græcis. Tum
Cadmus Agenoris filius, ex Phœnice myſteria & ſolennitates Deorum, ſimulacrorum conſecrationes & hymnos, cæteraque ſacra,
pompas & celebritates, quibus dijs
honores impenderentur, Græcis primum tradidiſſe legitur. Quin etiam
furtorum & ſcelerum numina eſſe
tradiderūt, nec tantum nomina Deorum dederunt, ſed etiam inſtaurarunt ſacra. Coluerunt Romani
Iouem adulterum & ſtupratorem,
& Febri publicum phanum in palatio dedicarunt, & aram malæ Fortunæ in Exquilijs. Quin etiam apud
inferos inuenerunt quos colerent
Deos ipſumque infernorum principem omnium infimum & miſerrimum ſatanam, ſub Ditis, Plutonis,
& Neptuni nominibus venerantes,

aſsi-

aſsignantes illi cuſtodem tricipitẽ Cerberum, hoc eſt, carniuorum, qui ſemper circuit quęrens quem deuoret, nulli parcens, omnibus nocens, oẽs accuſans. Hinc diabolus quaſi criminator appellatus. Vnde Poëta canit:

Dux Erebi populo poſcebat crimina vitæ.
Nil hominum miſerãs, iratus omnibus vmbris,
Stant furiæ circum, variæq́ue exordia mortis,
Sæuaq́ue multiſonans exercet pœna catenas.

Coluerunt quondam Aegyptij cum dijs ſuis etiam animalia bruta & mõſtra, & ſunt adhuc hodie qui idola & ſimulacra colunt. Quin Turcæ, Saraceni, Arabes, Mauri, & magna pars orbis hodie Mahumetum colunt abſurdiſsimæ religionis conditorem, & Iudæi in ſua perfidia adhuc perſeuerantes, venturum eorum Meſsiam pertinaciter expectant. Et nobis Chriſtianis di-

uersi diuersis temporibus & religionibus pontifices nostri, religionum mores præscripserunt, mimirum quot legibus inter se dissidentes circa ritus, circa ceremonias, circa cultum, circa cibos, circa ieiunia, circa vestitum, circa quæstus, circa pompas, circa mitras, & circa purpuram, & eiusmodi. Sed vnum admirabilium vincit admirationem, quod illi his ambitiosis moribus se cælum posse ascendere putant, quibus Lucifer olim cœlo deciderit. Ac tandem omnes istæ religionum leges, nullo alio fundamento incumbunt, quàm suorum instituentium placitis: nec aliam insuper certitudinis regulam habent, nisi ipsam credulitatem. Considerate ab initio mundi, quot sunt, quot fuerũt in religiõe studia, quot cæremoniæ, quot cult^9, quot ritus, quot hæreses, quot placita, quot vota, quot leges, & nondum à tot seculis homines ad rectam fidem producere potest religio absque

verbo Dei: quo incarnato, & in cruce de hostibus triũphante, deiecta sunt tẽpla & idola, & deorũ potestates ablatę, defeceruntq́; oracula.

Ablata est Pythij vox haud reuocabilis vlli.
(sat Apollo,
Temporibus longis etenim iam ces-
Clauib⁹ occlusis silet: ergo rite peractis,
Discedas patria, & redeas ad limina, sacris.

Ex quo enim verbum Dei per Euangelij nuncium illucescere cœpit mundo, omnes dij gentium veluti fulgere tacti corruerunt: sicut apud Lucam ait Christus: Vidi satanam sicut fulgur de cœlo cadentem. Verùm quod hic ad fidem, & ad theologiã, & ad canonum decreta pertinet, discutiemus inferius, nos hic de religione loquimur, quantum ad eas artes, quæ ad sacerdotum quęstum, & ad rempublicã suis simulacris, statuis, imaginibus, templis, phanis, sacellis, fastis, pompis, & sacerdotiorum magistrati-

bu

bus ornandam attinet, de quibus alibi inter placita theologica, anno millesimo quingentesimo decimo, per me Coloniæ declamata amplo sermone disputaui, quocirca ea istic breuissimo sermone transigemus, ostendentes etiam in illis, quæ honestandæ religionis causa, & ad hominum salutem inuenta sunt, sæpe non minimam inueniri cum vanitate malitiam. Quod ita esse, nūc per singula discurrentes monstrabimus.

DE IMAGINIBVS. Cap. LVII.

IMaginum itaque cultum, iam ab antiquo non omnes populi admiserunt. Siquidem Iudęi (vt narrat Iosephus) nihil magis exhorruerunt quàm simulacra, nec aliquam effinxerunt imaginem eius, quod coluerunt, neq; eorū, quorū memoriam tenuerūt. Lex siquidem Dei per Moisē prohibuit illis simulacra fieri aut in tēplis poni, aut adorare corā

eis. Apud Seres populos (teste Eusebio) etiã lege cautũ erat, ne simulacra venerarentur. In Romanorum quoque templis, apud Clementem & Plutarchum, ex decreto Numæ, annis centum & septuaginta ab Vrbe condita, nullam imaginem, neque fictam, neque pictam esse conspectam legimus. August. quoq; idem testatur, autore Varrone, cuius, inquit, verba clarissimè testantur, nullũ fuisse in vrbe simulacrum Deorum per annos centum sexaginta, factumq; deinceps, vt ex imaginum ac statuarum multitudine, religionis cultus negligeretur, atque contẽptui haberetur. Persæ etiam (testibus Herodoto & Strabone) statuas non extruebant. Aegyptiorum autem in istis summa erat impietas & stultitia, exinde in omnes gentes deriuata, qui quidem corruptus gentilium mos & falsa religio, quũ ipsi ad Christi fidem conuerti cœperunt, nostram quoque religionem infecit, & in nostrã Ecclesiam

simu-

ſimulacra & imagines, multasque pomparum ſteriles cæremonias introduxit, quorum nihil omnino fuit apud primos illos & veros Chriſtianos. Nec dici poteſt, quanta ſuperſtitione dicã idololatria, penes rudem & indoctam plebem alatur in imaginibus, conniuentibus ad iſta ſacerdotibus, hinc non paruum lucri quæſtum percipientibus. Atque hic tuentur ſe Gregorij verbis dicentis. Imagines eſſe libros vulgi, vt poſsit rerum memoria retineri, atque in his legant, qui literas non didicerent, illisque conſpectis ad Dei contemplationem trahantur. Verùm hæc ſunt excuſantis Gregorij humana commenta, licet ſanctus ille vir imagines probet, non cultum. Non enim decet nos ex vetito imaginum libro diſcere, ſed ex libro Dei, qui eſt liber ſcripturarum. Qui ergo cupit Deum noſſe, non requirat ab imaginibus pictorum & ſtatuariorum, ſed (vt inquit Ioannes) ſcrutetur ſcripturas, quæ

testimonium perhibent de illo Qui autem nesciunt legere, ij audiant verbum scripturæ. Fides enim eorum (vt ait Paulus) ex auditu est. Et Christus apud Ioannem ait: Oues meę vocem meam audiunt. Iamq́ etiam si (quod ait Christus) nemo potest venire ad eum, nisi pater traxerit illum: & nemo venit ad patrem, nsi per ipsum Christum, cur auferimus gloriam deo, tribuentes illam picturis & statuis, ac si possent trahere in contemplationem dei? Accedit istuc etiam reliquiarũ cultus immoderatus. Fatemur enim, nec quisquam negare poterit, sanctas esse sanctorum reliquias, & quæ æternitatis gloria fulgebunt aliquãdo. Ideoque à nobis summa reuerentia colendos, fateamur etiam sanctos ipsos, licet in omnibus locis exaudiant piè inuocantes, magis tamen vbi aliquid reliquiarum suarũ velut pignus habent. Sed quia non omnium certitudo eadem est, cum varijs in locis putãtur sanctorũ eorũ

dem eadem retineri pignora, necesse est horum aut illorum stultam confidentiam esse oportere. Ne igitur in idololatriã vel superstitionẽ incidamus, tutius est fidem rebus visibilibus non affigere, sed colere sanctos in spiritu & veritate, per Dominum nostrum Iesum Christum, illorum opem implorantes. Certiores itaque reliquias, & digniores nõ habemus sacramento corporis Christi, quod vnicum sanctum sanctorum in omnibus templis nostris seruatur, quia coram Christum veneramur, & adoramus præsentem, qui licet vbique præsens sit, ibi tamen etiam corporaliter præsens est. Sed auarum sacerdotale genus, auari homines, non modò ex lignis & lapidibus, sed etiam ex mortuorum ossibus, & sanctorum martyrum reliquijs materiam auaritiæ suæ captantes, suæ rapinæ instrumenta fecerunt: attollunt sepulcra confessorum, exponunt reliquias martyrum, vendentes illorum conta-

ctus & oscula, exornant illorum simulacra, & festa illorum magnis pompis decorant, prædicant illos sanctos, & extollunt magnis præconijs, vitam autem illorum quos tantopere laudãt, longissimè fugiunt. Nónne istis locutus est saluator: Vę vobis qui ædificatis sepulcra prophetarum, similes illis qui occiderunt eos. Proinde gentilium more sanctis ipsis officia distribuunt, & hunc cum Neptuno aquarum periculis subuenire, illum cum Ioue fulmen incutere, aut cum Vulcano ignem: aliũ messes curare cũ Cerere, alium præesse vitibus cum Baccho. Et habent mulierculæ suas diuas, à quibus ceu à Lucina aut Venere liberos petant, & quæ cum Iunone irates placant vel vindicant maritos. Iam verò etiam sunt qui furta & amissa seu perdita recuperare faciunt, atque nullum morbi genus est, quod inter diuos non habeat suum medicum: quæ causa est quò minus lucrantur medici quàm causidici

cùm,

cùm nulla ſit lis tam puſilla, tam iuſta, quæ diuum aliquem habeat patronum. Verùm ſicut anima noſtra per diuerſa membra diuerſos explicat actus, & illa pro diuerſitate diſpoſitionum ſuarum diuerſas ſuſcipiunt potentias, vt oculi viſum, aures auditum, ita Dominus noſter IESVS Chriſtus in corpore ſuo myſtico, cuius ipſe anima eſt, per diuerſos Sanctos ſuos, velut accommodata ad hoc membra, diuerſa ſuæ gratiæ munera, in iſtis inferioribus adminiſtrat atque diſtribuit, & ſinguli Sancti peculiare cooperandi munus ſortiuntur, & ſinguli certas gratias impartiuntur, iuxta quam multiformem gratiarum diſtributionem, partim hominibus reuelatam, partim pijs coniecturis adſecutam, varijs precibus & inuocationibus ſanctos imploramus. Putamus equidem quemadmodum Chriſtus morte ſua mortem noſtram redemit, in cuius morte cœperunt ſanctæ mortes, omni-

umq́ꝫ fidelium mortes sanctificantur: sic martyres eos, qui certo quodam morborum genere, aut huic simili tormento cruciati perierint, ab illo ipso, tanquã id pro nobis passi, nos liberare: & habet id quidem rationẽ nõ inualidã. Sed ridendi sunt, qui à nominis similitudine, & vocũ confusione, & per similia futilia inuenta sanctis illa adscribunt, vt Germani caducum morbum Valentino, quia hoc nomen cadere significat, & Galli Etropio addicant hydropicos, ob vocis consimilem sonum. Nihil ergo hic diuinæ potentiæ & sanctorum meritis derogatum volo. Impius enim est quisquis de pietate Christiana ac sanctorum miraculis perperam sentit, sed superstitiosus & improbus est, qui pro miraculis prodigiosa quæque mendacia ceu portica nugamenta vertunt in historiam, & simplicibus oraculi loco credenda proponunt, magnisq́ue clamoribus inculcant: stultissimi quoque sunt, qui ijs fa-

bulis & somnijs fidem habent. Atque hic vos scire volo, quod quemadmodum imaginũ exuperans cultus idololatria est, ita illarum pertinax detestatio hæresis est, de qua olim Philippus & Leo tertius imperatores damnati sunt. Sic etiam quemadmodum reliquiarum abusus execrabile scelus est, ita earundem irreuerentia detestanda hæresis est, quæ quondam à Vigilantio Gallo progenita, ab Hieronymo profligata, nunc rursus vnà cum imaginum expugnatoribus à proximis annis apud Germanos repullulascere cœpit.

DE TEMPLIS. Cap. LVIII.

CAeterùm nunc de templis Scimus hanc maximam olim fuisse gentilium superstitionem, singulis dijs suis sua templa fabricantium, quorum imitatione cœperũt deinde Christiani suis diuis templa inscribere. Multæ tamẽ gẽtes tem-

plis omnino carebant, & Xerxes quondam ſuadentibus magis, omnia templa per totam Græciã combuſsiſſe traditur, quia impiũ & nefariũ eſſet, Deos ipſos parietibus includere. Verum de templis quondã zeno Citicus in hæc verba philoſophatus eſt, inquiẽs: Sacella ac tẽpla conſtruere nihil quidẽ neceſſe eſt, nihil enim ſacrũ iure exiſtimandũ, neq; pro ſancto habendũ, quod ipſi hoĩes conſtruxerint. Apud Perſas nulla olim tẽpla erant, Hebręis autem in tota natione non niſi vnicum templum religioſum erat à Salomone Hieroſolymis extructum, de quo tamẽ legitur apud Iſaiam: Hæc dicit Dominus, cœlum ſedes mea, terra autem ſcabellum pedum meorum. Quæ eſt iſta domus, quam ædificas mihi? Et Stephanus protomartyr ait: Salomon ædificauit illi domum, ſed excelſus in manufactis non habitat. Et Paulus Apoſtolus ait Athẽienſib. Deus nõ in manufactis templis habitat, qui

cum ſit dominus cœli & terræ, manibus hominum nō colitur, tanquā indigens aliquo. Docet autem humanam naturā ipſosque hoïes, ſed puros, pios, ſanctos, religioſos, Deoq́ue deuotos eſſe acceptiſsima Deo templa, quemadmodū ſcribens Corinthijs, inquit: Templū Dei eſtis, & ſpiritus Dei habitat in vobis, templū autē Dei ſanctū eſt, quod eſtis vos. Præterea in prima illa noſtra religione, ab ipſis Chriſtianæ fidei incunabulis, & diu poſt Chriſtum paſſum, non fuiſſe noſtris ſacris templa conſtructa fatetur ipſe Origines contra Celſum, docens multis rationibus Chriſtianis illa ad verum Dei cultū veramq́ religionem nihil conuenire. Et Lactantius ait: Nō templa Deo congeſtis in altitudinem ſaxis, ſtruenda ſunt, ſed ſuo cuique conſeruādus eſt pectore, in quod ſe cōferat, cum adorat Deum.

Non habitat templis manuum molimine factis
Omnipotens, ædes aurea, verus

 homo.

homo,

Et Christus suos adoraturos non in templum remittit, nec in synagogas, sed in cubiculum orare in ab-
Mat. 6. scondito. Atq; ipse, quod legitur a-
Luc. 6. pud Lucam, nunquam ad turbas, ad vrbes, ad tẽplũ, ad synagogas accessit orare, sed exiuit in montẽ orare, & ipse erat pernoctans in oratione. Verũ Ecclesia, quæ nihil agit, nisi acta spiritu Dei, cũ multiplicato Christiano populo, Ecclesiam iã ingressi essent cum fidelibus peccatores, cũ firmis infirmi, & tanquam in arcam Noæ cum mundis animalib. simul & immunda, sacras quasdam ædes & templa & basilicas loca sacrata ab omni prophano commercio libera instituit, in quibus Christianæ multitudini verbum Dei publicè p̃dicaretur, cæteraq́; religionis sacramenta & commodius & castius administrarentur, quæ à populo Christiano summa semper in veneratione habita, etiã à principibus immunitate munita, nunc in tantã excre-

uere

uere multitudinem, accedentibus il lis tot fratrum oratorijs, priuatisque sacellis, vt maximè necessarium foret, multa ex illis tãquam superflua & indebita membra resecari. Accedit ad hæc structuræ superba magnificentia, in quam multæ admodum sacræ pecuniæ & eleemosynæ in dies profunduntur, quibus, quod & superius diximus, multi Christi pauperes vera Dei templa, imaginesq́ꝫ fame, siti, æstu, algore, labore, debilitate, egestate periclitantia sustentari deberent.

DE FESTIS. Cap. LIX.

FESTorum etiam dies tam apud gentes, quàm apud Iudæos magna religione semper celebres fuere, qui omnes distributim per certa anni tempora, per certos & statutos dies DEVM colebant, quasi liceret aliquando à diuino cultu discedere, aut forsan Deus plus alio quàm alio tẽpore se coli velit, quod

idcirco, vt probrum Paulus obiecit Galatis, ad eos sic scribens: Dies obseruatis, & menses, & tempora, & annos, timeo ne vobis frustra & sine causa laborauerim. De qua re etiam Colossenses admonens præcepit illis dicens: Nemo vos iudicet de cibo & potu, in parte diei festi, aut Neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt vmbra futurorum. Veris enim & perfectis Christianis nulla est dierum differentia, qui sunt semper in festiuitate, semper conquiescentes in Deo, & sine intermisione verum sabbatum agentes, sicut vaticinatus erat Isaias ad patres Iudæorum, fore aliquando, vt sabbatum eorum tolleretur, cumq; venerit Saluator, futurũ sabbatũ perpetuũ, perpetuasque neomenias: rudiori aũt populo, ac infirmæ multitudini, ac imperfectiori Ecclesiæ parti, à sanctis patrib9 eiusmodi dies statuti sunt, quib9 conueniant ad sacram verbi DEI concionem audiendam, & ad cultum diuinum celebrandũ, ac com-

municandorum ſacramentorũ cau-
ſa: ita tamen, vt non Eccleſia diebus
ſeruiat, ſed dies iuſeruiant Eccleſię.
Sunt itaque conſtituti dies abs patri
bus in Eccleſia, quibus ab omnibus
externis negotijs, atq; corporeis a-
ctibus plebē abſtinere deceat, quo
liberius ſeruiat Deo, vacet orationi
bus & cōtemplationibus, interſit di
uinis officijs, & verbi Dei concioni-
bus, & quæcunque eiuſmodi ſunt,
quæ tunc ob æternę ſalutis commo
dum fiunt. Sed ille diſtortor æquita
tis, labefactor oīs ordinis & pulchri-
tudinis, autor omnium malorum di
abolus, quicquid ſpiritus ſanctus
ædificat, aſsiduè demoliri nitens, e-
tiam hanc artem propè diruit. Adeo
maxima pars Chriſtiani populi ſa-
crum hoc dierum feſtorum ocium,
non ad orandum, non ad DEI ver-
bum audiendum, non ad cætera,
quorũ cauſa inſtituta ſunt, impēdit,
ſed ad ómnifariam bonorum morũ
ac Chriſtianæ doctrinæ corrupte-
lam, in choreis, in comædijs, in hi-
ſtrio-

strionibus, in cantilenis, in ludis, in compotationibus in pompis, in spectaculis, & quibuscunque mundanis, carnalib. spiritui sanctitatiq; cõtrarijs operibus consumit, & quemadmodũ inquit Tertullianus de Cæsarum solennibus. Solent tunc grande officiũ agere, focos & choros in publicum ducere, vicatim epulari, ciuitatẽ tabernæ habitu obolefacere, vino gulam cogere, certatim cursitare ad iniurias, ad impudentias, ad libidinis illecebras, sic exprimitur publicum gaudium per publicũ dedecus. Nónne ergo merito damnandi sumus, qui hoc ritu Christi & sanctorum eius solẽnitates celebramus? Cæterum à diebus festis, præter Manichæorũ insanam blasphemiam, & Cataphrygũ pestifera dogmata, aut nullas, aut paucissimas hæreses cõpertas habemus, veruntamen maximi in Ecclesia schismatis occasionẽ prestiterunt, cũ Victor Romanus põtifex oẽs ferme orientales & australes ecclesias à cõmunio

ne am

ne amputaſſet, ea ſola de cauſa , ꝙ in diei Paſchatis obſeruatiõe morẽ à Romana cõſuetudine ſequerẽtur diuerſum, cui tũc inter cæteros excellẽtiſsimos viros , reſtitit Polycrates Aſiæ Epiſcopꝰ. Præterea Hirenæꝰ Lugdunẽſis Epiſcopꝰ , quãuis ipſe Romão ritu paſcha celebrauit, magna tamẽ libertate Victorẽ Pont. obiurgare auſꝰ eſt, quod ꝑter exemplũ ꝓdeceſſorũ ſuorũ pacis ꝑturbator abſcidiſſet Eccleſias, nõ in fide errãtes, ſed in ſolis ritibus quibuſdam à Romana eccleſia diſsidẽtes. Multa deinceps ſup hac paſchatis obſeruatione conciliorũ & pontificũ decreta, ac patrũ ratiocinatiões, & q̃ vocãtur eccleſiaſtica cõputa, emanarũt: neque tamẽ in hũc vſq; diẽ verã , atq; ꝑ vniuerſum orbẽ, eandẽ paſchatis diẽ cõſtituere potuerũt: & in hũc diem vſq; cõſultis aſtrologis de calẽdarij reparatiõe, ſed de indeciſo negocio diſputatur, digna ꝑfectò res, ꝓ q̃ ob vniꝰ Romani pontificis pertinacem religionẽ, tantũ eccleſia patere

tur

tur naufragium.

DE CÆREMONIIS. Cap. LX.

EX membris denique religionis, non minima sunt rituum & cæremoniarum pompæ, in vestibus, in vasis, in luminibus, in campanis, in organis, in concentu, in odoribus, in sacrificijs, in gestibus, in picturis preciosis, in ciborum & ieiuniorum delectu similibus (magna cum admiratione, tum veneratione ab imperita plebe & hominibus, qui nihil aduertunt quàm quæ ante oculos obseruantur) receptis eiusmodi. Numa Pompilius primum Romanis cæremonias indixit, quorũ prætextu rudem adhuc & ferocem populum, qui vi & iniuria imperiũ occupauerat, ad pietatẽ, fidẽ, iustitiã & religionẽ inuitaret, feliciusque gubernaret: testantur hæc ancylia, ac palladium sacra imperij pignora, Ianus bifrõs belli & pacis arbiter, ignis

Vestæ, cui flamina custos imperij iu giter vigilaret, ipséq; annus fastorũ, & nefastorum dierum varietate per duodecim menses diuisus, sacerdotiorumque magistratus in pontifices & augures partitus, varijq; sacrificiorũ & supplicationum, spectaculorum, processionum, delubrorum, & officiorum ritus, quorum magna pars (Eusebio teste) exinde in nostrã quoque religionem migrauit. Verũ Deus ipse quem non delectant caro & cor & sensibilia signa, has exteriores carnalesque cæremonias despicit, atque contemnit. Non enim in corporalibus actionibus & sensibilibus operibus, cultuque carnali vult coli Deus, sed in spiritu & veritate per Iesum Christum. Ipse enim spectator fidei est, considerans intimum spiritum & occulta hominũ, scrutator cordium, qui intuetur intima mentis Quapropter carnales illæ & externæ cæremoniæ nequeũt homines promouere ad Deũ, apud quẽ nihil est acceptũ, præter fidẽ in

Iesum Christum cum ardenti imitatione illius in charitate, ac firma spe salutis & præmij. Hic enim est verus & nulla externorum carnaliumque rituum inquinatione violatus dei cultus, quod nos instruens Ioannes, ait spiritum esse deum, & eos qui volunt adorare, in spiritu & veritate oportet adorare. Cognouerũt hoc etiam aliqui gentium philosophi: Hinc Plato in veneratione summi Dei exteras omnes cæremonias auferri iubet. Nihil enim deest ei qui ipse est omnia, aut in eo sunt omnia, sed nos agentes gratias adoremus. Hæc enim sunt summæ incensiones dei, quando aguntur gratiæ à mortalibus. Neque præterea habemus quicquam aliud, quod reddamus deo magis acceptum, quã laudem, gloriam, & gratiarum actionem. Neque verò hic quisquã obijciat Mosaicæ legis sacrificia, rit' & cæremonias, quasi deus in illis delectat' sit. Non propter hoc eduxit eos de Aegypto, vt sacrificia, illi offerent &

adolerent incensa, sed vt obliti idololatriæ Aegyptiorum, audirent vocem domini, & obedirét illi in fide & iustitia propter illorum salutem. Quod autem Moises illis sacrificia & cæremonias instituit, morem gessit infirmitati & duritici cordis eorum, aliquid indulgens errori, vt eos ab illicitis reuocaret, ne gentium ritu sacrificia immolarent dæmonibus, & non deo. Non enim principaliter hæc, sed secundum consequentiam concessa sunt, nec aliter eos obligare potuit lex illa, nisi quatenus populi consensu fuerat comprobata. Quin & Moises ipse laturus has cæremoniarum leges, seniorum & populi collegit suffragia, quo illos sibi magis haberet obnoxios: ideoque lex illa pro temporum & rerum vicissitudine potuit immutari, & aliquando in totum erat abroganda. Lex autē Dei quę in lapideis tabulis tradita erat, perpetua est Sic enim locutus est dominus per Ieremiam: Quò mihi th' de Saba affertis, & cin

namo-

namomũ de terra longinqua? Holocaustomata & sacrificia vestra nõ delectauerunt me. Et iterũ per eundem ait: Hæc dicit dominus: Holocaustomata vestra colligite cum sacrificijs vestris, & mãducate carnes, qui nõ sum locut⁹ ad patres vestros nec de holocaustomatib⁹ nec sacrificijs præcepi eis, qua die eduxi vos de Aegypto, sed sermonẽ hunc pręcepi eis dicens: Audite vocem meam, & ero deus vester, & vos eritis populus meus: ambulate in omnib⁹ vijs meis, quæcunq; præcepero vobis, vt bene sit vobis. Et iterũ apud Isaiam ait dominus: Non obtulisti mihi oues holocaustomatis tui, nec in sacrificijs tuis clarificasti me, non seruisti mihi in sacrificijs, nec aliqd laboriose fecisti in thure: nec mercatus es mihi argento incẽsum, nec adipem sacrificiorum tuorum cõcupiui, sed in peccatis tuis ante me stetisti. Super quem igitur (ait) aspiciam, nisi in humilem & quietum & trementẽ sermones meos? Nõ enim

adipes & carnes pingues auferent à te iniustitias tuas? hoc enim est ieiunium, quod ego elegi, dicit dominus, Solue omnem nodũ iniustitiæ, dissolue connexus violentorũ cõmerciorum, dimitte quassatos in requiẽ, & omnẽ conscriptionẽ iniustã conscinde. Frange esurienti panem tuũ ex animo, & peregrinũ sine tecto induc in domum tuam. Si videris nudum, adoperi eum, & domesticos seminis tui ne despicias: tunc erumpet matutinum lumẽ tuum, & sanitates tibi cito orientur, & præcedet ante te iustitia, & gloria dei circundabit te: Et adhuc te loquente dicam, Ecce adsum. Non inficior, quemadmodũ olim in synagoga Moises & Aaron & per successionẽ cæteri pontifices, iudices, prophetæ, vsque ad scribas & pharisæos, sic postmodum in ecclesiia ab apostolis, euangelistis, pontificibus, sacerdotib' & doctorib' factũ, vt illã pijs quibusdã cæremonijs, elegãtibusq; ritibus & institutis, tanquã

ſponſam ornatam viro ſuo decorarent, multa inſuper ſtatuta & decreta ediderunt poſteriores, iuxta hominum imbecillitatem. Sed quod ſolet ſæpe contingere, vt quod prouiſum eſt ad remedium, tendat ad noxam, ſic accidit, vt creſcentibus ijs cęremoniarũ legib⁹, pluribus cõſtitutionibus hodie onerētur Chriſtiani, quã olim Iudæi: quodq́ꝫ magis dolendum eſt, cùm ipſæ per ſe nec bonæ ſint, nec malæ, plus illis fidat popul⁹, arctiusq́ꝫ obſeruet, q̃ tradita à deo pręcepta, diſsimulãtibus illa noſtris Epiſcopis, & ſacerdotib⁹, & abbatib⁹, & monachis, ac ſuo vētri interim egregiè cõſulentibus. Cæremoniæ aũt, etſi nullas cõtra fidẽ hæreſes dederint, innumeras tamẽ in eccleſiã ſectas introduxerũt, maximorumq́ue ſciſmatũ ſemina fuerunt. Hinc primum Græca eccleſia à noſtra abſciſſa eſt, quod illa non in azymo conſecraret, ſed in fermẽto, cũ tamẽ illã verè cõſecrare fateamur. Deinde etiã Bohemorũ
Eccleſia

clesia separata est, quia sub vtraque specie communicaret Eucharistiæ. Quod si, vt ait Apostolus, circuncisio nihil est, & præputium nihil est, sed obseruatio mandatorum DEI: sic & cæremoniæ nihil sunt, nisi obseruatio præceptorum ecclesiæ. Ne fas ergo est vtrobique propter modicas & quaslibet causas, quæ Christianæ fidei nihil officiunt, vnitatẽ ecclesiæ scindere, & corpus Christi diuidere: & quod Pharisæis Saluator improperat, excolare culicem, & camelum glutire, atque turbata pace ecclesiæ in illis pugnare, vnde plus obsit schismatis pernicies, quã prosit correptio. Potuissent Romani Pontifices multa mala sustulisse, pacatamque & integram seruare ecclesiam, si tolerassent Græcorum fermentum, & Bohemorum calicem. Neque verò maiora hæc sunt, quã quod Innocentius octauus (Volaterrano teste) concessit Noruuegijs, vt liceret illis sine vino sacrificare calicem,

DE MAGISTRATIBVS Ecclesiæ. Cap. LXI.

IAm verò & magistrat⁹ & variæ hominũ sectæ sunt in ecclesia, cũ ad ornamentũ religionis, tũ pro cõseruando sacrorũ ordine, ne fiat confusio. Quicquid autem agitur in ecclesia, siue ad ornamentum, siue ad ædificationem religionis, tam in deligendis magistratibus, quã instituendis ministris ecclesiæ, nisi id fiat diuini spiritus instinctu, qui quasi anima est ecclesiæ, vanum est & impium. Quicunq; enim ad magnũ Dei officiũ, & Apostolatus dignitatẽ à spiritu Dei vocatus nõ fuerit, sicut Aaron: & qui nõ ingressus, fuerit per ostiũ, quod est Christus, sed aliunde in ecclesiã ascenderit ꝑ fenestrã, ꝑ fauores hoĩm, ꝑ emptitias voces, ꝑ imperiũ principũ, certè hic non est vicarius Christi & Apostolorũ, sed fur & latro, & vicarius Iudæ Iscariotis, & Simõis Samaritani. Hinc ab antiquis patrib⁹ de electiõe præ-

latorum

latorũ(quod ſacer Dionyſius vocat nominatiõis ſacramentũ) tam arctè ſtatutum eſt, quod Pontifices & Apoſtoli, qui præeſſent miniſterijs in eccleſia, nominarentur uiri morib⁹ & vita integerrimi, potentes in doctrina ſana de omnibus rationẽ reddere: ſed antiquis patrũ conſtitutionib. paulatim à ſua maieſtate cadẽtibus, ac recentiore pontificio iure cum damnabili conſuetudine inualeſcente, tales plerique ſuper ſedem Chriſti conſcendunt pontifices & Apoſtoli, quales olim ſuper ſedem Moiſi ſedebant Scribæ & Phariſæi, qui dicunt, & non faciunt, alligantes onera grauia in humeris populi, ipſi autem nolunt digito mouere: hypocritæ ſunt, omnia opera ſua faciunt, vt videantur ab hominibus, oſtentantes religionem ſuam in ſcenis, cupiunt primas ſtationes in choro, in gymnaſijs, in ſynagoga, & vbique in foro, in plateis Rabbi & magiſtri & doctores vocari volũt, claudunt viam cœlorum, & ipſi non in-

troeuntes, etiam alios excludunt, nec ſinunt intrare. comedunt domos viduarum, orationes longas factitantes, circumeuntes mare & aridam, ſeducunt, & furantur pueros, vt nacto vno proſelyto, exaugeant perditum eorum numerum, vt ipſi perditi, & addicti gehennæ igni alios ſimul ſecum multo magis diſperdant, ſuis commentis & traditionibus pijſsimas Chriſti leges labefactant, verum Dei templum ac viuas Chriſti imagines, & aras animarum populi negligentes, aurum & oblationes auaro oculo curant, leuiora & quaſi ſiniſtra legis facientes, de decimis collectis, oblationibus & eleemoſynis accuratè noua cudunt, & leges cæremoniarū arctè ſanciūt, decimantes fruges, pecora, pecunias, & etiam quęuis minima menthā, anethum, cuminum, & de his canū more collatrantes à ſuggeſto confligunt cum populo. Quæ verò grauiora & dexteriora ſunt opera Euangelij, & legis, & iuſtitiæ Chriſtianæ,

iudicium,

iudicium, misericordiã, & fidem omnino negligunt, excolant culicẽ, deglutiunt camelum, cespitant ad lapidẽ, ingens saxum transiliunt, duces cæci, falsi & dolosi, genimina viperarũ, tersi calices, sepulchra dealbata, foris in mitris, in pileis, in habitu, in vestitu, in cuculla ostentantes sanctimoniam, intus pleni spurcitia hypocrisi, iniquitate, scortatores, saltatores, histriones, lenones, aleatores heluões, temulenti, venefici, q̃ iam antea (quod notat Ioannes Camotensis Episcopus) non ex virtutũ meritis, sed aut per turpe obsequiũ, aut intuitu munerum, aut fauore principũ, aut vi armorum, ad sacerdotia, ad beneficia, ad episcopatus conscenderunt, aut sub hypocrisis fuco, hæc ad se traxerunt ex bonis Ecclesiæ, quæ pauperũ sunt, sibi priuatas diuitias cumulãtes, monopolia & nũdinas cõstituentes, in eleemosynis parentũ nostrorum, abutẽtes illis in scortis, in alea, in venatione, in omni luxu & spurcitia.

Gaudent equis cantibusque & aprici gramine campi.

Concutiunt populos, vexant regna, ſolicitant bella, diruunt eccleſias, quas religioſorum patrum conſtruxit deuotio, ipſi extruentes palatia, incedentes in veſtibus purpuratis & deauratis, magno plebis detrimẽto, & religionis infamia, ac reip. inſupportabili onere: quos non mercenarios pro paſtoribus, non lupos pro mercenarijs, ſed pro lupis diabolos, beatus ille Clareuallẽſis Bernardus in ſermone ad generalem Remẽſem ſynodũ, præſente Romano pontifice definiuit. Iam etiam ipſe Romanus ſummus pontifex (quod idem ſanctus Epiſcopus Camotẽſis conqueritur) omnibus grauiſsimus & intolerabilis eſt, cuius pompã & faſtum nullus vnquam tyrannorũ æquauit, atque ij interim in ſe ſolis iactant religionis & Eccleſiæ ſtatum conſiſtere, cùm religionis onera, & verbũ Euangelij, quod verũ pontificiũ munus eſt, in alios reijciẽtes, ipſi

in condendis proprijs legibus occu-
pati, ecclesiæ accipiunt emolumen-
ta, ociosi simul & flatigiosi: & quia
(vt aiunt) sedes ipsa pontificia, aut
sanctos recipit, aut sanctos facit, hic
sibi nihil non licere putant: adeo vt
etiã sacris ecclesiæ cæremōijs, quas
sancti patres ad instruendos morta-
liũ animos, & pro conferenda nobis
Dei gratia, magna obseruantia insti-
tuerunt nefaria voluptate pro sua li-
bidine impudenter flagitiosissime-
que abutuntur: cuiusmodi exem-
plũ de Bonifacio octauo pontifice
in Porchetum cardinalem legimus
apud Crinitum. Hic est ille magnus
Bonifacius, quia tria magna & gran-
dia fecit: primũ, falso oraculo delu-
so Clemente, persuasit sibi cedere
apostolatũ: secundum, condidit se-
xtũ decretaliũ, & papam asseruit o-
mnium dominũ: tertiũ, instituit iu-
bileum, indulgentiarum nundinas,
illasq; primus in purgatorium exrẽ-
dit. Transeo cætera illa Romanorũ
pontificum monstra, quales Formo-

ſus papa, & nouē ſequentes olim ec-
cleſiæ turpiter præfuerunt: taceo e-
tiam poſteriores illos, Paulum, Si-
xtum, Alexandrum, Iulium, famo-
ſos Chriſtiani orbis perturbatores.
Prætereo Eugenium, qui ob viola-
tum Turcæ iuſiurandum, Chriſtia-
nam rempublicam in tot funeſtiſsi-
ma bella coniecit, ac ſi non etiam
hoſti fides ſeruanda ſit. Alexander
ſextus quanto Chriſtianę reipubli.
damno Zizimum Pazaithæ, Turcæ
fratrem veneno ſuſtulerit, omnibus
notum eſt. Iamq́ue ipſi etiam Ro-
manorum pontificum legati, quod
ait Camotēſis, & quotidiana experi
entia notiſsimum eſt, ſic interdum
in prouincijs debacchantur, ac ſi ad
flagellandum eccleſiam egreſſus ſit
ſatan à facie domini: commouēt &
conturbant terram, vt videantur ha
bere quod oporteat ſanare, lætan-
tur cum mala fiunt, exultantes in re
bus peſsimis. Vixq́ue tenent lacry-
mas, cum nil lacrymabile, cernunt.
Siquidē peccata populi comedūt, &
veſtiun-

vestiuntur, & nutriuntur, & luxuriā tur in eis. Sed habēt vitiorū suorum efficacissimos titulos, nec quicquā illis obijci potest, quod nō alicuius sanctorū exemplo constantissimè excusent, aut tueantur. Nam si improperetur illis, qa indocti & illiterati, dicent: tales Christū delegisse apostolos, q nec magistri legis, nec scribæ fuerint, nec synagogas, nec scholas vnquā frequētauerint: si linguæ barbaries obijcitur, dabunt Moisen impeditæ lingæ, & Ieremiam nescientem loqui, quin & Zachariā quod mutus esset, à sacerdotio non exclusum: quod si etiā sacrarum literarū ignorātia, aut infidelitas aut error, aut hæresis obijciatur, dicent: Ambrosium nondum Christianum, sed cathechumenum adhuc, in Episcopum electum: & Paulum non ex infideli mō, sed ex persecutore ad apostolatum vocatum. Augustinum quoq; aliquando Manichæū fuisse, & Marcellinū martyrēin papatu idolis thura odoleuisse. Quod si obij-

ciatur illis ambitio, exēplo illis erūt filij Zebedæi: ſi timiditas, timi di erāt Ionas & Thomas: ille ad Niniuitas, hic ad Indos accedere metuentes: ſi perfidia, Petrus perfidiæ addidit periurium: ſi ſornicatio, Oſeas meretricem, & Samſon ſcorta cōplexi ſunt: ſi percuſsio, ſi homicidium, ſi militia, Petrus Malcho auriculam amputauit, Martinus Iuliano militauit, & Moiſes Aegyptium interfecit, & abſcondit in ſabulo. Adeo nihil penes eos refert, qualis quiſque ſit, qui accedat ad ſacerdotia, atque tūc horum magiſtrorum gladio oportet, vt quiſque ceruices ſuas ſupponat, gladio inquam, non gladio verbi Dei, cuius illi cuſtodes & miniſtri eſſe debent, ſed gladio ambitionis, gladio auaritiæ, gladio mulctæ & extortionis, gladio mali exempli, gladio ſanguinis & occiſionis, quo armantur contra omnem veritatem & iuſtitiam & honeſtatem.

Sceptrorum vis tota perit, ſi pendere iuſta.

Incipit, euertetq; aras respectus honesti.
Libertas scelerum est, quę regna inuisa tuetur,
Sublatusq; modus gladij facere omnia sæuè.

Non impune licet illorum placitis contradicere, nec libidini eorum resistere, nisi quis paratus sit martyrium subire pro Chtisto, hoc erit ex cremari pro hæretico, quemadmodum Hieronymus Sauonarola prædicatorij ordinis theologus, simul ac propheticus vir, olim apud Florentiam exustus est. Verùm quoniam omnis potestas bona est, quia à Deo est, à quo sunt omnia, & omnia bona, & licet vtentibus aut patientibus aliquando mala sint, vniuersitati tamen semper bona sunt, prouidente sic illo, qui bene vtitur malis nostris. Propter multitudinē enim delinquentium super inducit Deus tyrannos, & peccata populi faciunt regere hypocritā. Quicunq; igitur à domino cōstitutus est epi-

ſcopus in eccleſia, dignum & iuſtũ eſt obedire illi, & in nullo contradicere. Qui enim epiſcopo & ſacerdoti obedire contemnit, nõ illum, ſed Deũ contẽnit, quẽadmodũ de cõtẽptoribus Samuelis ipſe locut⁹ eſt, inquiẽs: Nõ te ſpreuerũt, ſed me. Et Moiſes aduerſus murmurantem populũ ait: Nõ aduerſus nos murmuraſtis, ſed aduerſus dominũ Deum. Nõ igitur inultus ꝑmanebit à domino, qui ſe cõtra epiſcopum & prælatum ſuum poſuerit. Dathan & Abiron reſtiterunt Moiſi, & terra viuos abſorbuit. Multi cũ Chore conſpirauerunt aduerſus Aaron, & igne conſumpti ſunt. Achab & Iezabel perſequuti ſunt prophetas, & canes comederunt eos. Egreſsi ſunt pueri vt illuderent Heliſeo, & vrſi dilaniarunt illos. Ozias rex contra ſacerdotes ſacerdotium arrogare auſus, leproſus factus eſt. Saul quia præter Samuelem ſacerdotum principem ſacrificare præſumpſit, regia vnctione ſimul & prophetico ſpiritu priuatus

natus à Deo, datus est spiritui malo. Infidele est scripturis sacris non credere, impium est sacerdotes sperne re: boni sunt sacerdotes, melior episcopus, super omnes sanctißimus summus Pontifex & princeps sacerdotum, cui creditæ sunt claues regni cœlorum, & commissa sunt secreta Dei, princeps quidem secundum Deum, Pontifex secundum Christum: quem qui honorat, honorabitur à Deo: qui inhonorauerit, inhonorabit illum Deus, & vltionem euadere non poterit.

DE SECTIS MONASTIcis. Cap. LXII.

SVunt adhuc in Ecclesia diuersarum sectarum populi, monachi & fratres anachoritæ, quibus vetus lex omnino caruit. Caruit etiam Ecclesia eo tempore, quo fuit optima, nec tot cæremoniarum retibus implicita. Qui hodie religiosorum nomen sibi soli vendicant,

arduas profectò viuendi regulas, & officia ſanctiſsima profeſsi, laudabiliumque virorum ſanctiſsimorumque patrum nomina, puta Baſilij, Benedicti, Bernardi, Auguſtini, Frãciſci, & ſimilium, præ ſe ferentes. ſed hodie eſt inter eos ingens malorum turba. Siquidem huc tanquam in malorum omnium aſylum cõfluunt, quoſcunque ſcelerũ conſcientia terret, qui ob legum vindictam nuſquam alibi tuti ſunt, qui crimina commiſerunt, ſupplicio expianda, quos vitæ turpitudo abſtraxit ad infamiam, quos rebus ſuis ſcortis, alea, ingluuie profuſis, ęs alienum ac turpis egeſtas mendicare compellunt, & quos laborem ſubterfugientes, ſpes ocij, ac fraudatæ cupidinis impatiens deſperatio, aut circumuenta iuuentus, aut iniuſta nouerca, aut iniqui tutores huc impegerunt: quorum omnium agmen iungit ſimulata ſanctimonia, cucullatus habit⁹ & valida mẽdicitas, atq; illud mare

magnum, in quo cum cæteris piſcibus habitāt Leuiathā & Behemoth, cœte grandia, beluę & reptilia, quorum non eſt numerus: de quo exiliunt tot Stoicæ ſimiæ, tot inſolentiſſima poſcinūmia, tot palliata mendicabula, tot cucullata monſtra, barbigeri, funigeri, reſtiferi, ſaccogeruli, loripedes, lignipedes, nudipedes, atrati, nigritæ, griſones, albichlamides, verſicolores, multipelles, linoſtolij, retiarij, palliati, chlamydati, pullati, paludati, præcincti, bracchati, ac id genus aliorum turba hiſtrionum, qui cùm de rebus humanis nullam fidem habeant reliquam, ob monſtruoſæ veſtis habitum creduntur illis diuina, hodieq́ue ſacrum religionis nomen ſibi ſoli vſurpant, ac ſe Chriſti ſodales, Apoſtolorumq́; contubernales iactant: quorum vita ſæpe ſceleſtiſsima eſt, auaritia, libidine, gula, ambitione, temeritate, petulantia, & omni ſcelere referta, ſed religionis prætextu ſemper inulta. Romanæ

enim

enim Ecclesiæ priuilegijs muniti sunt & à iurisdictione omnium ecclesiarum exempti sunt, quò plura illis impune liceant, quumq; ipsi pro foro rei alios quosque vbiq; cōueniant, ipsi tamen conueniri non possunt, nisi aut Romæ, aut Hierosolymis. Horū vanitates & errores si mihi calamo explicandi forent, nō caperent omnes pelles Madian, eorum, inquam, qui non pietatis causa professi sunt religionem, sed ventris gratia, cucullam induerunt. Neque verò bonos offendet hic sermo, quem de solis improbis dictum volo, qui sub pellibus agninis sunt lupi rapacissimi, & in vestibus ouium astutam gerunt sub pectore vulpem: adeo dissimulantes artes fallaciæ suæ, vt nihil aliud professi videantur. quàm scenicā quandam hypocrisim, & merū quęstum pietatis imagine personatum, dū pallido vultu mentiūtur ieiunia & obsequentib. lacrymis profunda à pectore trahunt suspiria, & mobilibus

mobilibus labris frequentes oratio-
nes simulātes, & gressu incessuque
composito, gestibus tranquillis.

Obstipo capite figentes lumina
terræ,

Modestiā sibi vendicātes, fucato ha
bitu humilitatem, & suspenso à col
lo cuculla sanctimoniam foris pro-
fessi, intus autem detestandos mo-
res secum ferentes: atque quum
inter hæc sceleratissima quæque
nonnunquam committant, seruan
tur, vincuntque religionis titulis,
cuculla veluti clypeo cuncta fortu-
næ spicula repercutientes, & ab om
nibus mundanis periculis ciuilibus-
que molestijs securi, panem ocio-
sum & emendicatum pro eo, qui la
boribus acquiritur, vescentes, secu-
ri & sine solicitudine dormientes:
hancq; tamen Euangelicā pauper-
taté putant, in ocio & mendicitate
vesci alienis laboribus. Cumq; sum
mā humilitaté ꝓfiteantur, inceden-
tes vili vestitu, vt rustici: nudi pedes
vt histriones retiarij: cincti funi-
bus,

bus, aut capti latrones: raso toto capite, vt fatui: cucula, auriculis ac tintinnabulis tenus morionibus. ac laruis carnis priuialibus quã similimi, cæteraque, quæcunque contumeliæ & abiectiõis signa propter Christum & religionem sese suscipere fateantur, vincuntur ambitione, & omnem instituti sui rationem in arrogantissimos titulos referunt, ac paranymphi, rectores, gardiani, prę sides, priores, vicarij, prouinciales, archimandritæ, generales vocari gloriantur, vt nullum hominum genus tam videatur primi loci appetens, quàm istud. Non desunt quæ de istis per plura mala male dici possent, sed iam præcesserunt qui de ijs amplissimis maledictis concionati sunt, adeo, vt non solùm multos probos, & integræ vitæ verè religiosos patres, sed ipsas etiam sanctorum patrum bene viuendi instituta & regulas contemptui exposuerunt, quocirca nihil ego hic in sugillationes eorum dixisse volo, qui

rectè

rectè in profeſsionibus ſuis ambu-
lantes, ſanctorum illorum patrum
veſtigia ſequentes, ad cumulū aſpi-
rant perfectionis. Fateor regulas &
profeſsiones illorū ſanctas, fateor
eſſe in hunc diem ſanctos mona-
chos, ſanctos fratres mendicantes,
ſanctos anachoritas, ſanctos canoni
cos regulares: tamen inter hos plu-
rimos infideles, & reprobos, & apo-
ſtatas quibus religionis profeſsio
deformatur: atq; hoc eſt propoſitū
noſtrum voluiſſe oſtendere, nullā
vnquam cuiuſuis religionis profe-
ſsionem, tā caſtam extitiſſe, in quā
non irrepſerit erroris & malitiæ ma
cula, ſiquidem & Angelos apoſtatas
legimus, & primos fratres parrici-
das, prophetas reprobos, Apoſtolos
proditores, & diſcipulos Chriſti
perfidos, atque inter Romanos Pon
tifices ſupra multos ſciſmaticos &
reprobos & etiam hæreticos, ali-
quando etiam mulierem ad tanti
apicis culmen conſcendiſſe, quę vo
cata eſt Ioannes octauus, rexitq́ue
ſedem

ſedem Apoſtolicā laudata ab omni-
bus, annos duos cum aliquot men-
ſibus atq; diebus: & quòd mulieri-
bus in eccleſia negatū eſt, contulit
ſacros ordines, promouit epiſcopos
miniſtrauit ſacraméta, cæteraq; Ro-
manorum pontificum exercuit mu-
nera: & facta eius in eccleſia non fu-
erunt irrita, communi videlicet er-
rore faciente ius, quo præualente,
puto eccleſiam tunc coactam mul-
ta diſsimulare, quę religionis rigor
alias non tuliſſet: adeo nec in religi-
onibus, quicquā integrū, ſtabile, &
perpetuum reperiri poteſt. Quicun-
que autem in eccleſiam Dei ſectas
introducunt, & tanquā ſibi placen-
tes, quęſtus cauſa, aut fictę ſanctita-
tis gloria ſecedunt à principe Ro-
mana eccleſia, ij tanquā Nadab &
Abiu alienum ignem offerentes ad
altare Dei, ab eo comburentur. Qui
verò elati & peruerſæ ſententiæ ex-
cogitatis hęreſibus exurgere audēt
aduerſus eccleſiam Dei, cum Dathā
& Abiron voragine terrę abſorpti,
viui

viui descendent in infernum. Qui autem scindunt vnitatem religionis, & Christi membra diuidentes affligunt Ecclesiam Dei, eadem pœna qua Ieroboam exterminabuntur.

DE ARTE MERETRICIA Cap. LXIII.

RElìquum nunc, quia apud Aegyptios primos religionum autores neminem olim sacerdotem fieri licebat, qui Priapi sacris non prius initiatus fuisset, atque in nostra Ecclesia receptum sit, quod carens testibus papa esse non posit, prohibeanturque spadones, eunuchi & castrati, in sacerdotes ordinari, palamque videmus vbicunque sunt magnifica ista templa, & sacerdotum monachorumque collegia, vt plurimum in proximo esse lupanaria, quin & plurimæ monialium & vestalium ac beguinarum domus, priuatæ quædam meretricularum fornices sunt, quas etiam

mona-

monachos & religiosos (ne diffame-
tur eorũ castitas) nonnunquam sub
monachali cuculla, ac virili veste
in monasterijs aluisse scimus, visum
est non prçter ordinem de arte me-
retricia sermonem hic subnectere,
quam equidem ad bene institutæ
reipu. rationẽ non solum vtilẽ, sed
& necessariam esse pleriq; sapientis-
simi arbitrati sunt. Nam Solon ille
magnus Atheniensium legislator,
atque vnus de septem sapientibus
Apollinis oraculo iudicatus (vt te-
stes sunt Philemon & Menander)
emptas iuuẽtuti meretriculas com-
parauit, & primus Veneris Pandemi
templum ex prostitutarum captu-
ris dedicauit, lupanariaque institu-
it, legem sanciuit, immunitate etiã
meretricibus concessa roborauit.
Tantæ quoque reuerentiæ habitæ
sunt meretrices in Græcia, vt cùm
Perses in Græciam expeditionem fa-
ceret, Corinthiæ meretrices pro sa-
lute Græciæ in templo Veneris sup-
plicarent. Mos quoque is erat apud
Corin-

Corinthios, vt de re magna suppli-
caturi Veneri, meretricib. id cōmit-
teretur. Meretricū templa constru-
cta plurima apud Ephesum, & aliud
celebre ædificarunt Abydeni quod
libertatem sibi adēptam meretricis
opera recuperarunt. Ipse præterea
sapiens Aristoteles non dubitauit
etiam meretrices diuinis honorib⁹
dignas, quādo Hermiæ pellici sicut
Elusinæ Cereri sacra fecit. inuētum
autem huius artis Veneri tribuitur,
quæ idcirco etiam inter deas relata
est. Hæc enim impudica omnibusq́;
prostituta libidinibus autor mulieri
bus in Cypro fuit, vt vulgato corpo
re quæstum facerent. vnde apud
Cyprios narrante Iustino mos in-
oleuit, vt virgines eorum ante statu
tas nuptias in quæstum ad littus
maris prostituerent dotem lucratu-
ras, & pro reliqua pudicitia Veneri
libamenta soluturas. Apud Baby
lonios etiam (teste Herodoto) con
suetudo fuit, vt qui rem domesti
cam cōsumpsissent, filias suas adige

 rent

rent ad quęſtum corpore faciendū. Verùm Aſpaſia Socratica meretrix vniuerſam Græciam, vt ſcribit Athe neus, meretricibus impleuit: ob cu-ius amorem, eiusq; miniſtras à Me-garenſibus raptas, ait Ariſtopha-nes, bellum Peloponneſiacū à Peri-cle ſuſceptum. Extulit autem hanc meretricandi artem permultum im-perator ille Heliogabalus, qui (vt te-ſtis eſt Lampridius) lupanaria domi amicis, clientibus, & ſeruis exhibu-it, conuiuia dedit ad viginti duo fer-cula ingentium epularum, ſed vt p ſingula conuiuæ coirent & lauarēt: iuramentoq; adigebātur, quòd vo luptatem hanc perficerent: ſæpe eti am meretrices à lenonibus cunctis redemit, & manumiſit, è quibus me retricem quandam notiſsimam & pulcherrimam triginta argēti libris redemiſſe legitur. fertur & vna die ad omnes circi, & theatri & amphi-theatri, & omnium vrbis locorum meretrices ingreſſus, & ſingulis aure um donaſſe. Aliquando etiā omnes

de circo, de theatro, de ſtudio, & omnibus locis & blaneis meretrices collegit ædes publicas, & apud eas concionem habuit quaſi militarem vocans commilitones, diſputauitq́; de generibus ſchematū & voluptatum, poſt concionem pronunciauit ijs quaſi militibus ternos aureos donatiuum. Etiā matronis Romanis meretricari volentibus, non ſolùm impunitatem, verūetiam immunitatem conceſsit, ſalariaq́; ex pulico ærario meretricibus ſtatuit. Etiam ſenatuſconſulta quædam amatoria & meretricia ſiue futuaria inuulgauit, eaque de nomine matris ſiue cō iugis ſuæ Semiramida iuſsit appellari, inſuper & genera quædam libidinū adinuenit, quibus etiam Cyrenæ meretriculæ (quæ Dodecamechana, quoniam in Venerio vſu duodecim excogitaſſe modos, quibus inſcenſori iucundius redderetur, libidinis proluuium cognominata eſt) numeros ſuperat, ac veteres omnes Tribades, Hoſtias, Aphias, Spin-

ſtrias, Gaſaluadas, Caſaritas, proſtipulas, cæteraque ſcortilla vinceret. Tranſeo Iudam Iſraêlitam patriarcham ſcortatorem, & Samſonem populi Dei iudicem, qui non niſi ſcorta duxit vxores, ac Salomonem Iudæorum regem ſapientiſsimum, qui greges meretricum pene innumerabiliũ habuiſſe proditur, quin & cùm Cæſarem dictatorem virum ſtrenuiſsimum hanc ob cauſam omnium mulierum virum nuncupatum: tum & Sardanapalum Babyloniorum monarcham, cæterosque innumeros meretricum potentiſsimos patronos: ipſe etiam Proculus imperator in hac arte non poſtremã gloriam reportauit, qui (vt teſtatur eius ad Metianum epiſtola) ex captis centum Sarmaticis virginibus decem prima nocte iniuit, omnes autem intra quindecim dies conſtuprauit. Sed maius illo eſt quod Poëtæ narrant de Hercule, illum quinquaginta virgines vna nocte omnes mulieres reddidiſſe.

Narrat

Narrat etiam Theophraſtus grauis autor, herbulam quandam Indicã tantæ virtutis, vt quidam ea comeſta ad ſeptuageſimum coitum proceſſerit. Reliquum verò non parum hanc artem ornarunt Sappho poêtes Phaonis adamatrix, & Leontium Metrodori ſcortum in philoſophia eruditiſsima, adeo vt aduerſus Theoprhaſtum contra coniugium pro tuendo meretricatu libros ediderit. Accedit iſtis Sempronia Græce & Latinè elegantiſsima. Nec prætereunda hic eſt Leæna Ariſtogitonis Atheniẽſis probatiſsimæ fidei ſcortum, quæ torta à tyrannis vt amicum proderet, tormenta omnia cum conſtanti ſilentio perpeſſa eſt. Nobilitarunt præterea hanc artem Rhodope meretrix Aeſopi fabulatoris conſerua quondam & contubernalis, quæ tantas opes meretricio quæſtu conſecuta eſt, vt inter mundi ſpectacula tertiam ordine condiderit Pyramidem. Sequitur hanc Thais Corinthia, quæ prærogatiua

gatiua pulchritudinis insignis, regum duntaxat & principum dignabatur amplexus. Maximè verò hanc artem extulit Messalina Claudij Cæsaris vxor, quæ lupanaria circumiens, etiam ancillam nobilissimam è prostitutis, die ac nocte quinto & vigesimo cocubitu superauit, & lassata viris, sed non satiata recessit. Quibus adiungere poterimus ex recentiori memoria Ioannam Neapolitanorum illustrem reginam, & plerasque alias principes meretrices, & palatina scorta, si nuncupare eas tutum foret, quanuis vulgata fama notissimæ sint, hoc ipso tamen à cæteris meretricib⁹ discretæ, quod contra Heliogabali legem non in publicis lupanaribus, vt Messalina illa Imperatrix, sed intra limina clanculum futuunt, & quasi per insidias meretricantur. Adscribamus licეat etiam Octauiani Augusti vtranque Iuliam, filiam & neptem, tum & Populeam & Cleopatrā Aegypti reginam, & alias nobilissimas
mere-

meretrices: quin etiam Semiramidis monarchæ, & Pasiphae vetustissima libidinis exempla, quarum hæc tanta libidine ardebat, vt non modo filium proprium in complexum solicitaret, sed etiam equum vsque ad coitum adamarit: illa verò Minois regis vxor, se tauro supposuerit. Nolumus autem hoc loco illustrium meretricum catalogum edere: sed illud prætereundum non est, meretricios & adulterinos concubitus germinasse nobis splendidissimos heroas, puta Herculem, Alexandrum, Ismaêlẽ, Abimelech, Salomonẽ, Constantinum, Clodoneum, Francorum regem, & Theodoricum, Gothum, Guilermum Normannum, Raymirum Arragonensem. Sed & qui hodie regnant & imperant reges, pauci admodum ex legitimis matrib' nati sunt, tã leuia habẽtur penes eos matrimonij iura, vt pro libito despõsatas, iustas, verasq; vxores repudient, mutẽt, atq; permutent, similiter & filios filiasq;

tot nuptijs & ſponſalitijs copulant & recopulant, vt neſcire cogamur, vbi verum cohæreat illorum matrimonium. Exempla huius plura ſuppetunt, ſed pauca quæ à proximis annis ſeſe offerunt, pro omnibus faciunt. Nónne Ladiſlaus Polonus accepta in vxorem Beatrice, cuius nutu Hungariæ regnum obtinuit, tandem repudiata illa ſuperinduxit aliam ex Gallis pellicem? Nónne Carolus octauus rex Francorum repudiata Margareta, Maximiliani Cæſaris filia, illius ſponſam rapuit, & vxorem ſibi copulauit? quam eandem poſtea Lodouicus duodecimus repudiata ſua ſibi cõſimili thoro coniunxit, conſentientibus iſtis & adiutantibus regni Epiſcopis & Pontificibus, quibus viſum eſt pluris facienda iura acquirendæ Britanniæ, quã iura obſeruandi legitimi matrimonij. Et hodie adhuc neſcio cui regi perſuaſum audio, vt liceat ſibi iam plus viginti annorum vxorem dimittere, & nubere pellici. Sed ad

meretrices reuertendum eſt , harum artes qui noſſe velit, videlicet quo ritu ſuam proſtituant pudicitiam, qua oculorum laſciuia, quo nutu faciei , quo corporis geſtu, quis ſermonum blanditijs quis impudicis contrectationibus, quo exteriore habitu ac fuco ſolicitent corruptores, cæteraſque meretriciæ artis vafricias, illices, laqueos, ſtratagemata, apud comœdiarum poëtas hæc requirat. Qui autem ſcire cupit, quo ritu, quo dilinimento, quo contuitu, quo affatu, quibus baſijs, quibus ſuauijs, quibus contactibus, quibus oppreſsiunculis, quibus affrictionibus, quibus luctis, quo accubito, quo conſtrictu, quibus motibus, quo impulſu, quo exceptu, quo receſſu, qua Veneris protelatione, qua reciprocatione, qua inſtauratione meretricius ludus ſit explendus, in medicorum voluminibus traditũ inueniet. Scripſerunt prætera libros de meretricibus Antiphanes, Ariſtophanes, A-

pollodor⁹, Caliſtratus: particulatim verò Laidis meretricis laudes ſcripſit Cephalus rhetor, atque Naidis meretricis laudes conſcripſit Alcidamus. Scripſerunt præterea de fornicarijs amoribus, tam Græci quàm Latini Callimachus, Philotes, Anacreontes, Orpheus, Alceon, Pindarus, Sappho, Tibullus, Catullus, Propertius, Vergilius, Iuuenalis, Martialis, Cornelius gallus, & multi alij, non tam poëtarum, quàm lenonum officio functi, ſed hos omnes vincit Ouidius in epiſtolis heroicis, & ad Corinnam dictatis: maximè verò de arte amandi, quem verius de arte meretricandi aut lenocinandi, intitulaſſet, ob quorum eruditionem, quod iuuentuté impudicis documentis corrupiſſet ab Octauiano Auguſtino in meritum exilium ad Getas vſque relegatus eſt. Ipſe etiam Archilochus Lacedæmonius olim omnes amorum libros iuſsit excremari: & tamen hæc ars hodie adhuc à nobis
legi-

legitur & ludimagiſtri hanc ſuis prælegunt diſcipulis, & editis in eam ſceleſtiſsimis commentarijs exponunt: quin & vidi ego nuper atque legi ſub titulo Cortoſanæ Italica lingua editum, & Venetijs typis excuſum de arte meretricia dialogum, vtriuſque Veneris omnium flagitioſiſsimum dignißimumque qui ipſe cum autore ſuo ardeat. Prætereo hic, & conſultò quidem, cinædorum & prædiconum deteſtandã libidinem referre, & ſi illã magnus probet Ariſtoteles: ac Nero imperator publico thoro honeſtauit, quo tempore Paulus apoſtolus ſcribens ad Romanos indignationẽ omnipotentis de illis indicit. Pluet enim ſuper eos dominus laqueos, vt non effugiant, ignis & ſulphur & ſpiritus procellarum pars calicis eorum. In hos iubet imperator inſurgere leges, & armari iura, & exquiſitis pœnis vltore gladio pœnam irrogari capitalem, ſed hodie igne excremantur, quã Moiſes in legib. ſuis

crudelibus ſupplicijs extirpandam cenſuit, & Plato à ſua republica expellit, & in legibus damnat. Antiqui etiam Romani hanc (teſte Valerio & alijs) ſeuerißimè punierunt. Exempla huius fuerunt Q. Flaminius, atque tribunus ille à Cęlio occiſus, ſed nos honeſtis auribus parcentes, ab hac monſtroſa libidine, & brutali ſpurcitia ad meretrices redeamus: Siquidem omnibus hæc libido infeſta eſt, & non eſt qui ignem illius aliquando non ſenſerit: ſed aliter vtuntur fœminę, aliter viri, aliter adoleſcentes, aliter ſenes, aliter plebei, aliter proceres, aliter pauperes, aliter diuites: quodq́ʒ mirabilius eſt, pro nationū & terrarū varietate, aliter Itali, aliter Hiſpani, aliter Galli, aliter Germani: ita libidinis incēdio, pro cuiuſqʒ ſexus, ætatis, dignitatis, fortunæ atqʒ nationis diſferentia ſibi varios inſaniendi ritus deligēte: virorum amor ardentior, ſed fœminarū pertinatior: amor iuuenū laſciuus eſt, & ſenum ridiculus:

placere ſtudet pauper obſequio, diues muneribus, plebeij conuiuijs, proceres pompa & ludis. Adoritur pathicam ingenioſus Italus diſsimulato ardore, quadam adornata laſciuia, illamq́ editis laudat carminibus, omnibusq́ præferens extollit: ſi potitur zelotypus, illam perpetuò recludit ac veluti captiuã obſeruat: ſi amore fruſtratus de recuperanda pathica deſperauerit, ad maledicta conuerſus, illam infinitis conuicijs deteſtatur. Præceps Hiſpanus, ardoris impatiens, furibundus, irrequieta laſciuia irruit, miſerabilibusque lamentis incendium ſuum deplorans, pathicam inuocat & adorat: ſi potitus fuerit, tãdem aut zelotypus perimit, aut ſaciatus ad mercedem proſtituit: ſi frui deſperare cogatur, ſe ipſum excrutiat, & mori deſtinat. Laſciuus Gallus obſequio nititur, cãtibus & iocis pathicam oblectat, ſi capitur zelotypia, mœſtus luget: ſi fruſtratur, laceſcit contumelijs, vindictam minatur, vimq́ intẽtat: ſi po-

titus fuerit, tandẽ negligit, & aliam vrit: Frigidus Germanus lente inardeſcit, accenſus, arte inſtat, & donis prouocat, zelotypus liberalitatem continet, fruſtratus contemnit, potitus refrigeſcit. Fingit ſeſe amare Gallus, ardorem diſsimulat Germanus, amatum ſeſe ſibi perſuadet Hiſpanus, amare neſcit abſque zelotypia Italus: amat iucundam, licet deformem Gallus: præfert pulchram, licet inertem, Hiſpanus: mauult timidulam Italus: cupit audentiorẽ Germanus: fit è ſapiente ſtultus pertinaciter amando Gallus, rebus omnibus amando profuſis è ſtulto tandem, ſed ſerò, fit ſapiens Germanus: ob placendæ amatæ deſideriũ magna aggreditur Hiſpanus: vt amata fruatur, maxima quæque contemnit Italus. Quin huiuſmodi amorũ libidinumq́ue paſsionibus irretiti etiam maximi viri, multa præclara facinora ſæpiſsime negligunt: & poſt terga relinquunt, cuiuſmodi quondam in Ponto Mithridatis, in

Capua Hannibal, in Alexandria Cæsar, in Græcia Demetrius, in Aegypto Antonius: ceſſat olim ab opere Hercules propter Iolen, Achilles pugnam detrectat propter Briſeidem, moratur Circe Vlyſſem, moritur in carcere Claudius propter Virginiã, retinetur Cæſar per Cleopatram, eademq; exitio fuit Antonio. Produnt sacræ literæ propter fornicationem filiorum Seth cũ filiabus Cain prope vniuerſum humanum genus diluuio extinctum, propter fornicationis impetum deletę ſunt Sichen & domus Emor, & pene tota trib' Beniamin: populus Iſraël propter fornicationem externarum fœminarum, quoties percuſſus eſt, & in ſeruitutem datus? Iamque propter vnius Dauid regis adulterium, quanta ſtrages peſte, fame, & gladio facta eſt? Propter fornicarios amores, fœminarumque raptus, Thebani, Phocenſes, Circei expugnati atque deleti ſunt, ipſumque (vt diximus) Peloponneſiacum bellum à Pericle:

cle susceptum est, ac decennali bello expugnatũ Ilium, maximo totius Græciæ atq; Asiæ detrimento: Similes ob causas Tarquinius Claudius, Dionysius, Hannibal, Ptolemæus, M. Antonius, Theodoricus Gothus, Rodoaldus Longobardus, Childericus Francus, Aduincelaus Bohem⁹, atq; Mãphrodus Neapolitanus mortem & patrię ruinam passi sunt. Propter Canam Iuliam Tingitanæ prouinciæ præfecti filiam, per Rhodericũ regem stupratã, pulsis Gothis, Saraceni omnẽ Hispaniã occuparunt: Henricus secundus Anglorum Rex, ob struprataם nurum suam Philippi Francorũ regis sororem, à filio suo regno pulsus est. Propter virorum fornicationes indignatæ vxores Clitẽnestra, Olympia, Laodicea, Beronica, Frigiobunda & Blancha, ambę Francorum reginæ, & Ioanna Neapolitana, & pleræque aliæ maritos occiderũt. Eadem causa Medecam, Prognen, Ariadnen, Altheam, Heristillam materno amore in odium

verſo, in crudelem filiorum cędem adegit. Et poſteris temporibus multæ adhuc mulieres maritorum ſtupra in natos filios vindicarunt: atq; ex mitiſsimis matrib' crudeliſsimæ Medeæ, furibũdæ Altheæ, & impiæ Heriſtillæ factæ ſunt.

DE LENONIA. Cap: LXIIII.

VErùm quia lenonum & lenarũ ſuaſu, conſilio & opera, committunt meretrices & ſcortatores: vt plurimum ſcelera ſua, ipſam lenociniorum artem proſequamur. Ná ſicut meretricatio ars eſt proſtituẽdæ propriæ pudicitiæ, ſic lenociniũ ars eſt oppugnãdæ & proſtituendæ pudicitiæ alienæ, quæ tãto quidem maior eſt meretricia, quanto ſceleratior: tanto potentior, quãto ipſa res plurium artium ſatellitio conſtipata: tanto autem pernicioſior, quanto ipſa plures cæterarum artium ac ſcientiarum diſciplinas amplectitur, quas aranea-

rum

rum instar irrepens, quicquid in singulis artibus & disciplinis vspiam est veneni, id totum è singulis haurit, inde sua tela cõtexens: non quidem quales aranearum telæ, quæ dimissis auibus nõ nisi muscas capiunt: nec etiam cuiusmodi illa venatorũ ingentia retia, quæ grandiores beluas retinent, pusillas astutioresque bestiolas elabi sinunt? sed vincula nectit tã fortia, tamq; solida, vt nulla puella, nulla mulier tã sit simplex, siue prudẽs, tã cõstans, siue ptinax, tã verecunda seu timidula, tã potẽs siue pusilla, si semel aures pbeat lenæ, nõ illico capiatur & hæreat. Astutia verò ea est quã nulla vincit muliebris prudentia, à quarũ tendiculis nulla puella, nulla matrona, nulla vidua, nulla vestalis euadat indemnis. Cuius inermis militia pluriũ mulierum pudicitiam prosternit, quã vllus vnquam quantũcũq; maximus exercitus, illius technæ, fraudes, doli, versutiæ, astus eiusmodi, quæ tradere nullus stylus sufficiat.

ſufficiat, nullum æquare poſsit ingẽniũ. Quumq; hæc ars plurimos vtriuſq; ſexus habeat profeſſores, tamẽ paucos admodũ conſummatos dedit magiſtros: nec mirum. Nam licet tot ſint lenociniorum genera, quot artium & diſciplinarum, idcirco abſq; omniũ cognitione perfici nõ poteſt. Oportet ergo perfectũ & conſummatũ lenonẽ lenám ve omniſciũ eſſe, nec ad vnam ſolam diſciplinã, velut ad Arcticã ſtellã tantũ reſpicere, ſed omnes amplecti, eam artẽ profeſſus, cui cæteræ oẽs diſciplinæ ſeruiunt & famulantur. Eſt enim certa quædam omnium ſcientiarum ſeruitus lenocinio famulantium. Nam huic imprimis grammatica ſcribendi & loquendi diſciplina amatorias largitur epiſtolas, illasq; effectis amatorijs ſalutatiũculis, prę catiunculis, lamentatiunculis, allectatiunculis, dictare docet: quarum exempla pleraque ex recentioribus Aeneas Syluius, & Iacobus Cauiceus, & plerique alij reliquerunt. Ve-

rùm eſt alia quædam grammaticæ ratio, de modo occultè ſcribendi, ceu de Archimede Syracuſano legimus apud Aulum Gellium, de quo artificio ante paucos annos ſcripſit Trithemius Abbas Spanheimenſis duo ingenioſa volumina, quorum vnum nuncupauit polygraphiæ, alterum ſteganographiæ, in quo poſteriore, tã ſecuros ſecretosq́ue ad quatãcunq; etiam diſtantiam explicandi animi ritus modosq́; tradidit, quibus nec Iunonis ominiſcia zelotypia, nec Danae arctiſsima custodia queat reſiſtere, nec quæ omnia peruidens centoculi Argi vigilantia queat explorare. Ars profectò non tam neceſſaria regibus, quàm lenonibus & amantibus omnibus commodiſsima. Succedit huic proximè poëſis, quæ ſuis laſciuis rhythmis atque fabulis ac amatorijs bucolicis, epigrammatibus, epiſtolis & præceptiunculis, comœdijs, atq; ex penitiſsimis Veneris armarijs deprõptis laſciuis carminibus lenocinio fũcta,

pudici-

pudicitiam omnem ſubuertit, ac adoleſcētiæ bonā indolem moresq́ꝫ corrumpit. Vnde Poëtæ inter lenones principatum ferè obtinuerunt, è quorum numero apud Priſcos peritiores extitere illi, quos ſuperius in arte meretricia nuncupauimus: Callimachus, Philetes, Anacreones, Orpheus, Pindarus, Alceon, Sappho, Tibullus, Catullus, Propertius, Vergilius, Ouidius, Iuuenalis, Martialis. Et hodie ſunt adhuc Poëtæ, qui peſtilentiſsima carmina ſcribunt. Poſt iſtos verò non infimum inter lenones locum ſibi vendicant Rhetores, fraudulentarum blanditiarum & perſuaſionum artifices, illaq́ꝫ lenarum feliciſsima, cui propicia eſt dea Suadela. Superiorē tamen iſtis locū poſsidēt hiſtorici, illi præcipuè, qui amatorias illas hiſtorias contexuerunt, Lanceloti, Triſtamij, Eurealis, Pelegrini, Caliſti, & ſimilium, in quibus fornicationi & adulterijs à teneris annis puellæ inſtituuntur & aſſueſcūt. Neq́ꝫ verò machina que-

uis ad oppugnandum, cùm matronarum pudicitiam, tum virginum ac viduarum castimoniá validior, quàm lectio lasciuæ historiæ: nulla ta bonæ indolis fœmina, quæ hac ipsa nõ corrumpatur, mirumq; putarim, si aliqua reperiatur aut mulier aut puella tã exactę castitatis siue pudicitiæ q̃ eiusmodi lectionibus & historijs peregrina libidine non sæpe ad furorem vsq; accendatur. Atque tamen quę in his libris plurimum edocta puella est, quæque horum iacere scit dicteria, & ex horum disciplina cum procis in multas horas facundè confabulari, hęc demũ est probè aulica. Permulti autem historici lenones extitere, quorum nomina obscura sunt: multi etiã inter pręclaros scriptores istis operã nauarunt, cuiusmodi ex recẽtiorib. Aeneas Syluius, Dantes, Petrarcha. Bocatius, Põtanus, Baptista de Cãpofragoso, & alter Baptista de Albertis Floẽrtinus. Itẽ Petrus Hœdus, &

Petrus Bẽbus, Iacobus Caniceus, & Iacobus Calandrus Mantuanus, & multi alij, inter quos tamen Ioannes Bocatius ſuperatis omnibus, lenonum palmã ſibi lucratus eſt, in ijs maximè libris, quos centum nouellrum intitulauit: cuius exempla & traditiones nihil aliud ſunt, quàm callidiſsima lenociniorum ſtratagemata. Iam verò quando honeſtatis ac religionis verecunda timidulaq́ue fœmina expugnanda eſt, quã tum tunc dialecticæ argutiæ lenocinijs adiumenti præſtant, ipſa apud Ouidium, Myrrhæ fabula facit. Proinde nunc ex mathematicis diſciplinis arithmetici ludi lenocinijs commodi ſunt, & muſica ipſa non minima lenociniorum clientula eſt, quæ vocis gratia, & peſtilentibus cantionibus inſtrumentorumq́ue voluptarijs modulis libidinis incentiua, in omnem laſciuiam & corruptionem animum emollit, mores ſubuertit, luxuriæ cõcupi

ſcentiam

ſcentiam affectusq́ validiſsimè incutit. Cui accedit chorearum & ſaltationum cõmoditas, vbi cũ pathicis liberè loqui licet & palpitare oſcula, baſia, & ſuauia figere, & impudicis manib⁹ quã velis cõtrectare, & non rarò ad latebras cõfugere. Nec deeſt à lenocinijs geometricus architectus, qui ſcanſili machinula p̱ impluuium vel feneſtram ſub noctu congrediatur amatę, quiq́ adulteratis clauibus ſimilibusq́, ceu quale Dædalus fabricauit Paſiphaæ, ingenijs adulteris obſequatur. Iamq́ etiam in picturis legunt quæ literas neſciunt mulieres, plusq́ ex illis intelligunt, quam aliæ ex literis conſpiciunt, dum intra cubilia nuſquã non videant, quod cum ſcelere & flagitio æmulentur, nec minus per oculos atq́ p̱ aures animus corrũpitur, tã enim hi ad animum penetrãt, atq́ ille: nec minus laſciuis imaginibus quàm rerum præſentia hoĩes ad libidinem inuitantur: cuius rei argumenta ſunt. Venus Gnidia, Pra-

xitelis opera in templo ſtuprata, eiuſdemque artificis, Cupido abs Alchida Rhodio adoleſcēte corrupta: & quæ refertur ab Eliano Fortunæ ſtatua, abs Athenienſi iuuene tam ardenter adamata, vt cùm emere prohiberetur, apud eandem expirarit: Terentius etiam in Eunucho introducit adoleſcentem ad libidinem incenſum, cùm vidiſſet tabulam, in qua depictum fuerat, quomodo Iupiter per aureū impluuium corruperit Danaen: ideoque nō immerito Ariſtoteles pœnā publicam ſtatuit pictoribus, qui talia proponūt oculis multitudini, quib⁹ libido inflammetur. Neq; verò ſine cauſa dicit Sapiens picturæ ac ſtatuariæ artes inuētas eſſe in tentationē animæ hominū, & in decipulā inſipientiū, & corruptionē vitæ. Occurrūt nūc aſtrologi, chiromātes, geomātes, ſomniatores, ominatores, aruſpices, augures reliqu⁹ q; diuinatorū popul⁹, q oēs lenonū officio fungētes, ſuis fallacijs ac verſipellis aſtu-

tiæ fraudibus ſpondet illicitos amo-
res, conciliantq́ue non rarò, ſcele-
ſtiſsimas conglutinant nuptias, ni-
mis rarò bene pactas dirimunt in a-
dulteria. Ab ijs lenonibus non mo-
dò mulieres ſed quod pudendum
eſt, viri etiam amorum & coniugio-
rum ſuorum auſpicia petunt, & ſpe
potiundæ pathicæ puellæ capiunt,
& pro illorũ non tam ſtulto quàm
impio hortatu, ſeſe connubijs iun-
gunt vel eximunt. Cæterùm etiam
ad tam inſanam credulitatẽ pleriq;
inducti ſunt, vt putent aſtrologicis
imaginibus, & horarũ obſeruationi-
bus amorem cogi poſſe, ſicut de
iſtis Theocritus, Virgilius, Catullus
Ouidius, Horatius, Lucanꝰ, & multi
alij nugaces poëtæ cecinerunt, atq;
ipſi aſtrologi poëtis non minus
mendaces autores, in ſuis electio-
num libris ſtatis canonibus tradi-
derunt, quo vno profectò lenoci-
niorũ obſequio aſtrologi oẽs & di-
uinatores nõ minimũ faciũt quæſtũ
quibꝰ in adiutoriũ ꝓximè ſeſe offert

Magia,

Magia, quæ ſe carminibus promittit
ſoluere mentes
Quas velit, aſt alijs duras immittere
curas.

De qua etiam apud Lucanum:
Carmine Theſſalidum dura in præcordia fluxit
Non fatis adductus amor,

Et apud Horatium Cadidia, apud Apuleium Pamphilæ maleficæ ſuos amatores aſtringunt, & in Calliſti tragica comœdia Cæleſtina lena Meliboeam puellam accendit. Accedunt ijs etiã veneficia, & philtra, amatoria pocula, ſed admodũ periculoſa, vt pro amore nonnunquam mortem, aut grauem aliquẽ mortem inducant. Horum hauſtu mortuus eſt Lucullus, & Lucretius, ſed dilucidis interuallis ſenſum mẽtemq́ue amiſit. Legimus etiam mulierem quandam, quæ amatorio poculo hoĩem occiderat, ab Areopagitis abſolutã, qa amoris cauſa hoc cõmiſerat. ſed nulla lenocinij accommodatior ars, q̃ medicina, quæ con-

cupitam Venerem à quauis pathica puella facile obtinet, dum pollicetur resarcinato hymenæo amissam virginitatem restituere, papillas ne excrescant cohibere, vterum prohibere, sterilitatis venena in longam securamque libidinem ministrans, aut quassata spina conceptum semen eijcere docens, vt canit Lucretius:

Idque sui causa consuerunt scorta
moueri,
Ne complerentur crebro, grauidæ-
que iacerent,
Et simul ipsa viris Venus vt concin-
nior esset.

Quo vno medicorum beneficio iam multæ matronæ simul & puellæ, aulicæ etiam dominæ securè futuunt: faciunt ad hanc rē etiam vetularum incrustationes, & reliqui meretricantium mulierum fuci, qui apud medicos in libris de decoratione passim traduntur, docenturq́3, quibus noxias meretricum merces vendibiliores reddant, quæ idcirco sacræ literæ vocant vnguenta mere
tricia

ficia & cũ iſtis alia permulta pharmaca libidinũ incentiua: cuiuſmodi ope gloriatur Ouidius ad nouenariũ numerũ ſe inſcẽdiſſe, & Theophraſtus ſcriptam reliquit plantam quandã ad ſeptuageſimũ coitum vires extendentem. Iam verò nullũ lenocinium opportunũ tempeſtiuumq́ue magis, quàm quod medicinæ prætextu peragitur, nullæ ſiquidem domus tam clauſæ, nulla monaſteria tã recluſa, nulli carceres tã cuſtoditi, quæ non admittant, q́uæ ve excludant lenonem medicum: e quibus (teſte Plinio) etiã in principũ domibus adulteria perpetrata ſunt, vt Eudemi in Liuia Druſi, & Vectij Valentij in Meſſalina Claudij. Et ne quis philoſophos lenocinio inutiles putet, ipſe Cyrenaicorum magiſter prohibet Ariſtippus, cui quum eſſet apud Thaidem nobile ſcortũ frequens cũ alijs riualibus cõſuetudo, gloriabatur quòd ipſe haberet Thaidẽ, quum alij à Thaide haberẽtur, quumq́ illi ſua bona perde-
 rent,

rent, ipſe gratis luxuriaretur. Sic meretrix philoſophũ illum habuit pro lenone, cuius exemplo & autoritate omnem iuuentutẽ ad ſe traheret: nec ſatis fuit Ariſtippo, ſeſe metrici lenonem exhibere, ſed etiã docere publicè libidines cœpit, illasq; de lupanari in ſcholas tranſtulit. Reliquum nunc & mechanicę artes perplures lenociniorum vicem obtinent, inter quas Phrygia artificia, nẽdi, texendi, ſuendi, cæteraque muliebria exercitia principatum tenẽt. quorũ prætextu lenæ dũ linũ, filũ, vittas, tiaras, corollia, ceſtes, loculos, chirothecas circũferunt, ex iuuẽculis olim meretricibus iam vetulæ mercatrices effectę, pathicas puellas his rebus facilè allectant, & colloquendi opportunitatem capiunt, quibus tum adſunt ſubſidio, lotrices, quibus permiſſum eſt domos liberè ingredi, & filias ancillulasque abſentibus matribus ad lintea abducere: adſunt etiam mendicæ quæ eleemoſynarũ pietate obſeruant ia-

nuas,

nias, deferunt referunrq; plena lenociniorum & nuncia & literas.
Et ferunt ad nuptam dona quæ mittit adulter.

Proinde etiam & virilia nobiliũ exercitia lenocinijs accommoda sunt, vt equitia, quæ torneamenta vulgò vocant, ludiq́ue militares, quorum astu Romulus olim rapuit Sabinas. Iamq́; etiã venatio ô quoties in syluarũ latebris nobilium potentumq́ue adulteria conciliauit. Lusit hoc perpulchrè Vergilius in Aenea & Didone, à venandi opportunitate, de lapsu comitum occasione capta. Ipse etiam Iupiter vsus est lenonibus pastoribus. Proinde & nautæ quid conferant lenocinijs, ipsæ Venetiæ testabuntur, quin etiam lautæ coquinarum epulæ opiparaq́ue conuiuia lenociniorum vicẽ tenent, vt eleganter in suis Aeneadibus expressit Vergilius,
Postquam prima quies epulis, mensæq́ue remotæ.
Crateres magnos statuunt, & vina

coronant,
Hic regina grauem gemmis auroq́; poposcit,
Impleuitq́; mero paterã, celebrate fauentes,
Dixit, & immensum laticum libauit humorem,
Primaque libato summo tenus attigit ore,
Tum Bicię dedit increpitans, ille impiger hausit
Spumantem pateram, & pleno se proluit auro
Post alij proceres Tyrij, Troesque sequuntur,
Nec non & vano noctem sermone trahebat
Infelix Dido, longumque bibebat amorem.

Sunt adhuc quæ prætereo, permulta lenociniorum artificia, sed hæc omnia vincit aurum, quo si alchimistæ nobis (vt pollicentur) satisfacere possent, ipsi profectò lenonum futuri sunt omnium inuictissimi: potentissimum enim lenociniũ

in au-

In auro atque pecunia eſt.
Scilicet vxorem cum dote, fidemq;
& amicos.
Et genus & formam regina pecunia
donat.

Auro placatur zelotypus maritus, auro mollitur inexorabilis riualis, auro accuratiſsimi vincuntur cuſtodes, auro quæque ianua panditur, auro omnis thalamus conſcēditur, auro vectes & ſaxa & inſolubilia matrimonij vincula franguntur. Quid mirum, quod auro virgines, puellæ, matronæ, viduæ, veſtales væneunt, ſi auro Chriſtus ipſe vēditur: Deniq; hac lenociniorum duce, plurimi ab infima ſorte ad ſummum propè nobilitatis gradum cōſcenderunt. Proſtituit hic vxorem, factus eſt ſenator: proſtituit ille filiam, creatus eſt comes: hic aliā quāuis matronam in adulteri principis ſolicitauit amplexum; mox amplo ſtipendio dignus; fit regius cubicularius, alij ob deſponſata Regia ſcorta ſpectabiles facti ſunt, publicisq;

muneribus præfecti, eisdẽ artib. abs Cardinalibus & Pontificibus multi multa perpinguia venantur beneficia, nec est via vlla compendiosior. Quantũ aũt lenocinijs ipsis conducat religio, ipsa Paulinæ castissimæ inflexibilisq; matronæ historia ab Aegesippo descripta testatur, quam Isidis sacerdotes cuidam equestris ordinis adolescenti pro Anube Deo prostituerũt. Quid etiam in istis posset auricularis nostra confessio, ipsa Tripartita indicat historia: nec desunt mihi, si referre velim, cognita recentia exẽpla. Habent enim sacerdotes, monachi, fraterculi, moniales, & quas vocant sorores specialẽ lenociniorum prærogatiuam, quũ illis religionis prætextu liberum sit quocunque peruolare, & quibuscunq;, quãtum & quoties libet, sub specie visitationis & cõsolationis, aut confessionis secreto sine testibus loqui, tam piè personata sunt illorum lenocinia, & sunt ex illis quibus pecuniã tetigisse piaculũ est, &

nihil.

nihil illos mouent verba Pauli dicẽtis: Bonũ est mulierem non tangere, quas illi nõ rarò impudicis contrectant manibus, & clanculũ confluunt ad lupanaria, stuprant sacras virgines, vitiãt viduas: & hospitũ suorũ adulterantes vxores, nonnunquam etiã quòd ego scio & vidi, Iliaci praedonis instar abducunt, & Platonica lege cõpopularibus suis cõmunes prostituunt: & quarũ animas lucrari debent Deo, illarũ corpora sacrificant diabolo: aliaq; his multò scelestiora, & quae nefas est eloqui, insana libidine perpetrant, interim castitatis voto abundè satisfacientes, si libidinẽ, si luxuriã, si fornicationẽ, si adulteria, si incesteũ verbis accerrimè incessent detestnturque, & de virtute locuti clunes agitent. Sed & flagitiosissimi lenones, scelestissimaeq; lenae saepe sub illis religionũ pellibus delitescunt. Tales habent aulicae dominae plerumque sacrorũ suorum mystas, & aulicarum nuptiarũ scortationumq; cõsultores, Ex

tabat olim Romæ in templo Veneris duabus tabulis exculptum senatusconsultum, & lex futuaria scortatoribus & lenonibus admodum fauorabilis, quam apud Petrum Crinitum in hæc verba latam legimus: In prima tabula continebantur Iura visundi, consectandi, susurrādi, gestiundi, subtrudendi, salutandi, cōfabulandi, precādi, perpetuò interdiu futuarijs permissa ex me sunto. ex ęde, foramine, horto, postico, impluuio cuncta hæc commoda nemo homini prohibento: consilia ferunto fidem seruanto, auxiliū operā ve danto. In altera tabula erat: Subnoctu vota tractanto, percussa iuramenta, lamento admiscento, solicitanto, verecundiam timoremq; amouento, tristitiam supprimunto, tempore locó ve obsecundanto, occasioni ne vnquam cedunto, internūcias epistolas succidūto: ijs spem, volūtatē expectationē, necessitatē. misericordiā adfectāto, inferunto: fraude, vi, dolo, ostentatione attē-

peratè vtuntor, prudentiam, fatuitatem habento, tenento, gestanto: ex pathica quicquam sempiternè quasi stipem & pignus capiunto, eius permisso aduehunto, nouam quærunto, astu pompáue grandianimem nobilem insectantor. notas coniecturas tacitus nouanto. Erat etiam Lycurgo lata lex, si quis ætate prouectior, ac nuptijs intempestiuior puellulam primæ pubis duxisset, huic integrũ esset ex adolescentibus aliquem delegere, qui Venere potentior præcurrens, feracem vterum generoso semine impleret, modò ipsum quod natum esset, mariti assereretur. Erat & Solonis lex quæ similiter permittebat vxorib', si mariti in rem Veneream ignauiores essent, ex necessarijs vnum aliquem sibi dispicere, qui cum colluctarentur, nec idcirco alienum dici quod nasceretur. Mitto quot sunt & cognoscuntur mulieres in hunc diem etiam ex nobilioribus, quæ quotãnis externo semine grauidæ,

notos filios maritis supponunt, rursusq́3 post partum redeunt ad alternam adulterorum satietatem, nequiores M. Agrippæ Iulia, quæ nisi plena naui vectorē non recipiebat. Atque surrexit his tēporibus ex Theologorū schola inuict⁹ hęreticus, q̄ has Lycurgi & Solonis leges assereret licere etiā in ecclesia, Martin⁹ Lutherus, q̄ vos ideo scire volo, ne putetis nō etiā Theologos esse lenōes. Ipsa siquidem sacra bibliorum eloquia (si fas est dicere) lenociniorum stratagemata habēt, in socru Ruth & in Ionadab, quē vocat scriptura virū prudentē, atq3 in Achitophel potenti consiliario manifestum est. Quin & Abrahā cùm esset illi vxor Sara pulchra & iuuenis, & peregrinarentur apud Aegyptios, ait illi: Noui quod pulchra sis mulier, & quum viderint te Aegyptij, dicent: vxor illius est, & interficient me, & te reseruabunt: dic ergo obsecro, quod soror mea sis, vt bene sit mihi propter te, & viuet anima mea ob gratiam

cui, & ita tandem sublata est Sara in domum Pharaonis, & Abraam bene vsi sunt propter illam. Eodem strategemate apud regem Palæstinorum Abimelech vsus est, vtrisque regibus, sed diuersis temporibus coniugem suã ad concubitum vsq; permittens. Fecit idem Abrahæ filius Isaac, atq; ita etiã sanctorũ exemplis, ars lenociniorum illustrata est. Proinde à dijs, abs heroibus, à legislatoribus, à philosophis, à sapientissimis viris & theologis, à principibus ipsisque religionis capitibus, culta & cohonestata. Lenones fuerunt Pan Deus, atq; Mercurius, ipseq; puer Cupido, leno fuit heros ille Vlysses, leno fuit legislator Lycurgus, & sapiens ille Solon, qui primus lupanaria ædificauit, & meretriculas iuuentuti prostituit. Sed & recentioribus temporibus Sixtus pontifex Maximus Romæ nobile admodum lupanar extruxit. Imo fuit imperator ille Heliogabalus, qui domi suæ meretricum cohortes aluit, amicisq; &

ſeruis exhibuit. Iam verò etiã reginarum cęterarumq́ꝫ principũ & dominarum nonnunquam id curæ eſt, atqꝫ regũ matres nonnunquã filiorum ſuorum lenæ ſunt. Neqꝫ præterea optimates magiſtratuſque id officij abhorrent, quippe lenones olim fuerunt Corinthij, Ephesij, Abydeni, Cyprij, Babylonij, & multi alij magiſtratus: qui in ciuitatibus ſuis lupanaria conſtruũt fouentq́ꝫ, nonnihil ex meretricio quęſtu etiã ęrario ſuo accumulãtes emolumẽti. quod quidem in Italia non rarum eſt, vbi etiam Romana ſcorta in ſingulas hebdomadas iulium pendent Pontifici, qui cenſus annuus nonnunquam viginti milia ducatos excedit, adeoq́ꝫ eccleſię procerum id munus eſt, vt vnà cum eccleſiarum prouentibus etiam lenociniorũ numerent mercedẽ. Sic enim ego illos ſupputãtes aliq̃do audiui: habet (inquientes) ille duo beneficia, vnum curatũ aureorum viginti; alterum prioratũ ducatorum quadraginta:

& tres putanas in Burdello, quæ reddunt singulis hebdomadibus iulios viginti. Iã verò nihilomin⁹ lenones sunt episcopi illi & officiales, qui censum pro concubinatu à sacerdotibus quotannis extorquent, idq́ tam palàm, vt apud plebem ipsam in prouerbium abiret, illa eorũ concubinaria exactio siue lenocinium, quo dicunt: habeat vel non habeat, aureum soluet pro cõcubina, & habeat si velit. Sed in regno auaritiæ nihil turpitudini adscribitur, quod lucrum pariat. Mitto tolerantiæ commentum, quo certa pecunia episcopis soluta, absentis mariti vxor, pręter adulterij (vt dicũt) offensam, alteri cohabitare permittitur. quæ oĩa tam manifesta sunt atque frequentia, vt nescire cogamur, episcoporũ ne impudentia, an plebis patiẽtia hacten⁹ fuerit ineptior: vt tandẽ opus fuerit Germanię principibus, inter cætera nationis illius grauamina hæc quoque deferre, ex quibus quę hic silentio premuntur, elice-

elicere poteritis. Eiusmodi itaq; patronos habet ars Lenonia, quiq; tueantur artem meretriciam, cui in hũc vsque diem prohdolor in Christiana republica locus est & in ciuitatibus publica theatra, immunitates & stipendia concessa sunt, vnica illa contra diuinas leges atque ipsum dei verbum humana ratiuncula, siue potius lenonio commento militante, qua inquiunt, vt iuuẽtus egestο illic libidinis impetu, peiora conari desistat tolle (aiunt) è republica meretrices, cuncta stupris, incestis, adulterijs permiscentur, nulla matrona integra remanebit, nulla vidua pudicitia incolumis persistet, vix virgines ac vestales inuiolatæ seruabuntur. hinc tandem impossibile esse concludunt, reipublicæ tranquillitatem sine meretricibus posse consistere, sine quibus tamen populus Israel olim per tot secula continentissmè durauit, sicut præcepit illis deus, Non erit meretrix neque scortator in

filijs

filijs Israel. Atq; præterea hæc spurcitia olim etiam sub religionis specie ecclesiā insilijt, ac Nicolaitarū hæresim propagauit, qui ob vitandam zelotypiam vxores prostituebant, ac veluti Platonica lege communes habendas docebāt. Quicunque autem principes iudices & magistratus lupanaria fouēt, siue quouis modo permittūt, etiam licet ipsi nō scortētur, dicetur eis à domino, quod ait psalmista, Si videbas furē, currebas cū eo, & cum adulteris portionem tuā ponebas hæc fecisti, & tacui, existimasti inique quod ero tui similis, sed arguam te & statuā contra faciem tuam.

DE MENDICITATE. Cap. LXV.

PErtinet ad rempublicam atque ad religionem, etiam pauperum & ægrotantium rationem habere, ne quis delinquat propter paupertatem, & furetur, aut mendicando circumiens contagiosæ pestis calamitate

nitate ciues inficiat, aut fame pereat, in opprobriũ humanitatis. Quaproter pauperum xenodochia puplico ære, insigni pietate, pluribus in locis instituta sunt, & priuatis diuitum eleemosynis indies locupletata. Publicè enim mendicare, & circumire ciuitates, ab initio semper vbique gentium omnium legibus prohibitum fuit. Nam in vetere lege Iudæis à Moise præceptum est, Omnino egenus & mendicus non sit inter vos. In lege etiam Romana de validis mendicantibus, arctè statuit Iustinianus Imperator, vt si quis laborare potens, eleemosynis se immisceat captiuandus sit, & in seruitutem redigendus. In lege autem euangelica pręcepit Christus, quod superest dandum pauperibus, vt nullus mendicus, neque egenus in plebe remaneat, sed fiat æqualitas, sicut scribit Paulus Corinthijs, inquiens: Vestra abundantia illorum inopiam suppleat, vt & illorum abundantia, vestræ inopiæ sit supplemen-

plementum, & fiat æqualitas, sicut scriptum est. Qui multum habuit, non abundauit, & qui modicum, non minorauit, & ad Ephesios scribens ait: Qui furabatur iam non furetur, magis autem laboret operando manibus, quod bonũ est, vt habeat vnde tribuat necessitatẽ patiẽti. Idem & Thessalonicẽses iubet laborare manibus, & operã dare vt abundent, tanquã decretum illis statuens, vt qui nolit operari, nõ manducet, secus autẽ agentibus cõmunionem fideliũ præcipiens subtrahendam, atq; in Epistola ad Timotheũ condemnat eos, qui mendicitatis quæstum arbitrantur pietatẽ. Ipsa enim canonica pontificũ decreta, solis illis pauperibus erogandas eleemosynas decernũt, qui laborare non possunt, quoscunq; alios illas accipientes, inter prædões, fures, latrones, & sacrilegos connumerant. Ijs itaq; autorib⁹ docemur non tam paupertati condolendũ, q̃ mendicitatem ipsam detestandam.

Artes verò quas pro explendo mendicitatis quæstu excogitarunt, ab omnibus execrandæ sunt, dum malũt ante templorum fores in humanæ naturæ iniuriam, & contra diuinam legem lethale frigus, dentium stridores, vrentes ęstus, ingentesq́; cruciatus, vt vix mortem ipsam excludãt, spõtaneę perpeti q̃ in xenodochijs pauperũstipe contenti degere, & malis suis mederi. Quodq́; magis execrandum est, inter hæc malorũ tormenta insuper blasphemi, maledici, cõtumeliosi, temulẽti, deierantes, nonnunquam autem simulatè orantes sacra omnia aut negligentes, aut contemnentes, ne Christum quidem vlla veneratione colentes, vt spectantibus non Christi martyrum præ se ferant imaginem sed infernalium manium damnatorumq́; reprę sentent cruciatus. Et aliud mendicantium scelestissimum genus minime miserandum, eorum videlicet, qui visco, farina, cruore, tabe, super incrustatis vulneribus,

& superinductis stigmatibus, sese totos vlcerosos cancerososq; pingũt, alij alijs confictis morbis, varijs prȩstigijs, spectantibus se miserabiles mentiuntur. Sunt alij qui votorum & peregrinationũ prȩtextu prouincias obambulant, laborem ex industria fugientes, ociosa paupertate ostiatim mendicantes, atq; ij interim ne cum regibus quidẽ vitã suam commutare velint, modò illis liberum est quolibet & velint vagari, quodcunque collibitum est facere bello & pace, Vbiq; tuti ab exactionibus, à publicis oneribus, à seruitutibus, à cẽsuris ciuilibus vndiq; & vbiq; liberi, nec pro fraudib. dolis imposturis, furtis, iniurijs, in ius vocati, & velut dijs sacri ab omnibus inoffensi: atq; tamen ex illorũ ordine nõ minima nascitur pernices, ingentiaq; prodeũt facinora, dũ prætextu mẽdicitatis ciuitatũ & prouinciarũ explorãt secreta, dũ fraudibus & dolis exercitati hostiles deferũt referũtq; tabellas, ad oĩm proditionũ genera

genera instructi. Ab ijs nonnunquā incensæ vrbes, quod ꝓximis annis ipsa Gallia atq; urbs Trirēsis experta est, nonnunquam ab ijs corruptę aquæ, infectæ fruges, venenata pabula, & seminata peste ingens hoīm strages facta est. His adnumerandæ sunt gentes illæ, quas Cynganos vocant. Quas aliena iuuant, proprijs habitare molestum,

Fastidit patrium non nisi nosse solum.

Hi enim ex regione inter Aegyptū Aethiopiā oriundi de genere Chus filij Cham, filij Noe, adhuc usque progenitoris maledictionem luūt, per vniuersum orbem vagantes, extra ciuitates in agris, in triuijs tentoria erigentes, latrocinijs & furtis, deceptionibus & permutationibus atque ex chiromantica diuinatione oblectantes homines, ijs fraudibus victum mendicant. Volaterranus hos Vxios esse putat Persidis populos, secutus Scilarem, qui Constantinopolitanam scripsit historiam:

Hic

Hic enim dicit Michaelem Traulũ Imperatorem, ex vaticinio Vxiorũ adeptum fuiſſe imperiũ, quæ ſecta per Meſiam atq; Europam ſparſa, paſsim omnibus futura p̄dicebat. Polydorus Aſſyrios atq; Cilices affirmat. Iam verò hæc validę mendicatis lues, non inter prophanos modò & extremæ fecis vilisſimos nebulones hoſpitatur, ſed etiam in religionem, in monachorum, & ſacerdotum vſque ordinem conſcendit. Hinc illæ fratrum monachorũ, cæterorumq́; quæſtuariorum ſectæ natæ ſunt, è quorũ numero ſunt, qui maleficia religionis ſpecie diuorum (vt aiunt) reliquias circunferentes, aut inſidioſa ſanctitate pietatẽ prę ſe ferẽtes, cũ multis confictorũ miraculorũ appẽdicibus, diuorum iras cõminantes, indulgentias, & diſpẽſationes pollicẽtes, eleemoſynarũ prętextu venãtur diuitias: atq; prouincias peragrantes ab incautis ruſticis, ac credulis mulierculis ſu ſuperſtitioſe attonitis, ouem, agnũ

hœdum, vitulum, porcum, pernas, vinum, oleum, butyrum, triticum, legumina, lac, caseos, oua, gallinas, lanam, linum, etiam pecunias corradentes, vniuersam regionem deprædantur, ac onusti opimis spolijs, domum redeunt, vbi à suis magno omnium applausu accipiũtur, collaudanturq́ꝫ, quod simplici plebi pijsq́ue mulierculis tam religiose imposuerunt, putantq́ꝫ per huiusmodi mẽdicitatis artes, insignesq́ue fraudũ versutias, sese Deo atqꝫ sanctis gratissima offerre sacrificia, quoties ad istũ modũ onusti prędа, magno populi dispendio ac reipu. detrimento, sui famulitij satellites saginent ociosos, ipsa misericordiæ opera, quorum prętextu tanta donaria illis conferuntur penitus posthabentes, negligentes, & contemnentes. Lusit olim istorum fabulam Apuleius in suo Asino de sacerdotibus deæ Syriæ. Accedunt istis multæ admodum ex fratrum mendicantium, atque beguardorum (vt vo-

cant

cant) numero, qui postergata professionũ suarum sanctimonia quæstum cum pietate commutarunt, ac si non in aliud religionem professi sint, quàm vt sub paupertatis titulo, liceat illis impudenti mendicitate quocunque peruolare, & perfricata frõte, importuna hypocrisi vndique pecunias corradere, nullius quęst' pudere, ac insigni sycophantia in choro, in foro, in templis, in scholis, in aulis, in pallatijs, in publicis & priuatis colloquijs, in confessionibus, in disputationibus, in concionibus, è subsellijs, è cathedris, è pulpitis, è suggestis impudentiæ suę arcibus spargere in vulgus, indulgentiarum merces vendere sua benefacta emetiri cæremonijs, & à mercatoribus, vsurarijs, & à nobilibus prædonibus malè partorũ prędam extorquere, & à crassis ciuibus & indocta plebecula superstitiosisque aniculis emungere nummos, ac serpentis exẽplo stultas mulierculas primum allicere, & per illas si-

bi aditum parare ad fallẽdos viros, qui cum affectata veſtium vilitate oſtentant paupertatem & vocife-rando prædicant ſpernendam pecuniam, fugiendam ambitionem, ipſi nihil magis curant, quàm vt plurimum pæcuniæ poſsideant: atque ob id cauſæ mare & aridã circumeunt, omnium domus & tabernas penetrant, nec ſacra, niſi pro mercede miniſtrant, eleemoſynas quàm tyrannicè tanquam tributum poſtulant, omnium negocijs ſe miſcent, compingunt matrimonia male cohærentia, interuertunt teſtamenta, componunt lites, reformant ſacras virgines, ſed omnia hæc niſi ſuo cõpendio. Hæ ſunt artes fratricæ, quibus pleriq; illorum in tantam excreuerunt autoritatem, vt timori ſint ipſis pontificibus & monarchis, diuitiasq́; plus quàm mercatorum opes, ac principum theſauros congeſſerint, & multis aureorũ millibus mitras & capella mercati ſint, ſummumq́; põtificatum ingentibus

tibus pecunijs ambierunt. Tanta po teſt religioſa illa mendicitas. Cumque ingentes poſsideat pecunias, plerique interim ſeueram paupertatem plus quàm Euangelicam perfectionem præſtare oſtentant, ſi hanc nudis digitis nõ contrectant, ſed habeant ſuum Iudã, qui illorũ gerat loculos, & rationes reddat, interea dicere auſi, ſicut Petrus & Io annes, argentũ & aurum nõ eſt mecum. Quod ſi hic non mentirentur, & fidelis ſit ſermo illorum, haberẽt etiam ius dicendi: Surge & ambula. Et cum beato patre Franciſco à pecunijs pariter & vitijs nudato, impe rarent creaturis, & obedirent, aquã in vinum conuerterent, flumina ſiccis pedibus tranſirent, rabidos lu pos manſuetos redderent, hirundinum garritum ſolo iuſſu compeſcerent, falconem veluti gallum ex citatorem redderent, igni præciperent, & multa eius generis, quæ ſanctus ille vir miracula fecit, peragerent, ſed non faciunt hæc omnes,

qui dicunt: Domine, domine: & velut Stoicæ simiæ exterius duntaxat Christi & Francisci insignia & vestes gerunt voluntatẽ autẽ & testamentum illorũ non obseruant. Scripserunt cõtra istos quondã Richardus episcopus Armachanus & Malleolus præpositus Tigurinus, & Ioãnes episcopus Camotensis, & pleriq; alij cõmeminerunt, quorũ scripta tolerabiliora forent, si non adeo religiosam hanc mendicitatẽ, sed illius abusum duntaxat damnassent. Verùm de his modò satis, vt ad vlteriora progrediamur.

DE OECONOMIA IN genere. Cap. LXVI.

SVb reipub. administratione continetur etiã œconomia, quæ est, domestica quædam respublica, & non nisi monarchia quædã priuata: sed eius species plures sunt. Nam quędã regia, siue aulica: alia satrapica, siue castrẽsis: rursus alia publica seu cõmunitatis, siue conuentualis,

siue

siue sodalitia: alia deniq; priuata, seu monastica. Hæc itaque docet quomodo vxor, filij, affines, familia, serui regendi sunt, quomodo tuenda ampliendaq; domus ac possessio, vnde sumptus corradendi. Præterea quicquid est astutiæ de prouentibus, moneta, portorijs, vectigalibus, decimis, vsuris, fœnoribus, monopolijs, & quicqd est comparandi lucri & vectigalis nouarum artium & inuentionũ. Insuper quoque de sõdalitijs, fœderibus, litibus & bello, quæ omnia cũ nec modum habeant nec regulam, idcirco anomala dicũtur. Quocirca œconomia nec verè ars neque scientia dici potest, sed quædã ex hoĩm opinione, vsu, consuetudine, prudentia, seu etiam astutia, constans domestica disciplina: ad quá sellularia opificia & artes mechanicæ oẽs referũtur, q̃ in lino, lana, ligno, ferro, ære, metallisq; varijs cõsistũt: seruiles quoque obsecũdatiões, tonsorũ, balneatorũ, cauponũ, & multiplices vict⁹

acquirendi, & rem priuatam amplificandi formæ: quæ nec ad præsidendi pertinent autoritatem, nec reipublicæ regimini vſquequaque conducunt, nihil diuinum, nihil liberale, nihil heroicum ſpeculantes, quorũ tantæ ſunt, vt numerari nequeant, & hæ omnes quidem ſeruiles ſunt: pleræque etiam ſunt cognatis quibuſdam vitijs infames, ſicut aurigæ, nautæ, caupones, loquacitatis vitio infames habentur, quia fabulis gaudent, & rumores ſpargunt, ſimiliter & tonſores & balneatores & paſtores. Nam hos Midæ fabula, & Syllæ Athenas obſidentis hiſtoria, illos verò Batti fabella infames fecerunt. Sic etiam cantores, & tibicines & citharœdi homines mercenarij, qui in conuiuijs in aliorum oblectamentum muſica inſtrumenta ſonant, infames ſunt: ſed nautarum vita omnium cũ infeliciſsima, tum peſsima, quorum habitatio inſtar carceris eſt, victus aſperrimus, idem & immũdiſsimus,

indu-

indumenta ſpurca, & rerum omnium incommoditas, perpetuum exilium, ſemper vagi, profugi, neſcij quietis, ſemper ventorum rabie, incertis vndis iactati, æſtus, frigoris, imbrium, fulgurum, famis, ſitis, ſqualoris ſemper obnoxij. Accedunt ad hæc Scyllę, Charybdes, Syrtes, Symplegades, tot infeſta maris pericula: præterea tempeſtates, quibus nihil eſt triſtius & horribilius, & cum his omnibus pluribusque alijs malis continuum vitæ diſcrimen. Cumque nautæ hominum omnium ſint infelicißimi, ſunt ſimul omnium mortalium ſceleſtißimi. Sed inter tam multas mechanicas artes, mercatura, agricultura, militia, medicina, cauſidica, potiores partes tenent. de quibus inferius per ordinem dicemus. Sed prius generalia œconomię fundamenta diſcutiamus.

DE OECONOMIA PRIuata Cap. LXVII.

PRiuatæ œconomię vis tota in cõiugio est, vnde Metellus Numidicus censor, cùm populum Romanum ad matrimõia capessenda adhortaretur: Si sine vxore possemus Quirites esse, inquit, omnes ea molestia careremus: sed quoniam ita natura tradidit, vt nec cum illis satis commodè, nec sine illis vllo modo viui possit, saluti perpetuæ potius, quàm breui voluptati consulendũ est: hæc ita narrat Aulus Gelli⁹. Neque enim sine vxore vlla domus aut res domestica stare & durare potest: nam sine vxore nec extendi progenies, nec vocari hęres, nec appellari hæreditas, nec esse propropinqui, nec familia, nec paterfamilias dici potest. Qui vxorẽ nõ habet, domum non habet, quia domũ non figit: & si habet, moratur in ea vt pegrinus in diuersorio. Qui vxorẽ nõ habet, etiã si locupletissimus sit, nihil ferè habet quod suum sit, quia, non habet cui possit relinquere, nec cui cõfidere, omnia

ſua patent inſidijs, furantur illum ſerui, defraudant ſocij, contemnūt vicini, negligunt amici, inſidiantur propinqui, filij ſi quos habet extra cōiugium, ſunt ſibi ignominię, neque nomen familiæ, neq; auorum imagines, neq; opes ſuas vetātibus legib. illis relinquere poteſt: ipſisq; ſimul ab omnibus publicis muneribus, & honoribus legiſlatorum omnium conſenſu propulſus eſt. Neq; enim dignus eſt regere ciuitatem, qui domum regere non didicit: nec gubernare rempublicam, qui rem priuitam & familiarem nunquam cognouit, quæ eſt illius veriſsimum exemplar & imago. Nouerant hoc Græci, qui cùm Philippus Macedo diſsidentes, eos pacare ſtuderet, & Leontinus Gorgias de Græcorum concordia librum recitaſſet in Olympia, vtrunque reſpuentes irriſerunt, quod alios concordare ſtuderent, q domi ſuæ nullā concordiā ſtabilire poſſent: Erant enim Philippo domi diſsidentes filius & vx-

or, Gorgiæ autem vxor & ancilla, quorum ergo presumpta prudentia & autoritas domesticas rixas sedare non poterat, nec illos exteriores discordias sapienter posse cõponere putabãt Qui igitur ciuitati & reipublicæ præficitur, nisi seipsum & domum suam remque priuatam regere sciat, is planè inauspicatò præficitur. Denique hic vnicus vitæ status est, in quo homo in diligenda vxore, educandis liberis & regenda familia, tuendis rebus, gubernando domicilio, propaganda progenie, vitam omnium ducere potest felicissimam: in qua si quid cadat oneris & laboris (cadunt autem permulta, neque verò vita vlla sua cruce caret) certè hoc vnicum illud onus leue, & suaue iugum est, quod in coniugio est, si modo tales sint coniuges, quos non auaritia, nõ fastus, nõ dolus, non fraus, nõ insana libido, sed Deus ipse coniũxerit, vt relinquat homo petrẽ & matrẽ & filios & fratres & affines, & adhereat vxori,

xori suę, cuius amor omniũ aliorũ dilectionem superare debet. Sic Hector videns excidendum Ilium, nõ parentum, non fratrum, non sui ipsius solicitudine angitur, quantum charę cõiugis. Sic enim ait apud Homerum.

Haud equidem dubito quin concidet Ilium ingens,
Et Priamus Priamique ruet plebs armipotentis,
Sed mihi nec populi, nec charæ cura parentis,
Nec Priami regis tantum præcordia rodit,
Nec Germanorum, quamuis multique probique
Ense sub hostili vitas in puluere ponent,
Quàm me cura tui coniunx charissima vexat.

Fateor peruersas nuptias multas comitari angustias, & mala multa, cuiusmodi quondã recensuit Socrates, perpetuã solicitudinem, excruciantẽ zelotypiã, contextũ querula-

sũ, exprobrationẽ dotis, graue affinium supercilium, alieni matrimonij subcensuras, varios sumptus, incertos liberorũ euent⁹, nonnunquã orbitates, interitũ generis, hęres alienus, & dolores innumeri: adde nullã vxoris electionẽ: sed qualiscunq; euenerit habẽda, si iucũda, si stulta, si peruersis moribus, si superba, si sordida, si deformis, si impudica: quodcunq; vitij est, post nuptias discitur, vix aut nunquã emendatur. Sunt peruersarũ nuptiarũ nõ modica exempla. Marcus Cato Censorius, ætate sua Romanæ reipub. facile princeps, & qui bello & pace parem vix habebat, cũ iam senex Salomoni cuiusdã viri inopis & obscuri filiam adolescentulam duxisset vxorẽ, illa sese contumaciter gerente, domi suæ omni autoritate carebat. Tiberius cùm Iuliam Augusti filiam manifestis adulterijs infamem haberet vxorem, eamque nec castigare, nec deferre, nec repudiare, nec retinere auderet, Rhodum secedere non

sine

ſine famæ ignominia vitæq́ꝫ periculo coactus eſt. M. Antonius Philoſophus, Antonij Pij filia Fauſtina in vxorem accepta, adulteram illã, ne de dote & imperio in certamen veniret, retinere coactus eſt. Verùm omnia hæc incommoda non tam vxorum, quã maritorũ culpa proueniunt. nullis enim niſi malis maritis vxor cõtingere ſolet improba. De ijs ita philoſophatus eſt Varro apud Gellium, inquiens: Vxoris vitium aut tollendum, aut ferendum eſt: qui enim tollit, hanc ſibi commodiorem præſtat: q fert, ipſe ſeſe meliorẽ reddit. De ijs in declamatione noſtra de ſacramẽto matrimonij latius locuti ſumus. Iã verò & filiorũ educatio non omnibus rectè cedit, quorũ plurimi male audiẽtes, vel rebelles parentibus, alij eiſdẽ etiã infeſti, alij inſani & vecordes contingunt, & alij hebetes & craſsi, alij ꝑ vitiorum omnium præcipitia vitam agunt, patrimonia luxu, libidine, & alea euertunt, alij parricidæ, quales

Alcmeon & Orestes & P. Malleoles, q matrē occiderunt. Ipse etiā Artaxarxes Mnemon, susceptis centum & quindecim liberis, magnam eorum partem illi insidias parantem de medio sustulit. Quocirca nō nescire Euripedes ait, & noster Bernardus assumpsit, bonum esse incognitu, carere liberis. Ipse etiam Augustus felicissimus imperator, propter filiam & neptem sæpe Homericum versiculum exclamare coactus est.

Coniuge non ducta, natis vtinā caruissem.

De seruis etiam ait Euripedes: Domi nullus maior inimicus, neque peior, neque inutilior seruo. Et Democritus inquit: Seruus necessaria possessio, non aūt dulcis. Et Petrarcha alicubi scripsit: Sciebam me cū canibus viuere, verùm venatorem esse, nisi admonitus, nesciebam. Serui vocātur canes, sunt mordaces, sunt gulosi, sunt latratores. Plautus in Pseudolo naturas eorum ijs verbis exprimit, Plagigera hominum gene

ra,

ra, quorum haud quicquam in mentem venit, vt rectè faciant: at cùm est occasio data tene, clepe, rape, hoc est eorum opus, vt malis lupos apud oues relinquere, quàm hos domi custodes. Et Lucianus in Palinuro ait: Seruorum in dominos semper prompta maledicta, furta, impositiones, fuga, arrogantia, negligentia, temulentia, edacitas, somnolentia, tarditas, ignauia. Hinc iactatum illud prouerbium. Totidem domi hostes habemus, quot seruos. Sed nos illos sæpe non tam habemus hostes quàm facimus, cùm in illos superbi, auari, contumeliosi & crudeles sumus, & domi induimus animos tyrannorum, & non quantum decet, sed quantum lubet, exercere volumus in seruos. De ijs ita loquitur Strophilus seruus apud Plautum in Aulularia:

Iniquè Domini seruis vtuntur suis,
Et serui iniquè dominis nunc parent suis:

Sic fit neutrobi, quod fieri iustum
foret.
Penum, popinas, cellas, promptua-
rias
Occludunt mille clauibus parci se-
nes,
Quæ vix legitimis concedi natis vo
lunt,
Serui furaces, versipelles, callidi,
Occlusa sibi mille clauibus rese-
rant,
Furtimque raptant, consumunt, li-
guriunt,
Centena nunquam furta dicturi cru
ce.
Sic seruitutem vlciscuntur serui ma
li,
Risu, iocisque, sic ergo concludo,
quod
Seruos fideles liberalitas facit.

Multæ respublicæ olim à seruis ingentia mala perpessæ sunt: testantur id seruilia bella à multis historicis descripta, sed Volsinensium vrbis opulenta diuitijs, ornata moribus & legibus, olim seruorum insolentiæ

entiæ miſerabile ſpectaculum præbuit, quæ vbi cum ſeruis laxis frenis familiarius egiſſet, nonnunquam etiam conſilijs admiſiſſet, tandem ſenatorum admodum pauci ordinem intrare auſi, mox vniuerſam rempublicam occupauerunt, teſtamenta ad arbitrium ſuum ſcribi iuſſerunt, conuiuia cætusq; ingenuorum fieri vetabant, ducebant filias dominorum, poſtremo lege ſanxerunt, vt ſtupra ſua in viduis pariter atq; innuptis impunita eſſent, ac ne qua virgo ingenuo nuberet, cuius caſtitaté non antè aliquis de numero ipſorum delibaſſet, ſic opulentiſsima vrbs, & quæ caput Cariæ habebatur, ob nimiam in ſeruos indulgentiam clementiamq;, in profundum iniuriarum & turpitudinis decidit. Sublata enim ſeruorum diſciplina, (vt inquit Ariſtoteles in politicis orationib.) domini in inſidias veniunt, ſicut Hilotæ in Lacedæmonios, & præneſte in Theſſalos fecerunt.

DE OECONOMIA REGIA siue aulica. Cap. LXVIII.

SVpereſt vt regiam œconomiam, hoc eſt, aulicam, breuiter explicemus. Eſt igitur reuera aula nil aliud quàm collegium gigantum, hoc eſt, nobilium famoſorumq́ue nebulonum conuentus, theatrumq́ue peſsimorum ſatellitum, morū corruptiſſimorum ſchola, & execrabiliū ſcelerū aſylum: vbi ſupbia, faſtus, tumor, rapacitas, libido, luxus, liuor, ira. crapula. violentia, impietas, malitia, perfidia, dolus, malignitas, credulitas, & quæcunque vſpiam ſunt vitia, moresq́ue corruptiſsimi habitant, imperant atque regnant: vbi ſtupra, raptus, adulteria fornicationes principum & nobilium ludi ſunt? vbi etiam principum regumq; matres nonnunquam filiorum lenę ſunt, ibi ſcelerum omniū procellæ, virtutumq́ue omnium inenarrabile naufragium: probus quiſque illic opprimitur, peſsimus quiſq; prouehitur,

hitur, ſimplices irridentur, iuſti perſequuntur, audaces & impudentes eriguntur. Soli illic proſperantur, adulatores, ſuſurrones, detractores, renunciatores, calumniatores, ſycophantæ, pſeudoli, famicidæ, ſupplãtatores, inuentores malorum, cæterique tempeſtatum populi, quibus peruerſiſsima quæque facinora in profeſſo ſunt: quorũ vita oĩs turpiſsima, quicquid vſpiã eſt teterimarum beluarum peruerſitatis, tota hæc & omnis in aulicũ gregẽ, quaſi in vnũ corpus confluxiſſe videtur: illic ferocitas leonis, ſæuitia tigridis, truculentia vrſi, temeritas apri, ſuperbia equi, rapacitas lupi, obſtinatio vituli, fraudulentia vulpis, verſutia chamæleontis, varietas pardi, mordacitas canis, deſperatio elephantis, vindicta cameli, timiditas leporis, petulantia hirci, immũditia ſuis, fatuitas pecudis, ſtoliditas aſini, ſcurrilitas ſimiæ: ibi furentes Centauri, ibi perniciosæ Chimeræ, ibi inſanientes Satyri, ibi fœdæ Harpiæ, ibi impro-

hæ Syrenes, Scyllæque biformes, ibi horrendi struthiones, ibi voraces griphi, auidiq; dracones, & quicquid fataliũ monstrorũ, infelicisq; portenti vspiam stupet coacta natura, illic habitat atque visitur: ibi omne virtutum genus suos patitur carnifices atque tyrannos, in summa aut nequitiæ, malitiæ, impietati insistendum, aut aula cedendum. Non impune licet, nisi cum fatis: exeat aula, qui vult esse pius. Nullũ ciuitatibus exitialius malum cõtingere potest, quàm potẽtis aula. Hæc vbi mouetur, tanquam Cometes malorum omnium prænuncia, ac veluti contagiosissima pestis, quocunque applicat, perniciosissimam cladem secum fert: vndecunque migrat, insanabilia, veluti eorum quos rabidus canis momorderit, relinquit veneni sui vestigia. Comitatur illam perpetua rerum caritas, dum quisque ex ea lucrum captare nititur, exaucto rerum precio, quod nunquam postea remitti potest ma-

gno

gno detrimento : Comitatur & luxus cibariorũ quo introductis peregrinis epulis, populus ipse patrios cibos fastidire incipit, passimq; popinæ & gulæ indulgens, res suas turpiter absumit. Comitatur & fast⁹, quẽdum ciues mulieresque imitari conantur, & singulæ domus dispositionis suę formulam habitumq; inde mutuantur, omnia sua in vestes & pompam profundunt. Sequitur corruptio morum, introductis pessimis vitijs, perniciosissimum malũ. Iã verò recedẽs è ciuitate, aula, heu quàm fœdam caudam post se relinquit? hi adulteras comperiunt vxores, illi stupratas, & vel abductas in scorta filias , alij supplantatos filios, alij corruptos seruos & ancillas. Quid multa? fit luctus ingens, totaque ciuitatis facies immutata facta est, sicut facies meretricis. Scio ego famosam Galliarum vrbem ea causa sic peruersam , vt vix aliqua ibi matrona pudica sit, vix filiæ nubãt virgines : quin & palatinum scor-

tum fuisse summi honoris est, & seniores matronę iuniorum lenę sunt, eaq́3 turpitudo sic inualuit, vt nullus verecundiæ locus sit, vix maritis ipsis vxorum meretricatus curæ est, modò (vt ait Abraam ad Saram) bene sit illis propter illas, viuantq́ue ob gratiā illarum.

DE NOBILIB. AVLI. Cap. LXIX.

Aulicus populus duplex est: Priores partes tenent satrapæ, nobiles inquā illi Trasones, qui fastu, luxu, & pōpa insaniunt. induti purpura & bysso & opere plumario, vestibus deauratis, & circundatis varietate, quibus

Sorta placent: fracti curuiq́3 è corpore gressus,
Et laxi crines, & tot noua nomina vestis.

Hi vires omnes in Venerem frangūt tum illorum ingeniosa gula est & gustus, per omnia cultum quærunt, epulantur splēdidè, dant & accipiūt conui

conuiuia. Inter hos laudi plerũque ducitur, si illustri conuiuio sic sua prodigant semel, vt trimestri toto impudẽter mẽsas circũeant alienas. Ad istos vndiq; cõfluunt citharœdi tibicines, & omne genus musicorũ mimi, histriones, parasitæ, meretrices, lenones, saltatores, venatores & huiusmodi prodigia hoĩm, alũturque canes, equi, lupicernarij, accipitres, cæteræq; armatæ aues, simiæ, psittaci & si qua monstra sunt ac naturæ probra, vrsi, leones, leopardi, tigrides. Colloquia eorum meræ nugæ & ociosæ fabulæ, obtrectant, deferũt, effutiunt, mentiuntur, ac vera falsis cõmiscent, hi de canib⁹, de venatib. de syluæ ambitu, de ambage lustrorũ, de venationũ euẽtib, multa fabulantur: illi de eqs, de militia, & fortiter ab se factis multa mentiũtur. Si adest qui inuideat æmulus, aliorũ sermones obstrepẽdo discutiat, alias inserendo nugas, & quæ sibi putet laudem gignere, sua insolenter narrabit facinora: hunc alius

ſæpe de mendacio conuincit, & varijs ſcommatibus explodit, vnde totum tunc conuiuij colloquium frequenter in iram & contumeliam deſinit, & veluti in centaurorũ conuiuijs Bacchi munera non ceſſant, donec eliciant ſanguinem. Ita & in iſtorum aulicorum conuiuijs ſæpe hoſpites redeunt cum cicatricibus, ac ſi hoc edicto inuitati videantur.

Quod ſupereſt, læti bene geſtis corpora rebus
Procurate viri & pugnam ſperate parati.

Proinde verò ſumma iſtorum diſciplina eſt, obſeruare tempora principum, ne quid intempeſtiuè illis ingerant, eaq; non ab aſtris, à cœlis, ab ephimeridibus captant, ſed à vino, à prandio, à conuiuio, à venatione, ab accubitu, dum exhilaratus eſt princeps, & voluptatis alicuius compos, & quos alios molles aditus & tempora norunt: tunc nouitatum rumuſculos primum aſpergũt, quibus prin-

bus principis aures titillant, deinde paulatim ad ea quæ cupiunt procedunt, inſcriptum à natura ſua habentes Ariſtotelis ad Caliſthinem diſcipulum conſilium, hortantis, vt cum rege aut nunquam aut iucundiſsimè loqueretur, quo ſcilicet apud regias aures, vel ſilentio tutior, vel ſermone eſſet aceptior. Quod ſi tunc cuiuis illorum princeps aut rex arriſerit, & ad id quod loquitur annuat, ſi gratum quid quod dixerit aut fecerit, ſi illi quid crediderit, ſi illum confabulatorem ſecum ſecreto abduxerit, atque alijs non ita, profectò magnus tunc erit ille in oculis hominum, iamque omnia audebit, mordebit omnes, ridebit omnes, flocci pendet oēs, detrahet clāculū, reprehēdet palā, loquetur grandia: nihil nō audebit, quo metuāt eum oēs: cōculcabit inferiores, contēnet pares, ſupiores dedignabitur, honorem & adorationem exiget, etiā p contumeliā, totus tumet & effertur

& potentiam adfectat.

Libertas ſcelerum eſt virtus, & ſumma poteſtas.

Quiſquis illi non arridet, non applaudit, etiam cùm malefecerit, illico reus eſt: nam aut fortunę eius inuidere, aut officio eius non deferre iudicabitur, neque ij tunc solùm paribus inferioribusq; infeſti ſunt ſed & principib ipſis ſuis ſæpe perniciosiſsimi, quibus ſe veritatis, prudentiæ, correptionis, & conſiliorum imagine perditiſsimè adulātur, & in nefanda ſcelera ſæpiſsimè impellunt: quemadmodum apud Lucanū Curio inſtigat Cęſarē:

Quid tam lenta tuas tenuit potentia vires

Conquerimur, deerát ne tibi fiducia noſtri?

Dum manet hic calidus ſpirantia corpora ſanguis,

Et dum pila valent fortes torqueri lacerti.

Degenerē patiere togā, regnumq́ue ſenatus?

Similes

Similes Alexander Magnus habuit instigatores, qui illum ſuapte natura inſanientem, magis magisq́ue in bella & cædes incenderent. Tales habuit & Roboam Salomonis filius conſultores, tales habent & noſeculi principes, qui morem gerentes illorum cupiditatibus, illis ad omne ſcelus parent, hortanturq;, aut ſic diſſuadent, vt fortius impellant, dum rationes ſuas tam futiles & infirmas opponunt: vt ſic ſe conuictos paſsi, credulorum principum confirment errorem: vtrobique ſic decipientes, vt non poſsint argui, ſed de proditionis perfidia inſuper gratiā mereantur. Tales hodie habet Gallorū rex Franciſcus, ad mala conſilia nimium promptos, qui illum contra Cæſarem in omnem perfidiam ac tyrannidem libenter impellerent: aque ij interim optimi habentur atque fideles. Hęc de nobilibus aulicis hactenus, quorum qui vnum offenderit, omnium cæterorum reus eſt.

DE PLEBEIIS AVLICIS. CAP. LXX.

SVnt adhuc quidam plebeij aulici, homines improbi animi, qui nulli in vita præesse sciunt, sed ipsi subiectione continua gaudent. ij circumeunt nobilium domos, illisque parasitantur, mensis viuentes alienis.

Et bona summa putant aliena viuere quadra.

Omnibus idcirco obsequuntur, omnibus adulantur, omnibus parasitãtur, & omnibus omnia fieri student, plures quã Protheus species mentiẽtes, atq; in plures formas sese vertẽtes, quo potentiorum fauorem sibi concilient, conuiuarum sermones explorare studẽt, vt habeant quod renuncient. disidentium autem secretos remusculos vulpina astutia inquirũt, eosdemq; nũc ad amicos, nunc ad inimicos perferunt, vtrisque se gratos præbentes dum sunt vtrisq; perfidi: eoq; magis proditio-

nibus

nibus idonei, quo ob imaginẽ simplicitatis minus habeãtur suspecti. Quũq; nullũ facinus sceleratius habeatur quã prodito, nullum tamen ad diuitias & dignitates in aula cõparandas vtilius ac cõpendiosius, ipsisq; aulicis, etiã regibus acceptũ gratumq; magis, adhęrent itaq; nobilium liminibus &c. Scire volũt secreta domus, atq; inde timeri.

Quod si semel fuerint turpitudinis aut proditionis alicuius conscij, iam euaserũt, iam caput extulerũt. Nam charus erit Verri, qui Verrem tempore quouis Accusare potest.

Iam familiaritas, imo necessitudo quædam nobiliorũ cõtracta est, qua freti ad ea quæ desiderãt facile accedunt. Primum itaq; quęrunt vt in matricula aulicorum inscribantur, idque illis vel sine stipendio satis est, siquidem, sola inscriptio etiam absq; solatio quæstuosa est, & suam prædam habet: deinde potentes quoscunq; captare nõ diffidũt, quos tunc solicitant blãditijs, instãt

obſequijs, & ſe muneribus ingerunt ratione conſortij, aut alia quauis arte, & quæcunque ab alijs aut periculorum metu, aut laborum intolerantia, aut lucri penuria relinquuntur, iſti auidiſsimè quærunt, vigilãt dies & noctes, peregrinantur, & ſuſceptas ferunt, referuntq; legationes & literas. labores immenſos aggrediuntur & perferunt, & Audent quid breuibus Gyaris & carcere dignum, donec ijs meritis aut ſcrinijs præficiantur, aut coſignandi ſuſcipiantur officium, aut ærarij cuſtodiã obtineant, aut cenſus varia ratiocinia illis committantur. Iamq; egreſſi laborum anguſtias, nullum obſequium eorum amplius gratuitum eſt, ſed omnia deinceps ad pretia venalia habent: & cum nouo honore mutatis moribus omnium quæ retro ſunt obliti, in anteriora tendentes, priora ſua contemnunt, vlteriora concupiſcũt, auaritiaq; cõtracti ad prædã ſtrepitumq; lucri omnia vertũt, fide parci, verborũ ꝓdigi, blã di pari-

pariter & insidiosi, sermone obscuri; & oraculorum instar ambigui, quicquid vident, quicquid audiũt, quicquid agitur, coniectant omnia in peiorem partem, sibi soli fidunt, se solos amant, sibi soli sapiunt, nullius fidei aut amicitiæ credũt soliditatem nullã nisi lucri causa colunt, cõmodum propriũ oĩbus præferũt, amicos, hospites, propinquos, socios, quicunque lucrum non adferũt, tanq̃ steriles arbores despiciũt, pristinos sodales, si qs eorũ occurrat p̃tereunt, quasi ne norint quidẽ: si qs illorum implorat opẽ, hunc verbis & promissis abundè pascunt, plusq; promittunt quàm præstant, si nihil attulerit, auxilio destituunt, & vel causa spoliant, grammaticam omnem venalem habent; virtutẽ omnem contemnunt, aliorumq; laudes diuersis sententijs frangunt, & post terga artificiosè cuilibet detrahũt, ipsi neminẽ sine exceptiõe laudãt: quẽadmodũ orator ille, Iuliũ fortunatũ (aiebat) fateor virũ fortẽ,

& quem constat strenuè egisse quãplurima, quo tamen pacto iudiciũ repetundarũ apud iudices iustos euaserit, mirarer quidẽ, si vis eloquij eius mihi esset incognita. Et alius:

Felix & nato, felix & coniuge Proteus
Et cui, si demas iugulati crimina Phoci,
Omnia contigerant.

Præterea aulicis muneribus vulturum instar semper inhiant, vndecunq; venantur prædã, eamq; quibus possunt, veluti Phineo obsoniũ, vel ipsis è faucibus Harpiarum instar, præripiunt. Aemulorum calamitatibus gaudent, nullius malo cõpatiuntur, nulli promissa se debere putant, nisi pro sua libidine, nulli gratiam referunt, sed omnes pariter aut beneficio indignos iudicant, aut negligentia prætereunt, nõ nullos odio compensant: sed in odio gratiam fingunt, & dissimulant irã: præter principem, aut regem nullum alium obseruant, aut verentur:

ſed ne hos quidem, niſi aut metu, aut pro compendio. Cumque iam ad canos vſque in proditionibus, in fraudibus, in ærumnis & laboribus verſati, anxijs his ſordibus ingentes opes ſublimesque honores corripuerunt, tunc fasque nefasque confundunt, vt filios non tam honoris quàm rapinę ſimul & iniquitatis relinquant hæredes.

Sic ſerpente ciconia pullos
Nutrit, & inuenta per deuia rura lacerta,
Illi eadem ſumptis quærunt animalia pennis,
Sic leporem aut capream famulę Iouis, & generoſæ
In ſaltu venantur aues, tunc præda cubili
Ponitur, inde autem cum ſe matura leuabit
Progenies, ſtimulante fame feſtinat ad illam,
Quam primum rupto prædam guſtauerit ouo.

Atque hæ ſunt plebeiorum auli-corum artes, quibus multi ex infima hominũ fece ad amplißima munera, quæſturas, dignitatesq́ue conſcẽdunt, proximãq́ue apud principes & reges ſuos autoritatem adepti, diuitias principibus pares cõflant, regiaq́; extruunt palatia: dum interim nobiliores illi aulici ſua omnia in ſcorta, in aleas, in venationes, in equitia, in conuiuia, in pompas, in veſtes, in faſtũ profundunt: terras, caſtra, poſſeſsiones, patrimonia decoquentes: quæ tunc plebei iſti emunt, in nobilium locum his ſuis ſceleſtiſsimis artibus ſuccedentes.

DE MVLIERIBVS AVLI-cis. Cap. LXXI.

HAbent & aulicæ mulieres ſua vitia. Omninò enim nõ paucas vidimus corporis dotibus, & formæ elegantia ſpectandas, ſcitulas & nitidas & venuſtas. Inſuper veſtimentis purpureis & aureis, & gemmeis monilibus exornatas, ſed

non omnibus est cernere quàm turpissima monstra sub formosis illis pellibus sępe latitent. Hinc aptissimè Lucianus illas Aegyptijs templis comparat. Illic enim ipsum delubrum forinsecus pulcherrimum est, simul atq; maximum, sumptuosis lapidibus extructum atque compositũ, cæterũ si intus Deũ requisiueris, aut simiam inuenies, aut ciconiam, aut hircũ, aut felem. Ita est de illis aulicis puellis atq; dominabus, quæ à prima ętate, à teneris annis, in molli ocio, saltationibus, & omni luxu enutritæ, pessimisq́; disciplinis ex aulicis illis amorũ libris, prauissimisq́; luxus, libidinum, adulteriorum, fornicationũ, lenociniorũ historijs, comœdijs nouellis, facetijs, cantilenis imbutæ, veluti ex nutrice perniciosissimos mores suxerunt, leuitatem, insolentiã, arrogantiam, morositatẽ, impudentiã, obscœnitatem, contentionẽ, contradictionẽ, pertinatiam, vltionem astũ, vafriciẽ, petulantiã, loquacitatem,

procacitatem, & turpem concupiſcentiã, habent linguas quibus ſilentiũ pœna eſt, habent labia ad omnẽ loquacitatem armata, quibus ſermones producũt ocioſiſsimos ineptiſsimósque, & non rarò ijs qui audire coguntur moleſtos. Quid enim illas in tam multas horas inter ſe loqui putabimus, niſi ſtulta & ocioſa? puta quomodo cõponenda coma, quomodo pectenda, quomodo tingendi capilli, quomodo fricanda facies, qualiter complicanda veſtis, qua pompa incedendum, aſſurgendum, decumbendũ: quibus, quo veſtitu fas ſit incedere. quæ quibus loco cedere debeant, quot inclinationibus ſalutare, quæ ad quorum oſcula venire fas aut nefas ſit, quæ aſino, quæ equo, quæ ſella, quæ curru, quæ lectica vehi debeãt, q̃ aurũ, quæ gemmas, quæ corallia, q̃ torques, quæ inaures, q̃ armillas, quæ annulos, q̃ monilia ferre poſsint, cęteraq; Semiramidarũ legũ nugamẽta. Nec deſunt ſeni-

ores matronæ, quæ narrent, à quot procis olim adamatę, quibus muneribus dignatæ, quibus blanditijs ambitæ: hęc de eo loquitur quē amat, altera ægrè silet de illo quē odit, & quæuis putat se cum aliarū admiratione dicere, nonnunquā intēpestiuis dicterijs, aut impudētissimis mendacijs sermonē infulciunt Nec desunt inter illas intensissima odia, & acerrima iurgia, calumnię, detractiones, sycophātiæ, & quæcunq; sunt malę lingue vitia: habēt ocellos, habēt vultus, habēt visus plena illecebris, habent nut⁹, habēt gestus plenos lasciuia, habent astus, habent verba quibus decipiendos procos solicitant, & munuscula extorquēt, si illis annulus est, si gemma, si monile, si catenula, quicqd id est, subtrahunt blanditijs, aut extorquent prçcibus, reddūtq; pro illis basia, suauia, oscula, amplexus, contactus, confabulationes, quæ illis publica merx & aulici amoris alimenta sunt. Pudet referre quæ secreta in-

tra cubile probra sæpe gerantur, cō-secrato Hymenæo naturæ cōtumelia, quæ cùm vestē induerunt, omnia contexisse & occuluisse existimant: tales itaq; qua fide & integritate postea erga maritos putabimus futuras vxores? O quanto dolore afficiunt bonos coniuges dū genus, dum dotē, dum formā, dum aliena matrimonia illis cōtinuo obijciūt, & iurgijs ac contumelijs obtundūt viros, conqueruntur semper, dum domesticam & frugalem mensam spernunt, & aulicum luxum viris exprobrant, aç delicijs & pompa assuetæ, ornamentorum ambitione exhauriūt illorum opes, labefactāt domos, nōnunquam ad turpes & malos quæstus miseros maritos impellunt, quibus dies noctesq; insidiantur mille fraudibus, simulatione proditione, hypocrisi. Taceo externos amores, occulta adulteria, suppositițios partus & alieno semine conceptas proles: quod si semel ad odiū vertātur, zelotypiam parabūt,

aut venena: Familiares enim (vt ait Hieronymus cōtra Iouinianū) malarum fœminarum artes ſunt, doli, fraudes, veneficia, mala medicamenta, & magicæ vanitates. Sic Liuia virum ſuum interfecit, quem nimis odit: Lucilia ſuum peremit, zelotypia illa ſponte miſcuit aconitū, hæc improba furoré pro amoris poculo propinauit. Adeo tutius eſt (quod ait Eccleſiaſticus) commorari leoni & draconi, quā cū muliere nequā. Quiſquis morigerā cupit habere vxorem, ne ducat talé aulicā: Quæcunq; mulier velit probum habere maritum, ne nubat aulico. Sed iam nimium progreſſus eſt cum lingua ſermo, dixi tamen, & iam non dixiſſe non poſſum. Cæterum auté ponam manū meam ſuper os meū, & ijs alia non addam, quin de aula modo egredientes, reliquas œconomiæ partes, & quas diximus mechanicarum potiores diſciplinas, mercaturam, agriculturam, militā, & reliquas examinemus.

DE MERCATVRA
Cap. LXXII.

Mercatura ipsa quidẽ latentium lucrorũ astutissima indagatrix manifestę prædæ auidissima vorago, nunq̃ habendi fructu fœlix, semper aũt quærẽdi cupiditate miserrima: hãc tamen nõ modico reipub. auxilio esse, & ad externorũ regum, populorumq́ꝫ amicitias cõtrahendas accõmodam, atqꝫ etiã priuatæ hoĩm vitę perutilẽ, ac quodãmodo necessariam plerique arbitrati sunt: quin & Plinius illã victus causa inuentã putat, quocirca etiã multi illustres simul ac sapiẽtes viri hãc exercere non sunt aspernati, cuiusmodi (teste Plutarcho) fuere Thales, Solon, Hippocrates: verùm sicuti quascunqꝫ sciẽtias & artes alias propter voluptatem admittimus, alias propter laborẽ æstimamus, alias propter virtutem honestatemq́ꝫ sectamur, alias propter veritatem iustitiamq́ꝫ veneramur, nõ tamẽ oẽs illæ

quan-

quãuis necessariç, lucrosæ, iucũdæ, laboriosæ, idcirco statim honestæ laudabilesq; ac iustę sunt. Sic & mercatorũ institorũ, feneratorũ, trapezitarũ, colybistarũ exercitia necessaria, vtilia, & laboriosa sunt, tamẽ illiberales, sordidi & improbi q̃stus vocãtur: quia illorum operosæ fraudes, nõ artes vendũtur emunturq;. quod quidẽ (vt ait Cicero) nõ apti, nõ simplicis, nõ ingenui, non iusti, non boni viri, sed versuti, obscuri, astuti, fallacis, & callidi officiũ est. Mercatores enim omnes & institores hic emunt, vt alibi carius, & supra sortem vendãt. atq; ille melior qui lucratur magis, quibus passim peculiare est mentiri, peierare, fraudare & imponere, nec vlla illis lucrandi ratio turpis: quin & legibus id sibi licere dicunt, decipere secũ contrahẽtes ad dimidium iusti precij. Nec dubium esse potest, cùm omnis eorum vita ad quęstum, ad lucrum, ad diuitias adornata sit, illos earundẽ occasione turpia plurima

ma, & dignas ſupplicio fraudes committere. Nulli enim ſine fraude diteſcunt, & (vt ait Auguſtinus) lucrum habere non poterit, niſi fraudem fecerit. Et plenius æquo laudat venales, quas vult extrudere, merces. Et alius poëta canit:

Periurata ſuo poſtponit numina lucro
Mercator, Stygijs non niſi dignus (aquis.

Hinc emit ille, vendit alter, hic portat, ille aſportat, hic creditor, ille debitor, hic ſoluit, ille recipit, alter rationes ſcribit, omnes autem peiurant, fraudant, fallunt, nec animæ nec corporis, nec fortunæ vllũ periculum excludunt, modô lucrum ſperant, nec cognationes, nec affinitates, nec amicitias vlla fide, niſi ſola vtilitate colunt, ſicq́ue omnes per omnem ætatem poſt lucrum, poſt diuitias currunt, ac ſi alibi laborum requies vitæq́ue ſolatium nequeat inueniri.

Impiger extremos currit mercator ad Indos,

Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.

At verò cuiusmodi fraudes committant mercatores in lana, in lino, in serico, in panno, in purpura, in gemmis, in aromatibus, in cera in oleo, in vino, in frumento, in equis, in aĩalibus, denique in omnium mercium genere, nemo est qui nesciat, qui non videat, qui non palpitet: nisi qui fortè illorum damna non senserit. Atq; hęc minora mala sunt, longè his maiora supersunt. Ipsi sunt qui inuectis damnosis mercib. & quæ ob raritatem vel delicias à mulieribus & pueris appetũtur, quę ad nullam vitæ faciunt necessitatem, sed duntaxat ad luxũ, ad pompam, ad fucum, ad ludum, ad mollitiem, ad voluptatem, ab ipsis vsq; terræ finibus, veluti laqueos importantes. Prouincias ac regna quotannis immensa spoliant pecunia, corrumpunt bonos mores introductis peregrinis vitijs: ac sublato patrio ritu, semper nouis & externis rebus stu-

ſtudentes, eam perditiſsimis impli-
cant conſuetudinibus. Ipſi ſunt qui
initis ſodalitijs, contra ius, fas & le-
ges monopolia exercent, omnia
tentantes, excogitantes, exploran
tes quibus multitudinis opes ad ſe
contrahant, dum collectis pecunijs
alios vincunt, alios præueniunt, a-
lios exaucto rerum precio deterrent
ac ſoli emunt omnia, quæ deinceps
pro ſuo libito ſoli vendũt, quã ma-
xime. Ipſi non rarò ingenti ære a-
lieno conſarcinato, conſtituto ali-
bi domicilio, inde verò proſtituta
fide, verſo ſolo, profugi & ſero aut
nunquam redeuntes, creditores
fraudant, & ad deſperationem ac
laqueum adigunt. Ipſi ſunt qui
chirographis & obiurgationibus im
plicant & explicant ciues, debito-
rumq́ue radices adeò profundas,
laborioſas, funebres & ineuitabiles
plantantes, vt euelli nequeant, ſed
in gyrum pullulantes, & ex debitis
debita germinantes ciuitates ſuffo-
cant & euertunt, ipſi interim fœnori
&

& vſuris inceſſanter dediti, totius plebis ſubſtantiam deuorant, ipſi nonnunquã numiſmata præcidũt, ſemper autem monetę valorem vtcunque ſuo lucro conducere viſum eſt, nunc intendunt, nũc demittũt, non abſque totius reipub. detrimento. Ipſi explorata principum ſecreta, ciuitatumq́ꝫ conſilia, & patrios rumores hoſtibus renunciant: nonnũquam etiam pacta mercede principum vitæ inſidiantur, ac nihil nõ pecuniæ ſtudio attentantes, facientes, patientes, & venale habentes. Omne eorum inſtitutum non niſi mendacia, fuci, ſermonum nebulę, explorationes, inſidiæ, fraudes, deceptionesq́ꝫ manifeſtæ. Hinc Carthaginenſes mercatoribus diſtincta ſtatuerunt diuerſoria, nec ea illis cũ ciuibus volebant eſſe communia: cæterùm patebat illis in forum via. Ad naualia autem & ſecretiora vrbis loca, ne aſpectus quidem conce debatur. Græci aũt nequaquã intra vrbes recipiebãt, ſed quo ciues à pe

xicu-

riculi ſuſpicione eſſent immunes, pomerijs non longè forum venalii ſtatuebant. Pleræque aliæ gentes mercatores ad ſe accedere prohibuerunt, quod mores deprauarent. Epidaurij (teſte Plutarcho) cùm ciues ſuos Illiricorum comercijs improbos fieri animaduerterent, veriti à peregrinorum contagione, corruptis ciuium ſuorum moribus res nouas ciuitati ſuæ excitari, vnum imprimis grauem & circumſpectum ex omni ciuiũ multitudine virum, in ſingulos annos eligebant, qui ad Illirios accederet, & quæ quiſque ſuorum mandaſſet, mercaretur atque contraheret. Vituperat mercatores Plato, quod optimos inquinent mores, & apud bene conſtitutam rempub. lege cauendum cenſet, ne externarum gentium delitiæ in vrbẽ comportentur, ac ne quis à ciuibus minor quadraginta annis peregrè proficiſcatur: exteri autem ad ſuos remittantur, eò quod iſtiuſmodi peregrinorum contagijs, ciues veterẽ pa-

patrũ parſimoniã, priſcosq; mores dediſcant, & odiſſe incipiãt: ex quo vno vrbes plerunq; redduntur deterrimæ, omniq; fornicationum, adulteriorum, luxus & libidinũ genere inquinatiſsimæ: cuiuſmodi Lugdunum & Antuerpia famatiſsima hodie mercatorum emporia, de ſe exempla præbent. Ipſe etiam Ariſtoteles iubet omnino curam habendã, ne quid ciuitates aduẽtitiorum admixtione vitientur: mercatores autẽ etſi ſunt neceſſarij, nõ tamẽ in ciuium numero recipiẽdos: quos ideo etiã deteſtatur maxime, quòd gaudeant mendacijs, & in ciuitatibus fora vexant, tumultus excitant, ſeruntque diſcordias. Quin apud plerasque reſpublicas antiqua lex erat, ne quis mercator magiſtratum gereret, nec in ſenatum, nec in conſiliũ admitteretur. Porro mercatura à theologicis ſentẽtijs planè dãnata eſt, & à canonicis decretis, autorib' Gregorio, Chryſoſtomo, Auguſtino, Caſsiodoro, Leõe, omnib. verè

Christianis interdicta. Nam (vt ait Chrisostomus) mercator Deo placere non potest. Nullus ergo Christianus sit mercator, aut si esse velit, proijciatur ab ecclesia, Augustin. quoque mercatores pariter ac milites, ait verã pœnitentiã agere nõ posse.

DE QVÆSTVRA.
Cap. LXXIII.

MErcatoribus non multo meliores sunt quęstores, furax quoddam hominum genus, & vt plurimum seruile ac mercenarium, aut quod sub stipe operam locarit, rude ac ignauum, sed audax, ac impudens, nec nisi tenuia quædam artificia, qualia par est tales homines nosse, didicit: scribendi videlicet & supputandi, maximè autem furandi formulas, haud inscitas ingeniosioresque, quæ in vulgares compe tant latrones. Ideoq; omnium qui viuunt hominum furacissimi sunt, & à solis digitis, quibus talenta & milliones supputant, opulẽti, quos

adeo viſcoſos habent, ac infinitis vncis hamis ſic imbutos, vt pecunia omnis, quantumcunque leuis, fugax, labilis, anguillarum & ſerpentũ inſtar lubrica, ab his cõtacta illico hæreat, neque facile quæat aui eli. Hoc ipſo tamen minus mali ſunt, cùm quod non niſi regum principumq́ue, ac potentum ærarijs inſidiantur, tum quæ inde ſuffurantur, in ſcorta, in aleas, conuiuia, ędificia, atque alendis paraſitis, equis, canibus, hiſtrionibus, non illibenter expendũt. Aut ſeniores, prudentioresq́; facti, non rarò filios nobis tales relinquunt, qui quæ iſti multis ex periurijs, rapinis, furtis, flagitijs, paulatim & minutatim corraſerũt, conuiuando, ſcortando, venando, aucupando, veſtiendo: & ne quicquã ad explẽdas voluptates omittẽdo, rurſus in multa fragmẽta diſſecãtes, ſimul omnia, infeliciter profundant. Cæterùm verò & quęſtores ipſi fœnus accipiũt & dona extor

quent procraſtinando, debita com-
pilant, cum capitaneis colludunt,
falſum ſupputāt, chirographa adul-
terant, & literas affictis ſigillis reſi-
gnāt, numiſmati nōnihil detrahūt,
nonnunq̃ fucato metallo vitiant, i-
deoq́ȝ alchimiſtis plurimum amici
ſunt artisq́ȝ illius vt plurimū ſectato-
res, aut ſi deſit ingenium, ſaltē fau-
tores ſunt. Verùm cū dicat Cicero,
mercaturā ipſam ſi magna ſit & co-
pioſa, multa vndiqȝ apportās, & ſi-
ne vanitate importās, nō eſſe admo-
dū vituperandā. Mercatores autem
& queſtores tunc poſſe optimo iure
laudari, ſi aliquādo ſatiati quæſtu,
tandem ad colendos agros poſſeſ-
ſionesq́ȝ ſe contulerint. Ideoq́ȝ de
agricultura quid ſentiēdum ſit, hic
ſubiungemus.

DE AGRICVLTVRA. Cap. LXXIIII.

AGricultura itaqȝ, cui & paſtio
annexa eſt, & piſcatio atqȝ vena-
tio, tanto apud priſcos in honore
fuit

fuit, vt nec Romanos imperatores, potentissimosq; reges & duces puduerit agros colere, semina tractare arbores inserere. Ad hanc se contulit deposito imperio Diocletianus, & dimissa regni administratione Attalus, Cyrus quoq; magnus ille Persarū rex gloriari plurimum solebat, cū venientibus ad se amicis hortū ostēderet suis manibus consertū, & arbores sua manu in ordinē positas. Sed & Seneca plātauit platanos, sua manu piscinas effodit, aquas diduxit, nec alibi lubentius erat quàm in agris. hinc illa nobilissimarū familiarum cognomenta Fabiorum, Lentulorum, Ciceronū, Pisonum à multitudine videlicet horum leguminum.

DE PASTVRA.
Cap. LXXV.

Simili ratione à peçorum pastionibus Iunij, Bubulci, Statilij, Tauri, Pomponij, Vituli, & Vitellij, Porcij, Catones & Annij, Capræ orta

ſunt. Paſtores fuerunt Romulus & Remus Romanæ vrbis conditores: è paſtoribus ad imperium aſſumptus fuit Diocletianus. Paſtor fuit ipſe Romæ potentiæ tremēdus Spartacus. Paſtores erant Paris & pater Aeneæ Anchiſes, & à Venere dilectus formoſus Endymion. Polyphemus etiam, & centum oculorum Argus. Ex ipſis denique dijs Appollo Admeti Theſſaliæ regis armenta pauit, & Mercurius fiſtulę inuentor, paſtorum princeps fuit, atque eius filius Daphnis. Pan quoq; paſtorū Deus, & Proteus paſtor atq; Deus. Atq; (vt Hebræorū patriarchas, iudices ac reges aliquos recenſeam) maximi inter eos viri & Deo gratiſſimi paſtores fuerunt, ſicut Abel iuſtus, Abrahā pater multarū gentiū, & Iacob pater populi electi. itē Moiſes legiſlator & propheta Deo familiaris, ac Dauid Rex ſecundū cor domini electus, quin etiā apud veteres Græcos, illuſtriſsimus quiſq; paſtor erat. Hinc alios polyarnas, alios Po-

Pymelas, alios Polybutas appellarunt, videlicet à multitudine agnorum, ouium & boum nomina illis imponentes. Sic etiam Italiam à vitulis nuncupatam (quos antiqui Græci Italos vocabant) nemo ignorat. Atqui vterque Bosphorus Cimmerius & Thracius atque Aegæum mare & Argos, Hippion, nónne à bouis transitu, à capris, ab equis dicta sunt? Et Numidia Aphricæ prouincia à pascuis hoc nomen habet. Prima post Adæ lapsum hominum in terris vita fuit pastorica, hæc nobis præter pecudum carnes varias, etiam lac, caseum, butyrum, in cibum ac pro uestitu lanam, pelles, & coria, omnia profectò humanæ vitæ cùm necessaria, tum vtilissima largitur: quæ omnia sed post casum homini concessa sunt, cùm antea ijs solis, quæ à terra sponte prodibant, fructibus, Deus illum in paradiso vesci iusserat.

DE PISCATIONE.
Cap. LXXVI.

ACceduntad hæc piſcatio atque venatio. Piſcatiõis ſtudiũ apud Romanos tanto in precio & celebritate habitum eſt, vt peregrinos, & Italis littoribus ignotos piſces è longinquis prouincijs aduectos nauibus, in mari Italico tanquam in terra fruges ſeminarent, arbitrantes non modicam in his reipublicæ vtilitatem verſari. Præterea piſcinas & viuaria pręcioſiſsimis piſcibus referta, magnis ſumptibus inſtruxerunt, è quibus demum plerique Romani principes familiæq́ue agnomina traxere, vt Licinij, Murenæ, Sergij, Oratę. Hinc & Cicero Lucium Philippum atque Hortenſium piſcinarios appellauit, videlicet à Piſcinis. Legimus & diuum Octauianum Auguſtum, hamo piſcari ſolitum, & Neronem (ſcribit Suetonius) piſcatum reti aurato, è purpura & cocco nexis funibus. Modi autem

tem piſcationum non admodum multi, nam retibus, hamo, naſſa, iaculis, raſtro, veneno, quotquot ſunt piſces capiũtur. Verũ piſcatio eo minus laudis habet, quo piſces duri alimenti, ne ſtomacho quidẽ vtiles nec deorũ oblationib accepti ſunt. Nemo enim vnquam piſcem in ſacrificijs immolatum eſſe audiuit.

DE VENATICA ET AVcupio. Cap. LXXVII.

SImilibus quoque quibus piſcatio ingenijs, conſtant venatio & aucupium, additis inſuper viribus corporis, & indagine, varijsq́ue laqueorum, perdicarum, decipularumq́ue ingenijs: adhibitis etiam viſco, aquilis, accipitre, canibus, ac Lupo ceruario, & plerisque alijs manſuetis feris rapinæ venationiq́ue aptis. Ars profectò deteſtabilis, ſtudium vanum, certamen infœlix, tantis laboribus & vigilijs de nocte ad noctem pugnare & ſæuire in beſtias. Ars crudelis, & tota tragica, cuius voluptas

runt Athenienses & Lacedæmonij populi grauiores. Postea verò quã Athenienses interdictæ venationis legem soluissent, artemq; cum exercitio publicè admittẽtes, in rempublicam suam introduxissent, tũc primum Athenæ captæ sunt. Hinc miror venationem à Platone ipso Academiarum principe commendatam, nisi fortè quod euentus aut propositi honestas necessitásue hãc cõmendat, non voluptas: quemadmodũ aprum Calydoniæ vastatorẽ confixerit Meleager, non voluptati suæ, sed vtilitati reipublicæ, patriam abs vastatrice belua liberans. Et Romulus venabatur ceruos non voluptatis causa, sed necessitate alendi se & socios. Est & aliud venandi exercitium, quod aucupium dicũt, minoris quidẽ crudelitatis, sed nõ minoris vanitatis, hinc aucupes dicti qui videlicet aut aues venantur, aut per aues ludentes (quemadmodum ait Baruch propheta) in auibus cœli. Autorem illius ferunt Vlyssem,
quem

quē primū post captum Ilium armatas edoctasque in venationem aues Græciam intulisse narrant, vt videlicet essent nouæ voluptatis solatia his, qui amissis parentibus Troiani belli damna sentirent: tamen filium Thelemachum ab hac viuere iussit expertē. Tādem hæc exercitia, in se reuera seruilia & mechanica, eousque euecta sunt, vt positis quibusq; liberalibus studijs, hodie prima nobilitatis elementa sint atque progressus, illis ducibus ad summum nobilitatis gradum perueniatur: hodieque ipsa regum & principum vita, ipsa etiā (proh dolor) Abbatū, episcoporum, cæterorumque ecclesiæ præfectorum religio, tota inquam venatio est: in qua se potissimum experiuntur, virtutemque suam ostendunt.

Spumantemque dari pecora inter
 inertia votis.
Optant aprum, aut fuluum descen-
 dere monte leonem.
Et quos decet esse exempla pati-

 entii

entiæ, quotidie quærunt habere quod vincat & venentur: & quæ natura libera sunt animantia, & decernente iure occupantiũ fiũt, nobiliũ tyrãnides sibi temerarijs interdictis vsurparunt: à noualibus suis arcentur agricolæ, subtrahuntur prædia rusticis, agri colonis, præcluduntur syluæ & prata pastoribus, vt augeãtur pascua feris in saginem & delicias nobilium, quos solos has edere licet: de quibus si colonus quispiã gustauit, aut agricola, is maiestatis reus factus, simul cum beluis illis fit præda venatori. Scrutemur scripturas, certè in sacris literis, etiã in gentium historijs, nullũ sanctum, nullum sapientem, nullum philosophum legimus venatorem: pastores verò plurimos, & aliquos piscatores. Et Augustinus artem hanc dicit omnium nequissimam, sacrasque Elibitanum & Aurelianense concilia hanc in clero prohibuerunt dãnarutque, in sacrisq; canonibus nõ modò ꝓhibetur venatoribus ascen

ſus ad ſacros ordines, ſed etiã ſummi ſacerdotij gradus adimititur iam adeptus. In eiſdem legitur, Eſau venator erat, quoniã peccator erat. Neque verò vſpiã venationis vocabulum ſcriptura ſacra in bonũ aſſumit. Quare venationẽ ipſam reprobã eſſe, iam nemini in ambiguo ſit, quæ omnium ſapientum atque ſanctorũ turba exploſa eſt atque damnata. Antiquitus etiam cum in innocentia viuerent homines, nulla illum animantia fugiebant, nulla infeſta erant, nulla noxia, omnia illi ſubdita obedientiam præſtabant: cuius exempla etiam poſterioribus temporibus, inhis qui optimã vitã agerent, manifeſta ſunt: quomodo ferarũ inſidijs ſuperiores extiterũt, ſicut Daniel Leonibus, & Paulus apoſtolus viperę. Heliam prophetam, Paulum, & Antonium eremitas nutriuit coruus, & Aegidium, cerua. Helenus abbas præcepit onagro, & paruit belua, & ſancti viri onera portauit: præcepit etiam crocodilo,

&ab eo flumen trāſuectus eſt. Anachoritæ multi habitabant in deſertis, & ſtabant in ſpeluncis & cauernis ferarum, non timentes nec leones, nec vrſos nec ſerpentes. Cum peccato enim animaliū noxa ſimul & perſecutio & fuga ſubintrauit, & artes venationum excogitatæ ſunt. Non enim (vt Auguſtinus ait tertio ſuper Geneſim) animalia fuere à prīcipio producta venenoſa, inimica, & moleſta humano generi, ſed poſt peccatum infeſta inimicaq́ue conſtituta ſunt: quod ex diuina ſentententia in pœnam iniuſtæ rebellionis primorum parētum factum eſt, cuiuſmodi ſententia lata eſt ad ſerpentem, dum diceret Deus: Ponam inimicitias inter te & mulierem, & inter ſemen tuum & ſemen illius: ex hac ſententia venationum orta eſt pugna, hominum ſcilicet cum cæteris animalibus.

DE AGRICVLTVRA RE ſidium. Cap. LXXVIII.

SEd modò reuertamur. Scripſerũt de his iam dictis agriculturæ, paſtionis, piſcationis, venationis aucupij artibus Hiero, Philometer, Attalus & Archelaus reges: Xenophon & Mago duces, & Oppianus poëta: præterea Cato, Varro, Plinius, Columella, Vergilius, Creſcentius, Palladius, & plerique his recentiores. Cicero his nihil melius nil huberius, nil dulcius, nil libero homine dignius arbitratur. Non pauci ſummum bonum ſummamq́ue beatitudinẽ iſtic collocarunt. Hinc agricolas fortunatos Vergilius, Horatius beatos vocant. Hinc Delphicum oraculum Aglaum quendam feliciſsimum pronunciauit, qui in Arcadia paruum prædium colens, nunquam id egreſſus eſt, ſicq́ue minima cupidine minimum in vita mali expertus fuerit. Sed miſeri homines tam altũ de agricultura ſapientes, ignorant hanc eſſe effectũ peccati, ac ſummi Dei maledictionẽ. Eijciens enim hominem de paradiſo voluptatis, in a-

gros misit, ad præuaricatorem Adã, sic dicens: Maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea omnibus diebus vitæ tuæ: spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ, in sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram de qua sumptus es. Sed nulli hoc magis sentiunt quàm agricolæ, & villici, qui dum arant, seminant, occant, putant, pastinant, messant, metunt, vindemiãt, pascũt, tõdent, venãtur, piscãtur: post multos labores, hic agris à grãdine, tẽpestateque vastatis amittit panẽ, huic oues moriũtur, aut boues, aut à militibus abiguntur, ille perdit ferã, alter piscẽ, & domi plorat vxor, illacrymantur filij, & tota esurit familia, rursusque spe incerta, dubium redeũt in laborẽ. Ante hanc maledictionem nulla fuisset opus artificiosa telluris cultura, nõ pastione, nõ piscatiõe, non venatione, non aucupio: nam sponte omnia productura erat terra hybernis, æstiuisque frugibus, odoris

suaui-

suauitate, pratorumque vestitu semper florescens. Denique nihil noxiũ terra progerminasset, non herbam vllam veneno pestilenté, nullam arborem sterilitatis vitio inutilem, sequestrataque etiam natricum & viperarum, cæterarumq; reptiliũ virulentia (autor nobis Beda) ipseq; homo animantium omnium adeptus principatũ, ipsis etiam feris, vt iumẽtis pecudibusq;. onera impositurus. imperasset piscib. maris, aues ad nutum aduolassent: moxq; natus homo oĩm membrorum, vsum exercitiumq; cõsecutus fuisset, ac sine corporis tegumentis, sine tectis, sine cõditis obsonijs, sine medicamẽtis felicissimam vitam egisset, cum sponte sua illi suppeditura essent, vt ait poêta ille: Terra cibum pueris, vestem vapor, herba cubile. Sed peccati noxa mortisque necessitas, omnia nobis infesta fecit. iam non terra quicquam citra labores sudoresque nostros producit: quin & lœtifera, & venenosa (ceu palàm

nobis

nobis quod viuimus exprobrans) generat, nec reliqua eleméta nobiscũ mitius agunt, multos mare sæuienti bus procellis obruit, monstrosæque beluę absorbent, tonitruis, fulgure, tẽpestatibus, cõtra nos pugnat aêr: & pestilentiarum lue, cœlum quoque in nostrum interitũ conspirat. Iamque etiam animantia ex professo nobis infesta sunt, & ipse etiã homo (vt est prouerbio) homini lupus est, circunsistunt nos innumeris scelerũ illecebris tentantes immundi spiritus, quo nos in suppliciorum tenebrosa conceptacula protrahant, æternis ignibus ac diris cruciatibus perpetuè cruciandos. Atque hinc patet non nisi optimarum rerum iacturam, malorum inuentionem, ac vitæ incommoda esse agriculturam, cum cæteris illi adhærentibus, pascendi, piscandi, venandiq; exercitijs, quo telluris infœcunditatem & victus egestatem, ac ex pellium amictu algorem, quibus mortis fata admonita humanitas, saltem pro tempore

pore effugeremus, vel potius mitigaremus. Haberet autẽ agricultura hanc necesſitatis ſeu calamitatis noſtræ laudem non modicam, ſi inter hos manſiſſet terminos, nec pręter-greſſa doceret tot prodigioſas plãtarũ fabricas, tot portentoſas arborũ inſitiones ac metamorphoſes. Quin & equos aſinis iungere & canibus lupos, ſicque mulas & ſyciſcas, aliaq́; præter naturæ legem monſtroſa animalia procreare. Sed & quibus natura, cœlum, maria, terras libera aſſignauit, auiarijs, piſcinis, viuarijs & carceribus coêrcere, etiam exemptis luminibus, mutilatis ́ve membris in ergaſtulo ſaginare: tum in lino, lana, pellibus, bombyce, & quę narura ad hóminum veſtitum largitur, tot texturarum, infectionum, & ſimilia non niſi ad luxum & faſtum artificia, ſæpiſsime etiam ad hominum perniciem excogitata. Quod de vno lino conqueritur Plinius tã paruo ſemine nato, quod nunc plãta, mox velum, leuiſsimo ventorum

flatu orbem terrarum vltro citroq́ portat, hominesq́ue ipsos (ac si parum sit in terra etiam perire) cogat in aquis, ac à marinis beluis vorari. Prætereo mille agricularum, pastorum, piscatorum, venatorum, aucupum obseruantiarum decreta, non tam stulta & ridicula, quam superstitiosa, & diuinæ legi aduersa: quibus tempestates auertere, sementa fœcundare, noxia quæque propellere, lupos & feras abigere, fugacia animalia sistere, pisces auesq́ue manibus prehendere, morbos pecudũ incarminare se posse autumant. de quibus cum magna credulitate, & seriose scripserunt sapientes illi viri, quos supra nominauimus.

DE ARTE MILITARI. Cap. LXXIX.

SEd iam ab agricolis ad milites trãseamus, quos ex agris delectos, aptiores pugnæ ait Vegetius, ex quibus etiam Cato viros fortissimos, & milites

milites ſtrenuiſsimos gigni adſerũt. Quin & teſtibus ſacris literis, primus ille puguator Cain, agricola fuit atque venator. Et Ianus atq; Saturnus pugnaciſsimi dij & antiquiſsimi, hãc ſimul cum agricultura vitam in terris egerunt. Ars itaq; militaris minime contemnenda videtur, quæ (vt ait Valerius) principatum Italię Romano imperio peperit, multarum vrbiũ magnorumq; regũ, validiſsimarũ gentiũ regnum largita eſt, fauces Ponti, mariſque ſinus patefecit. Alpium Taurique montis conuulſa clauſtra tradidit. Ipſe Aphricanus Scipio apud Enniũ gloriatur, quòd per ſanguinem hoſtium atque cædes viam ſibi ad cœlum aperuit. Cui & Cicero adſentit, inquiens & Herculem eadem via cœlos conſcendiſſe. Hanc Lacedæmonij primum tradidiſſe dicuntur: hinc Hannibal Italiam petiturus, Lacedæmonem quæſiuit armorum ducem. Hac duce conſtituta ſunt regna & imperia, illaque neglecta potentiſsima

ma queq; rursus demolita. In manibus enim temerariorũ ducum ceciderunt bellicosa Numantia, ornatissima Corinthus, superba Thebæ, docta Athenæ, sancta Hierusalem, ipsaque Romani imperij æmula Carthago, tandem etiam potentissima Roma. Hæc ars plurimo & plusquam Draconis leges humani generis sanguine scripta docet, pugnæ ordinem elegãter constituere, aciem accommodè instituere, adoriri hostem, instare, premere, circũuenire, læua dextraq; ferire, ad ducũ signa dimicare, proferre gradũ, sustinere impetum, resistere vrgentibus, premere cedentes, ictus incutere, incussos euitare, aut clypeo excipere ac contemnere, acriúsque in hostem consurgere, inuehi equo, vrgere stimulis, moderari frenis, & omnem in partem circumflectere, ingerere tela, vibrare lanceas, torquere hastes hostiũ vultus, latera, terga, pro loco & tẽpore adoriri, nec priusquam desperata victoria de fu-
ga

ga cogitare: fugientes autem inſe-
qui, mactare, capere, exarmare, de-
ripere, profligere, ſuos reducere, re-
colligere, exercitum inſtaurare, &
deſperata victoria ad ſpem vindictę
animum ſuccendere, & quæ reli-
qua ſunt militum ducumq́ʒ officia.
Inſtruit quoque de apparandis cla-
ſsibus, extruendis arcibus, muni-
endis caſtris, locãdis præſidijs, extru
endis vallibus, compingendis agge
ribus, euacuandis foſsis, ſuffodien-
dis cuniculis, fabricandis machinis,
deligendis armis, oppugnandis mœ
nibus, comportãdis commeatibus,
confingendis dolis, locãdis inſidijs
varijſq́ʒ ſcire vti ſtratagematibus.
Præterea obſidere ciuitates, iacere
tela, fremere tormentis, admouere
machinas, perfodere muros, concu
tere turres, occupare mœnia, para
re incendia, diruere arces, ſpolia
re templa, deripere vrbes, ſubuer-
tere oppida, vaſtare agros, con
culcare leges, adulterari matronas,
ſtuprare viduas, rapere virgines, ci-

 ues

ues alios vulnerare, alios incarcerare, alios deportare, alios trucidare Tota deniq; disciplina hæc nõ nisi in hominũ pernicie occupata, hunc finem quęrit, vt famosos orbis euersores, strenuosq; homicidas faciat, transformetq; homines in ritus ferarum moresq; beluarum. Hinc bellũ nihil aliud est, quàm cõmune multorum homicidium, ac latrociniũ, nec aliud milites, quàm stipẽdiarij, & in reipublicæ exitium armati latrones, Præterea cùm bellorum euẽtus semper sint incerti, & fortuna, nõ ars largitur victoriam, quid prosunt stratagemata, & insidiæ, & reliqua artis militaris præcepta? nunquid omnis ars inanis est, vbi fortuna dominatur? Atque nihilominus laudauit hanc diuinus ille Plato, & pueros hanc discere, adultosq; statim armatæ militiæ tradi iubet. Et Cyrus inclytus ille rex, illam non secus atque agriculturam summè necessariã aiebat. Ipseq; Aug. atq; Bernard. catholici in ecclesia doctores,

res, hanc alicubi probauerunt, & põtificia decreta illam non improbãt, licet Christus & apostoli longè aliter sentiant. Tandem vel repugnante Christo non infimum in ecclesia gradũ obtinuit, obortis tot sacrorũ militum sectis & ordinib⁹, quorũ omnis religio in sanguine, in cædib⁹, in rapinis, & piratica sita est, p̃textu defendẽdæ & ampliandæ fidei: ac si Christus euangeliũ suum non prædicatione verbi, sed armis: non cõfessione cordis & martyrio, sed ostentatione & comminatione armorum, vi bellorum, & hominũ cædibus ac strage voluerit innotescere. Nec satis istis militibus in Turcas, in Saracenos, in Paganos arma ferre, nisi etiam contra Christianos pro CHRISTIANIS classes ducant. Denique bellum & militia multos gignunt episcopos, & non rarò pro summo pontificatu pugnatum est, &(vt ait sanctus ille Camotensis episcopus) non sine fratrum sanguine sancta sanctorũ ingressus est pon

 tifex

tifex: atque hoc tunc vocatur constantia martyrij, si pro cathedra magna Christianorum cæde fortiter fuerit dimicatum. Scripserunt de arte militari Xenophon, Xenocrates, Onozander, Cato Censorius, Cornelius Celsus, Iginius, Vegetius, Frontinus, Helianus, Modestus, & antiquiores multi: ex recentioribus Volturius, Nicolaus Florentinus, Iacobus comes Purliliarum, & alij pauci. Hi artis doctores, sed speculatiui, non tam periculosi vt sunt practici. Tituli verò ac dignitates discipulorũque gradus non sunt baccalaureatus, magistratus, doctoratus: nec modò etiam sunt, quibus dicuntur Imperatores, duces, comites, marchiones, equites capitanei, centuriones, decani, signiferi, & consimilia nobilitatis nomina ex ambitione, aut iniuria nata, sed latrones, perfossores, raptores, sicarij, fures, sacrilegi, gladiatores, stupratores, lenones, scortatores, adulteri, proditores, peculatores, abigei, aleatores,

blasphe-

blaſphemi, venefici, parricidæ, incendiarij, prædones, piratæ, tyranni & eiuſmodi, Quos omnes qui vno nomine velit exprimere, dicat milites, hoc eſt reuera barbaricas ſceleratorum hominum feces, quos mala mens, malus animus ad omne facinus extimulat: quos penes dignitatis & libertatis nomen habet licentia delinquendi & latrocinandi, vndique quærētes vt noceant, ipſamque innocentiam veluti mortis quādam imaginem odientes, omnesque quaſi vnum corpus ſunt ex patre diabolo, cuius illi ſunt membra, de quo ait Iob: Corpus illius quaſi ſcuta fuſilia, & compactum ſquamis ſe prementibus: vna vni coniūgitur, & ne ſpiraculum quidem incedit per eas, vna alteri cohęret, tenentes ſe nequaquam ſeparabuntur: aſſiſtunt ſibi, quia conuenerunt in vnum aduerſus dominum, & aduerſus CHRISTVM eius. Inſignia autem militiæ ſunt non purpura, torques, annuli, tiaræ: ſed aduerſo pe-

ctore vulnera, & deformata cicatricibus corpora. Exercitium non nisi cum plurimorum exitio doloreq́ue coniunctum, morum, legum, ac pietatis pernicies, cum Christo, cũ beatitudine, cũ pace, cũ charitate, cũ innocentia, cum patientia, ex diametro pugnans. Præmia eius sunt gloria nobilitatis, humani sanguinis effusione parta, imperij propagatio libidine dominandi & posſidendi, cum multarum animarum perpetua damnatione. Nam cùm omnis belli finis sit victoria, nemo poteſt eſſe victor, nisi homicida: nemo cõtra victus nisi male perierit. Mors igitur militum peſsima, malum epitaphium sibi inducente peccato. Qui autem occidunt, iniqui sunt, etiam si iuſtum sit bellum. Nõ enim propter hoc, sed quia lucri & prædæ gratia militarunt, impij homicidæ, in eos quos malè occidũt. Si qui autem iuſtè ab illis perimũtur, ipsi qui occiderunt, in carnificum ordinem seipsos ſtatuentes, nobilitatem hãc com-

commeruerunt: quumq́ue leges aliꝰ
oqui in prædones, incendiarios, raptores, homicidas, ſicarios, pœnis ſeuiant, tales nomine militiæ habentur nobiles & honeſti.

DE NOBILITATE. CAP. LXXX.

EX militia itaq; ortũ habet nobilitas gẽtilitia, videlicet claritas, ex cruore hoſtium & cædibus ſtrenua carnificina acquiſita, & publico præmio comprobata, publicis honorũ inſignijs cohoneſtata. Hinc apud Romanos tot coronarum genera ciuilium, muralium, obſidionalium, naualium, tot militaria dona, armillę, haſtæ, phalerę, torques, annuli, ſtatuæ, imagines nata ſunt, quib. prima nobilitatis initia auſpicabãtur. Apud Carthaginẽſes tot donabãtur annulis, quot interfuiſſent p̃lijs. Iberi tot circa defuncti ſepulcrum erigebant obeliſcos, quot ille interemiſſet ex hoſtibus. Apud Scythas in celebri conuiuio ijs tantum

circumlatam pateram accipere licitum erat, qui hostem occidissent. Apud Macedonas lex erat, qui nullum hostem interemissent, capistro cingi in opprobrium ignobilitatis. Apud Germaniæ populum neminem vxorem ducere licebat, qui nõ prius caput hosti occisi ad regẽ detulisset, ipsaq́ȝ indignatio non dati debiti honoris ijs qui strenuè militarunt, contra patriam multos induxit, vt subuerterent eius libertatem. Exẽplo sunt Coriolanus, Gracchij, Sylla, Marius, Sertorius, Catilina & Cæsar. Si itaqȝ nunc nobilitatis primordia requiramus, comperiemus hanc nefaria perfidia & crudelitate partam: si ingressum spectemus, reperiemus hanc mercenaria militia & latrocinijs auctam: quod si etiam regnorum & imperij originem quæramus, occurrent impia fratrum parentum´ve parricidia, funesta coniugia, & pulsi regno patres à liberis, aut trucidati principes, in cuius verba iuratum erat. Sed ipsam nobili-
tatem

tatem nunc à primis vnguibus exploremus. Ipſa reuera nihil aliud eſt quàm robuſta improbitas, atque dignitas nō niſi ſcelere quæſita, benedictio, & hæreditas peſſimorum quorumcunque filiorum. Quod ita eſſe primum nobis ſacræ literæ, deinde etiam antiquæ gentium & recentiores hiſtoriæ notum faciunt. Nam cùm ab initio creationis mundi genuiſſet tranſgreſſor Adam primogenitum ſuum Cain agricolam, & alterum Abel paſtorem ouium, in quibus humana familia biuium fecit, videlicet in Abel plebis, in Cain nobilium, qui cùm ſecūdum carnem crudelis & ſuperbus eſſet, de more perſequens eūm, qui ſecundū ſpiritum humilis erat, interfecit Abel: ſed reparata fuit plebeia familia in Zeth tertio filio Adæ, ipſe itaque Cain parricidio fratris primus militiæ & nobilitati initium dedit, ac contemptis Dei & naturæ legibus, confidens autem in proprijs viribus, vſurpans ſibi dominationem.

primus condidit vrbes, constituit imperium, ac creatos à Deo liberos homines & filios generationis sanctæ, vi, rapina, seruitute, & iniquitatis legibus opprimere cœpit, donec illi etiam contempto dei iudicio, & corrupta omni carne, promiscua libidine inquinati, genuerunt gigantes, quos interpretatur scriptura potentes à seculo, viros famosos. Atq3 hæc est vera & commodissima nobilium definitio. Opprimebant enim inopes, extollentes se latrocinijs, & superbientes opibus, celebrãtes nomina sua, imponentes ea regionibus, & vrbibus, & montibus & fluminibus & aquis & mari, quorum primus parens Cain natura malignus, intestino odio inuidus, à diuina correptione incorrigibilis, dissimulata ira proditor, in propriũ sanguinem parricida, maledictione vagus & profugus, etiam maledictioni superaddens blasphemiam. Atque hęc sunt illa antiquissima & primæna nobilitatis munia, hæ virtutes,

hæc ingenia, quibus vsq; in hunc diem ipsa ornatur nobilitas, cuius architectus pater ille gigantum, quos deleuit dominus in diluuio aquarum, vno solo reseruato Noha, viro iusto in generationibus Zeth, cũ sua familia: cui cùm tres essent filij, Samus, Iapetus & Chamus, atq; illi instaurato post diluuiũ seculo, priscorũ gigantum exemplo etiam vrbes conderent, & regna constituerent: idcirco scriptura à Noha vsq; ad Abrahamum nullam facit mentionẽ iustorum, omnes siquidem ad Abrahamũ vsq; nobilitatis artifices extiterũt, robustæ videlicet improbitatis, impietatis, cõfusionis potentiæ, militiæ, violẽtiæ, oppressionis, venationis, luxus, põpæ, & vanitatis & similium nobilitatis stigmatum, quæ Nohæ filij huic impresserũt: è quorũ numero Chamus, eò quod cæterorũ esset nequissimus, atq; in parẽtẽ impius, primam & super omnia regna dominatricẽ monarchiã promeruit. Ipse genuit Nimbrotum, quem

ſcriptura deſcribit potentem in terra, & robuſtũ venatoré aduerſus dominũ, hic ædificauit Babyloné illã magnam, & linguarũ confuſioni initiũ fuit, tradiditq; regnandi diſciplinã, nobilitatumq; gradus, honores, dignitates, officia, imaginesque diſcreuit. Exinde in plebẽ leges ſancitę, introducta ſeruitus, & exactiones à populo, cõſcrpiti exercitus, geſtaque crudelia bella. Abs eodẽ Chamo proceſſerunt Chus, à quo Aethiopes & Mizraim, à quo Aegyptij, & Chanaan, à quo Chananæi, nobiliſsimæ quidẽ gentes, ſed deterrimæ, reprobatæ, & à Deo maledictæ. Exacto tandẽ multo tẽpore, rurſus elegit Deus hominẽ iuſtũ, patriarchã illũ Abrahamũ, ex quo ſuſcitaret ſibi ſemen ac populum ſanctum, quem circũciſionis ſignaculo ab aliarum gentium multitudine diſtinxit. Hic duos ab initio genuit filios, vnum ex ancilla, ſpurium, Iſmaêlem, alterum ex vxore legitimum, cui nomen Iſaac.

Factus eſt autem Iſmaël homo ferus & ſagittarius, vir nobilis & potẽs; princeps Iſmaëlitarum genti nomẽ ſuum perpetuum relinquens, benedixitque illi Deus, & confirmauit nobilitatem eius in rapina & militia, inquiens: Manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum, & è regione fratrum ſuorum figet tabernacula. Iſaac autem perſeuerans in iuſtitia patris ſui illius gregẽ paſcebat, atque hic ex Rebecca ſua duos genuit filios Eſau & Iacob. Eſau itaque odioſus Deo, homo rufus & hiſpidus, venator & ſagittarius, helluo & ventri deditus, adeo vt pro vno pulmento vendiderit primogenita, factus eſt vir potens atque princeps Idumæorum, benedictionem accipiens nobilitatis in pinguedine terræ & rore cœli, in gladio & excuſsione iugi. Iacob autem iuſtus profugus apud auunculum ſuum Laban, oues illius paſcebat, cuius vtraſque filias quatuordecim annorum ſeruitute cũ pro-

 meruiſ-

meruiſſet vxores, duodecim ex illis filios ſuſcepit, vocatumq́3 eſt nomen illius Iſraêl, quod poſteris ſuis deinceps reliquit, vt vocaretur populus Iſraêl. Erãt Iacob (quod diximus) duodecim filij, videlicet Ruben, Symeõ, Leuì, Iudas, Iſachar, Zabulõ, Ioſeph, Beniamin, Dan, Nephtalim, Gad, & Aſar, ad quorũ numerum duodecim tribus Iſraêl numerati ſunt. Verũ Ioſeph à fratribus ſuis venditus in Aegyptum, omni Aegyptiorũ diſciplina imbut⁹ eſt, & factus eſt ſomniorum interpres peritiſsimus, & augurabat in calice: œconomicæ diſciplinæ adeo peritus erat, vt ingenij calliditate nouas artes parandarum diuitiarũ, & vectigalis augendi inueniret, quã ob cauſam Pharaoni regi gratiſsimus, cõſtitutus eſt ab eo princeps ſuper omnem Aegyptum, atque ex ſeruili mancipio, ſolenni Aegyptiorum ritu nobilis creatus eſt. Poſuit enim rex annulũ in manu eius, & torquẽ in collo eius auream, & induit eum

purpura, fecitq; ascendere currũ, clamãte p̃cone, vt omnes deinceps tanquam nobilem & principẽ reuerentur illũ. Similis per omnia nobilitandi mos erat apud Persas, sicuti de Mardocheo Hebræo nobilitato ab Artaxerxe rege, legimus in libro Hester. Inde in hunc vsq; diem hæc nobiliũ creandorũ consuetudo permansit, penes reges & Cæsares, à quibus alij pro pecunia emunt nobilitatem, alij illam lenocinio, alij veneficijs, alij parricidijs hãc cõmeruerunt. Multis proditio nobilitatem conciliauit, simul atque diuitias perperit, quemadmodum de Euthicrate, Philocrate, Euphorba, & Philagro historijs proditum est. Plerique adulatione, detractione, calumnijs, sycophantia: plures ob prostitutas regibus vxores & filias, nobiles facti sunt, multos venationes, rapinæ, cædes, præstigia, & aliæ malæ artes ad nobilitatem promouerunt. Sed ad Ioseph reuertamur. Hic cũ potẽs esset in domo re-

gis,

gis, & suscepisset filium primogenitum Manassen, elatus euentitia hac nobilitate, in iniuriam & contemptum paternæ domus, non sine culpa locutus est dicens: Obliuisci me fecit Deus laborum meorum & domus patris mei, quapropter in benedictionibus postpositus fuit Manasse, & prælatus illi iunior Ephraim. Ipse denique Ioseph, licet esset filius Iacob, tamen propter hanc nobilitatis Deo odibilem conditionem, non meruit ferre nomen tribus in Israel, sed datum est filijs suis Ephraim & Manasse. Neque illi in tribibus suis habuerunt prophetam, & omnium minima benedictione benedicûtur, videlicet in fortitudine & multitudine familiæ suæ. Habitauit autẽ populus Israel in Aegypto annis multis, erantq; pastores pecorum in terra Gessen, cùm verò crescerent in gentem magnam & potentẽ, suspecti & odibiles facti sunt nobilibus & regib⁹ Aegyptijs: quare affligebãt eos operibus duris luti

& laterum, & omni seruitute operũ terræ, & pueros eorum masculos occiderunt, mergentes in flumine, vt non superesset illis semen in terra. Horum itaque vnus, eo quod esset puer elegās, saluatus est à filia regis, quæ adoptauit illum in filium, & vocauit illũ Moisen, quia de aquis eripuisset eum. Creuit itaq; Moises in domo regis, omniq́ue Aegyptia doctrina imbutus, tanquam regis filius habitus, potēs factus est, & dux militiæ Pharaonis contra Aethiopes. Desponsauit autem sibi filiam regis Aethiopum in coniugem, vnde contracta Aegyptiorum inuidia & odio, exulare coactus profugit in Madian, vbi apud puteum quendam contra regionis illius pastores, pro puellis quibusdam certamen suscipiens, eo beneficio vnam ex illis meruit habere vxorem filiam sacerdotis. tandem prouectus ætate & sapientia, agnoscens genus suum de gente Hebræorum, reuersus est in Aegyptum & renunciata Aegy-

ptia nobilitate, confortatus à Deo, ducem ſe præbuit populo Iſraël, & multis miraculis eduxit illum de Aegypto, cumq; peccaſſet populus aduerſus Deũ in vitulo aureo, iratus Moiſes iũxit ſibi viros fortes filios Leui, & præcepit illis, inquiens: Ponite gladios ſuper femur veſtrũ, & euntes & redeũtes, occidat vnuſquiſq; fratrem & amicum & proximum ſuum, factaq; hac memorabili cæde, quaſi viginti trium millium hominum, benedixit illis, inquiens: Conſecraſtis manus veſtras hodie in ſanguine, vnuſquiſq; in filio & fratre ſuo, completaq; eſt benedictio Iacob & Simeõ & Leui vocantis eos vaſa iniquitatis bellãtia, quorũ furor maledictus & pertinax, & indignatio dura. In hoc itaq; inſigni parricidio initium cœpit nobilitas in Iſrael: nunc enim conſtituit illis Moiſes principes, & duces, & capita exercitus, tribunos & centuriones, & quinquagenarios, & decanos viros bellicoſos, & pugnatores

res egregios per tribus & cognationes suas: è quibus qui bello & fortitudine alios præcellere videbatur, huic tribuerunt principatũ, iudicandiq; potestatẽ. Regẽ non enim habant, sed iudicibus regebantur, à quibus Iosue vir nobilis, robustus & bellicosus victor regum, & non timens quenquam, post Moisen tenuit principatum, post cuius obitum sine principe sub democratia vixerunt, sed seditiosi facti pugnarunt in se inuicem & prope deleuerunt tribum Beniamin, vt non superessent nisi sexcenti viri. Cumq; abiurassent illas filias suas, datæ, sunt illis quadringentæ virgines captiuorum Iahis Galaad, reliquis ducentis permissum est rapere virgines à Silo. Atque hoc modo impleta est benedictio nobilitatis Beniamin, in imagine lupi; manè rapientis prædam, & vesperè diuidentis spolia. Post hæc rursus ad aristocratiam & principum regimen cõuersi sunt, è quibus tandẽ Abimelech spurius,

Hieroboal de tribu Manasse, interfectis solenni parricidio super vno lapide septuaginta fratribus suis legitimis, primus regnum obtinuit in Sichem. Porro vniuerso populo Israël petente sibi regem, in furore domini dati sunt illis reges paucissimi quidem boni, plures autem mali. Iratus enim est dominus, & dixit illis ius regis, quia tolleret filios & filias eorum, faciens sibi aurigas, panificas, & agros, & greges, & prædia, & seruos, & ancillas, & optima quæque illorum pro libito addecimaret sibi, & distribueret seruis suis, populumq; totum seruitutis premeret iugo, & quoties rex peccauerit, & iniquè egerit populus plecteretur pro eo. Constituit autem illis regem adolescentem de tribu Beniamin, nomine Saul, virum fortẽ robore, statura procerum, adeo, vt ab humero sursum, altior esset omni populo, incussitque Deus timorem oĩbus, vt eum quasi ministrũ domini venerarẽtur. Hic antequã regnare cœ-

re cœpisset, tanquam filius vnius anni innocens erat, & optimæ indolis: adeptus autem regni nobilitatem, effectus est vir nequam, & filius Belial. Sustulit ergo Deus regnum de domo Saul, & dedit illud Dauid filio Isai de tribu Iuda. Atque hic è pastore ouium constitutus rex, eadem nobilitatis pestifera contagione infectus, factus est homo peccati, sacrilegus, adulter & homicida, tamē non declinauit misericordia Dei ab illo. Regnauit autem ab initio in Hebron, quum Hisboseth filius Saul regnaret post Iordanem, tandem confirmatum est illi regnum vniuersi populi in Hierosolymis. Veruntamen pacificam Israëlitarum monarchiam non obtinuit. nam eo viuente, filius eius Absolon, regnum inuasit in Hebron, quo occiso, rursus inuasit regnum Siba filius Bochra. Porro ambiuit regnum filius Dauid Adonias. Ipse autem Dauid moriturus hæredem instituit minorem natu Salomonem filium Bethsabeæ

adulteræ, atq; hic primus Hebræorum monarchiam obtinuit, quam Adoniæ fratris natu maioris parricidio confirmauit, adeptusq; rerũ summam, etiam ipse à via recta declinauit post mulieres in fornicationes & idololatriam, derelinquens legem Dei: successitq; illi filius malus Roboã, etiã ille nequam & peccator aduersus Deum: ideoq; scissa est ab eo monarchia populi, & defecerunt ab eo decem tribus, & cõstituerunt sibi regem Hieroboam virũ nequissimum de tribu Dan, qui venenauit totum Israel, abducens decem tribus ad idololatriam, erectis vitulis in Samaria, vt impleretur benedictio: inquiens: Dan coluber super viam, cerastes super semitam, mordens calcaneum equi, vt cadat sessor eius retrosum. Tribus autem Iuda quieuit sub semine Dauid, quemadmodũ benedixit illi Iacob, non auferendum sceptrum à Iuda, donec veniret Messias. Erat autem illi Iudas filiorum Iacob pessimus,
& in

& in nurum suã incestuosus. erantque illi filij nequissimi & scelestissimi: quocirca benedictionẽ nobilitatis accepit in sceptro regni & fortitudine leonis, tandem quoq; recesseruut à regibus Israel populus Edom & Lobne , & constituerunt sibi reges pro arbitrto suo, quemad modum benedixit deus Esau de excutiendo iugo. Inter oẽs autẽ reges Iuda & Israel vix quatuor inuenti sunt boni. Exactis itaq; regibus, cũ tota nobilitate, Iudæi in captiuitatem & seruitutem in Babyloniam traducti sunt: iterumq; post multa tẽpora miserãte Deo reducti in Hierosolymam, aliquandiu sub sacerdotibus & optimatibus, & populari magistratu rempublicam suam feliciter administrarunt, donec Aristobulus Hyrcani filius diadema sibi imposuit, regumq; Iudæorum & matris & fratrum parricidio refecit, quod deinceps per plures reges, postremo sub Archilao insolẽti & obscœno rege finiuit, Iudæa tota in

Roman

Romanorum prouinciam redacta ac tandem sub Tito & Vespasiano deleta, vniuerso populo per vniuersum orbem ad hunc vsque diem in perpetuam seruitutem relegato. Hęc itaque ex sacris literis prosequi libuit, vt ostenderem ab initio mundi nullam fuisse nobilitatem quæ non sceleratum habuerit initium, etiam in populo dei, nec aliud esse nobilitatem, quam gloriã & præmiũ publicæ iniquitatis: in qua quò pollutior vita, eò ꝓclarior: quo plus scelerũ, eò plus præmij & gloriæ, sicut nõ inscitè cõprehensus Diomedes pirata ille ait ad Alexandrũ, inquiẽs: Ego quia vno nauigio latrocinor, accusor pirata: tu quia ingẽti classe id agis, vocaris imperator: si sol' & captiuus esses, latro eris, si mihi ad nutũ populi famulentur vocarer imperator. Nã quo ad causam non differimus, nisi quia deterior est, qui capit improbius, qui iustitiam abiectius deserit, qui manifestius impugnat leges. Quos enim

ego fugio tu pſequeris: quos ego vtcunq; veneror, tu contẽnis, me fortunæ iniquitas & rei familiaris angustia, te faſtus intolerabilis & inexplebilis auaritia furem facit. Si fortuna mea manſueſceret, fierẽ fortè melior: at tu quo fortunacior, nequior eris. Miratus Alexander hominis conſtantiam, iuſsit adſcribi militię, vt poſſet deinde ſaluis legibus militare, hoc eſt latrocinari. Iam verò progrediẽtes ad ethnicorũ hiſtorias, ſimiliter oſtendamus ipſam nobilitatẽ non aliud eſſe quàm improbitatem, furorem, latrocinium, rapinam, homicidium, luxum, venationem, violentiam à peſsimis vbiq; principijs ortam, peioribus proſequutam, turpiſsimum ſemper habuiſſe exitum: quod in illis quatuor famatis monarchijs, deinde in cæteris quoque nobilium regnis cõſtabit. Prima itaque poſt diluuium monarchia fuit Aſſyriorum, cui initiũ dedit Ninus primus, qui prior omniũ non contẽtus ſuis limitibus, propa-

gandi imperij libidine arma foras extulit, & crueta bella vicinis infe-rẽs, totius orientis populos subegit magnitudinemq́3 quæ sui imperij sequentib. semper nouis victorijs continua prouinciarũ accesſione adauxit, ſubacta Aſia perdomito Ponto. Porro Zoroaſten Bactrianorum regem parricidiali pugna oppreſſum interfecit. Vxor erat Nino nomine Semiramis, hæc (vt refert Dinon hiſtoricus) petijt à viro, vt quinq3 dies imperaret: quo conceſſo impetratoq́3, ſtolã ac coronam ſibi aptauit, ac in ſellã regiam conſcẽdit, imperauitq́3 ſatellitib. vt Ninum virũ ſuũ regijs ornamentis exutum interficerẽt: quo ſic extincto, ipſa ſucceſsit in imperio: nec cõtenta regni terminis, Aethiopiam imperio ſuo adiecit, in Indiam bella extulit, Babyloniã muro auguſtiſsimo cinxit, poſtremò à filio Nino ſecundo, quẽ flagitioſe cõceperat, impiè expoſuerat, inceſtuoſe cognouerat, occiditur. His itaque parricidijs Aſ-
ſyri-

ſyriorum monarchia obtinuit prin
cipatũ, donec ſub Sardanapalo re-
ge viro omni muliere corruptiore
deficeret, quẽ Arbactus Mediæ prę-
fectus inter ſcortorũ greges cõpre-
henſum interfecit, ipſeq; ſe cõſtitu
ens regem, imperiũ omne ab Aſſy-
rijs tranſtulit ad Medos, idq; Cyrus
tandẽ detulit ad Perſas, penes quos
filius eius Cambyſes nouæ Babylo-
nis conditor, adiectis multis regnis,
ſecundã monarchiam obtinuit, quã
& fratris & filij parricidio conſecra-
uit: hęc tandẽ in Narſo Ochi filio in
clinauit, cui, interfecto eo abs Ba-
geo Eunucho ſurrogatus eſt Darius
Perſa Arſoi filius. Gademanus antea
vocatus, qui abs Alexandro Magno
deuictus, Perſarum monarchiam
ſimul cum vita finiuit, quam idem
Alexander paternæ cædis vnà cum
adultera matre conſcius & conſul-
tor, hoc ipſo famoſo parricidio tran
ſtulit in Macedonas atq; hęc tertia
fuit monarchia, quę extincto Ale-
xãdro mox & ipſa corruit. Succeſsit

quarta Monarchia Romanorum, qua nulla in rebus humanis pot n tior, sed si temporum series abs vrbe condita repetatur, illam inueni mus à pessimis initijs ortam, & à pessimis frequentius gestã, ideoq; hæc nobis paulo altius, & à primis vrbis cõditoribus repetẽda est. Vrbs Roma à geminis fratrib⁹ Remo, & Romulo ex incestuosa Vestali genitis, à meretrice educatis, in Italia primũ cõdita est: cui⁹ regnũ Romul⁹ parricidio fratris instar Caĩ vitiauit. Cũq; se deorũ filiũ dici pateretur, collecta sceleratorũ satellitum manu, promissa illis impunitate, rapuit filias Sabinorum & constituens illis vxores ex omnibus quas elegerant, genuerunt gignantes, illos inquam, Romanę nobilitatis reges atq; proceres toto orbi formidabiles. Iamq; Sabinorum fœminis & filiabus fraudulento fœdere proditorioq; ludo pellectis, nefariè raptis, crudelibus nuptijs sibi suisque sociatis, parentum ac maritorum nece obtentis,

tis nouis insuper parricidijs defendit: Nã soceri sui sanguinis incontinens, etiam Titum Tatium pium senem Sabinorũ honestissimmũ ducem, in societatem regni assumptũ miserabiliter occidit. Hæc fuere Romani regni primordia, quod per ducentos quadraginta tres annos sub crudelibus regibus rectum, sub Tarquinio Superbo flagitio stupratę Lucretiæ desijt. Et quemadmodũ successio Cain in septenaria generatione perijt sub diluuio aquarũ: sic & isti Romuli successores in septenario regum numero à populari tumultu obruti sunt, & licet Romana vrbs regum exuisset imperium, non tamen euasit tyrannidem. Exactis nanq; regibus, cũ post tumultuantis populi inundationes, regnũ ad optimates translatũ esset, Brutus quidam vir nobilis, primus Romanorum consul dignatus est. Hic quo tantum stabiliret imperium, primum illius conditorem regemque Romulum, non solũ exęquare

parricidio, ſed & vincere ſtuduit, quippe duos filios ſuos adoleſcentes, totidemque vxoris ſuæ fratres Vitellios, medio foro virgis cęſos ſecuri percuſsit. Cumq; imperiũ hoc ſub optimatibus & plebe per diuerſos magiſtratus, priuatasq; tyrannides, permulta ſecula ſtetiſſet, ſub Iulio Cæſare, viro difficile dictu an bello fortiore aut libidine corruptiore, atq; deinceps ſub Antonio identidẽ libidinis mancipio terminauit, totaq; Romani Imperij ſumma vni Octauiano Auguſto Imperatori collata eſt, in hoc quarta illa orbis monarchia initium cœpit. Neq; verò abſq; parricidio, quãuis Auguſtus hic principũ omnium mitiſsimus haberetur, tamen auunculi Cæſaris, à quo adoptatus fuerat in imperium & hæres inſtitutus, filiũ atq; puellã ex Cleopatra ſuſceptas proles interemit, neq; nomini, neq; beneficio, neq; affinitati, neque pueritię parcens. Iamq; Romanorum principes orbis monarchiã tenuerunt,

runt, atque Neronē, Domitianum, Caligulam, Heliogabalū, Galienū, aliaq; crudelitatis & turpitudinis monſtra produxerunt, ſub quibus totus orbis concuſſus eſt, quouſque Magnus ille Cōſtantinus interfecto Maxentio, qui ob libidinem & crudelitatem Romano populo infenſus erat, à Senatu Auguſtus declararetur. Hic cùm Byzantium inſtauraret, vrbemq; Romæ æmulam faceret, atq; exinde nouam Romā & ex nomine ſuo Conſtantinopolim vocari iuberet, hāc Imperatorū ſedem eſſe voluit, Romanumq; imperium tranſtulit ad Græcos, ipſumq; Conſtantinopoli, quemadmodum Romæ Romulus, duorum Liciniorum, ſororis ſuæ viri & filij propriæque prolis & vxoris, parricidijs ſacrauit: perſtititque Imperium apud Græcos vſque ad tempora Caroli Magni, in quem nomen duntaxat Imperij tranſlatū eſt ad germanos. Sed hæc de monarchijs hactenus. Cæterorū aliquot regnorū initia fineſq;

perſcrutemur, & comperiemus auſpicijs non melioribus incepta nec inferiorib. flagitijs parta, nec minori luxu rurſus diſſoluta. Prætercam Dardani parricidia, & quo facinore ille perſuaſus in ſcelus Achiuis, Græcorum regni initia dedit. Taceo etiam mulierum imperia virorum parricidijs parta, quemadmodum de Amazonibus narrant hiſtoriæ. Ad recentiora tempora noſtraque confinia uadamus. In Hiſpania tempore Theodoſij imperatoris, primus regnauit Atanaricus Gothus, ſed eo tempore etiam Alani & Vuandali Hiſpaniam poſsidebant. Primus autē ex Gothorum regibus Hiſpaniæ monarchiā adſecutus eſt Suytilla, quā poſtremò Rodericus Rex, quòd filiam Iuliam Tingitanæ prouinciæ præfecti ſtupraſſet, amiſit, finem adferens Gothorum imperio, Saracenis Hiſpaniam occupantib. deinde ſub Pelagio rege, recuperatis aliquot locis, tunc primū Hiſpaniæ reges, at non vltra Gothorū dici cœ-

ei cœperũt, titulo regni apud Legionem oppidũ manente, vſq; ad tempora Ferdinãdi Sanctij filij, qui primum ſe Caſtellæ regẽ pronũciauit, ac interfecto fratre Garſia, eo parricidio etiam Nauarrę regnũ adiecit. Illorum autem frater Ramirus, quẽ pater illorum ex concubina genuerat, vir belliciosus & ferus, primus Aragonenſium rex euaſit. Luſitanorum autem rex primus fuit Alphonſus, Henrico Lotharingo, & Tyreſia Alphonſi caſtellę regis notha filia genitus, vir in armis ſtrenuus, & qui quinque Saracenorum regulos vno prælio ſuperauit, hinc quinque ſcutorum inſigne Luſitanorum reges ferunt in clypeis: fuit tamẽ Alphonſus hic in matrem parricidialis animi, quam propterea quòd ſecundario nupſiſſet, in perpetua vincula coniecit, nec vt dimitteret vllis præcibus flecti, nec eccleſiaſticis cenſuris impelli potuit. Denique oĩa hęc Hiſpaniarum regna, aut ingentibus ſceleribus parta ſunt, aut illis artib⁹

 com-

cõfirmata. Iam verò & Anglorũ regni pia initia ferè fabulosa sunt. Deinde hæc insula varijs sub regibus, & à multis gẽtibus Pictis, Scotis, Danis, Saxonib. passim habitata, & subacta. Postremò sub Guilhelmo Normanno monarchiam obtinuit quietam, quam ille Atolli regis Vuestosaxonum consanguinei sui parricidio, sibi posterisq; suis confirmauit, cuius successio manet in hunc vsq; diem, semper famosis parricidis admodũ insignis, Transeo Burgundiorum & Lombardorum regna, ex penitissimis Germaniæ populis in Gallia & italia, hinc rege Gondaicho, inde verò Alboyno primũ incepta crudelissimisq; parricidijs propagata, Francorum in gallia potentissimum regnum spectemus Huius prima initia à Pharamundo Merouei ducis filio ortum habent, qui primus è Germania in Galliam migrãs, primus rex constitutus est Francorum, omni crudelitate & truculentia superior. Huius series durauit
vsque

vſq; ad Childericum tertium, qui ob ſegnitiem in adminiſtranda republica, & propter libidinem in matronas deiectus regno, in cœnobium monachorũ detruſus eſt, Pippino maiore domus in regnum ſurrogato, quod ille ſibi poſteriſq́; ſuis proditione partum, inſuper Grifonis fratris parricidio ſtabiliuit, vſq; ad Lodouicum ſextum Lotharij filium, qui ob adulterij crimen à Blãcha coniuge veneno ſublatus eſt, inuadente Francorum regnũ Hugone Capeto, viro gladiatore & ſanguinolẽto, ſtrenuoq́; pugnatore, & qui his artibus apud Pariſienſem populum magnus habitus eſt, aliàs verò ignobilis atq; è lanione ꝓgenitus. Hic contra Carolum Lodouici patruum ac verum regni hęredem rebellis, collecta ſceleratiſsimorũ nebulonum manu acieq́; peſsimorum ſatellitum, dictum Carolum apud Aurelianũ ſibi in manus ꝓditum in carcerẽ coniecit ibiq́; mori cõpulit, quo nefandiſsimo, in regẽ

& principem ſuum perpetrato parri-
cidio, & ipſe ſibi diadema impoſu-
it, & carnificina pro regno cõmuta-
ta, Gallis deinceps cũ poſteris ſuis
imperauit: Cuius ſucceſsio in hunc
vſque diem durat, donec illa rurſus
in aliquo meretricum libidinis man
cipio ruitura ſit. Nimis longũ foret
hoc loci regnorum omniũ initia re-
cenſere, & per omnes antiquitatum
hiſtorias diſcurrere. Ego hanc rem
quam hic ſummario conceptu teti-
gi ampliore volumine deſcripſi ali
bi, ipſam nobilitatem ſuis coloribus
& liniamentis exactè expreſsi, oſten
diq́ue non fuiſſe nec eſſe aliquod
in orbe regnum inſignémue princi-
patum, quę non ceperint parrici-
dio, proditiõe, perfidia, crudelitate
ſtrage, cædibus alijſq́ue horrendis
ſceleribus, artibus inquam nobilita
tis, cuius cùm talia ſint capita, faci-
le cognoſcere poterimus, cuiuſmo-
di ſint reliqua belụę illius membra,
eaq́ue omnia ad violentiam, ad ra-
pinam, ad cædem, ad venationem,

ad libidinem & omnis generis luxu-
um prona & exercitata. Velit quis
nobilis fieri primũ venator fiat: hoc
primũ elementũ est nobilitatis, de-
inde miles mercenarius, & precio
locet homicidia, hæc vera nobilita-
tis virtus, in qua si se fortem latro-
nem exhibuerit, nulla maior nobi-
litatis gloria. Qui ad hæc ineptus
est, hic nobilitatem emat pecunia:
siquidem, & ipsa etiam venalis est:
aut si id non poterit, parasitetur re-
regibus, aut alia quauis aulica frau-
de se intrudat. & palatinarum mere-
tricũ lenonẽ agat, aut principi pro-
stituat vxorem vel filias, aut ipse do-
minarũ expleat libidinẽ, aut regio
scorto nubat, aut eorundem spurias
filias ducat vxores, hic summus est
nobilitatis gradus: vnũ siquidẽ cor-
pus efficitur cũ illis. Hæc sunt itine-
ra, hæ scalæ, hi grad9, quib9 ad nobi-
litatis apicẽ cõpendioso tramite cõ-
scenditur. Qui verò cæteris genero-
siores, & in genere suo nobilissimi
omniũ videri volũt, ꝓgenitores ia-

ſtant euiuſmodi, cuiuſmodi nemo non contemneret, videlicet homines alienos, Troianos & Macedones, incertis ſedibus vagabundos ac tranfugos, & mille ſceleſtiſsimis facinoribus coopertos, atq; adhuc (ſi dijs placet) laudare oportet & extollere hanc eorũ nobilitatẽ, quæ tam ſceleſtiſsimos habuit ortus. Alij cũ à meretriculis & ſcortis ortum habuerunt, turpitudinẽ hanc fabulis tegũt, qualẽ de Meluſina legimus. Sũt qui alios ſceleratos habuere ortus, inceſtus, ſtupra, raptus adulteria & eiuſmodi. Sic Balduuin⁹ ob raptã Iudith filiã, à Carolo Caluo primus Flandriæ comes creatus eſt. Sic Marchiones illi Pedemontiũ, videlicet montis Ferrati, Salutiarum, Senæ, & cæteri multi ab Othone imperatore ob raptam filiam inſtituti ſunt. Solent enim nonnunquã reges & impetores, quas ſine ſumma verecundia iniurias vlciſci nequeunt, dignitatis aliquo titulo perducere ad gloriã. Porro quatuor principalia ſunt nobilium

bilium istorũ munera, in quibus omnis eorum sita est felicitas: Primũ illorũ rapacitas, qua pter fas & ęquũ habent, capiunt & possident: alterũ voluptas, qua omni luxus & libidinis genere insolescunt: tertiũ libertas, qua contẽptis legibus, violentię viribus stipati, omnia pro libito agunt: quartũ ambitio, qua intumefacti, supra sortẽ & statum suũ nullo non scelere altiora petunt. Omnium denique nobilium sufficiẽtia in eo probatur, si venaticam nouerint, si in alea fuerint dãnabilius instituti, si corporis vires ingentib. poculis commonstrẽt, si naturæ robur numerosiore Venere comprobent, si audacter strenueq; profundant, si fastu, si luxu omniq; intemperãtiæ dediti, virtutumq; hostes obliuiscantur, quod nati, quodq; morituri sint. Nobiliores autẽ, si hęc pernicies à patribus emanarit in filios, magnisq; subintrarit autoribus, vt

Si damnosa senem iuuat alea, ludit & hæres

Bulla-

Bullatus, paruoq; eadem mouet arma fritillo. Hæ sunt nobilium insignes virtutes. Sed habēt præterea alias quasdam nobilitatis artes, quibus cum maximè omniū nocentissimi sunt, id agunt; vt viri probi atq; boni esse videantur, & prudentia, libertate, pietate, iustitia insignes appareant, adeo se præbent faciles, beniloquos, affabiles, & oīm virtutū hypocrisi claros, molliūt sermones suos supra oleū, & ipsi sunt iacula, cō quisitis quotidie conuiuis epulātur splendidè, in sermone & colloquijs liberiores disputant de republica, aliorūq; sententias captantes, ex illis sapientiæ prudentiæq; famam in principum concilijs sibi aucupātur, liberalitatis etiā famam sibi ex auaritia vsurpant, dū quod auferunt vni, dono dant alteri munifici prædones, & quod veteres de Sylla scribūt alios per aliorum iniuriam locupletare studētes, ipsi inter quotidianas rapinas semper inopes. Proinde iustitiæ & pietatis nomen sibi venantur,

tur, dum pauperum quæstiones libenter suscipiunt, fouentq́3 eorundem causas contra ditiores, sed eousque duntaxat afflictis illis succurrunt, donec interim exhauriūt loculos pleniorū. Neq3 enim animus est prodesse pauperibus, sed nocere diuitibus, quod cuiuis illorū facilius est q̄ prodesse, atq3 hac iustitiæ pietatisq́3 vmbra tantā sæpe licentiā sibi arrogant, vt ciuitatib. & potentioribus vim inferant, & publica hostilitate vexent, & vndè legū autoritate nullis sperare licet veniā, isti nobilitatis prætextu assequūtur gloriam, & tanquā antiqui gigantes gloriantur in peccatis suis, & cū veluti mali dæmones vndiq3 quęrunt, vt noceant, tunc maximè prodesse putantur, quando solū nocere desistunt, agentes vt omnibus sint terrori, amentur à nullo, cū sceleratis & flagitiosis oībus ponentes portionē, & q se custodiæ eorū tradūt, depopulantur & opprimūt: nec vllū hoīm genus ciuitatibus pestilētius, quā no-

biles isti, q sibipsis placentes, quasi cęterisgenerosiores, semp supbo spiritu turgent. De quibus idcirco nõ male consulit Aristophanes, inquiens, non oportere in vrbe nutrire leones, sin autẽ alti sunt, obsequi illis oportere. Horũ tyrannide oppressi olim Heluetij, nobiles omnes occiderunt, & totam eorum progeniem patria extirpauerunt, hac insigni nobiliũ strage, nomen sua virtute celebre cũ libertate adepti sunt, qua pl' quadringentis annis in hũc diẽ feliciter imperant atq; regnãt, semperque hoc nobiliũ hominũ genus oderunt. Olim nulli erãt populis gratiores, nec maiorib. præmijs digni censebãtur, q̃ qui tyrãnos eorumq; stipatores & satellites etiã vel innoxios liberos interimerũt, quin & iuriscõsulti docẽt nonnunquã innoxios rectè occidi posse, si id magnopere prosit reipubl. vt extincto tyranno, & liberos trucidare, ne repullulet noua tyrannis: quemadmodum & Græci post euersum Ilium,

um, occiderũt Hectoris filium Astyanactem, ne noui belli staurandi occasio superesset. Legamus liceat veterum temporũ historicos, Titũ Liuiũ, Iosephũ, Egesippum, Quintum Curtium, Suetonium, Tacitum, Serenum, Trãquillũ, & reliquos, semp licuit tyrannis insidiari, licuit decipere, honestissimum autem occidere, etiam vel veneno tollere, cuiusmodi Tiberius à Iulio tertius imperator peremptus est: sed cum veneficium detestabile semper fuerit, venenum quo ille extinctus est, orbis censuit esse vitale. Attestantur istis etiam sacræ literæ in Eglon, in Sisara, in Holoferne, quos interemerunt Aioth, Iahel, Iudith: quod etiam corã Deo licuit, occisis quoq; facinore tyrannis iugum excutere, omnesque illi quorum facinore afflictus populus liberatus est, sacris bibliorum annalibus pro ministris Dei honorati sunt. Iã verò nobilitatẽ nõ tã vsu & cõsuetune, q̃ etiã natura malã esse nõ ambigim⁹: si

quidem inter aues & quadrupedia nulla alia nobilitatis prærogatiuam habent, præter illa quæ cæteris animantibus etiam hominibus non tã infesta, quàm exitio ſunt, cuiuſmodi aquilæ, vultures, falcones, accipitres, corui, milui, ſtruthiones, & fabuloſæ harpyiæ, gryphi, ſyrenes, & huiuſmodi monſtra. Simili ratione tigrides, leões, lupi, pardi, vrſi, apri, dracones, ſerpentes, buſones. Ex arboribus verò nullæ aut paucæ dijs ſacrę & nobiles habentur, niſi quæ aut ſteriles ſunt, aut nullum hominibus edibilem fructum ferunt, vt quercus, eſculus, fagus, laurus, myrtus. Inter lapides non marmora, nõ ædiles, non molares, ſed gemmæ, quę nullum hominibus vtilitatis vſum præbent, habentur nobiliſsimæ. Sic & in metallis, argentum admodum pernicioſum, & ferro nocentius aurum, nobiliora ſunt, & digna habita, pro quibus tot cædibus & humani ſanguinis diſpendio populi dimicent.

De

DE ARTE HERALDICA. Cap. LXXXI.

ATque hinc procescit heroica illa heraldorũ ars & philosophia in censendis distribuendisque istis nobilium clypeis admodum occupata: quos aut iumentum, aut vitulũ, aut ouẽ aut agnũ aut caponẽ, aut gallinam, aut anserem, aut aliquot horum animantium, quæ hominib. seruitute vel vsui necessaria sunt, in armis gestare nefas est, & infame: sed omnes à crudelibus beluis & rapacibus feris nobilitatis suę insignia auspicari oportebit. Sic Romani aquilam, auium omnium rapacissimam sibi delegerunt, Phrijgij suem perniciosum animal. Thraces Martem, antiqui Gothi vrsam, Alani Hispaniam inuadentes, catum, rapax simul & fraudulentum animal. Franci veteres leonem, eundem etiam Saxones: sed deinde sumpserũt Franci in Gallia commorantes bufones. Saxones verò equum, bellicosum

ſum animal. Cimbri taurum ferebant, fortitudinis & roboris ſignaculum. Antiocho regi aquila draconē vngibus deferens in ſignaculum erat, Pompeio autem enſifer leo. Attilæ coronatus aſtur. Quin & Romani ipſi, quibus anſeres pro capitolio vigilantes ſalutem contra Gallos præſtiterunt, ne tanto quidem beneficio induci potuere, vt anſerem inter inſignia referrent. Fortè Gallum & hircum, ſunt qui admittunt clypeis, ſiquidem hæc animalia cōſtat ſuperba & luxurioſa eſſe, quæ etiam præcipuè nobiliū dotes ſunt. Eadem ratione & pauonem recipiunt propter faſtum: & vpupam, quę ipſa etiam quid regium habere videtur, & coronam gerit: nec obeſt nobilitati, quod nidificat in excrementis. nam ipſe quondam Veſpaſianos imperator etiam ex lotio vectigal accepit, inquiens: Lucri non eſſe malū odorē. Iamq; etiā pleraq; minuta animalia in iſtis nobiliū imaginibus ꝓrogatiuā habent, ſi modò

exitij

exitij alicuius documẽta sunt, aliàs non admitenda. Ex horum numero sunt cuniculi, talpæ, ranæ, locustæ, mures, serpentes, salpegæ, scolopendræ, à quibus (Plinio autore) aliquando abactos populos, & deletas ciuitates creditum est: atq; eisdem rationibus nos illis etiã culices, cimices, muscas, quin & si velint vesicas, tabes, hulcera, pestes, libẽtissimè concedemus: quippe istis olim Aegyptus sub Pharaone & Moise flagellata est, & hodie etiã nobiliores habẽtur, qui prę cęteris ornãtur scabella gallica. Sũt etiã qui enses, pugiones, machæras bipennes, scorpiones, turres, arces, machinas, ignes & quęuis alia homicidiorũ & pernicieі instrumẽta clypeis suis ingerũt. Quin & Scytharũ fulmen, Persarũ arcus & pharetrę, corallorũ rotę insignia fuerũt. Similiter inter diuos, Iuppiter fulmẽ, Neptunus, tridentẽ Mars frameã, Baccus thyrsum, Hercules clauam, Saturnus falcem sibi delegerunt. Atque hæç armorum insi-

insignia queq́; pro suæ crudelitatis, rapinæ violentiæ, fortitudinis, temeritatis, cæterarumq́; nobilitatis virtutū expressione (heraldis decernentibus) alia aliis censentur nobiliora. Quæ verò clypea iis carent, & mitiora quædā, vt arbores, flores, stellas & eiusmodi, exprimunt, vt Appollinis cithara, & Mercurij caduce°, aut sola colorū varietate distincta sunt, hęc priorib. illis multo recētiora minusq́; nobilia sunt, quia nō censentur hæc vlla militiæ fortitudine alióue sanguinis aut exitij artificio fuisse conquisita, mirum tamē quam stulta sapientia in istis astrologicantur, philosophantur etiam & theologissant paludati isti heraldi, dū fuscū & nigrum Saturno assignant: idcirco perseuerantiā, taciturnitatē & patientiā illi adscribentes: saphyreū autē & azurinū, fidē, ac iuxta Gallorum opinionem zelum significare volunt, Iouem illi pręponentes. In rubro iram vindictamq́; exponunt, ob furibundi Martis do-

miniũ. Auri flau⁹ color Soli dicatus, hũc ob sui metalli preciũ, atq; solis lucidissimũ splendorẽ, desiderium ac lætitiã significare dicunt. Venerẽ præficiunt purpureo ac viridi: purpureũ roseo nitore arridentem amorẽ significare dicũt, sed Galli proditionis astutiã illi adscribunt. Viridis aũt omniũ consensu spẽ denotat: virescentibus enim agris, fructus speratur. Albus color lunæ adscribitur, q cũ sine mixtione simplex sit, omnis tamẽ mixtionis facile susceptiuus, puritatẽ, simplicitatẽ, aptitudinẽ signare volũt. Cæteros omnes mixtos colores adiudicant Mercurio, qui vt ipse vagus est & varius, ita omnes illos varietatẽ animi exprimere. nam cineritius nigro vicinior, angustiã: carneus, quasi remissi sanguinis, occultũ animi dolorẽ, vel secretũ absconditumq́ue cogitatum: palearis verò & clarus & obscurus velut decidentium foliorum, & arescẽtium herbarum, desperationem & suspicionem pro significatis habent. Lõ-

gum eſſet referre, eiuſmodi nænias ex humoribus, & cōplexionibus & tēporib⁹ anni, menſibus & diebus, mūdi angulis & vētis, ſignis, planetis, plātis, lapidibus, ipſisq́ꝫ eccleſiæ ſacramentis & myſterijs huc affingunt, & ferè totā Apocalypſim ad has fabulas ſuas demigrare cogūt. Atqꝫ hæc eſt illa heroicorū heraldorū heroica philoſophia. Hic finē facturus erā huius negocij, niſi occurriſſet mihi prçteriſſe me heraldorum originem: hunc itaqꝫ ſermoni huic appendere libet: Heraldos ab heroibus deducit Aeneas Syluius. Erant autē Heroes veterani milites, quos ſolos heraldos eſſe decēt, atque ſic herald, Teutonicū vocabulum ſignificat, videlicet, ſenem in armis, ſiue veteranum militem. Sed hodie ſeruiles quidam homines, caduceatores & nuncij feciales, etiam qui nunquam militauerunt, id officij aſſequuntur. Priuilegia autē officiaq́ꝫ heroaldorum ex antiquiſsimis ſeculis in hunc vſqꝫ diē durāti.

Primus eorũ autor fuit Liber pater, qui ſubacta India illos in hæc verba initiauit: Ego vos hodie militiæ laboribusq́3 abſoluo, veteranos milites eſſe volo, heroasq́3 vocari: munus veſtrũ erit reipublicæ cõſulere, ſontes arguere, laudare probos: cæteris muneribus vacabitis, quocunque gentiũ terrarumq́3 veneritis, victũ vobis reges veſtitumq3 dabũt, honoratiores apud oẽs eritis, xenia vobis principes offerent, ſuasq́3 veſtes cõdonabunt, ſtabit fides dictis veſtris, mendacia horrebitis, ꝓditores iudicabitis: ꝗ fœminas male habent, infames hos aſſeuerabitis: in omni terra libertas vobis eſto, ſecurusq́3 vobis trãſitus & incolatus. Si quis vos, veſtrúq́ue verbo factóue angariauerit quempiã, gladio ferietur. Adiecit poſt multa tẽpora iſtis heroũ priuilegijs Alexãder Magnꝰ, vt auro, purpura, coccineisq́3 veſtibus & paludamentis vti poſſent: qn & arma regia & inſignia deferre, quouis gentiũ terarumq3 loco ſue-

rint. Si quis hos manu pulsasset, aut verbo læsisset, eum proscriptis bonis etiam capitis reum esse. Sic Thucididem, Herodotum, Didymum, Megasthonẽ, & Xenophontẽ tradere idem Aeneas refert. Tertiò deinde Octauianus Augustus, constituta Romana monarhia, illos hac lege decorauit: Quisquis es qui per decenniũ nobiscum militaueris, si modo quadragenarius fueris, siue eques, siue, pedes stipendia meruiris, militia post hac vacato, heroes esto veteranusq; miles: nemo te ciuitate, foro, templo, hospitio, domo prohibeat: nemo tibi crimẽ adscribat, onus imponat, pecuniam ex te quęrat: si quid peccaueris, solã Cęsaris vindictã expectato, quicquid turpitudinis admiserint homines, te iudicem propalatoremq; timeãt, seu priuati, seu principes fuerint: quod dixeris affirmauerisq;, nemo falsum arguet, libera & aperta tibi omnia itinera locaq; sunto, in ędibus principum mẽsa tibi cibi po-

tusq́ꝫ esto, stipēdia quib⁹ te tuamq́ꝫ domū serues, ex publico quotānis habeto: quā legitima facie duxeris vxorē, cęteris fœminis ꝑferatur: quē exꝓbaueris infamemq́ꝫ dixeris, hic reprobatus homo & infamis esto. arma, insignia, nomina & ornaméta heros ferto, q̄ reges decēt, q̄ dicere aut facere velis, vbiuis gentiū, locorū nationumq́ꝫ facito. Si quis iniurius fuerit, ceruice careto. Postremò Carol⁹ Magn⁹ translato ad germanos imperij noīe, postdeuictos Saxones & Lōgobardos Cęsar & August⁹ appellatus, illos hoc honore donauit, inquiēs: Milites mei vos heroes vocabimini, socij regū & iudices criminū, viuite post hac laboris expertes, cōsulite regib⁹ publico nomine, turpia corripite, fauete fœminis, iuuate pupillos, concilio circūdate principes, ab his victū, vestitū, stipendiumq́ꝫ petite: si quis negauerit, inglorius, infamisque esto: si quis iniuriā vobis intulerit, reū se læsę maiestatis agnoscat: Vos autē

caueritis, ne tantum decus, tantūq; priuilegium iusto bellorum labore partum, aut ebrietatis, aut scurrilitatis, aut alio quouis vitio maculetis, ne quod vobis largimur ad gloriā, redundet ad pœnam, quam de vobis sumendam, si forsitan excesseritis, nobis & successoribus nostris Romanorum regibus, perpetuò reseruamus. Atque hæc est Heraldorum magnificentia, quibus antiqua consuetudine temporum magnos sese æstimāt, quia impune maximis obtrectare illis permissum est.

DE MEDICINA IN GEnere. Cap. LXXXII.

SEd iam à militia & nobilitate ad medicinā properemus, q̄ ipsa etiā quędā homicidiorū ars est, prsus mechanica, licet philosophiæ titulo se traduci posse præsumat, ac supra iuris prudentiā proximas theologię sedes ambiat, vnde maxima inter medicos & iuristas contentio est, Argumentātur enim medici: Cū triplicia

sunt

ſunt bona ex ordine, animæ, corporis, fortunę: priora curat theologus, ſecunda medicus, tertia iuriſconſultus: hinc medicis medias quoq; ſedes deberi ſupra iuriſconſultos, quã tũ corpori robur & ſanitas, fortunę diuitijs præſtat. Sed hanc litem neſcio quis prætor lepida interrogatione diremit. quæſiuit enim ex litigantibus illis, quis mos & ordo ſeruaretur in educendis ad ſupplicia reis, vter pręcederet & ſequeretur, latróne an carnifex? Cũ reſpõderét, præcedere latronẽ, ſequi aũt carnificẽ, dedit ille ſententiã: præcedant ergo iuriſtæ, ſequantur medici: horũ inſigne latrocinũ, iſtorũ temeria homicidia notans. Sed ad medicinam redeamus, eius plures hæreſes ſunt: Nã eſt vna quã rationalẽ, ſiue ſophiſticã, ſiue dogmaticã vocãt, eamq; Hippocrates, Diocles, Chryſippus, Cariſtinus, Paraxagoras, & Heroſiſtratus ſecuti ſunt, quam etiam Galenus his longo tempore poſterior adprobauit, qui prę cæteris inſequutus

tus Hippocratē, totā medendi artē ad cauſarū agnitionē, ſignorū notitiam, rerum qualitates, & corporum diuerſas habitudines graduſque reuocauit. Sed hæc hæreſis cum circa voces potius quàm circa res ipſas verſetur, naturalis philoſophiæ fateor non infima pars eſt: medendis tamen ægrotantibus non admodū neceſſaria ne dicam vel pernicioſa, vt quæ hominum ſalutem ſanitatemq; ad contorta quædam ſophiſmata relegat potius quàm ad ſyncera, quibus morbis mederi poſsit medicamina: & ſcholaſticis ſyllogiſmis occupata, ſolitudinū & ſaltuū hortorumq; neſcia, ignorat herbas & medicinā: quocirca Serapion hanc rationalem medicinam nihil ad medendi artem pertinere profeſſus eſt. Eſt itaq; alia medices factio prorſus quæſtuaria & mechanica, à qua vſque in hunc diem medici ſuum nomen habent. Hanc idcirco operatricem vocant, in empiricam & methodicam diſpartitam, de hac nobis hic

ſermo

ſermo eſt. Empiricã itaq; ab experi-
mentis appellant, cuius principes Se-
rapion, Heraclides, & ambo Apol-
lonij fuere, quos poſtremo ex Lati
nis M. Cato, C. Valgius, Pomponi-
us, Leneus, Caſsius Felix, Aruntius,
Cornelius Celſus, ac Plinius, & ple-
rique alij ſecuti ſunt, Ex hac deinde
methodicã conſtruxit Hierophilus
Chalcedonius, & ex longa rerum o-
mnium magiſtra experientia ad cer
tas regulas adegit, quam poſtea va-
lidiſsimis argumentis probarunt A-
ſclepiades. Themiſion, ac Archige-
nes: cõpleuit aũt Theſſllus Italus, q
(vt autor eſt Varro) cuncta ſuperio-
rum placita ſuſtulit, ac velut rabie
quadã in cũctos prioris æui medicos
perorauit. Poſt iſtos verò cõplures
externarũ gentium barbari philoſo
phi de ea ſcripſere, inter quos adeo
creuit Arabũ gloria, vt hui⁹ artis in-
uentores plurimis viſi ſint, facileq;
id ſe poſſe contedere videantur, niſi
ipſa originalia græca & latina no-
mina ab illis vſurpata, aliã artis ori-

 ginem

ginē indicarent, Hinc Auicennæ, Rasis, & Auerrois volumina pari cū Hippocratis & Galeni libris autoritate recepta sunt, tantāq; fidē adepta, vt si quis sine eorū placitis cuiquā mederi præsumat, is publicā salutē palàm decoquere videatur. Hę autem medicorū factiōes licet paucæ sint, non tamen minor inter eos contentio est & opinionū pugna, quā inter philosophos. Nā de spermate quod genitale semen est, audite quîs anilibus ratiunculis certant: Pythagoras illud vtilissimi sanguinis spumā, siue cibi vtilissimum excrementum dixit, Plato autem spinalis medullæ defluxum, quia nimiū coëūtes dorsum & renes dolent. Alcmeon autē cerebri partèm adseuerauit, ex eo quod coeuntibus oculi dolent, qui sunt partes cerebri. Democritus autē ipsum ab omnibus corporis partibus deriuatum ait, & Epicurus à corpore & anima conuulsum, Aristoteles alimenti sanguinei excrementū, quod vltimū in mēbra digeritur. Ce-

teri putãt ſanguinẽ eſſe teſtiũ calore decoctũ & dealbatum, ea duntaxat moti ratione, quod vltra vires coẽuntes, ſanguinis guttas eijciant. Porro Ariſtoteles & Democritus nil dicũt mulieris ſemẽ ad generationem cõferre, neq3 germẽ illas, ſed particularẽ quendã ſudorẽ emittere. Galenus illas & ſperma licet imperfectũ germẽ emittere ait, & vtrorũq3, viri & mulieris ſemen fœtũ cõſtituere. Cæterũ, Ariſtoteles corpora animaliũ ex ſanguine proximè vult generari, & immeditatè nutriri, ſperma quoq3 ex ſanguine generationẽ habere. Hippocrates cõtra corpora animaliũ ex quatuor humorib. primo coagulari. Sed & multi ex Arabibus putarũt animalia perfecta poſſe abſque maris & fœminæ permixtione generari, ac ſine ſemine produci: & propterea dicebãt matrices non eſſe neceſſarias niſi per accidens De cauſis aũt morborũ originalibus agẽtes Hippocrates illas in flatu ſine ſpiritu collocat. Hierophilus in humo-

ribus, Erasistratus in arteriarũ sanguine, Asclepiades ex atomis ꝑ corporis inuisibiles poros illapsis illas rimatur, Alcmeon ex corporaliũ potẽtiarũ exuberãtia vel inopia, Diocles ex inæqualitate elementorũ corporalium aêrisq; halitu. Strato ab alimenti exuberantia cruditateq; & eius corruptione omnes morbos fieri solummodo putat. De ciborũ autẽ conuersione non minus discrepãt. Nã Hippocrates, Galenus, Auicẽna, in stomacho cibos per calorẽ concoqui affirmant, Erasistratus hæc in ventre fieri contendit, Plistonicus & Paraxagoras nõ concoqui modò, sed putrescere aiunt: quin etiam Auicenna, & eius expositores, Gentiles & Iacobus de Forlinio, non sine insigni errore, stercus in stomacho generari tradunt:

Asclepiades autẽ & eius æmuli non concoqui cibos, sed crudos in corpus omne diuidi putant, qui insuper omnium superiorum dogmata vana & superuacua esse dicunt.

Tran-

Trauſeo vrinarum iudicia ab illis necdum perfectè cognita, pulſumque dieſes incomprehenſas. Iam verò & Hippocrates, quem ipſi pro Deo colunt, ab alijs in pleriſque nõ tam diuerſum ſentit, quàm turpiter errauit. Nam in libro de natura infantis ait: Generatur ex luteo oui auis, nutrimentum autem & augmentum habet album quod in ouo eſt: quod falſum probat Ariſtoteles in libro de animalibus, & in libro de generatione animalium diſputans contra Alcmeonem, qui cum Hippocrate ſentiebat, concludit: Origo pulli in albumine eſt, cibus per vmblicum ex luteo petitur, cui ſententiæ adhæret etiã Plinius inquiens, ipſum animal ex albo liquore oui corporatur, cibus eius in luteo eſt. Nónne etiã ille Hippocrates aphoriſmus mendax eſt? Mulier non podagrizat, niſi menſtrua illi defecerint: cũ multæ fœminæ, quibus etiã menſtrua fluunt podagras patiantur.

DE MEDICINA OPE-
ratrice Cap. LXXXIII.

TOTA præterea medendi operatrix ars nullo alio fundamento quàm fallacibus experimentis superextructa est, ac tenui ægrotantium credulitate roborata, non minus venefica quàm benefica, vt sæpissime & ferè semper plus periculi fit à medico ac medicina quàm ab ipso morbo: quod quidē & ipsi huius artis principes ingenuè fatētur, videlicet Hippocrates, dicens artē hanc esse difficilem, & experimēto fallacē. Et Auicēna, inquiens, fidem ac spem ægri erga medicum & medicinam sæpe plus efficere quàm ipsam cum medico medicinam: & Galenus, difficile posse reperiri medicamen, quod plurimum prosit, ac nō simul in aliquo obsit: atq; alius quidam ex illis ait, medicinarum notitia delectabilis est, vt reliquorū omnium quæ arte & regulis constant, operatio autē secundū medicinam

cinam à casu eſt. Eant igitur nunc fortunati ægri, ac periculoſis experimentis & caſui fidẽ habeant, ſed tã blanda eſt cuiq; pro ſe ſperãdi dulcedo, vt ait Plinius, vt cuicunq; ſe medicũ profitenti ſtatim credatur, cùm ſit periculum in nullo mendacio maius. Hinc eſt quod ſæpiſsimè ſalus illic quæritur vbi mors eſt, quippe medicorum hic optim' creditur, quem particeps lucri cõmendat pharmacopola, qui cũ illo colludit, cujus ſeruulos etiam medicus ſibi ſub ſtipe deuincit, qui lenocinio fungentes, illũ apud miſeros ægros callaudando prẹferunt: magnẹ quoq; præſtantiæ medicus eſt, quẽ vſurpata pompoſa veſtis, & intermicãtes crebris hyacinthis digiti cõmendant, & cui remota patria, vel lõga peregrinatio, aut diuerſa religio (ceu Iudæus vel Maranus) ad fallendũ efficaciſsima frõtis impudẽtia, magnorũq; remediorũ cõſtãs in cõcuſsis mendatijs iactãtia, autoritatẽ, famam fidemq; conciliarunt.

runt. Et cui pertinax contentio, ac multæ semper in ore cũ semigræculæ, tũ barbarę voces: & multa autorum suorũ nomina doctrinæ fecerunt opinionem, atq; sic instructus, plus quã plumbea grauitate, sed audacia pene militari, medẽdi practicã tunc hac hypocrisi adgreditur. Primũ inuisit ęgrum, respicit vrinã, tangit arteriam, inspicit linguã, palpitat latera, explorat excrementa scire vult victus cósuetudiné, & si qua etiã secretiora sunt inquirit, ac si per hæc libret elementa, & veluti in statera expendat humores ægrotantis, fabulaturq; egregiè: deinde magna iactantia præscribit medicamina, recipe catapotia, mitte sanguinem, fiant clysteria, fiant pessi, fiant vnctiones, fiant cataplasmata, dentur elinctoria, dentur masticatoria, garparismata, fiant sacculi, fiant fumi, dentur condita, dentur syropi, dentur aquæ, exhibeantur teriacalia: quod si leuiscul' sit morbus, & ęger delicatulus, excogitabit
blan-

blandimenta, & quæçunque muli-erculis effœminatisq́ue viris grata atque iucunda putat, magna autoritate præcipit, iam ſuſpenſo molli grabatulo aut fontalis aquæ in peluim ſtillātibus guttis, ſomnos allicit, iam fricatiōibus, ſtufis, cucurbitulis, morbū extenuat, iam balneis, thermis, cibisq́; delicatiorib⁹, ac cœli mutatione extenuatum ægrum reficit: vt autem magnæ autoritatis habeatur, & ſimul admirationi ſit, horas obſeruando, phyſicas allegationes, ſuſpenſionesq́; adnecti facit, nec niſi ex ephemeride mathematica pharmaca potionesq́ue miniſtrat, quin & in pharmacopolā ſibi imperium arrogat, & ſe coram omnia diſpenſari iubet, ſeſeq́; meliora armata deligere ſimulat, cū ſæpe neſciat ſophiſticata à veris diſcernere, resq́; ipſas nomine tenus penitus ignoret. Si verò diues ſit æger, aut magnæ autoritatis, tunc quo plus ſibi compendij atq́; famæ acceſſurum ſit, morbum quantum poteſt

pro-

protrahit, ac non nisi paulatim resti tuit, etiam si posset semel vno phar maco morbũ depellere, nõnunquã verò medicamentis suis exagitato morbo, priusquam illum tollat, ho minẽ ad extremum vitæ discrimen adducit, quo illum tunc abs grauis-sima & periculosissima ægritudine liberasse prædicetur. Quod si quan doq; in manus suas eger incidat gra uiori morbo conflictans, cognoue-ritq; perniciosum esse malum, & cu ius dubius sit euentus, tunc istis in-greditur stratagematibus austero vultu viuendi leges præscribit, iu-bet insolita, prohibet consueta, ar-guit oblata, execratur exhibita, cõ-minatur exitium, & vitam pollice-tur, magnaque poscit præmia. Si du bitat de euentu, suadet conuocari collegium, & postulat socium, quo securius medeatur, aut nõ rarò cau-tius perimat, ne superueniens alius, qui ægrũ solus restituat, famam sibi atq; laudẽ cũ lucro præripiat. Si æ-gro qd male cesserit, siue illũ præter

spem

ſpem per inſignem imperitiam occiderit, hic ſe aut per catarri præfocatiuũ defluxum, aut aliquod aliud ſimile ſubitaneum accidens immedicabilemq́3 caſum apparenter excuſat, & ægri inobediẽtiam, aut cuſtodũ negligentiã acriter accuſat, aut incuſat collegas, aut in pharmacopolã culpã protrudit: ſic enim effecit, vt nemo ęgrotus niſi propria culpa periſſe, nemo niſi medici beneficio reſtitutus videatur. Iam vero medicos plerunque nequam eſſe ſuorummet teſtimonijs cõprobabimus. Ait enim eorum cõciliator Petrus Apponus, artem medicinæ Marti eſſe adſcriptam, qui planetarum omnium odioſiſsimus eſt, & qui ingratitudinis, iurgiorum, omniſq́ue iniquitatis & malitię autor exiſtat. Ideoq́ue etiam medicos vt plurimũ, malorum eſſe morum, cùm ob Martis Scorpioniſq́ue influxum, tum quod ait, quia ex vili ſtipite & ſterili originem cõtraxerunt, intumeſcentes demum & contumelioſi facti, cũ

fuerint

fuerint incrassati. hæc ille edoctus forte Aesculapij exemplo, quem primum medicinæ repertoré ex méte Iouis genitum, & per solis viam in terris destinatum fabulatur antiquitas. Celsus verò hominem fatetur, sed in Deorum numerum receptũ. Complures alij asserunt illum meretricio incestu ex Coronide venusta muliercula genitum, quã sacerdotes in Apollinis templo adulterinis amplexibus sæpe subegerũt, qui finxerunt illum Dei filium. Omnes autem in hoc conueniunt, tam scelestum fuisse hunc Deum, vt Iouis fulmine in eo coercédo opus fuerit, de quo Lactantius ad Constantinum imperatorem sic scripsit: Aesculapius, & ipse non sine flagitio Apollinis natus, quid fecit aliud diuinis honoribus dignum, nisi quod sanauit Hippolytum? Mortem sanè habuit clariorem, quód à Deo meruit fulminari: hæc illæ. At sunt reuera medici homines omnium scelestissimi, discordantissimi, inuiden-

dentiſsimi, mendaciſsimi. Sic enim omnes à ſe inuicem diſſentiunt, vt nullus reperiatur medicus, qui citra exceptionem, additionem vel permutationem, præſcriptum ab alio pharmacum comprobet: quinimo qui laceret, mordeat, ne videlicet ipſe non melior medicus videatur, ſi alterius vel optimo conſilio nihil detraxerit, vel his quæ etiam ſæpe nimis multa ſunt, non aliquid addiderit: vnde tandem in prouerbium abijt medicorum inuidia & diſcordia. Nam quicquid probat vnus, ridet alter: nec quicquam apud eos certi, ſed omnia promiſſa eorũ nugæ volatiles, & mera mendacia: hinc vulgus cùm vult aliquem inſigniter mendacem oſtendere, ait illi, mentiris vt medicus. Summumque ingeniorum ſuorũ opus in his verſatur, vt in cogitandis nouis, veterum rectè facta negligantur, contemnanturque: tum quę pauca ſciunt recondunt, aut monſtrare volunt, quaſi neminem docere in autori-

tori-

toritate scientię sit, inuidentesque alijs, etiam vitā nostrā fraudant alienis bonis. Sunt insuper plurimum superstitiosi, arrogantes, malæ conscientiæ, superbi & auari, quibus aliud semper in ore obuersatur, dum dolet accipe, faciētes etiā, si suum ad compendiū expedire crediderint, vt doleat quod sanū est, sicut legimus Petrū illū Apponiū (quem conciliatorē vocant) cum Bononiæ artem medicā profiteretur, tantæ auaritiæ & arrogantiæ extitisse, vt extra vrbem alicubi ad ægrotos vocatus, non minoris quinquaginta aureïs in singulos dies se conduci pateretur, vocatusque aliquando ad Honorium tunc pontificem, quadringentos aureos in dies singulos sibi statui pactus est. Quin & Aesculapium medicinæ parentem ait Pindarus à Ioue fulmine adactum auaritiæ merito, eo quod medicinam nocenter, & in damnū reipub. exercuisset. Iam verò si casu quouis fortunatus æger in manibus eorum
euase-

euaſerit, fit plauſus intolerabilis, nemo ſufficiet gloriam tanti miraculi decantare, Lazarum è mortuis resuſcitatum narrabunt, illius vitā ſuum munus eſſe, ſibi deberi: ſeſe illū ab orco reuocaſſe (vſurpantes ſibi, quæ ſolius dei ſunt) cōtinuò iactāt, nec vllo præmio ſe compenſari poſſe, aiunt. Nōnulli illorū in id tumoris euecti ſunt, vt ſe pro dijs coli paterentur, atqui Ioues ſeſe nuncuparent, ſicut Menecrates Syracuſanus medicus, q quādoq; ad Ageſilaum Spartę regē in hæc verba ſcripſiſſe legitur: Menecrates Iupiter, Ageſilao regi ſalutē: ſed illius ſtultitiā ſubridens Ageſilaus, reſpōdit: Ageſila' Menecrati ſanitatē. Quod ſi verò ęgrotorum quiſpiā, infelicior (quod plurimum fit) inter medicorum manus expirauerit, tunc naturæ inopiam, morbi malitiam, aut ægri inobedientiam inculpant, ac artis ſuæ remedia ad hoc naturæ ſæuientis arcanum non extendi, ſeſe medicos eſſe, non deos, curare poſ-

posse sanabiles, non suscitare moribundos, nec quicquam se debere ægris præter experientiam, & huiusmodi verbis etiam in sinistris euentibus superbiũt, & vltro qui periere, arguũt intẽperãtiæ, & simul preciũ poscunt, cùm occiderint suis pharmacijs, qui sine illis viuere potuissent, ægros pariter & fama, & pecunia, & sanitate, & vita spoliantes, secura interim conscientia: cũ, quia error eorũ (quod ait Socrates) terra tegitur, tũ, quia irremeabilis est mortuorum regio, quominus redire possunt, quos illi illusos manibus verbis, & medicamẽtis noxijs infectos, ante diẽ in tartara pręmittũt, ne cõtra illos spoliatæ vitæ & pecuniæ repetũdarũ agant. Sũt præterea medici plerunq; cõtagiosi, & ab obiectis vrinis & stercoribus fœtulenti, lotiolenti, sterculẽti, & ipsis obstetricib⁹ sordidiores, ac sensibus omnib. infecti, dũ oculis obscœna quæq; & fœditissima conspiciunt, auribus pariter & naribus ægrotorũ ructus, vẽ-

trisq;

trisque crepitus, & infecti aëris halitus, flatus pedoresq; excipiunt, labris ac lingua atras letheasq; potiones prægustant, manibus stercora & purgaméta explicant, ægrotorumq; horridæ imagines & vmbræ nocte dieq; phantasiæ eorum obuersãtur, innumeraq; homicidia cõscientiam eorum perturbãt: totũ deniq; illorũ studiũ, sermo, ratio, oratio, spiritus, & ingenium non nisi circa tristia, fœda, tabida, horrida mortis & morborũ genera versatur: totumq; eorũ exercitiũ est in locis fœtidis, squallidis, & vilibus curis, & obscœno artificio constat, semper ægrotorũ matulas, cloacas, & latrinas infamis lucri causa ambientes, atq; tanquã vpupa auis sordida ex humanis stercorib. nidificãtes. An nõ videtis illos quotidie quomodo obuinctis digitis, lutosis latifundijs, vultu turbulẽto aut pallẽti continuo obambulãt ciuitatẽ, ac præcipiti incessu, vilissimi spe lucelli discurrunt ab apotheca in apothecam, querẽtes & mendicãtes, sicubi qs loti

um inspectandũ, vel concham offerat stercorariam, atq; vt cucullati vultures ad cadauera: sic isti ad excremẽta hoĩes omniũ sunt nasutissimi: quæ etiã prægustare solitũ aiunt Hippocratẽ, vt inde morbi naturã melius persentiret: quod pleriq; etiã Aesculapio adscribunt, quẽ Aristophanes idcirco scatophagũ vocat, quo verbo significatur qui ciborũ vescuntur superfluitatibus quod nomẽ deinde ad medicos oẽs deriuatũ est, vt eos scatophagos & scatomãtes, hoc est, merdiuoros, & merdarũ inspectores vocemus. Hinc scatomantia, oromãtia, drymimãtia dicũtur, diuinatiões seu prognostica medicorũ ex stercorib' & vrinis deprompta. Hinc apud multas nationes mechanici isti medici olim infames habebãtur, atq; adeo vt (teste Seneca) etiam grauissima infamia haberetur medici opus quærere, & hodie adhuc pleriq; populi medicos pariter & obstetrices & carnifices à mẽsis & cõuiuijs excludũt, aut non nisi secretis separatisq; patinis calicibusq;

busq́3 excipiũt: quocirca ſtomachari hic licet deteſtabilẽ illũ multorum principũ morẽ, qui tã peſtilẽtes homines ne dũ ad matutina cubicula, ſed & quotidianis ægrotantiũ cõgreſsibus, recẽtibus ſemp̱ peſtilitatis vaporibus infectos, etiã mẽſis admittunt, q̱n adhibeat quis medicũ conuiuio, inter ipſos cibos & pocula de ſtercore, vrinis, ſudorib⁹, ſanie, vomitu, mẽſtruis diſſeret, atq3 epilepſias, lepras, hulcera, ſcabies, & peſtes tractabit, totumq́3 alioq̱ lautiſsimis obſonijs paratiſsimũ conuiuiũ, ſermonũ ſuorũ impuritate in nauſeã cõuertet. Adhibete etiã medicũ, ſi vultis ciuilibus cõſolationib⁹, nihil illo inepti⁹ inſultiusq́3 idq́3 fortè, cũ q̱a medicorũ diſciplina (ꝙ eorũ ait cõciliator) nõ eſt de virtutib⁹ nec bonis morib⁹, tũ q̇d (vt idẽ ait) naturaliter probus medicus, malorũ morũ eſſe debeat: & nos ſcim⁹ apud multas ciuitates decretis publicis & plebiſcitis cautum eſſe, ne medici in cõciliũ admittãtur, nec magiſtratũ gerant, fortè nõ tã, q̱a inepti

leues, male morigerati, q̃ quia sẽp sordidi, & ęgrotantiũ retrimẽtorumque asſidua attrectatiõe adeo cõtagiosi, vt nõ solũ propinquantes sibi hoíes, sed etiã sub sellia inquient, & marmora inficiãt, vt elegãter de quodã medico cecinit Lucilius Græco epigrãmate, ab Ausonio sic latinè redditio: Alcon hesterno signũ Iouis attigit, ille Quãuis marmoreus vim patitur medici. Ecce hodie iussus transferri ex æde vetusta, Effertur, quauis sit Deus atque lapis. Quando verò in suã medicam consultationẽ coeunt, quid ea nocte minxerit & cacauerit æger examinaturi, ac tanquã Laconum Ephori de vita ac nece pronũciaturi sententiam, mirum, sed dolendũ, quàm tunc miseris altercationibus, nullo idem censente, circa ægri lectulum concertãt, quasi nõ ad curandum, sed disputandum conducti sunt, atq; ægro ipso, cui (iuxta græcũ Menandri versiculum, latinè autem inquientis: Medicus garrulus ægrotanti alter morbus) omnis
fere

ferè sermo molestus est, illorũ oratione nõ opa opus sit, ac productis ad ostentationẽ suã scolastico more aliquot aphorismis, quos ad omnem vsum semp eosdẽ paratos habẽt, inuocatisq; Hippocrate, Galeno, Auicenna, Rasi, Auerroe, Cõciliatore, cæterisq; suis dijs, quorũ nomina & tituli illis ꝓ doctrina satis sunt ad conciliandũ sibi apud imperitũ vulg⁹ fidẽ, doctrinæq; æstimationẽ, vbi de causis, de signis, de affectib. de honorib. de die cretica, aliquãdiu seriose, sed indecisa discordia digladiatũ est, tandẽ de adhibẽdo remedio, ꝙ caput & cauda toti⁹ negotij esse debuerat, frigidissimo decreto transigũt: atq; vt est eorũ inter se mutua inuidia, nullo illorũ sua secreta (vt vocãt) ęmulis suis cõmunicare volẽti, tanquã ipsis periturum sit, quod tradiderint alijs, ad cõmunem methodicã recurrũt, q̃ si illos destituãt, ad empiricã, tanquã ad sacrã ancorã confugiũt, vt quẽ ratio nõ restituit, adiuuet temeritas, satius esse inquiẽtes anceps experiri auxiliũ,

quā nullum: vel egrum ipsum, si minus sunt illi propicij, atq; illos (vt ait Ecclesiasticus) languor prolixior grauet, prognosticis reliuquūt, dicētes, quia desperatis Hippocrates vetat adhib ri medicamina: aut si paulo religiosiores sunt, morbum in diuorum aliquē reijciunt, vel extremum prescribūt pharmacū, quod erit. Recipe tabellionē vnū, testes numero septē, adde sacerdotē cum aqua & oleo benedictis quātum sufficit, & dispone domui tuæ, quia morieris. Hinc Rasis conscius profectò ægrotātium credulæ stultitiæ, tum medicorum contentiosæ inscitiæ, vtriq; & ægro & medico nō incautè cōsulens, suadet in aphorismis suis, tātum vnum medicum fore eligēdum, quia vnius (inqt) error, magnam infamiam nō inducit: & vnius vtilitas, quam in ægro efficit, collaudatur: qui autē quā plures medicorum adhibuerit, is in errorem incidit plurimum: hæc Rasis. Attestaturq; huic vetusta illa monumenti inscriptio, turba se medicorum perijsse.

se, atque illud græcum prouerbium: Multorum medicorum introitus, ægrum perdidit. Illud etiam moribūdi iam Adriani imperatoris dictum: Medicorum turba principem perdidit. Nullum igitur pro conseruanda vita sanitateq; vtilius consilium, quā abstinere à medicis. Corporis enim sanitas Deo debetur, nō medicis, ideoq; Asa rex Iuda corripitur à Propheta Domini, quia in infirmitate sua nō quæsiuit Dominum, sed in arte medicorum confisus est: quorum quidē cōsilijs qui se tradiderint, sani esse nō poterūt: nec enim vita vlla misera magis, quàm quę sub eorum auxilij fiducia ducitur. Esto verum, sciāt medici, atq; vtinā scirent, oēs vires & potestates elementorum, radicum, herbarū, florū, fructuum, seminū, etiā animalium & mineraliū, omniumq; quæ parēs natura producit, tamē nō possunt oībus ijs virtutibus hoīem nedū immortalē facere, sed quod minus est, nec leui quouis morbo ęgrotantem semp sanare. O quoties medicamē qd

prodesse debuerat, non profuit, & quod debuerat excernere nō excreuit, quoties recidente ægro remedicandū est, & tandem post multos labores & sumptus, vel tunc vel paulo post, etiam vel astantibus medicis, moriendū est. Quæ ergo nūc spes nobis in medicis reposita est, si (quod ipse eorū ait Hippocrates) experiētia fallax sit? Quid certi possunt pmittere medici, si verum est quod Plinius scribit, nullam artē medicina inconstantiorem esse, etiámnum sæpius immutari? Multæ gentes olim fuerūt & adhuc sunt absq; medicis degentes, quas videm⁹ vltra decrepitā ętatē robustas, supra centenarios annos viuere: contrariè istos delicatiores populos, qui medicorum promissis & opera viuunt, vt plurimum media ætate senescere & occumbere. quin & ipsosmet medicos plus cæteris hominib⁹, & quasi semper ægrotare, ac immaturiore ætate decedere. Hinc ille Lacō cuidam dicenti, nihil mali habes? respondit, quia nō vtor medico. Illoq; iterum

iterum dicẽte, ſenex factus es, reſpondit, quia nunquam vſus ſum medico, oſtendens nullã eſſe ad ſanitatẽ & ſenectutẽ certiorem viam, quã medicis caruiſſe. Quod ſi dicat quis multos medicorum auxilio conualuiſſe, reſpondebimus illi, cõtra plures etiam occubuiſſe, quibus medicorum opera nihil profuere, obijciemusq́; illum Auſonij verſiculum, inquientis:
Euaſere fati ope, non medici. Olim enim Arcades non medicaminibus vtebantur, ſed (quod narrat Plinius) verno lacte vtebãtur, quoniam tũc maxime ſuccis herbę turgerẽt, mederenturq́; vberiores paſcuę: eligebãt aũt præ cæteris lac vaccinũ, quia illę omniuorę ſunt in herbis. Lacões, etiã Babylonij, Aegyptij, Luſitani, Herodoto ac Strabone teſtib⁹, medicos oẽs reſpuebãt: lãguentes verò in forũ & plateas efferebãt, vt qui ſimili morbo tentati effugiſſent, aliũue euaſiſſe noſſent, illis expertis in ſe conſulerẽt remedijs, arbitrantes, quod etiã Cornelius Celſus adſerit, ad ipſam curam

di rationem nihil plus conferre quã experientiam, qua constat doctissimos medicorum abs rustica anu sepissime victos, illamque vnica planta seu herbula illa perfecisse, quæ famatissimi medici non potuerunt cũ omnibus suis preciosis elaboratisq; pharmacijs. Nam illi dum inexplicabilib. prodigiosisq; mixtionibus (cũ tot dederit natura, quæ singula sufficiant remedia) cõfundentes p cõpositam diuersarum rerum cõplexionem morbos pellere nitũtur, cõiectura magis quã causa aut ratione incedunt, totamq; medẽdi artẽ, nõ nisi casum aut cõiecturam faciunt. Hæc autẽ vnius simplicis medicinæ vim & qualitatẽ cognoscẽs, solidis expertisque naturæ viribus difficiles soluit ægritudines. Rursus illi per pciosa & ab extremis Indis, aut Gadibus qsita, psuadentes nisi pciosa nõ prodesse, magno impẽdio venalẽ sanitatẽ promittunt: hæc inuentu facilimis, vulgoq; paratis, & quas in hortis suisquisque facile habet, domesticis plãtis, sanitatem.

nitatem non tam promittit, quàm restituit. Prętereà hi ex fallacibus libris, & pictis codicillis edocti difficilimã medicandi operam, audaci quadam temeritate, cultaq́3 garrulitate ad quæstum vſurpant. Hæc è terris & agris ſingulas plantas, earumq́ue colores, figuras, ſapores, odores, varietates contẽplata & edocta, & qđ in morbis reliquisq́3 caſibus poſsint experta, gratis cuiq3 certiſsima dat remedia. Ipſi etiã medicorũ præcipui cõfitentur ſe à mulierculis plurima excellẽtiſsima remedia didiciſſe, & digna quæ ipſi libris ſuis inſererẽt, & veluti potiora poſteris cõmunicarẽt, quale cõtra capitis dolorem extollit Auicẽna medicamen à muliere traditum. Quod ſi medicina, quæ ſanitatis tẽperamentum afferre debet, conſiſtit in ꝓportione & tẽperamento rerũ ad inuicẽ, cum inter ſe, tũ etiã cũ quãtitatibus corporis cui tribuuntur, atq3 iniquorũ medicorũ hæc diligentiſsima cura fuit in proportionãdis & contemperandis medicaminibus.

periuſta & harmonica pondera relin- quentes poſterioribus hæc deinceps proportionanda ægrotorum corporibus: quæ eſt iſta audacia atq; impudentia hęc non ſolùm immutare, ſed illis etiã ſuperaddere, penitúſue negligere aut ignorare? Vnde fit, quod ſicut conſonãs pharmaci temperamentum ſanitatem adferre deberet, ita illius diſſonantia dolorem, horrorem, exaſperationem morbi, & nonnunquam mortẽ inducit, ideoque tutiùs medetur ruſtica anus, vno aut altero hortenſi, & naturæ opera abſoluto medicamine, quã medicus ille cũ ſuis prodigioſis, ſumtuoſis, & dubia cõiectura cõflatis pharmacijs. Fuerũt illius ſentẽtiæ multi & excellẽtiſſimi philoſophi & medici, videlicet nõ niſi ſimplicisſimis reb. medendũ eſſe. Hinc ſimplicium vires pſcrutati expertiq; de illis poſteris nobis egregia volumina reliquerũt, quale Chryſipp⁹ de braſsica, Pythagoras de ſcylla, Marchiõ de rafano, Diocles de rapo, Phanias de vrtica, Apulei⁹ de be-
tonica,

tonica, & multi alij antiq de alijs cō-
ſcripſerunt. Sed hos illi officinarum
medici non ſolùm nō curant, ſed eti
am irrident, ſimplices appellantes, q
ſtudeāt ſimplicibus, Hos igitur medi-
cos (dico quidē qui p ſimplicia me-
dētur) nō tā conſulendos, quā etiam
ſequēdos eſſe nulli diſſuadeo. Verū
illos officinarū cultores, tanquā ſorti
legos & maleficos cōſulo fugiēdos,
& ꝓpellendos, qui ſuis ꝓdigioſis cō-
poſitionib⁹ de malis noſtris negotiā-
tur, & ſup vitā noſtrā mittunt ſortes.
Nā cū cōpoſita medicāina ex multis
diſparib⁹ & pugnātibus ſpecieb⁹ cō-
flari neceſſe ſit, impoſsibile aut ſaltē
difficillimū eſt in illis aliqd certi poſ
ſe ſtatuere medicū, niſi ſola opiniōe,
æſtimatiōe, cōiectura: cūque innu-
meræ ſæpe res ſint, q̄ ſingulæ ꝓdeſſe
poſſe videntur, ea ſola cōgerit medic⁹
q̄ ſors vel caſus memoriæ ſuę tūc ob-
tulerit, aut in q̄ alio quouis intrinſe-
co ſiue occulto inſtinctu fuerit ꝓpen
ſior. vnde fit, vt cōpoſitū illud phar-
macū nō tā ab ingredientiū ſimplici-

um potentia, quã à medici fauſta vel infauſta effectiõe ſorciatur virtutẽ & effectũ, quatenus ille occulto quodã influxu ſiue naturali ſiue cœleſti ſiue dęmoniaco, ſiue fortuito plus ad hęc quã ad alia eligenda inducitur. Atq; hoc eſt quod cõmuniter dicitur, atq; ipſi fatentur medicũ vnũ eſſe alio fortunatiorẽ, ac ſæpiſsime indoctũ docto feliciorẽ. Quin & vidi ego, & noui medicum virum literatiſsimum tã infelicẽ, vt è multis ægris vix pauciſſimi è manibus eius ſalui euaderẽt. Noui & alium ſemiſciolum, qui omnes ferme ęgros ſuos, pleroſq; etiã ab alijs pro deploratis derelictos feliciter ſanaret. Quĩ & memini me legiſſe de medico, in cuius manibus quicunq; nobiles & magnates incidiſſent, euaderent, plebeij omnes & ruſtici perirẽt, aut grauiter periclitarentur. Videre igitur nunc facile eſt, hanc officinariã medicinam, in qua pluris poteſt medici fortuna quã doctrina, totã aut ꝑ maxima parte ſortilegã eſſe, ideoque ꝓcul pellendã atq; tanquã veneficã &

& ſicariã eſſe damnandã. Proinde Romani quondã ſub Catone Cenſorio medicos oẽs & vrbe tota & tota Italia pepulerũt, eorũ funeſta mẽdacia, crudelitatẽq; auerſari, ꝙ videlicet multo plures occiderẽt quã ſanarẽt: tum quod venenorũ peritiſsimi, odio, ambitiõe aut lucro facilè adduci poſſẽt, vt venenũ miniſtrẽt pro remedio, & pacta mercede hominũ vitæ inſidientur: ſicut Pyrri medicus, ſiue is Timocharis fuerit (vt vult Gellius) ſiue Nicias, vt alij, qui Fabricio promiſerat ſe dominũ interfecturũ medicina: quod facinus auerſatus Fabricius, Pyrrhum quamuis inimicũ monuit per epiſtolam, caueret à medico, de quo Claudianus ita inqt: Romani ſcelerum ſemper ſpreuere miniſtros. Noxia pollicitum domino miſcere venena.

Fabricias regi nudata fraude remiſit.
Infeſto quem Marte petit, bellumq; negauit.
Per famuli patrare nefas.

Similiter de Græcorum medicis apud Plinium.

Plinium Cato ſcribit ad filium, inquiens: Iurarunt inter hęc barbaros omnes necare medicina, ſed hoc ipſum mercede faciunt, vt fides eis ſit, & facile diſperdant, Et paulo poſt ſubiũgit: Vnde teſtamẽtorũ plures inſidię, iã verò & adulteria in principũ domibus etiã, ut euidens Eudemi in Liuia Druſi Cęſaris: hæc Plinius. Ipſe etiam Socrates apud Platõem vetuit, ne medici in ciuitate multiplicẽtur. Expediret & in hunc diẽ reipub. nullos eſſe aut paucisſimos medicos, quodq́ꝫ lex extaret, q̃ eorũ puniret cũ inſcitiæ, tũ negligentiæ malitiã capitalẽ. Capitale enim eſt, neqꝫ refert impitia an negligẽtia, ſtultitia an malitia, ꝑperã an ſtudioſe medic⁹ ꝓ pharmaco venenũ porrexerit, hoĩemq́ꝫ in vitæ diſcrimẽ adduxerit, atqꝫ nõ (ꝙ Plini⁹ ait) medico hoĩem occidiſſe ſumma eſſet impũitas. Qui certè vn⁹ illis atqꝫ cõmunis cũ carnifice honos eſt, hoĩes ſcilicet accepta mercede occidere: atque ex homicidio, vnde ſuppliciũ cũctis lex ſtatuit, nulliq́ꝫ conceſſa impuni-

tas. D

tas, ij ſoli capiunt pręmia. Hoc tamen interest, quod carnifex nõ niſi ex iudicũ ſententia necat noxios, medic° aũt præter omne iudiciũ perimit etiã inſontes. Non ergo inſalubriter pontificũ cõſtitutiones arcent à medicando clericos, cũ ars medica res ſit adeo cruẽta, vt ſi fas ſit ſacerdotibus & clericis medicũ agere, liceat etiã agere carnificẽ. Neq; imprudẽter Porcius Cato medicis quondã interdixiſſe putãdus: cũ, q̃ ſcientiæ huius famã ſemp nouitate aliqua aucupantur, tũ, & dũ pudet noui nihil adferentes aliorum inhærere veſtigijs, experimenta per mortes agunt, & artẽ ſuã noſtris periculis diſcunt, qua de vita noſtra negociantur, malaq; hoĩm, q̃ breuiſsimo tẽpore tolli poſſent, ꝑducunt, nõ rarò etiã adaugent maiori pro cõpẽdio: cui fraudi vt obuiaretur apud Aegyptios, medici ante diẽ tertiũ ægratorum corpora eorum periculo curabant, poſt triduum autem ſuo.

DE PHARMACOPOLIA. Cap. LXXXIIII.

Iamq;

IAmq́ꝫ etiã à cocis suis apothecarios & pharmacopolas vocãt, quorum (vt est in prouerbio) tituli remedia habent, pixides uenena, siue (vt canit Homerus) pharmaca mixta salubria multa, & noxia multa, quibus cũ damno esse minime volunt, nos mortẽ nostrã magna emere pecunia compellũt: dum illi aliud pro alio ꝓpinãtes, seu putridũ inueteratumúe & euanidũ pharmacũ miscẽtes, sæpe mortiferã potionẽ dant pro salutifera, dũ facta iampridem emplastra, collyria, vnguenta, pastillos & alia pharmaca, non nisi in officinarũ compendia ex ipsa specierũ fece ac tabe cõflata mercantur: atqꝫ hæc omnia nesciẽtes discernere, credũt barbaris mercatoribus, omnia fraudibus ac sophisticatione corrũpentibus. Possem etiam hic ostendere perniciosas illorũ discordias. de simpliciũ, quibus vtũtur, medicinarũ cognitione, erroresq́ꝫ eorũ circa medicinaliũ rerum noĩa, ab illis male intellecta, pessimeq́ꝫ vsurpata: q̃ plurima Nicolaus Leonicenus amplo vo-

plo volumine ostendit. Transeo etiã docere de prodigiosis cõpositionib⁹, multarũq; externarũ rerũ mixturis, quibus dũ oĩa confundentes, vnum quod omnibus naturis quadret medicamentũ sese effecturos, nobis persuadere volũt (sicut de cõpositione tyriacæ ac tyri fabula, deq; illo antidoto Mithridatico statuerunt) nihil aliud efficitur, q̃ poëticũ illud chaos:. Rudis indigestaque moles, Nec q quã nisi põdus iners, cõgestaq; eodẽ, Non bene iunctarũ discordia semina rerũ, Vbi corpere in vno Frigida cũ calidis pugnant, humentia siccis.

Mollia cũ duris, sine pondere habẽtia pondus. Esto, sint quædam cõpositiones ab antiquis medicis excogitatæ & vtiles inuentæ, quæ tanquã experta liceat recipere, tamẽ à vera illa methodo sunt aliena & ab ipsismet medicis propria cõscientia coactis dãnata, & oĩbus modis explosa à Plinio, à Theophrasto, à Plutarcho, ac Hippocrate, Galeno, Dioscoride, Erasistrato, Celso, Scribonio, Auicẽna, quorũ

verba

verba hic subscribere nimis longũ esset, nec ab antiquis illis solũ, sed etiã à multis recẽtioribus, è quibus vnus Arnoldus de Villa noua inter Aphorismos ait, vbi in prõptu habentur simplicia, dolũ esse si qs cõpositis vtatur. At hodie neglectis & ne cognitis quidẽ simplicibus, nõ nisi ex duobus illis apothecariorũ luminarijs, ac aromatariorũ thesauro, tũ Mesue & Nicolai cæterorumq; antidotarijs, picturatis & inauratis titulis medicamina promũtur: atq; hinc fit, vt dũ medici isti suo ocio cõsulentes, vitas hominũ apothecariorũ fidutia gubernãt: atq; illi sine literis, sine cognitiõe barbaris mercatoribus cõfisi, pro officinæ cõpẽdio res permiscẽt, multo plus periculi sit à medicamine quã à morbo. Iamq; etiã dicamus de preciosorũ medicinalium sophisticatiõe, quæ tãto ingenio sæpe adsimulata sunt, vt industrios etiã homines decipiãt: plurimumq; cõduceret saluti hominũ ac reipublicæ, peregrinis omnibus exoticisq; pharmacijs, quæ tãto præterea

precio à prędonib⁹ mercatoribus in reipublicę detrimentũ adauctæ sunt, omnino interdicere, ac medicos omnes in ordinẽ cogere, pharmacopolasque adstringere, ac legẽ illis præscribere, cuiusmodi olim Romæ (dũ adhuc melior esset) Nero tulisse legitur, qua ijs dũtaxat quæ noster gignit orbis, pharmacijs vti cõpellãtur, cũ hęc nostrę cuiusq; naturę cõueniant magis, tũ lõgè recẽtiora, electiora, minoriq; difficultate ac sumptu haberi possunt, minoriq; periculo q̃ peregrina, quorũ maxima pars suspecta est, vt q̃ sępissime sophisticata, adulterata, reiectitia, vel in naui suffocata, vel imersa lacunę, vel venustate corrupta, vel nõ debito tẽpore & loco (vnde sæpe plurimũ imminet periculi) collecta sunt, nã coloquintida nõ matura sanguinẽ educit & interficit, & q̃ sola vel vnica nascitur, venenũ est. similiter & agaric⁹ masculus mortifer⁹ est, & q antiquius pniciosius, Scamonea oĩs sophisticata est, similiter & terra Lẽnia: & fides sigillorũ perijt. Iã q̃so

quæ

q necessitas est ijs vti peregrinis, si e-
dē similique consilisq; efficatiæ no-
stra terra producit? Annon egregi-
stultū est, malle ex India petere quod
domi habemus? existimante, propri-
neq; terrā neq; mare sufficere, patri-
jsq; rebus peregrina frugalibus sum-
ptuosa, ac facile acquisibilibus diffi-
lia, & ab ipsis vsque terræ finibus im-
portata præferentes. An sine armonia-
co spleni nemo mederi poterit, nec
epati absq; sandalis? An si caremus
bdellio, hulcera interiorū nemo cura-
bit? nec capiti qs medebitur sine mu-
sco & ambra? nec stomacho sine ma-
stice & corallijs? Si hæc peregrina no-
stris corporib. cōuenirent medicami-
na, pculdubio natura factū esset q̄ om-
nibus prouidit abundanter, vt hęc a-
pud nos quoq; nascerētur Nōne ab-
sq; illis & salubrius vixerūt patres no-
stri? Sūt ergo hęc desidiosorū qui no-
stra nō inquirūt, nugamenta & phar-
macopolarū cōmenta, q nō cōmunē
salutē, sed suę negociatiōis cōpendiū
quærunt, persuadētes nobis non nisi

preci-

preciosa quæq; plurimum prodesse, quibus idcirco improperatur per Ieremiam: Nunquid non est resina in Galaad, aut medicus nō est ibi? Suis quibusq; terris & regiōibus, suę gēti, suo climati, suo cęlo, suo seculo natura herbas producit atque contemperat, esto: quædam alijs atque alijs locis, tēporibusq; acriores habeāt vires, in quolibet tamē tēpore & climate ꝑ suo hominumq; tēperamēto eadē operātur, habeāt liceat preciosa illa & exotica nostris plantis maiores vires, sed has nō nisi in sui climatis hominibus, quib° creata & ꝑducta sunt, putabimus salubres, At sunt etiā empiricorū rapinæ, persuadētiū nobis mōstrosa quædā pharmaca & à medēdi vsu exotica plurimū posse cōferre, & sine ijs salutem nostram non posse constare, impendio miserorum sua commentaria experiuntes. Hinc viperas & serpentes & nocentissima quæque reptilia antidotis admiscent, & velut deficiētibus remedijs, humanam adipem in vnctiones subigunt, huma-
nasque

nasq; carnes aromatibus adseruatas (quã mummiã nũcupant) nefario naturæ piaculo hoĩbus edẽdas præbẽt.

DE CHIRVRGIA.
Cap. LXXXV.

REstat chirurgia altera medicinæ pars, quę excutanea corporis vitia curat, cuius opera manifesta & securiora sunt remedia, nam reliquorũ medicorum cæca consilia sunt. Chirurgi vident & palpitant quod agunt, ac pro opportunitate mutant, applicant & auferunt: hæc inter omnes medicandi artes prima in vsum venit. Nã cũ homines ab antiquo sese bellis exercerent, & vulnera sibi inuicem infligerent, cœperunt illorũ quærere remedia. Nã quæ homo homini mala inflixisset, ab hominibus quoq; curari posse putabant: Cæteros aũt morbos & interiorũ cruciatus, tanquã ira Deorum genitos, incurabiles naturalibus viribus æstimabant. Primus itaque chirurgiæ inuentor fuit Apis Aegyptiorũ rex, vt vult Clemẽs Alexãdrinus,

drinus, antiquior illo Mizria filius Ca
n, nepos magni Nohæ. Scripsit autē
primus medicinam vulnerū Aesculapius, deinde excellentes in ea extiterunt Pythagoras, Empedocles, Parmenides, Democritus Chiron, Pęon. Narrat Plinius hanc Romæ primum exercuisse Archagatum Peloponensem, illumq́ ob secandi vrendiq́ sęuitiam, Vulnerariū publicè vocatū, mox transijsse nomen in carnificē, deniq; vniuersam artē tædio habitam & explosam. Est itaq; chirurgia non minus reliquorū medicorū factionibūs excellentiū virorum autoritate clara, sed virulentarū sordiū immūditia & sanguinolenta crudelitate infamis.

DE ANATOMISTICA. Cap. LXXXVI.

HAnc tamē crudelitate superat anatomia vtrorumq; pharmaceuicorū & chirurgorū theatrica carnificina, qua damnatos publicæ morti eos, quondam viuos ac remanente piritu, truculentissimis cruciatibus re

ſecarunt. Sed hodie ob Chriſtianæ religionis reuerentiam paulo mitiores effecti, interempto prius homine, ipſorum vel lictoris manu, in mortui cadauer, deinde his piaculis graſſantur, humanumque corpus dilaniãtes, membrorũ ſingulorum ſitum, ordinem, menſuram, opera, naturã & abdita quæque perquirunt ac rimãtur, vt inde quomodo & quibus locis curandum ſit, addiſcant: crudeli hac diligentia atque ſpectaculo horrendo & abominabili, nec minus impio.

DE VETERINARIA. Cap. LXXXVII.

EST adhuc & alia medicinę praxis, quam Veterinariam vocant, quæ brutorum morbis medetur, cæteris longè certior & vtilior, à Chirone cẽtauro, vt fertur inuẽta, & à Columella, Catone. Varrone, Pelagonio, Vegetio, nobiliſsimis ſcriptoribus illuſtrata: Hanc tamen annulati iſti medici non tam verecundiæ ſibi ducunt, quàm penitus quoque ignorant & aſper-

ſpernantur, admodum dilicatuli, vt tanquam vpupa auis, non niſi huma nis ſtercoribus oblectentur. Vnde ſi quis ab illis, ꝓ aſino aut boue ſuo medicamen requirat, pro remedio mox iniuriā accepturus ſit: quaſi ad eos nō pertineat ſcire, non ſolū hominibus, ſed etiā cæteris animalibus (præcipuè quæ hominibus commoda referunt) mederi: pro quare Alphonſus Aragonū rex olim duos expertiſsimos medicinæ doctores, pro equis & canibus amplo conduxit ſtipendio, iuſsitque ſollicitos ſcrutari, quæ remedia, & qs medēdi modus ſingulis beſtiarū morbis conueniret, quod illi facientes, librum de his rebus vtiliſsimū ediderunt, Fecit idem his temporibus Ioānes Ruellus Pariſienſis, vir in vtraq; lingua peritiſsimus ac phyſicus primarius, q de morbis equorū, eorundēq; remedijs, ex vetuſtiſsimis autorib. Apſircho, Hierocle, Theomeneſto, Pelagonio. Anatolio, Tiberio, Eumelo, Archedamo, Hippocrate, Hemerio, Africano, & ex Aemilio Hiſpāo & Litorio Bene-

rio Beneuentano, delectum volumẽ trãſtulit, veterinarijs oĩbus magna cũ reipublicæ commoditate profuturũ.

DE DIÆTARIA. Cap. LXXXVIII

SVpereſt adhuc medicina diætaria, cuius princeps præ cæteris extitit Aſclepiades, qui ſublato magna ex parte pharmacorũ vſu, totam medecinæ artẽ ad victus rationem, ad quãtitatem & naturam ciborum, obſoniorũque condimenta reduxit, à quo cęteri medici non omnino diſſentiunt, ſed ita putãtes quod alterũ altero indigeat, victus quandoq; pharmacijs, ac illa pariter victus ratione atq; mẽſura. Hinc iubent, inhibẽt, execrãtur, accuſant cibos & pot⁹, quos Deus creauit, inobſeruabilesq; victus regulas cõdunt: & quas alijs eſcas vel modeſtè delibare prohibẽt, ipſimet tãquã porci glandes deuorãt: & quas alijs viuendi leges pſcribunt, ipſi omniũ primi præuaricantur, non tã negligenter q̃ conſultè. Nã ſi ipſi iuxta hęc ſua

diætaria decreta viuere deberēt, sani tatis nō modicā iacturā facerent: si verò vt ipsi viuunt sic ægros quoq; naturę legibus viuere permitterēt, pecuniæ damnū sentirēt. Verū de his diætarijs ita ait Ambrosius: Contraria diuinæ conditioni præcepta medicinæ sunt, quę à ieiunio reuocant, lucubrare non sinunt, ab intentione meditationis abducūt, ita qui se medicis dederit, seipsum sibi abnegat. Et Bernardus scribens super Cantica, ait: Hippocrates & Socrates docent aīas saluas facere in hoc mundo: Christus & discipuli eius perdere. quem vos è duob. sequi vultis magistrum? Manifestum se facit qui disputat, hoc oculis, hoc capiti, hoc stomacho nocet: legumina ventosa sunt, caseus stomachum grauat, lac capiti nocet, potum aquæ pectus non sustinet: quare hoc est, vt totis fluuijs, agris, hortis & cellarijs vix inuenire possis quod comedas. Sed esto hæc Ambrosij & Bernardi verba ad solos monachos dicta sint, quorū fortè nō est, debere tantam ra

tionem habere de valetudine quã de professiõe: ac ciuiles homines nõ dedecet cũ valetudinis ratione, etiã victus & obsoniorũ varietas atq; mẽsæ lautities, primum diætaria medicina pollicetur, alterum præstat coquinaria præparandorũ ciborũ & potuum disciplina. Quocirca Plato hanc medicinæ adulatricem vocat, plerique eam diætariæ medicinæ partẽ adnumerant: quamuis Plinius & Seneca, & residua medicorũ schola fateantur, ab exquisitorum ciborum varietate multijugos morbos generari.

DE ARTE COQVINARIA. Cap. LXXXIX.

ARS itaque coquinaria percommoda est, nec inhonesta, si modò discretionis limites non egrediatur. Atque hęc ratio etiam summos & continentissimos viros induxit, vt de coquinaria & obsoniorũ condimẽtis scribere non erubescerent. Ex Græcis Pantaleõ, Mithecus, Epiricus, Zophõ. Egesippus, Pazanius, Epenetus, Heraclides

clides Syracusanus, Tyndaric' Sicyonius, Symonactides Chius, Glaucus Locrẽsis. Ex Romanis Cato. Varro, Columella, Apicus, & ex recentioribus Platina: Asiatici autẽ his reb' tã luxuriosi atq; intẽperantes semper extitere, vt ipsum nomen eorum in holuonum ac gulonũ transierit cognomentum, Quos inde Asotas nuncupam'. Hinc (quod refert Titus Liuius) post Asiaticam victoriam peregrinę luxuriæ in Romanam vrbem defluxerũt. tunc enim primũ epulæ cura & sumptu maiore apparari cœptæ: tũc coqu' antiquis vilissimũ mancipium, & in ęstimatione & in vsu & in precio esse, atq; è culina adhuc iure madẽs, fuligine tinctus, cum ollis, patinis, tunstillo, mortario, ueru, in scholas receptus, & quod vile ministeriũ fuerat, ars haberi cœpit: cuius tota solicitudo est vndecunq; conquirere inuitamenta gulæ, eduliaq; ciborum ad ꝓfundãingluuiẽ satiãdã vndecũq; locorũ inuestigare: cuiusmodi plura ex Varrone enumerat Gellius, videlicet

 pauum

pauũ è Samo, Phrygiã attagenẽ, grues Melicas, hœdũ ex Ambracia, pelanũ Chalcedoniã, Murænã Tartesſiam, aſellũ Peſsinuntiũ, oſtreas Tarentinas, pectunculũ, Chiũ, helopẽ, Rhodium, ſcaros Cilices, nuces Taſias, palmas Aegyptias, glandes Ibericas, quę omnes edẽdi inſtitutiones ad improbam ſatietatis luxusq́ȝ laſciuiã repertá ſunt. Eius aũt artis gloriam & famã ſibi præ cæteris uendicauit Apicius, vt ex eius nomine (teſte Septimo Floro) cognomentũ in coquos, quo Apiciani dicerentur, quadã philoſophorũ imitatione propagatũ ſit: de hoc Seneca ſic ſcriptum reliquit: Apicius, inquiens, noſtra memoria vixit, q in ea vrbe (ex qua aliquãdo philoſophi velut corruptores iuuentutis abire iuſsi ſunt) ſcientiã popinæ profeſſ⁹, diſciplina ſua ſæculũ infecit: Plinius quoqȝ illum nepotũ omnium altiſsimũ gurgitẽ ſeueriſsimè nuncupauit. Tot deniqȝ gulę inſtrumenta, tot irritamẽta libidinum, tot obſoniorũ varietates Apicianorũ illorum ingenio

nio excogitata & conficta sunt, vt tã-
dem opus fuerit pscriptis legibus po-
pinæ luxus coercere. Hinc veteres il-
lę sumptuariæ & cibariæ leges latæ,
videlicet, Archia, Fannia, Didia, Lici
nia, Cornelia, lex Lepidi, lex Antij
Restionis: sed & Lucius Flaccus & col
lega eius censores, Durioniũ senatu
mouerũt, quod legẽ de coercẽdis cõ
uiuiorum sumptibus latam tribunus
plebis abrogare vellet, quàm impu-
denter enim Durionius rostra cõscen
dit illa dicturus. Freni sunt iniecti vo
bis Quirites nullo modo perpetiẽdi,
alligati & constricti estis amaro vincu
lo seruitutis: lex enim data est q̃ vos
frugi esse iubet, abrogem⁹ igitur il-
lud horridę vetustatis rubigine obsi-
tũ imperiũ: etenim quid opus liberta
te est, si volẽtib. luxu perire, nõ licet?
Erãt & pleraq; alia edicta, quæ nunc
oĩa antiquata sunt penitusq; subla-
ta, adeo vt nulla ætas vnquã maiori
gulæ cura ac luxu indulserit quàm
hęc nostra, qui eius causa (vt ait Mu-
soni⁹, & post illũ noster Hieronym⁹)

terrā percurrimus & maria & vt mulsum, vinū p̄ciosusq́ȝ cibus fauces nostras transeant, totius vitæ opera desudamus: tot modò apud nos popinæ, tot ganeæ, tot gnatonum & lupanarū taberna, vbi homines edacitate, ebrietate, & libidine perduntur, vt sæpe non absqȝ magno reipub. detrimēto tota deuorent, absumantq́ȝ patrimonia, tot modò reperta ferculorū genera, tot obsoniorum cōdimenta, tot mensarū leges, ritus & cęremonię, vt Asiotorū, Milesiorū, Syberitarum, Tarentinorū: p̄terea Sardanapali, Xerxis, Claudij, Tyberij, Vitellij, Heliogabali, Galieni imperatorū, aliorumq́ȝ illorū veterū heluorū (quos oēs delicijs, luxu ac voluptate popinæ, cæteris nationibus ac hominibus præstitisse narrant historici) opipara cōuiuia penitus sordida, incōdita, rusticanaque euasura sint, si cū ijs nostris cōuiuiorū apparatibus cōferantur. Præterea nihil actū est cibi & potus elegentia, nisi simul etiam adsit abundantia vsqȝ ad fastidiū, & quę vel Herculem

lincbri-

inebriet, qui eadē sępius naui & vehe batur & potabat, ac cibi satietate Crotoniensem Milonē, & Aureliani phagonē expleat, quorū ille triginta panes vna cœna pter reliquos cibos comedere solitus erat, alter vno die ante Aureliani Cæsaris mēsam aprū integrū, centū panes, veruecē & porcellū deuorauit: bibit autē in infundibulo apposito pl⁹ orca: hæc hodie apud nos receptissima sunt in rusticanis illis publicis conuiuijs & tēplorum dedicationibus, cęterisq; eorū festis: diceretis Orgia Bacchi celebrari, tā sunt illic omnia furore, cruore & multiplicibus gulæ ebrietatisq; flagitijs commaculata: tum Centaurorum conuiuia, à quibus sine cicatrice nemo reuertitur, illic spectaretis, & qualē de Erisichthone voracitatem describit Ouidius hoc carmine:

Nec mora, quod pontus, quod terra, quod educat aêr, Poscit, & appositis queritur ieiunia mensis, Inque epulis epulas q̄rit, quodq; vrbibus esse, Quodq; satis poterat populo, nō sufficit vni,

 Plusq;

Plusque cupit, quo plura suam dimittit in aluum. Vtq; fretum recipit de tota flumina terra, Nec satiatur aqs, peregrinosque ebibit amnes, Vtque rapax ignis non vlla alimenta recusat, Innumerasq; faces cremat, & quo copia maior Est data, plura petit, turbaq; voracior ipsa est. Sic epulas omnes Erisichtõis ora prophani Accipiunt poscuntq; simul, cib' omnis in illo Causa cibi est, semperq; locus fit inanis edendi. Erãt olim apud Græcos, deinde etiã apud Romanos athletæ hoĩes voracissimi, sed horũ infamia tandẽ etiã à viris cõsularibns & imperatoribus victa est: nã Albinus qui quondã rerũ potiebatur in Gallia, centũ persica, denos pepones, quingentas ficus passurias, trecentas ostreas vna cœna deuorauit: & Maximinus imperator, qui Alexandro Mammeæ filio successit, quadraginta libras carnis, vna die comedit, bibitq; vini amphoram: continet aũt amphora quadraginta octo sextarios. Geta etiam imperator tam perditi

luxus traditur, vt dapes p alphabetũ inferri iusserit, seseq; triduanis epulis ingurgitarit. Iam verò (quod scelus impium magis) cũ Deus & natura cibum nobis potumq; salutis ac fortitudinis causa pparարent, nos cõtra varijs obsoniorũ artificijs illis abutimur ad voluptatẽ, & supra humanæ naturę capacitatẽ ingurgitamus corporibus nostris, immedicabiles morbos inde cõtrahentes, quo palã videmus verum esse quod ait Musonius, dominos seruis, vrbes rusticis, inopes opulẽtiorib. & quo sq; qui viliorib⁹ obuijsq; vtũtur alimẽtis, cęteris esse robustiores, valẽtiores, fortiores, labores melius tolerantes, minusq; in ijs defatigari, ægrotari aũt rarissimè, neq; vllos magis vexant graues illæ ęgritudines, puta, hydrops, podagra, morphea, colica & consimiles, quàm qui simplicẽ victum contemnentes, ex coquinarum officinis viuũt, contra verò, qui simplici contenti victu magis incolumes cernimus. Adstipulatur isti etiam Cornelius Celsus, qui

homini inq̄t vtilissim⁹ cibus est simplex, aceruatio soporũ pestifera, & cõdita oĩa duabus de causis inutilia sunt, quoniã & plus ꝑpter dulcedinẽ absumitur, quã modò par est tum ægrius conqueritur. Multi p̄terea grauissimi viri autoresq́3, hæc gulæ irritaméta obseruatorumq́3 artificiosam voluptaté detestati sunt, sed & alij q̄ religionis nomine, nedũ gulã, nedũ luxum, sed & cibos nonnullos, quos Deus creauit aduescédum, detestantur, abstinétes carnibus: vino aũt, in quo vt ait Apostolus est luxuria, ipsis Epicureis, capaciores, abstinere & ieiunare se dicétes, cũ se omni piscium genere, & optimo quouis vino opple uerint, ad q̄ labra, & linguas, & détes & vétres armata circunferunt: nõ tamé loculos, sed de his satis, quin à cibaria hac adgebericã, hoc est, alcumisticã coquinã, quę nõ minores decoquit opes q̄ popina, modò vadam⁹.

DE ALCVMISTICA. Cap. XC.

ALcumiſtica itaq; ſiue ars, ſiue fucus, ſiue naturæ perſecutio dici debeat, profectò inſignis eſt, eademque impunis impoſtura, cuius vanitas eo ipſo ſe facile prodit, cùm polliceatur quæ natura nullo modo pati poteſt, nec attingere: cùm tamē ars omnis nō poſsit naturā ſuperare, ſed illam imitatur, & lōgis paſsibus ſequitur, & multo fortior ſit vis naturæ quàm artis. Alcumiſtica autem, Ars ſuſpecta probis, ars ipſa inuiſaq; multis, Inuiſos etiam cultores effecit artis, Mendaces adeo multi manifeſte videntur, Qui ſeipſos aliosque ſimul fruſtantur inertes. Dū rerum vertere ſpecies tētant ac bene dictum quendā philoſophorum, vt vocant, lapidem fabricare p̄ſumunt, quo Midæ inſtar cōtracta oīa corpora ilico in aurū argentūue pmutentur, quin etiā è ſummis inacceſsisq; cœlis quintā quādā eſſentiā deponere nitūtur, q̄ iā nō ſolū plures q̄ Crœſi diuitias, ſed & depulſo ſenio reiuuneſcentiā ppetuamq; ſanitatē, ac tan

tum non immortalitatem, vnà cum ingentibus opibus nobis pollicentur. At nuſquã totos inter qui talia curant, Apparet vllus, qui re miracula tanta Comprobet. Sed medendi aliquot experimentis, tum ex ceruſſa, purpuriſſa, ſtibio, ſapõe, conſimilibusq́; pigmẽtis, ac mulieribus fucis, vetularumq́ue incruſtationibus, & cuiuſmodi ſacræ literæ vocãt vnguenta meretricia: ſtipẽ corrogãt, quo gebericã inſtituant officinã, vnde in prouerbiũ demum abijt: Omnis alcumiſta, vel medicus, vel ſaponiſta, credulorũ hominũ aures vrbis ditãt, pecunia inanes vt reddãt loculos. Et quibus ipſi ſpõdent diuitias, ab his drachmas petũt. Hinc ſe palã prodit hãc artẽ eſſe nullam, ſed ingentes nugas, & inſanę mẽtis inania cõmenta. Inueniunt tamẽ tantę felicitatis pcupidos homines, quibus miro ingenio ſeſe maiores diuitias cõſecuturos in hydrargyrio, quã natura pręſtet in auro, perſuadeant, & quos iam terq́; quaterq́; deceptos, ſemper nouis pręſti-

ſtigijs incautos denuo fallant, & prodigioſa hac impoſtura cogant follibus auram impellere fornacibus, nulla dulcior inſania quàm fixum volatile, tum volatile fixũ fieri poſſe credere: ſic deterrimi carbones, ſulfur, ſtercus ac venena, lotia & omnis dura pœna eſt vobis melle dulcior, donec prædijs, mercibus, patrimonijs omnibus decoctis, & in cinerẽ & in fumũ conuerſis, dum longi laboris prçmia, & naſcituros fœtus aureos, perpetuamq; cum reiuueneſcentia ſanitatem ſibi molliter pollicentur, deuoratis multo tempore & ſumptibus, tũ primũ vetuli, annoſi, pannoſi, eſurientes, ſemper ſulfur olentes, & inter carbones atra fuligine ſordidi, aſsiduaq; argenti viui cõtrectatione paralytici, ſolius naſi affluentia diuites: cæterũ adeo miſeri, vt ꝓ tribus aſsib⁹ etiã animã venalem habeãt, quã metallis inferre conabantur metamorphoſim, in ſeipſis experiuntur, effecti iam ex alcumiſtis cacochimici, ex medicis mendici, ex ſaponiſtis caupo-

niſtæ,

nistę ludibriũq; populi stultitiaq; patẽs, & fabula vulgi, & q̄ iuniores in mediocritate viuere contẽpserũt, p̄ oẽm vitã alcumistarum fraudib. expositi, iã senes facti, in summa pauptate mẽdicare cõpelluntur, ac in tãta calamitate cõstituti, p̄ fauore & misericordia, insup̄ contẽptum risumq; reportant, paupertateq; coacti sæpe ad malas artes, & monetæ adulterationem, aliaq; falsificia degenerãt: ideoq́ue hæc ars nõ modo à republica Romanis legib' pulsa, sed etiã sacrorum Canonũ decretis in tota Christiana ecclesia prohibita est: quod si & hodie oĩbus qui absque singulari principis idulto alcumisticã exercẽt, regno ac p̄uincijs interdiceretur, addita etiam bonorum proscriptione, corporisq; afflictiõe, profectò nõtot adulterinos nũmos haberemus, q̄bus hodie fraudãtur ferme oẽs magno reipub detrimẽto. Hãc ob causam puto Amasim regẽ Aegyptijs olim legẽ tulisse, qua cogebatur vnusquisq; destinato magistratui rationẽ reddere, quo se fo-

uerct

ueret artificio, quod qui nō faceret, pœna illi erat extremum supplicium. Permulta adhuc de hac arte (mihi tamē nō admodū inimica) dicere possem, nisi iuratum esset (quod facere solēt qui mysterijs initiātur) de silentio. Eoq́; præterea à veteribus philosophis atq; scriptoribus tam cōstantissimè religioseq́; obseruato, vt nullus vspiam probatæ autoritatis philosophus, ac fidus scriptor cōperiatur, qui huius artis alicubi vel solo verbo meminisset: quę res plerosq; induxit, vt crederēt oēs eius artis libros recentiori æuo iam pridem confictos: cui nō modicum adstipulatur ipsa autorum Giberis, Morieni, Gilgilidis, ac reliquę eorum turbę obscura & à nullis alijs celebrata noīa, cùm rerū quibus vtuntur, absona vocabula, tum sententiarum ineptitudo, philosophandiq́; ratio puersa. Sunt tamē qui aurei velleris pellem interpretentur fuisse librum alcumisticum, veterum more in pelle cōscriptum, in quo auri conficiendi scientia contineretur,

eiuſmodi libros apud Aegyptios, qui huius artis peritiſsimi fuiſſe diceban-tur, cū Diocletianus magna diligen-tia conquiſiſſet, omnes exuſsiſſe legi-tur, ne comparatis diuitijs auriq́ꝫ co-pia fidentes Aegyptij, Romanis ali-quando bellum inferre auderent, at-que exinde hanc artem publico Cæ-ſares edicto semp habitā flagitioſam: verùm nimis longū foret narrare om nia huius artis ſtulta myſteria, ac ina nia ænigmata, de leone viridi, de cer uo fugitiuo, de aquila volāte, de ſtul to ſaltante, de dracone caudam ſuā vorāte, de bufone inflato, de capite corui, deq́ꝫ illo nigro nigrius nigro, de ſigillo Hermetis, de luto ſtultitiæ (ſapiētię dicere debui) ac ſimilib. nu-gis innumeris. Deniqꝫ de illo vnico ſolo, præter quod nō eſt aliud, vbiqꝫ tamē reperib. benedicto, ſacratiſsimi philoſophorū lapidis ſubiecto, vide-licet, pene nomē rei effutiui, cū periu rio ſacrilegus futurus, dicam tamē cir cunlocutione, ſed obſcuriore, vt nō niſi filij artis & qui hui⁹ myſterijs ini-

tiati.

iati sunt, intelligant. Res est quę sub-
stantiam habet nec igneā nimis, nec
prorsus terreā, nec simpliciter aqueā,
nec acutissimā, nec obtusissimā qua-
litatem, sed mediocrem & tactu le-
nem, & quodammodo mollem vel
saltem, non duram, non asperā, quin
& gustu quodammodo dulcem, olfa-
ctu suauē, visu gratā, auditu blandā
atq; iucundam, cogitatu latam, plu-
ra dicere non conceditur, atque sunt
tamen ijs maiora: sed ego hanc artem
(ob eā quæ secum mihi familiaritas
est) illo honore potissimè dignā cen-
seo, quo probam mulierem definit
Thucidides, illam inquiens optimā
esse, de cuius laude vel vituperio mi-
nimus esset sermo. Illud duntaxat ad-
dā, alcumistas omniū hoīm esse puer-
issimos, siquidē cū præcipiat Deus,
in sudore vultus vescendū esse pane
suo, & alibi dicat ꝑ prophetā: Labo-
res manuū tuarū ꝗa māducabis, ideo
beatus es, & bene tibi erit: hi diuini
p̄cepti ꝓmissęque beatitudinis cōtem-
ptores procul labore, & (vt aiunt) in
opere

ope mulierum & ludo puerorũ aureos montes moliuntur. Nõ inficior ex hac arte multa admodũ egregia artificia ortũ habere, traxisseq́ originẽ. Hinc acieri, cinnabrij, minij, purpuræ, & quod aurũ musicum vocãt, aliorumq́ colorũ tẽperaturæ ꝓdierũt, huic aurichalcum & metallorũ oĩm mixtiões, glutimina & examina & sequestratiões debem⁹: bõbardæ formidabilis tormẽti inuentũ illi⁹ est, ex ipsa ꝓdijt vitrificatoria nobilissimũ artificiũ, de qua Theophil⁹ quidã pulcherrimum librum cõscripsit. Narrat autẽ Plini⁹, Tiberij Cęsaris tẽpore excogitatum vitri tẽperamentum, quo flexibile & ductibile fieret, sed ei⁹ officinã à Tiberio abolitã, quin ipsum quoq; tãtæ industriæ artificẽ (si Isidoro creditur) neci datum, idq́ factum, ne aurum pro vitro vilesceret, & argento atq; æri sua præmia detraherentur. Sed de ijs satis.

DE IVRE ET LEGIBVS
Cap. XCI.

RE-

Restat nunc de iuris sciētia dicere quæ solam se iactat inter verū & falsum, æquū & iniquum, fas & nefas clare discernere, cui⁹ facultatis hodie principes sunt papa & imperator, qui gloriantur se habere iura omnia in scrinio pectoris sui recondita, qbus pro ratione sufficit sola volūtas, cui⁹ arbitrio omnes sciētias, & artes, & scripturas & opiniones, & quæcunq; hominū opera iudicare & regere presumunt. Hinc firmiter præcipit Leo papa omnibus Christi fidelibus, vt nemo in ecclesia dei quicquā vel quenquā iudicare, iustificare, aut aliquid discutere p̄sumat, nisi sanctorū cōciliorū, canonū, & decretaliū (quorum caput est papa) autoritate: atq; ne nobis vti liceat, nec doctissimorum nec quorumcunq; etiā sanctissimorū theologorum detererminatione, nisi in quantum papa permittit & suis canonibus autorizauerit: sed & alibi adhuc precipit canon, ne aliud volumen vel quicunque liber per theologos (imo per vniuersum mundum

dum

dum, ait) recipiatur: nisi ille q per ecclesiā Romanā papæ canonibus cōprobetur. Simile ius p̄tendit imperator in philosophiā ac medicinam cæterasq; scientias, nulli disciplinæ permittens aliquid autoritatis, nisi quantū illis cōceditur per sui iuris peritiā, ad quā (vt ait) quotquot sunt sciētiæ & artes, si cōparētur, sunt tanquā viles & parū vtiles. Hinc Vlpianus ait: Lex est rex omniū humanarū & diuinarum rerū, cuius virtus est (vt ait Modestinus) imperare, pmittere, punire, vetare, qbus dignitatibus nullum munus maius inuenitur: & Pōponius in legibus definit eā esse inuentū & donū dei, & dogma sapientū omniū: qa prisci illi legislatores, quo decretis suis apud rudē vulgus autoritatē cōciliarent, finxerunt se à dijs edoctos illis prescribere. Sic Aegyptijs Osiris à Mercurio, Zorastes Bactrianis & Persis ab Oromaso, Charinundas Chartaginensibus à Saturno, Solon Atheniensibus à Minerua, Zantrastates apud Arimaspos à bono numi

ne

ne Zamolxis Scythis à Vesta, Minos Cretensibus à Ioue, Lycurgus Lacedemonijs ab Apolline, Numa Pompilius Romanis à nympha Aegeria. En videtis modo cuiusmodi hæc iuris scientia in oẽs alias sibi imperium arrogat, exerceatq; tyrannidẽ, ac quomodo se omnibus reliquis disciplinis tanquã Deorum primogenitã præferens illas tanquã viles ac inanes aspernatur, cùm tamẽ ipsa tota atq; omnis nõ nisi ex caducis infirmissimisq; hoĩm cõmentis & placitis cõstituta, oĩm quæ sunt tenuissima, & ad omnem tẽporis, status, principis mutationem, conuertibilis existat: quæ primam suã ab ipso primi parẽtis (oĩm malorum nostrorum causa) peccato traxit originem. A quo lex corruptæ naturæ (quod ius naturale dicunt) prima prodijt, cuius egregia illa decreta: Vim vi repellere licet, Frangenti fidẽ, fides frangatur eidem, Fallere fallentẽ non est fraus. Dolosus doloso in nullo tenetur. Culpa cum culpa compensari potest, Male meriti nul-

la debent iustitia nec fide gaudere. Voléti nō fit iniuria. Licitum est contrahentibus se decipere. Tantum valet res quantum vendi potest. Item, vt liceat sibi cōsulere cum dāno alterius. Ad impossibile neminē obligari. Itē si te vel me cōfundi oporteat, potius eligam te cōfundi quā me. Et eiusmodi plura, quæ postea scripto inter leges relata sunt. Deniq; lex naturæ est, non esurire, nō sitire, nō algere, nō vigilijs, nō laboribus macerari. Quæ omnē religionis pœnitentiam, pœnitentiæq; opera depellēs, Epicuream voluptatē pro summa statuit felicitate. Exinde verò ius gentium emersit, ex quo primū bella, cedes, seruitutes orta distinctaq; rerum dominia sunt. Porrò ius ciuile ꝓdijt seu populare, quod populus aliquis sibi proprium cōstituit. Ex quo tot emanarūt in hoīes litigia, vt testibus ipsismet legib⁹ plura facta sint negocia, quā rerum habentur vocabula. Nam cùm homines proni esset ad dissentiendum, necessarium (vt dicunt) erat

Iustitiæ obseruandæ per leges promulgatio: vt malorum sic coërceretur audacia, & inter improbos innocentia tuta redderetur, & boni quiete viuerẽt inter malos. Atq; hæc sunt illa tã insignis iuris principia, in quo legislatores fuere pene innumeri. Quorũ primus Moises, qui leges scripsit Iudęis, quo tẽpore etiã Aegyptijs leges tulit Cecrops: post Pheroneus primus omnium leges dedit Græcis: rursus Aegyptijs leges dedit Mercurius Trismegistus: deinde Dracon & Solon Atheniẽsibus. & Lycurgus Lacedæmonijs, & Palamedes primus leges tulit bellorum, ad iudicãdum exercitum. Romanis verò primus leges tulit Romulus, quæ curiatæ appellatæ sunt. post quem Numa Pompilius leges tulit religionum, & cæteri per successum Romani Reges suas leges dederunt, quæ omnes Papyrij libris postea descriptæ fuerunt, vnde ius ciuile Papyrianum nomen sumpsit. Post hos ius duodecim tabularum prodijt. Item ius Flauianum, ius

Helianum, lex Hortensia, Honorariū ius p̄toris, itē plebiscita, senatusconsulta, ius magistratuum & cōsuetudinis, deniq; vis iuris cōstituendi principi data: prætereo iuriscōsultos illos innumeros, quorum bonā partē recenset lex secunda de origine Iuris. Qui verò ius ciuile in volumē redigere conati sunt, ex his primus hoc attentauit Cneus Pompeius, deinde Caius Cæsar, sed p̄uētus vterq; bellis ciuilibus immaturaq; morte, nō potuerunt p̄ficere. Tandē veteres illas leges innouauit Cōstantinus, sed & Theodosius minor in codicē ab eo nuncupatum redegit: tandē Iustinianus hūc qui hodie in vsu habetur, codicē edidit. Iuris autē ciuilis tota autoritas penes populum ac principes est, neq; aliud est ius ciuile q̄ quod homines cōmuni consensu volunt. Hinc Iulianus ait, leges nō alia de causa nos ligare q̄ quod iudicio populi receptæ sunt: qui communi consensu omne imperium ac potestatē in principem cōtulit, vnde si quid populo ac principi pla-

cipi placuerit, hoc tum p̃ consuetudinē, tum per cōstitutiones iuris habet vigorem, etiã si error videatur vel falsitas: nã cõmunis error facit ius, & res iudicata veritatē. Quod Vlpianus nos docuit his verbis, videlicet ingenuũ accipi debére etiã eum de quo sentētia lata est, quãuis reuera fuerit libertinus, quia res iudicata ꝓ veritate acccipitur. Apud eundē legimus Barbarium quendã Philippum, cum seruus fugitiuus esset, Romæ præturam petijsse: qua functus, ac tandē agnitus, receptum fuit, nihil eorum immutari quæ seruus in tantæ dignitatis velamēto gesserit. Et alibi senex rusticus imperatoris autoritate in tantum veneratur, quod iurisperitus ex verbis illius argumētari iubetur. Paulus quoq; Romanorum iuriscõsultissimus, hodie (inquit) ꝓpter vsum imperatorum, si in argēto relatũ sit candelabrum argenteum, argēti quoq; esse, nõ autem supellectilis, quoniã error ius facit. Idem de legibus & senatusconsultis palàm fatetur, non o-

mnium quæ à maioribus constituta sunt, rationem reddi posse. Hinc ergo scimus iam omnem iuris ciuilis prudentiam, ex sola hominum opiniõe voluntateq; dependere, nulla alia ratione vrgente, quàm vel honestate morum, vel commoditate viuendi, vel autoritate principis, vel vi armorum: quæ si conseruatrix bonorũ & malorũ vindex existat, bona disciplina est, finaliter, pessima res, propter iniqua, q̃ magistratu ac principe negligente vel tolerãte vel probante fiunt. Quinimo Demonactis sententia erat, leges omnes inutiles & superuacuas esse, vt quę nec bonis nec malis rogentur, cũ illi non egeant legibus, hi verò per easdem nihilo fiant meliores. Præterea cum apud Liuium fateatur Cato, vix vllam legem ferri posse, quæ omnibus commoda sit, & ex qua nõ sæpissime contingat æquitatem cum rigore iuris pugnare, ipse etiam Aristoteles in Ethicis suis definiens æquitatem, vocat illam correctionem iustę legis, qua parte de-

te deficit, quòd generatim lata est, nónne ergo iam hoc ipso satis osten ditur, totam iuris iustitiæq; vim nō tam à legibus, quàm à iudicis probitate æquitateq; dependere?

DE IVRE CANONICO. Cap. XCII.

A Iure ciuili demanauit ius canonicū siue pōtificium, quod plerisque sacrosanctissimū videri posset, tam ingeniose auaritiæ præcepta ac rapiendi formulas specie pietatis adumbrat: cū tamē paucissima in eo statuātur ad pietatē, religionē, ac dei cultum, sacramentorumq; ritus spectantia, taceo quod nonnulla dei verbo cōtraria aut repugnātia. Cætera oīa nō nisi iurgia, lites, fastus, pōpę, tum quæstus ac lucri negotia, pōtificumque Romanorū placita, quibus neq; satis sunt, qui olim à sanctis patribus cōditi sunt canones nisi his cōtinuo accumulent noua decreta, paleas extra vagātes, declaratorias, cācellariæ regulas, vt nullus sit condendorum

canonum finis, neq; mēsura, quæ v-
na oīm Romanorum pōtificum am-
bitio atq; libido est, cōdendorum sci-
licet nouorum canonū, quorum eo-
usq; excreuit arrogātia, vt angelis cœ-
lorum pciperent, & ex inferno subla-
ta pda rapinā facere præsumerēt, &
in mortuorū manes manū mitterēt,
etiā in diuinā legē, interpretādo, de-
clarādo, disputando nonnunquam
tyrannidē exercerent, ne quid pleni-
tudini potestatis suæ posset deesse
aut derogari. Nōne Clemēs papa in
bulla, q̄ hodie adhuc Viennę Limo-
nis Pictauij in priuilegiorum scrinijs
plumbata seruatur, præcipit angelis
de cœlo, quod animā peregrinantis
Romā pro indulgētijs & decedētis, à
purgatorio absolutā ad gaudia perpe
tua introducant? insuper inquiēs, no
lum⁹ ꝙ pœna inferni sibi aliquate
nus infligatur, cōcedens insuper cru-
ce signatis ad eorū vota, tres aut qua
tuor animas quas vellent è purgato-
rio posse eripere, quā erroneam in-
tolerabilemq; temeritatē, ne dicam,
prope

prope hæresim, tūc Parisiēsis schola palā detestata est atq; corripuit, sed fortasis pœnitēs hodie, quod nō hyperbolicū illū Clementis zelū pio aliquo commento interpretati sunt, vt res valeret potius quàm periret, cùm propter eorū affirmare vel negare nihil mutatur in re, & autoritate summi pontificis, cuius canones & decreta ipsam theologiā totā sic adstrinxerūt, vt null⁹ quantūcunq; contentiosissimus theologos quicquā audeat statuere, nedū opinari aut disputare à pontificū canonibus diuersum, absque protestatione & venia, ceu de Rufo canit Martialis: Quicquid ait Rufus, nihil est nisi venia Rufo: Si gaudet, si flet, si tacet aut loquitur. Cœnat, propinat, poscit, negat, innuit, vna est Venia: si non sit venia, mutus erit. Ex horum præterea canonibus & decretis didicimus Christi patrimonium esse regna, astra, donationes, fundationes, allodia, opes ac possesiones, ac sacerdotium Christi Ecclesięq; primatum esse imperium,

regnũ: & gladiũ Christi esse iurisdictionẽ ac potestatẽ tẽporalẽ: & petram Ecclesiæ fundamentũ esse personam pontificis, episcopos esse ecclesiæ nõ ministros modò, sed capita & bona ecclesiæ esse non modò doctrinã euãgelicã, ardorẽ fidei, contemptũ mundi, sed vectigalia, decimas, oblatioones, collectas, purpuram, mitras, aurum, argẽtum, gemmas, prædia, pecunias, potestatem, summi pontificis esse gerere bella, dissoluere fœdera, soluere iuramẽta, absoluere ab obediẽtia, & domũ orationis facere speluncã latronũ, ita quod papa potest deponere episcopũ nõ sine causa, quod potest dare rẽ alienã, quòd nõ potest committere Simoniã, quod potest dispensare contra votũ, contra iuramẽtũ, contra ius naturale, & nemo habet illi dicere, cur ita facis? posse insuper graui, vt dicunt aliqua de causa dispensare contra totum nouum testamentum, etiam vel tertiam partem & vltra fidelium animas in infernum protrahere. Episcoporũ verò officium

ficium esse iam non prædicare verbũ Dei, sed datis alapis confirmare pueros, conferre ordines, dedicare templa, baptizare campanas, consecrare aras & calices, benedicere vestes & imagines: quibus verò super hæc altius ingenium est, ij relinquentes illa, nescio quîs titularibus episcopis, ipsi regum funguntur legationibus, illorum præsunt oratorijs, aut comitantur reginas, magnã satis & grandẽ ob causam excusati ne seruiant Deo in tẽplis, si magnificè venerentur regem in aulis. Ex ijsdẽ fontibus prodierunt cautelæ istæ quibus hodie citra simoniã episcopatus & beneficia emuntur venduntúrq;, & quicquid p̃terea est nũdinationũ & monopoliorũ in gratijs, in condonationibus, in indulgẽtijs, in dispensationibus & similib. rapinarũ formulis, à quibus etiã in gratuitis ab ipso Deo factis peccatorũ remissionibus preciũ statutũ est, & inferorũ pœnis inuentũ est lucrum: insuper huic iuri debetur emẽtita illa Cõstantini donatio, cũ reuera atq; cõte-

ſtante verbo Dei, nec Cæſar ſua relinquere, nec Clerus quę Cęſaris ſunt ſibi debeat vſurpare, ſed ex multis admodum ambitionis, ſuperbiæ ac tyrānidis legibus duntaxat aliquas vobis referā, q̄ ijs quæ nūc diximus faciant fidē. Scrutamini igitur ſi libet in antiquis decretalib. cap. Significaſti &c. venerabilē de elect. c. ſolite de ma. & obed. c. cū olim de priuileg. c. ſi ſummus pontifex de ſent. exc. c. Inter cætera de off. iud. ord. Deinde in ſexto decret, quē cōpilauit Bonifacius octauus, videte q̄d loquatur in illius ꝓlogo: & & in c. 1. de immunitate eccleſiarū, neq; cedit iſtis illa arrogātiſsima Clemētina paſtoralis de ſent. & re iudi. cū extrauagāte Iaon. 22. q̄ incipit: Eccleſiæ Romanæ, & alia eiuſdē ſupgētes, & extrauagās Bonifacij 8. vnam ſanctā. Ex cōpilatione deniq; Gratiani occurrūt nobis c. Si cuius d. 14. c. Si oīs d. 18. c. Sic oēs, & c. enimuero c. in memoriā. c, Si Romanorū d. 19. c. Omnes d. xxij. c. tibi domino. d. 60. c. Cōſtantinus. d. 96. & c. Quando. d. 86. &

gl.

gl.ibid.&c.Si papa.d.60.Porro etiam accedũt iſtis 9.q.iij.c.Cũcta &c. Conqueſt.15.q.6.c.Autoritatẽ,xvij.q.iiij. Nemini.xxj.q.v.Sũt q.xxiij.q.v.Oĩm &q.viij.c.Oĩ xxx.q.1.c.Oĩa. Hos & horũ ſimiles canones qui diligenter examinarit,cõperiet cuiuſmodi ſunt illa magna & admirabilia & abſcondita myſteria,quæ aliqui Romani põtifices in ſuis canonibus fructificant, etiã ea quæ alicubi dicuntur in ſcripturis ſacris conuertentes, & nõnunquã adulterantes,atq; illis ſuis figmẽtis adſimilantes & adaptãtes, hinc illæ quas vocant concordantias bibliȩ & canonũ natȩ ſunt.Accedũt iſtis tot rapinarũ tituli de palijs, de indulgentijs,de bullis,de confeſsionalibus,de indultis & reſcriptis, de teſtamentis, de diſpenſationib.de priuilegijs, de electionibus,de dignitatibus, de præbendis,de religioſis domibus, de ſacris ædibus,de immunitatibus, de foro,de iudicijs & eiuſmodi reliqs, deniq; totũ ipſum ius canonicũ oĩm eſt inconſtantiſsimũ,ac ipſo Proteo atq;

Chamæleonte mutabilius ac Gordio nodo magis implicitũ, ipſaq́ꝫ Chriſtiana religio, à cuius origine Chriſtus finẽ impoſuit cæremonijs, nunc hoc canonũ iure plures habeat, q̃ vnquã olim habuerũt Iudæi, quorũ põdere addito ipſum leue ac ſuaue Chriſti iugũ nunc redditũ ſit oĩm grauiſsimũ, coguntúrq́ꝫ Chriſtiani plus ex canonũ præſcripto q̃ ex ipſo viuere euangelio. Tota aũt vtriuſqꝫ iuris peritia, non niſi circa caduca, fragilia, fluxa, inania, ac profana negotia, vulgiq́ue cõmercia atqꝫ contumelias, tũ circa hominũ cædes, furta, cõpilationes, graſſationes factiones, conſpiratiões, iniurias, proditiones verſatur. Accedunt ad hæc periurationes teſtiũ, falſifica ſcribarũ, præuaricationes cauſidicorũ, corruptiones iudicũ, ambitiones conſiliariorũ, rapinæ præſidũ, quibus opprimuntur viduæ, proſternuntur pupilli, exulant probi, proculcantur pauperes, damnantur innocentes, atque vt eſt apud Iuuenalem: Dat venia coruis, vexat cẽſura colũbas

Et cæci homines quæ putauerũt se per leges & canones posse euitare, sibi protinus parauerũt & incurrerunt, quia non sunt hæ leges & canones à Deo, nec ad Deum, sed à corrupta hominum natura ingenioque profecta, & ad quæstum & auaritiam excogitata.

DE ARTE ADVOCATOria. Cap. XCIII.

IVris autem adhuc aliud est exercitũ, quàm artẽ vocant placitatoriã siue aduocatoriã, vt aiunt, maximè necessariam, ars vetustissima & fraudulentissima suasorio cooperimento subdole adornata. Quæ non est alia, quã scire iudicẽ persuasione demulcere, & ad oẽ arbitriũ vti, scire iuribus vel inuẽtis glossis ac cõmentis, leges quascunq; ꝑ libidine fingere & refingere, vel iniqꝰ qbusq; diuerticulis illas subterfugere, aut fraudulẽ ã litẽ ꝓrogare. Sic citare leges, vt puertatur aequitas, sic glossatorũ adstruere autoritatẽ, vt subuertatur sensꝰ legis

mensq;

mensq́ȝ legiſlatoris. In hac arte plurimū momēti habet altum vociferari, audacemq́ȝ & in litigādo clamoſum & improbum eſſe Isq́ȝ habetur aduocatorum optimns qui plures allicit ad litigandum, & promiſſa ſpe vincendæ litis in iudiciū impellit, ſtimulatq́ȝ impijs conſilijs, qui venatur appellationes, quiq́ȝ eſt egregius rabula, ac iurgiorū autor, q garrulitate ac linguæ viribus nihil non poſsit clamare: ſed & quanuis cauſam altera iudiciorū p̃ſtigijs p̃ferre, ac vera & iuſta iſto modo dubia & iniqua facere, iuſtitiamq́ȝ ipſam ſuismet armis profligare, puertere, pſternere, apud quos Iuſtitia nihil eſt, niſi publica merces: At iudex in cauſa qui ſedet, empta pbat. Sed & ea etiam quæ non ſunt rerū ſcilicet priuatiōes & ſilētia, precio exponunt. nā vt nullus eorū loqtur niſi ad mercedē, ita nec tacet niſi ad præmiū, exemplo puto Demoſthenis, qui cum Ariſtodemū fabularū autorē interrogaſſet, quantū mercedis vti ageret, accepiſſet, & reſponderet

ei, ta-

ei, talẽtum: At ego, inquit Demosthenes, plus accepi vt tacerem. Causidicorum siquidem lingua tam damnifica est, vt nisi vinciatur muneribus, fieri non potest vt non noceat.

DE ARTE NOTARIATVS & procuratoria. Cap. XCIIII.

QVibus tũ ad hoc ipsum adsunt, ꝓcuratores & notarij, quos vocant tabelliones, quorum iniurias & damna, & nequitias, & falsificia, omnes patienter ferre oportet, cùm omnium fidem & licentiam ac potestatem apostolica & imperiali autoritate se obtinuisse videntur. Atq; inter hos illi sunt præcipui, qui norint forum egregiè perturbare, miscere lites, cõfundere causas, supponere testamenta, instrumenta, rescripta, diplomata: tũ egregiè fallere, decipere, & vbi opus est peierare, & falsum scribere. Omnia audere, & construendis dolis, fraudibus, technis, calumnijs, laqueis, captiunculis, insidijs, tri

cis, ambagibus, circunuentionibus, Scyllis & Charybdibus se à nullo vinci patiantur. Nullus præterea notariorum tam integrum quod vocant instrumentum pſcribere poteſt, quin rurſus litem conteſtari neceſſe ſit, ſi quis velit contradicere aduerſarius. Nã aut aliquid omiſſum dicet, aut falſum, aut fraudẽ ſubeſſe, aut aliam exceptionẽ opponet, qua inſtrumenti aut notarij fidẽ impugnet. Atq; hæc ſunt alia iuris remedia, ad q̃ litigantibus cõfugiendũ eſſe docent: hæc illę vigiliæ, quibus iura ſubuenire dicũt, ni ſit q malit pugnare quã litigare. Is enim tantũ iuris habebit quantũ potentia ſua poterit defendere dicente lege, quoniã potentioribus pares eſſe non poſſumus.

DE IVRISPRVDENTIA. Cap. XCV.

Iurisprudẽtia. HVc ſpectant etiã vaſtiſsimi illi gigantes, q nobis contra Iuſtiniani edictum, tot gloſſarum, commentariorum, expoſitionum, ingentia, innumeraq; volumina, vnoquoque illo-

illorum aliter & aliter interpretante genuerunt. Præterea tot opinionum ꝑcellas, tot vaferrimorũ consiliorum ac cautelarũ syluas infelicissima fœcunditate parturierunt, quibus aduocatorũ instruuntur nutriunturq́ꝫ nequitiæ, q tam celebri illorum iurisperitorum per singulas periodos, & (vt vocant) paragraphos, nomenclatura pudorem suum obstringunt, ac si nõ potius rationibus constet veritas q̃ cõfusis testimonijs, ex tam nugantiũ opinatorum colluuie adductis, penes quos tãta laus est cõtẽtio atqꝫ discordia, vt q non dissenserit ab alijs, q nescierit nouis opinionib' aliorũ dictis cõtradicere, ac iudicata oĩa in dubiũ reuocare, & bene inuẽtas leges ꝑ ambiguas expositiões ad sua figmẽta adaptare, is parum vel nihil doctus habeatur. Hinc tota illa iuris prudentia facta est consilium peruersum & subdolum rete iniquitatis: hæc sunt ingenia, hæ artes quibus hodie regitur orbis Christianus, quibus constituuntur imperia, & regna, & principatus

patus populorum, atq; ex his nebulonibus deliguntur principum, pontificumq; officiales atq; parlamentarij, isti senatores & prçsides, ac si qui iniqui hactenus fuerint aduocati, æquiores futuri sint iudices, atq; tandem capita regnorum sunt. Hi etiam regibus suis, vt Ioui quondam Titanes, formidabiles. Porro ex his prodeunt tandem Cæsarum regumque vētricosi isti archiscribæ, ac circumpurpurati cancellarij, quibus rerum summa commissa est, qui principum placita, dona, beneficia, officia, dignitates, rescripta, diplomata: præterea ius, fas, leges, æquum & honestum, omnia venalia habent, & abs se mercari compellunt. Ex quorum arbitrio regum numerantur amici & inimici, quos pro libidine sua nunc fœderib9 iungunt, nunc rursus funestis bellis committunt. Atq; cum ipsi ex infima plebis fece sordidissima vocis ꝓstitutione ad tantum dignitatis culmen conscenderint, ad tantum simul audaciæ scelus euehuntúr, vt audeant

Audacia iuris prudentium.

non-

nonnunq̃ proscribere principes, & vel absq; senatusconsulto, ac vel indicta causa damnare capitis, mutandisq́; regnorũ statibus autores sunt, ipsi interim tumentes furtis & latrocinijs suis.

DE ARTE INQVISITOrum. Cap. XCVI.

SPectant ad hunc cœtum etiam ordinis prædicatorum hæreticorum inquisitores, quorum iurisdictio cùm tota in theologicis traditionibus & sacris scripturis fundata esse deberet, ipsi tamẽ hanc omnem ex iure canonico & pontificijs decretis, ac si papã errare impossibile sit, crudelissimè exercẽt, ipsam scripturam sacram velut mortuam literam, & non nisi vmbram veritatis à tergo relinquentes, quin & veluti hæreticorum, vt aiunt, scutum & propugnaculũ procul reijciunt. Neque etiam antiquorum doctorum patrumq́; traditiones recipiunt, dicentes, quia falli possunt & fallere. sed vnam Romanam ecclesiam, Ars inqsitoria.

quæ

quæ, vt dicunt, errare non poteſt, cuius caput papa eſt, eiuſque curiæ ſtylum ſibi ſcopum fidei præfigunt, non aliud cùm inquirendo expoſtulantes, q̄ ſi credat in Romanam eccleſiā, quod ſi affirmarit, ilico dicunt, eccleſia Romana hāc propoſitionem aut hæreticam, aut ſcandaloſam, aut piarum aurium offenſiuam, aut eccleſiaſticæ poteſtatis derogatiuam damnat, moxque ad palinodiam & reuocationem compellunt. Quod ſi tunc inquiſitus opinionem ſuam ſcripturæ teſtimonijs aliiſue rationibus tueri conetur, interrumpentes ſtrepitu iratis buccis, dicunt non eſſe illi negocium cum baccalaureis & ſcholarib⁹ ad cathedram, ſed cum iudicibus ad tribunal, nō eſſe ibi litigandum & diſputandum, ſed ſimpliciter reſpondendum, ſi velit ſtare decreto Romanæ eccleſię & opinionem ſuam reuocare, ſin minus, faſciculos & ignem oſtendunt, inquientes, cum hæreticis non argumentis & ſcripturis, ſed faſciculis & igne decertandum, homi-

Ordo inquirendi.

nemq́;

nemq; nec pertinaciæ alicuius conuictum, nec meliora edoctum cõtra conſciẽtiam ſuam ſua abiurare compellunt, quod ſi nolit, veluti eccleſię deſertorem ſeculari foro tradunt, vt cõburatur, dicẽtes cũ Apoſtolo: Auferte malũ de medio veſtri. tãta olim fuit eccleſiæ manſuetudo põtificũq; clementia, ſicut in 4. diſtinctione de conſecratione cõpilauit Gratianus, vt nec relapſos in Iudaiſmum capite punirent, nec blaſphemos ſupplicio afficerent: ipſeq; Berengarius in abominabilem hæreſim relapſus, non ſolùm nõ occiſus eſt, ſed nec archidiaconi dignitate priuatus eſt. At hodie in minimum errorem ꝓlapſus, plus q̃ capitis reus agitur, & ab iſtis inquiſitorib' nonnunquã ꝓ minimo crimine traditur incẽdio: fortè expedit hodie eccleſiæ tam ſeuera animaduerſio, modò interea non occidat germana pietas: ſunt hæreticæ prauitatis inquiſitores nonnunquam ipſimet praui, poſſuntque etiam eſſe hæretici, quæ res nouæ conſtitutionis Cle-

1. Cor 25.

Eccleſiæ & põtificũ priſtina inerrãtes mãſuetudo.

menti occaſionem præbuit. debent ergo inquiſitores contra hæreticos, non per tenebricoſa argumenta & rixoſos ſyllogiſmos, ſed per verbũ dei de fide catholica diſputare, & hæreticum per ſacras literas conuincere, deinde iuxta canonum documenta, & ſacrorum conciliorum conſtitutiones negocium terminare, & inquiſitum ad fidem orthodoxam reducere, aut hæreticum declarare, neque enim hęreticus eſt qui temerarius nõ eſt, nec fautor hæreticorum cenſendus eſt, qui innocentem criminis & indamnatum hæreſeos defendit, quo minus ad iniquorum aliquot inquiſitorum, imo rapacium luporum tribunal, & in locum non tutum tradatur dilacerãdus. Iam verò etiam cùm iure expreſſe cautum ſit, inquiſitores nec cognoſcendi poteſtatem, nec iuriſdictionem vllã habere ſuper quauis hæreſis ſuſpicione, defenſione, receptatione vel fauore, vbi & quomodo non conſtat manifeſtè quod ibi ſit hæreſis expreſſa & explicitè con-

demnata, tamen iſti ſanguiſitibundi
vultures, vltra priuilegia officij inqui
ſitionis ſibi conceſſa, cõtra iura & ca
nones ſeſe iuriſdictioni ordinariorũ
ingerunt, arrogantes ſibi iuriſdictio-
nem pontificum, in ea quæ non ſunt
hæretica, ſed duntaxat piarum auriũ
offenſiua, aut ſcandaloſa, aut alio
quouis modo circa hęreſim erronea,
& in ruſticas mulierculas crudeliſſi-
mè ſæuiunt, quas ſortilegij aut male-
ficij accuſatas denunciatáſue, ſæpe
nullis iuridicis iudicijs præcognitis,
atrocibus enormibusq́ʒ tormẽtis ex-
ponunt, donec extortis nunquam co
gitatis confeſsionibus, habeant quod Inqſi-
condemnent, & tunc verè inquiſito tores
res ſeſe agere putant, quando nõ de- corru
ſiſtunt ab officio, donec miſera ſit pti.
combuſta, aut inquiſitori manum in
aurarit, quo miſeriatur, & tanquam
tormentis ſufficienter purgatam, ab-
ſoluat: poteſt enim inquiſitor non
rarò pœnas mutare, de corporali in
pecuniariam, & ſuo inquiſitionis of
ficio applicare, vnde illis non modi-

cum lucrum eſt, habentque ex miſe-
ris illis non paucas quæ annuum cen
ſum illis pendere coguntur, ne de-
nuo rapiantur ad inquirendum: præ-
terea cum bona hæreticorum Fiſco
proſcribuntur, etiam inde non parua
præda eſt inquiſitori, ſola denique
accuſatio aut denunciatio, vel leuiſ-
ſima etiam ſuſpicio hęreſis aut ſorti-
legij, ipſaque inquiſitoris citatio, in-
famiam annexam habent, cuius inte
gritati non niſi data inquiſitori pe-
cunia, conſulitur, atque illud non-
nihil eſt. Hac cautela dum eſſem ego
in Italia, plerique inquiſitores in du-
catu Mediolanenſi multas honeſtiſ-
ſimas matronas, etiam ex nobiliori-
bus vexarunt, ingentemque pecuniā
à timidulis territisque clàm emunxe-
runt. Tandem cognita fraude à no-
bilibus male mulctati ſunt, vixque gla
dium & ignem euaſere. Fuit mihi o-
lim cùm apud Mediomatricos rei-
publicæ à conſilijs aduocatus pręeſ-
ſem, grauis admodum cum inquiſi-
tore pugna, qui ruſticam mulierculā
ob

Inqſi-
torib'
annu-
um cē
ſum
pēdūt
mulie
res ru-
ſtica-
næ.

ob futiles quasdam & iniquissimas calumnias in suam carnificinam & in locum non debitũ homo nequã nequiter traxit, non tam inquirendam quàm trucidandam: hanc ego cum tuendam suscepissem, ostendissemq; in ipsis actis nihil esse indicij, quod ad quęstionem faceret, ille in faciem resistens, Est, inquit, vnum sufficientissimum, nam mater huius quondã pro sortilega excremata est: hunc articulum ego cùm impertinentem & de facto alieno citatis iuribus etiã ex iudicis officio reijciendum esse ostẽderem, ille mox contra, ne sine ratione locutus videretur, ex mallei maleficarũ penetrabilibus & peripateticæ theologiæ fundamẽtis, talẽ eduxit inquens: ideo id esse, cũ q̃a solitę sint maleficę mulieres fœtus suos ilico natos sacrificare dæmonib', tũ q̃a solent illos ex incuborũ dæmonũ concubitu plurimũ cõcipere, quocirca cõtingit tũc in hac ꝓle veluti ex hæreditario morbo radicatam remanere malitiã, Infero ego, siccine peruerse pater tu

theologiſſas? hiſce figmentis ad torturã protrahis inſontes mulierculas, iſtis ſophiſmatibus alios iudicas hæreticos, tu ipſe Fauſto Donatoq; hæreticis ea ſententia non inferior? eſto ita vt dicis, nónne euacuas gratiam baptiſmi? ac fruſtra dixerit ſacerdos, exi immunde ſpiritus, da locum ſpirituiſancto, ſi propter ſacrificium impiæ parentis proles remanſura ſit diabolo: quod ſi tibi libeat etiam illorũ opiniones tueri, qui incubos dæmones generare poſſe fatentur, certè nullus eorum qui hoc aſſerunt, adeo deſipuit vnquam, vt ſentiret dæmones illos vnà cum ſuffocato ſemine aliquid de natura ſua extra mittere ingenitum: quin ego tibi dico, inquam, ex fide, quod ex propria natura humanitatis noſtræ, ſumus omnes nati vna maſſa peccati & maledictionis ęternę, filij perditionis, filij diaboli, filij iræ dei, & hæredes inferni, ſed per gratiam baptiſmi eiectus eſt de nobis ſatanas, & effecti ſumus noua creatura in Ieſu Chriſto, à quo nemo po-

Baptiſmi vis & gratia.

teſt

test nisi per peccatum proprium separari, tantum abest vt obsit illi factū alienum. Vides nunc quàm sit hoc tuum quod ais sufficientissimum, iudicium iure irritum, & ratione vacuum, & adsertione etiam hæreticum: incanduit super ijs crudelis hypocrita, & comminabatur sese aduersum me, vt contra fautorum hæreticorū, causam acturum: ego misellam illam defendere non destiti, ac tandem iuris potentia ab ore leonis illius saluā eripui, restititq; sanguinolentus ille monachus coram omnibus cōfusus, & crudelitatis nomine perpetuò infamis, etiam calumniatoribus illis qui mulierem traduxerant, ipsi Metensis ecclesiæ capitulo, cuius subditi erāt, insigni mulcta condemnatis.

DE THEOLOGIA SCHOlastica. Cap. XCVII.

POstremò nūc restat de theologia dicere. Præteribo autem gentiliū theologiam à Musæo, Orpheo, Hesiodo, quondam descriptam, quam

omnino poëticam & fabulosam esse in confesso est: quã Eusebius & Lactã tius & aliorũ Christianorum docto- res iam dudum validissimis rationi- bus profligarunt, neque etiam de Pla tonis cæterorumq; Philosophorum, quos omnes errorum magistros osté dimus superius: Sed de Christianorũ theologia nobis duntaxat hic sermo esto, hanc certum est non nisi à do- ctorum suorum fide dependere, cum nullam sub artem cadere queat. Pri- mum autem dicamus de theologia scholastica, quæ à Parisiensium Sor- bona mixtione quadam ex diuinis e- loquijs & philosophicis rationib' tã- quam ex Centaurorum genere bifor- mis disciplina conflata est: insuper & nouo quodam ac ab antiquorũ vsu alieno tradendi genere per quæstiun culas & argutos syllogismos absque omni sermonis elegantia conscripta, alioquin tamen iudicio & intellectu plenissima, & quę ad reuincendos hę reticos non modicum attulerit eccle siæ emolumentum, eius autores & qui

qui in ea excelluerunt, fuerunt Magiſter ſententiarum, Thomas Aquinas, Albertus cognomento Magnus, & multi alij excellentes viri: porro Iohannes Scotus doctor intellectu ſubtili, ſed in contentione procliuiori. Hinc tandem ſcholaſtica theologia in ſophiſmata paulatim delapſa eſt, dum recentiores iſti theoſophiſtę, ac verbi dei cauponatores, q̄ non niſi empto titulo theologi ſunt, ex tā ſublimi facultate quandam logomachiam fecerunt, circumeuntes ſcholas, mouentes q̄ſtiunculas, fabricantes opiniones, & ſcripturis vim inferētes, intricatis verbis alienū ſenſum illis obducētes, paratiores vētilare, q̄ examinare, multa admodū iurgiorū ſeminaria excogitare auſi, q̄bus litigioſis ſophiſtis contendendi materiā p̄bent, dum formas abſtrahunt, dum diſcutiunt intellectus, dum voces ipſas genera dicunt & ſpecies, dum alij rebus, alij ſolis nominibus inhærent, & quod vni ſubtrahunt, alteri inſcribunt, alij indifferenter hoc

accipiunt, & ſtudent quiſq; quibus ſuam hæreſim poſsint confirmare, Atque ipſam fidem noſtam ſacroſanctã apud ſapiẽtes huius ſeculi (quod etiam Thomas Aquinas cõqueritur) riſui ac diffidentiæ exponunt, dum relictis poſt terga canonicis ſpiritusſancti ſcripturis, multas admodum aptas iurgijs de diuinis quęſtiones ſibi delegerunt, in quibus ingenium ſuũ exercentes, & ætatem conſumentes, totius theologiæ doctrinam in illis ſolis collocarunt, quibus ſi quis ſacrarum literarum autoritate reſiſtere velit, mox auditurus eſt : litera occidit, pernicioſa eſt, inutilis eſt, ſed quod latet in litera, inquirendum dicent, moxq́ue ad interpretandũ, ad exponendum, ad gloſſandum, ad ſyllogizandum conuerſi quemuis potius alium quã proprium literę ſenſum illi induunt, ſi inſtas acrius, ſi vrges, contumelias recipies & aſinus diceris, qui quid latet in litera, non intelligas, ſed tanquàm ſerpens ſola terra veſcaris, adeo nulli penes eos pro
theo-

theologis habētur, nisi qui norint egregiè cōtendere, & ad omne propositum instantiam dare, promptè fingere, & nouos sensus inuenire, ac mōstruosis vocabulis sic obstrepere, quo nō præ rei difficultate, sed p̄ verborū portētis intelligātur à nemine. Atq; hi tunc doctores vocātur, cùm id effecerint, vt intelligātur quàm minime, his tunc auditorum circumstrepit multitudo, q quicqd ex istis hauserint, ex intimis theologię abditis depromptum putant, iurantq; in verba magistri, & inopinabile putant, si qd illi fuerit ignotum, illiusque opinionibus sic captiuantur, vt nullis aduersis rationibus vincantur, nullis scripturis acquiescāt, sed ad sinū matris suæ, in quo geniti sunt, more Antęi vires reparare cōtendunt, suosq; doctores in subsidium vocāt: tunc vultur iumento canibus trucibusq; relictis, Ad suos properat, partemque cadaueris affert, Hic est ergo cibus magni quoq; vulturis, & se Pascentis propria cùm facit arbore nidum.

Hinc effectum est, vt scholasticæ theologiæ sublimis gymnasiorū facultas, ab errore malitiaq; nō sit immunis, tot sectas tot hæreses introduxerunt praui hypocritæ temerarijque sophistæ, qui (vt inquit Paulus) non ꝓpter bonā voluntatē, sed ꝓpter cōtentionē Christū prædicant, vt facilius inter philosophos cōueniat quàm inter theologos, qui omnē illam antiquæ theologiæ gloriam humanis opinionibus nouisq; erroribus extinxerunt, ac varijs exponēdi institutis ceu labyrinthis excogitatis, fucatis titulis detestandam doctrinā professi, sacrę theologiæ nomen sibi furto & rapina vsurpant, ac sanctorū doctorū nominib. & institutis abutētes, sectas introduxerūt, sicut olim in ecclesia dictū: Ego Apollo, ego Pauli, ego Cephę, prętēdentes studia eorū, quorū opera initiati sunt doctrinis, & iurantes in verba magistri, cæteros spernunt, & non quid, sed à quo quid dicatur attendētes. Atq; hi sectatores insuper inter se multifariam secti

ſunt. Nam aliqui eorum quibus ſublime ingenium eſt, quique peritiores prophetis & Apoſtolis videri volũt, ea quæ ſola fide creduntur, etiam ſuis ſyllogiſmis ſeſe inuenire & demonſtrare poſſe pręſumunt, atq; de diuinis philoſophantur deploratis quęſtionibus, cõtenduntq; prodigioſa confidentia, varijs nonunquam etiam abſurdis opinionibus, vt cùm diuinam eſſentiam à relationibus, alij re ipſa, alij duntaxat ratiõe diſtinguunt: alij infinitas (vt loquuntur) realitates tanquam Platonicas ideas adſtruunt, illas rurſum alij negant atque rident, tot præterea de deo portenta, tam varias diuini numinis formas, tot phantaſmatum cogitationumque ſuarũ de diuinis idola fabricant, Chiſtumque ſaluatorem opinionum ſuarum prauitate diſcerpunt: atq; tã varijs ſophiſmatũ laruis veſtiunt, ac tanquã çereum idolũ in quãuis volunt figurã, ſuis abſurdis ſuppoſitionibus formant aq; reformant, quod eorũ doctrina mera videri poſſet idololatria.

Cæteri verò quibus ad tam alta non est ascensus, hi diuorũ cõstruunt historias, piè nõnihil admẽtientes, supponunt reliquias, fabricant miracula, confinguntq; (quę exẽpla vocãt) vel plausibiles vel terribiles fabulas, numerant preces, põderant merita, mentiuntur cæremonias, nundinantur indulgẽtias, distribuunt venias, vendunt sua benefacta, ac mẽdicando populi deuorãt peccata. Atq; de apparitionib', adiurationib', responsisq; defunctorum veluti certa lege pronunciãt, atq; ex Tundali Brandarijq; libris, aut ex Patricij antro edocti, ludunt purgatoriorũ tragœdias, & indulgẽtiarum comœdias, & à suggesto veluti scena, tã militari audacia, tã Thrasonica iactãtia, tam arrogãtibus oculis, cõmutato vultu, protẽsis brachijs, multiformib. gestibus, cuiusmodi Proteũ describunt poëtę, sese transformãtes, ventosa lingua ac stẽtorea voce ad plebẽ denotãt. Qui verò ex his ambitiosiores, cyclicæ doctrinæ pariter & eloquentiæ deco-

rem ſibi arrogant, hi in clamãdo (declamando dicere putaui) canunt poëmata, narrant hiſtorias, diſputant opiniões, citant Homerum, Vergilium, Iuuenalem, Perſeum, Titũ Liuiũ, Strabonẽ, Varronẽ, Senecam, Ciceronẽ, Ariſtotelẽ & Platonem. Atq; pro euangelijs, ꝓ verbo Dei miras nugas & humana verba crepant, ꝑdicantes Euangelium nouum, adulterantes verbum Dei, quod annunciant non ad gratiam, ſed ad quæſtum & ad ꝑcium. Viuentes aũt non ad veritatem verbi, ſed ad voluptatem carnis, & cum interdiu è ſuggeſto de virtute, vario errore loquuti ſunt, ſero in latibulis clunes agitant labore nocturno. Atq; hæc eſt via eorum, qua itur ad Chriſtum. Deniq; vbi vitia reprehendenda occurrunt, mirum qua linguę maledicentia iraſcãtur, qua geſtuũ inſolentia debacchãtur, qua ſermonis turpitudine incandeſcant, qua vocis impudentia exclament, ac ſi Chriſtus ſui verbi ꝑcones nõ attrahentes à dextris molli reticulo piſca

tores, sed persequentes à sinistris sagittarios ac vulnerarios venatores esse voluerit: aut ipsi etiam non homines sint, atq; ijs ipsis vitijs q̃ insectãtur vel maioribus obnoxij sint, aut aliquando fuerint, vel adhuc obnoxij fieri possint. ita isti piscatores hominum, quibus lingua pro rete est, vt trahant malos ad salutem, facti sunt venatores etiam bonorum in exitiũ: os habent quasi arcum mendacij, sagitta vulnerans lingua eorum. sed dimissis istis ad veram theologiam nũc properemus, atq; hæc etiam bifariã partita est: nam vna prophetica est, altera interpretatiua est. De posteriore prius dicemus.

DE THEOLOGIA INTERpretatiua. Cap. XCVIII.

PVtant enim interpretatiui theologi, quod quemadmodũ naturæ liberalitate, vuæ, oliuæ, frumenta, linum & huiusmodi plura crescunt & maturantur, è quibus tandẽ hoĩm ingenio & adiumẽto formantur vinũ,

oleum, panes, tela, & ſic reliqua naturæ opera humanis artibus cõplentur, ita etiam diuina oracula admodum obſcura & abſcõdita data noſtris interpretationibus explicanda, nõ quidem ex noſtris viribus aut adinuentiõibus, quaſi Dei oracula ſicuti naturæ opera opus habeãt noſtro adiumento, ſed ex ipſomet ſcripturarũ illarũ ſancto ſpiritu, qui idiſtribuit dona ſua oĩbus ſecundũ quod vult, & vbi vult, faciẽs alios quidẽ ꝓphetas, alios prophetarũ interpretes. Hæc itaq; diuinorũ interpretandi theologia, non peripateticorũ more definiendo, aut diuidẽdo, aut cõponẽdo, quorũ modorũ nullus ad Deũ attingit, cũ ille nec definiri, nec diuidi, nec cõponi poſsit, ꝓgreditur: ſed alia cõſtat cognoſcẽdi via, q̃ inter hãc & ꝓpheticã viſionẽ media eſt, q̃ eſt adęquatio veritatis cũ intellectu noſtro purgato, veluti clauis cum ſera, q vt eſt veritatum omnium cupidiſsimus, ita intelligibiliũ omniũ ſuſceptiuus eſt, atque idcirco intellectus poſsibi-

lis vocatur, quo & si nō plenolumine pcipimus ea quæ depromunt pphetæ, & hi q ipsa diuina cōspexerunt, aperitur tamē nobis porta, vt ex conformitate veritatis pceptæ, ad intellectū nostrū, & ex lumine, qꝑ ex ipsis penetralib. apertis nos illustrat, multo certiores reddimur q̃ ex philosophorū apparentib demōstrationibus, diffinitionib. diuisionib. & cōpositionibus, daturq; nobis vt legamꝰ & intelligamꝰ, nō oculis & aurib. exteriorib. sed percipiamꝰ melioribꝰ sensibus, & ablato velamine & reuelata facie hauriamus veritatem à medulla sacrarum literarum emanantē, quam sub velaminibus tradiderunt hi qui vero intuitu cōspexerunt, quæ à sapientibus huius mundi & philosophis cognitionibus abscondita est, eamque nos tanto certitudinis iudicio apprehendimꝰ, vt omnis amoueatur perplexitas Atq; cū hæc veritas in sacris literis multiplex lateat, hinc sancti & spirituales viri varias & multiplices sacrarum literarum expositiones

expositiones adorti sunt: nā alij per corticē literæ leni decursu incedētes, scripturas concordantes, & literā per aliā literā exponentes, ex verborū ordine, etymologijs, proprietatibus, atque ex vocabulorū viribus, & similibus sensum aliquē conuincentes, scripturæ veritatē venantur, quā expositionē idcirco literalē vocant. Alij q̄cunq; scripta sunt, ad animæ negotiū & iustitiæ opera referūt, quorū expositio idcirco moralis dicitur. Alij hāc p varios tropos siue figuras ad ecclesiæ arcana reuocāt, quorū sensus, ꝓpterea tropologicus vocatus est. Alij supernæ vitæ contēplationi dediti, omnia ad cælestis gloriæ arcana referunt, quā expositionē Anagogicā nūcupant. Atq; hæ sunt quatuor in ecclesia exercitatæ theologorū expositiones: præter quas sunt adhuc aliæ duæ, quarū vna ad tēporum vicissitudines, regnorū mutationes, & seculorū restitutiones oīa referens: idcirco typica dicta est, in qua excelluerunt Cyrill9, Methodi9, & Ioachim Abbas,
atq;

atq; ex recentioribus Hieronymus Sauonarola Ferrarienſis. Altera in ipſis ſacris literis ipſius vniuerſi & ſenſibilis mundi totiusq; naturæ ac mundanæ fabricæ vires virtutesq; exquirit, quã expoſitionem inde phyſica ſiue naturalem appellant, in hac excelluit Rabbi Symeon, Ben Ioachim, qui ſuper Leuiticum ampliſsimũ volumen ſcripſit, in quo pene oĩm rerũ naturas diſcutiens, oſtẽdit quomodo Moiſes ſecundũ triplicis mundi cõuenientiã & rerũ naturã, arcam, tabernaculum, vaſa, veſtes, ritus, ſacrificia, & reliqua myſteria ad Deũ & virtutes cœleſtes placandas, & ad explicãdam horum imaginem, hominẽ ordinauit, & hãc expoſitionẽ multi cabaliſtæ ſequuntur, illi videlicet qui de Breſith, hoc eſt, de creatis tractãt. Nam illi qui de mercana, hoc eſt, de tribunali Dei diſſerẽtes p numeros, p figuras p reuolutiones, per ſymbolicas rationes, omnia in ipſum referunt archetypum, hi anagogicum ſenſum ſcrutantur. Hi igitur ſunt ſex famoſiſsimi ſacrarũ li-

terarum

terarũ ſenſus, quorũ autóres, expoſitores, & interpretes omnes communi vocabuló theologi nuncupati ſunt. Eiuſmodi itaq; ex noſtris fuerunt Dionyſius, Origenes, Polycarpus, Euſebius, Tertullianus, Irenęus, Nazianzenus, Chryſoſtomus, Athanaſius, Baſilius, Damaſcenus, Lactantius, Cyprianus, Hieronymus, Auguſtin⁹, Ambroſius, Gregorius, Ruffinus, Leo, Caſsianus, Bernardus, Anſelmus, & multi alij ſancti patres, quos illa priſca tẽpora protulerunt, nõnulli etiã poſteriores, vt Thomas, Albertus, Bonauẽtura, Aegydius, Henricus Gandauenſis, Gerſon, & pleriq; alij: verũ oẽs hi interpretatiui theologi, hoĩes cum ſint, humana quoq; patiũtur alicubi errãt alicubi cõtraria, aut pugnãtia ſcribũt, nonnunq̃ à ſeipſis diſſentiũt, in multis hallucinatur, nec oẽs oĩa vidẽt. Solus enim ſpirituſſanct⁹ plenariã diuinorũ ſciẽtiam habet, qui diſtribuit omnibus ſecundũ certã menſuram, multa ſibi reſeruans, vt ſemp nos habeat ſibi diſcipulos. Oẽs enim (vt ait Paul⁹)

non

non nisi ex parte cognoscimus & ꝓphetamus. Tota igitur hæc interpretatiua theologia in libertate spirit' versatur, & separata quædã à scriptura sapientia est, in qua vnicuique iuxta suum sensum abũdare datũ est, ꝑ multiplices illas quas recitauimus expositiones, qua Paulus vnico vocabulo mysteria siue mysteriorũ locutiones vocat, vbi ait: Spiritus loquitur mysteria, vnde Dionysius hãc mysticam & significatiuã theologiã vocat, à sanctis illis doctoribus ingentibus voluminibus tractatã. Neq; verò illis ꝑ omnia credatis, nã multi illorũ ꝑseuerarunt in multis erroneis opinionib. de fide, q̃ p ecclesiã ꝓ hæreticis reprobatæ sũt. Sicut manifestũ est de Papia Hieropolitão episcopo, de Victorino Pictauiensi, de Hierenæo Lugdunẽsi, de beato Cypriano, de Origine, de Tertulliano, & multis alijs, quos cõstat in fide errasse & opiniones illorũ ꝓ hæreticis damnatas, cũ tamen ipsi habeantur in canone sanctorũ. Hic tamen altiore opus est spiritu, qui diiudicet.

iudicet atq; discernat, q videlicet nō ex hominibus, nec ex carne & sangui ne, sed desup datus sit à patre luminū. de Deo enim sine eius lumine ne mo ritè quicquā effari potest. lumen autē illud est verbū Dei, per quod omnia facta sunt, illuminās oēm hominē venientē in hunc mundum, dans illis potestatem filios Dei fieri, quotquot receperunt & crediderunt ei: neque verò alius est qui possit enarrare q̄ sunt Dei, nisi propriū ipsius verbū, qs enim alius cognouit sensum Domini? aut quis alius cōsiliarius factus est, nisi fili' Dei verbū patris? De hoc nunc mox dicturi sumus, si propheticā theologiam prius absoluerimus.

DE THEOLOGIA PROphetica. Cap. XCIX.

QVemadmodū prophetia est sermo prephetarū, sic theologia nō est aliud q̄ traditio theologorū, hoc est cū Deo loquentiū: neq; enim q pphetiā aliquā memorauerit, siue interpretari nouerit, is protinus propheta

pheta est, sed ille qui in diuinis cum scientia pietatis, virtute ac sanctitate est præditus, qui cũ Deo loquitur, & in lege eius meditatur die ac nocte: sic nanq; Ioannes autor Apocalypsis, in literis Dionysij nominatus est theologus, à diuina scilicet locutione, quib. dixit ipsa veritas: qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit: quod verbũ non ad contensiosos theosophistas dictũ est, sed ad veros theologos, ad apostolos, ad euãgelistas, ad nuncios verbi Dei, qui dicũt: Nõ audeo aliquid loqui quod per me nõ efficit Christus. Horũ itaq; theologorũ de fide & pietate sanctæ traditiones, theologia sunt. Horũ dictis atq; scriptis creditur, tanq̃ fundatis nõ in contẽtionibus syllogismorũ aut opinionib. hoĩm, sed in doctrina sana (vt ait Paul') diuinitùs inspirata: nõ philosophorũ more diuidẽdo, definiẽdo, cõponẽdo, speculãdo acq̃sita, sed essentiali quodã diuinitatis cõtactu ꝑ clarã in ipso diuino lumine visionẽ cõꝓhensa: cuius visiõis plures admodũ

species

ſpecies in ſacra ſcriptura dep̄hendimus, iuxta ꝓphetarū diuerſas recipiē di diſpoſitiones: nā quoſdā legimus Deū ſiue angelos in forma hoīs vidiſſe, alios in forma ignis, alios in forma aêris ac vēti, alios in forma fluuij & aq̄ alios in forma volucrum, alios in forma lapidū p̄cioſorū & metallorū, alios in forma literarū ac characterū, aut manus ſcribētis, alios in ſonitu vocis, alios in ſomnijs, alios in ſpiritu quodā habitante intra ſe, alios in energia intellectus: quo circa ſcriptura ſacra prophetas omnes videntes vocat Sic legimus: viſio Iſaiæ, viſio Ieremiæ, viſio Ezechiêlis & reliquorū. Et in noua lege Ioannes ait: Fui in ſpiritu in illa dominica die, in qua ſubuectus vidi thronum Dei. Et Paulus teſtatur, ſe vidiſſe quæ nō licet homini loq. atq; hic intuitus à pleriſque raptus vocatur, ſiue extaſis, ſiue mors ſpiritualis: ſit enim tunc ſeparatio quædam animæ à corpore, ſed non corporis ab anima De hac morte dictum eſt, Deū non videbit hō & viuet. Et alibi. Precioſa

ciosa in conspectu domini mors sanctorũ eius. Et clarius adhuc p Apostolũ expssa est, vbi ait: Mortui estis, & vita vestra abscõdita est cũ Christo. hac igitur morte mori oportet, qcunque ingredi cupit ad pphetic æ theologiæ penetralia. Huius aũt tã deificę visionis duplex est intuitus: Vn' quo videtur Deus facie ad faciẽ, atq; tũc vidẽt prophetæ (qp ait Paulus) q̃ nõ licet homini loqui, atq; q̃ nulla nec hominũ, nec angelorũ lingua potẽs est exprimere, nec calamus reserare. Est siquidẽ qdam diuinę essentię contactus & vnio, & sine omni imagine & similitudine puri & separati intellect' illustratio: ideoq; interpretantur hãc theologi visionẽ meridionalẽ, sicuti de ijs latè disserunt Augustinus sup genesim, & Origenes contra Celsum. Alter intuitus est, quo videntur posteriora Dei, quando videlicet claro intuitu intelliguntur creaturæ, q̃ sunt creatoris posteriora & effectus p quarũ cognitionẽ cognoscitur creator opifex, & prima causa agens oĩa, sicut
ait

ait Sapiens: A magnitudine speciei & creaturæ, poterit cognosci eorũ creator. Et Paulus de eodẽ inquit: Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta cognoscuntur: quin & apud peripateticos vsitatus dicendi modus est, vt arguẽtes ab effectibus ad causas, dicantur arguere à posteriori. vtraq; hac visione fruebatur Moises, testantibus id sacris literis, nam de priore legimus, qa vidit Moises dominũ facie ad faciẽ: de altera legimus illi dictum à domino: Videbis posteriora mea, & iuxta hãc posteriorũ visionẽ cõdidit Moises legẽ, & instituit sacrificia & cæremonias, & ædificauit arcã, cæteraq; mysteria ad ipsius vniuersi exploratissimũ exẽplar, oĩaq; dei hęc & naturæ operũ secreta ĩ illis cõplex⁹ est, atq; hæc visio rursus bifariã incedit: nã aut creaturas in ipso Deo intuetur, & vocatur à theologis visio matutina, aut Deũ ipsum cõspicit in creaturis, & vocatur visio vespṫina. Est pterea alia quędã ꝓphetica visio, vide licet q̃ in sómnijs fit, sicut legimus a-

apud Matt. qa apparuit angelis dei in somnijs Ioseph, & alibi: qa magi adorato Christo in somnijs admõiti sunt, vt per aliã viã reuerterentur in regionẽ suã. Sũt & in veteri testamẽto multa illius exẽpla: qualis deniq; sit hæc visio, exponit ipse Iob. vbi dicit: In horrore visionis nocturnæ, quãdo cadit sopor sup hoĩes & dormiunt in lectulo, tũc aperit aures, & erudiẽs, instruit eos disciplina. Et hæc tanquam quarta visionũ species, vocatur nocturna. Sũt adhuc alia duo prophetię genera, vnũ quod expressa voce recipitur, quo genere illustrati & docti fuerũt Moises in monte Sina, Abraã, Iacob, Samuel, & pleriq; alij veteris legis prophetę: in noua aũt lege apostoli, & Christi discipuli omnes viua & vera voce à Christo edocti fuerũt. Alterum genus prophetiæ fit agitatione spiritus, quando videlicet aĩa à numine aliquo correpta, illi tunc annexa & ab animali homine abstracta, & ab eo sapientia & cognitione vltra omne humanũ ingenium & vires replecur,

tur,q̃ quidẽ correptio ꝓuenit nõ solũ ab angelico numine,sed nonnunquã etiã à spiritu domini, sicut legitur de Saul,quia insiluit in eũ spiritus domini,& ꝓphetauit,& mutat⁹ est in virũ alterũ,& numeratus inter ꝓphetas.Et in Actib⁹ apostolorũ,spiritussãctus insiluit in baptizatos in flamma ignis,atq; hic spirit⁹ sæpe etiã corripit hoĩes peccatis obnoxios, quin multi gentiliũ vates,vt Cassandra, Helen⁹, Calchas,Amphiar⁹,Titesia, Mopsus, Amphiloch⁹, Polybius Corinthi⁹:Itẽ Galanus Indus,Socrates,Diotima,Anaximander,Epimenides Cretẽsis. Itẽ Magi Persarũ,& Asiatici Brachmani,Aethiopũ gymnosophistæ, & Mẽphitici vates:Gallorũ Druides, & Sibyllæ eo ipso excelluerunt. Ad quã quidẽ propheticã spiritus correptionẽ nõnunquã prçuiæ q̃dam cæremonię,& officij autoritas,sacrorũq; cõmunio plurimũ p̃stant:sicuti de Balaam exẽplificat scriptura.Et alibi de applicatione ephod: & euãgelista testatur de Caipha,q̃a ꝓphetauit cũ esset

põtifex anni illius. Atq; hinc Hebræ-
orum Mecubales etiã prophetandi ar
tificium commentari auſi ſunt. Tran-
ſeo quæ circa iſta Hebræorũ theolo-
gi de triginta duabus ſemitis intelli-
gentiæ profunda cõtemplatione tra-
ctant, & q̃ Auguſtinis de gradibus te-
tigit, Albertus de receptionibus for-
marũ, quarũ ille ſeptẽ modos refert
in ſomnijs & totidẽ in vigilia appari-
tiones. De quibus vnũ hoc duntaxat
admonemus cõſiderandũ: Nõ ſemp
diuina numina prophetis forinſecus
occurrere in conſpectũ aut colloqui-
um, ſed ſępiſsime illa intrinſec⁹, cau-
ſari, cũ videlicet mens prophetæ diui
nũ lumen cõcipit, cuius illuſtratio ef
fuſa radijs ſuis p ſingula media vſq;
in hoc craſſum corpus, etiã ſenſus i-
pſos ſuæ felicitatis reddit participes,
& ex intellectu per rationẽ & imagi-
nationẽ ac paſsim per totã animã v-
ſq; ad ſenſuũ inſtrumenta intrinſe-
cus pgrediens, in illis euadit obiectũ,
vt nox vel lumẽ vel viſio vel ſermo
vnũquenq; ſenſuũ propria ſua cõditi
one

one mouēs: & id quidem multis prophetis cōtigit, alijs quidē in vigilijs, alijs verò in somnijs. Sic legim⁹ apud Platonē & Proculū de Socrate, illum nō solū intelligibili influxu, sed etiā ꝑ vocē & colloquium inspiratū fuisse: multò tamen facilius hæc in somnijs ꝓueniunt. sed de hoc hactenus. Quin ad propositū nostrum reuertamur. Est itaq; prophetica theologia, q̄ ex intuitiua inspiratiōe incōcussum verbum Dei docet. Autoritas aūt & argumenta quibus corroboratur illius veritas, non sunt hominū placita, non longi tēporis vsus, nō sapientū excogitata cōmenta, non sectarū magnifica decreta, nō syllogismi, non enthymemata, non inductiones, nō obligationes, non insolubiles consequentiæ, sed diuina oracula sibi inuicē cōsonantia in vniuersa ecclesiæ vnanimi ac stabili cōsensu recepta, miraculis ꝓdigijs, portentis & oīmoda sanctitate vitæq; discrimine, ac ipso effusi sanguinis testimonio ꝓbata: doctores aūt huius propheticæ theologiæ
 habemus

habemus Moisen, Iob, Dauid, Salomonē, & plerosq; alios veteris testamenti canonicos scriptores & prophetas. Noui aūt testamēti doctores habemus apostolos & euāgelistas, atq; verò hi oēs licet spritusancto repleti fuerint, oēs tamē alicubi à veritate defecerūt, & secundū qd fuerūt mēdaces, nō φ sciēter, quòd astu aliqd mētiti sint, hoc enī dicere pniciosissim⁹, atq; Arrij ac Sabellij hæresibus maior & periculosior error est, totius canonicæ scripturę subuertens autoritatē. in quo tamē tā maximo errore fuit olim magnus ille ac sanctus Hieronymus, de reprehēsione Petri, disputās aduersus Augustinū: dixerat enī Hieronymus Paulū astu mentitū. Quod si cōcessum fuerit, & in sacra scriptura tale mendaciū admissum fuerit, mox (vt ait August.) tota sacrarū literarū certitudo corrueret. Cui sic momenti post plures contradictiones & erroris sui defensiones, tandē agnito errore, & cognita veritate cessit Hieronym⁹, ꝗ ergo dico, sacros scriptores secūdū
quid

q̄d alicubi fuiſſe mēdaces intelligi vo
lo, nō ſpōte errantes, ſed aut humani
tùs lapſos, aut mutata Dei ſentētia de
ficiētes. Sic defecit Moiſes q pollicit⁹
erat populo Iſraêl, vt educeret eū de
Aegypto, & introduceret in terrā ꝓ-
miſsā, & eduxit quidē de Aegypto,
ſed ad terrā ꝓmiſſam nō ꝑduxit. Defi
cit Ionas, Niniuitis cladē in q̄dragesi
mum diē p̄nuncians, quę tamē dilata
eſt. defecit Helias prædicēs mala vē-
tura diebus Achab, q̄ etiā vſq; in obi-
tū Achab dilata ſunt. Defecit Iſaias
prædicens mortē Ezechiæ in craſti-
nū, quæ vſq; ad annos quindecim ꝓ-
rogata eſt. Defecerunt & alij prophe-
tæ, & ipſorum omnia vaticinia repe-
riuntur aliquando ſublata aut ſuſpē-
ſa. Defecerunt etiā apoſtoli & euan-
geliſtæ. Defecit Petrus quādo repre-
hēſus eſt à Paulo. Defecit Matthæus
quādo ſcripſit Chriſtū nōdū mortuū
dū lācea latus eius aperuit. Verū iſtic
defect⁹ nō eſt defect⁹ ſpiritusſācti, ſed
aut defect⁹ ꝓphetę, nō bene percipi-
entis quid ſuggerat ſpirit⁹, vel indicet

visio, aut ex aliqua mutatione facta in ijs de qbus vaticinabatur, vnde cõtingit oraculi sententiam aut mutari, aut differri. Hinc cõtingit oẽs prophetas & scriptores in aliqbus videri mẽdaces iuxta scripturã dicẽtem, Omnis homo mendax. Solus autẽ Christus Deus & homo, nunquã repertus est, nec reperietur mẽdax, nec verba eius mutabũtur aut deficiẽt, qui solus expers mẽdacij & erroris, oracula nunq̃ irritanda protulit, sicut ipse dixit: Cœlũ & terra transibunt, verba aũt mea non pteribunt: & quia omnis veritas est per spiritum sanctũ, solus Christus hunc spiritum sanctũ firmiter possidet, & nunq̃ dimittetur ab eo, sed requiescit in illo Nõ sic est de alijs: nã venit spiritus super Moisen, sed in percussione petræ ablatus fuit Venit sup Arõ, sed in peccato vituli recessit. Venit super Annã sororẽ illorum, sed in murmuratiõe cõtra Moisen reliquit illã. Venit sup Saulũ, David, Salomonẽ Isaiã, & reliquos, sed non requieuit in illis. Neq; verò prophetæ semp

ſunt prophetæ, ſiue videntes, pdicen teſq; neq; habitus cõtinuus eſt, prophetia, ſed donũ & paſsio & ſpiritus tranſiẽs, & cùm nullus ſit qui nõ peccet, nullus eſt à quo nõ recedat ſpiritus & ad tẽpus ſaltẽ relinquat, niſi à ſolo filio Dei Ieſu Chriſto, de quo ideo dictũ fuit ad Ioannẽ: Super quẽ videris ſpiritũ deſcendentẽ & manentẽ in eo, hic eſt filius dei, qui baptizat in ſpiritu ſancto, potẽs illũ etiam alijs impartiri. Vnde (quẽadmodum ait Simonides) ſolus deus habet hũc honorẽ, quòd ſit methaphyſicus, ita & nos verè dicere poterim⁹: Solus Chriſtus habet hũc honorẽ quòd ſit theologus, neq; tamẽ pterea qs putet veteris teſtamẽti ſcripturas, poſt natum ex illis diuino partu Chriſti euangeliũ, idcirco tanquã effœtas & mortuas. viuunt enim ſemp ſumma in autoritate, ex illis apoſtoli ſua probarunt dogmata, & ſine illarũ teſtimonio loquuti ſunt nihil, ad illas nos remittit ipſe Chriſt⁹ ſcrutãdas, cui⁹ euangeliũ ſcripturas illas nõ ſoluit, ſed adimple

uit, vſq; ad minimũ iota & apicem. Sed de hoc latiùs diſſeremus inferi⁹. Illud adhuc aduertendum eſt etiam, ipſam ſacram ſcripturam multis volu minibus ſuis deficere, quod ex ea ipſa facile conuincitur. Nam Moiſes citat libros bellorum domini, & Ioſue librum iuſtorũ, Heſter libros memorabilium, & Machabęorũ liber citat libros ſanctos de Spartiatis, & Paralippomenon commemorat libros lamentationũ, libros Samuelis videntis, libros Nathan, Gad, Semeiæ, Haddo, Ahie Silonitis, & Ieſu filij Hammoni prophetarum. Citat Iudas in epiſtola canonica librum Henoch. Citatur à fide dignis liber Abraę patriarchæ, qui omnes periere & nuſquã ſunt. Iam verò & q̃ habentur in manibus, non omnes æqua lance recepti ſunt. Nam Dionyſius euangeliũ Bartholomæi, & Hieronymus meminit euangelium ſecundum Nazaræos, & Lucas in præfatione euãgelij ſui, plures ait euangeliũ ſcribere aggreſſos, quę oĩa perierunt & amplius nõ ſunt,
&

& plura illorum, quia ab Hęreticis deprauata sunt, aut incertis autorib. inuulgata, nec à patribus recepta sunt, nec ab ecclesia adprobata. Taceo interim pseudo prophetas, qui sub introiuerunt propter vanã gloriã prophetantes, q̃ spiritus sanctus non suggessit, sed inaudita quædã mẽdacia, quæ nõ sunt de veritate scripturæ, nec ad vnitaté spiritus, nec ad pacem ecclesiæ, sectas introducunt, & quasi Dei cõsiliarios sese ꝓcaci temeritate cõstituentes, audẽt testamentum domini assumere p os suũ, & scribere vaticinia & euãgelia, quę oĩa aut hæretica sunt, aut apocrypha, nec sacro canoni inserta, quéadmodum de Apostolorũ canonib. manifestũ est. Sed ipsa Salomõis cantica in sacro Hebræorũ canone inserta non fuerũt, nisi pri' castigata & cõprobata ab Isaia ꝓpheta. Iã ex his facile patet, quõ ipsa etiã vera theologia, sacra videlicet scriptura, multis voluminib. suis priuata & quodamodo mãca videri posset ac pauci admodũ ex multis veri ac cer-

ti supersint, qui tanquam libri vitę sacrum canonem constituant.

DE VERBO DEI.
Cap. C.

EN audistis modò quã sint omnes disciplinæ ambiguæ, q̃ bisulcatę, quã incertæ, quã plenæ periculo, vt quantũ ex ipsis est nescire cogamur, vbinam quiescat veritas, etiã in theologia, nisi sit qui habeat clauẽ scientiæ & discretiõis, (clausum enim est, veritatis armarium, varijsq́ȝ obductũ mysterijs, atqȝ ipsis etiã sapiẽtibus & sanctis p̃clusum) q̃ ad tantũ, tam incõprehensum thesaurum nobis pareę tur ingressus. Clauis aũt hæc sola est (nec quicquã aliud) quã verbũ dei, hoc solùm discernit omnẽ vim speciemq́ȝ verborum, & quis sermo ex arte sophistica veniat, non veritatẽ, sed eius quandam præferens imaginem: & quis sermo veritatẽ nõ in specie & in fuco, sed inesse & ratiõe possideat, dijudicat, in ipso omnis ars malitiæ & mendaciorum superatur,

neque argumentationes, neq; syllogismi, neq; vllæ sophismatum versutię cõtra ipsum stare possunt. Qui illi non acquiescit, vel ab illo dissentit, is (vt inquit Paulus) sup̃bus est, & nihil sciẽs. Igitur ad ipsum verbũ Dei oportet nos oẽs scientiarum disciplinas & opiniones, tanq̃ ad Lydium lapidem aurum examinare, atq; in omnibus eo ceu ad solidissima petram cõfugere, atq; ex eo solo oĩm rerum veritatẽ venari, ac de oĩbus disciplinis, de oĩm opinionibus & cõmentis iudicare. Quodcunque enim, vt ait Gregori⁹, ab eo autoritatẽ nõ habet, eadẽ facilitate cõtemnitur, qua ꝓbabatur: hui⁹ aũt verbi scientiã, nulla schola philosophorũ, nec quoruncunq; scholasticorũ gymnasia nobis tradidere, sed solus Deus atq; Iesus Christ⁹ p̱ spiritũ sanctum in illis scripturis, quę canonicæ vocãtur, quibus iuxta diuinũ p̃ceptum nihil addere licet nihilq; detrahere. Quisqs enim etiã si angelus de cœlo id egerit, anathema est, & à lege domini maledi-
 ctus

ctus est. Hui' scripturæ tāta maiestas est, tāta energia, vt nulla externa cō-mentaria, nullas humanas nec angelicas glossas patiatur: nec tanq̄ cerea ad humanorū ingeniorum placita se flecti pmittat, nec more humanarū fabularū in varios sensus se tanq̄ Proteus aliqs poëtic' trāsformari aut trāsfundi patiatur, sed sibi ipsi sufficiēs, se ipsum exponit & interp̄tatur: & oēs iudicans, à nullo iudicatur. Maior enim est eius autoritas, vt ait August. quā oīa humani ingenij p̄spicacitas. vnū enim constantē simplicē & sanctū sensum habet, quo solo cōstat veritas, quo solo pugnatur, & vincitur. Cęteri verò extra hūc sensus morales, mystici, cosmologici, typici, anagogici, tropologici, & allegorici, quibus pleriq; illā varijs ac peregrinis coloribus depingūt, docere quidē nos & p̄suadere ad plebis ædificationē rectè, & verè aliqua possunt, verū ad autoritatē verbi dei confirmandū p̄bare aliqd vel impugnare siue rep̄bare nō possunt. Nā adducat qs in certa-

men

mẽ horũ aliquẽ ſenſum, citet etiã eiꝰ quãtumcunq; graue autoré, citet interpreté, citet gloſsã, citet expoſitionẽ quorulibet ſanctorũ patrũ, nõ ita nos aſtringũt, q̄n liceat reluctari. Ex litera autẽ ſcripturæ, ex illius ductu & ordine vincula nectuntur, q̄ nemo ꝑrumpere, nemo euadere poteſt, q̄n omnes argumentationũ machinas elidẽs ac diſsipãs, dicere ac fateri compellat, q̄n digitus dei eſt, quin nunq̄ ſic locutus eſt homo, quia nõ vt ſcribę & phariſæi loquitur, ſed vt poteſtatẽ habẽs. Eius verò autores diuinitùs inſpirati, canonẽ nobis ſaluberrima autoritate fecerunt, cuius ea magnificẽtia eſt, vt cũcta ei reddamꝰ oportet, & quicq̄d ꝓnunciauerit & docuerit, hoc abſq; vlla retractatione firmum & ſanctum teneatur. Sicut de hoc loquutꝰ eſt Auguſt. ſe ſolũ eis libris, q canonici appellantur, hunc honoré deferre, vt nullũ ſcriptorũ eorũ erraſſe firmiſsimè credat. Cęteris autem quantalibet doctrina ſanctitateq́ue polleant ſe nolle credere,

nisi euidēti ratiōe ex diuinis literis, q̄
à vero nō abhorreat, ꝑsuadeant. Ad
has nos relegat Christ⁹, docēs vt scru
temur scripturas. Ex illis iubet nos A-
postol⁹ oīa ꝓbare, vt teneamus q̄ bo
na sunt, atq; ꝓbare spirit⁹, vtrum ex
deo sint, ac in illis potentē esse de o-
mnib⁹ rationē reddere, & cōtradicen
tes redarguere, vt sic spirituales effe-
cti, oīa dijudicem⁹, à nullo dijudice-
mur. Harū autem scripturarum (dico
canonicarum) veritas & intelligen-
tia à sola dei reuelātis autoritate de-
pendet, q̄ nō vllo sensuum iudicio,
nulla ratiōe discurrēte, nullo syllogi
smo demōstrante, nulla sciētia, nulla
speculatione, nulla contēplatione,
nullus deniq; humanis virib⁹ cōpre-
hendi potest, nisi sola fide in Iesum
Christum, à deo patre ꝑ spiritum san-
ctum in animam nostram transfusa.
Quę tāto quidē sup̄ior est atq; stabi-
lior omni humanarū sciētiarum cre-
dulitate, quāto deus ipse hoībus est
sublimior & veracior: sed quid vera-
cior? Immo solus Deus verax, omnis
homo

homo mendax, omne igitur quod ex hac veritate non eſt, error eſt, ſicut quod ex fide non eſt, peccatum eſt. Deus enim ſolus fontẽ veritatis continet, à quo haurire neceſſe eſt, ꝗ vera dogmata cupit, cùm nulla ſit nec haberi poſsit, de ſecretis naturę, de ſubſtantijs ſeparatis, deq́ꝫ ipſorũ autore deo ſcientia niſi diuinitus reuelata. diuina enim humanis viribus nõ tanguntur, & naturalia quouis momẽto ſenſum effugiunt: quo fit, vt quã nos de his ſcientiã putamus, is error ſit & falſitas, quod ita Iſaias improperat Chaldæorum philoſophis & ſapientibus, ad eos dicens: Sapientia tua & ſcientia tua ea ipſa decepit te, defeciſti in multitudine adinuentionum tuarum. Cauet ſumma vigilantia grãmaticus, ne ꝗd peccet in ſermone, incultumq́ꝫ ac barbarum verbum ꝓferat, vitæ autem ſordes atque peccata interim contemnit, ſimiliter & poeta mauult vita claudicare, ꝗ̃ carmine, & hiſtoricus regum & populorum geſta temporumq́ꝫ ſeries literis & memorię

mandat. ꝓpriæ vitę nullã tenet ratio-
nem: & si teneat, nolit, pudétue con-
fiteri. Rhetor plus horret orationis in
elegantiã quàm vitæ deformitatem.
Dialecticus mauult manifestã verita
tem abnegare, quã ab aduersario vna
syllogistica cõclusiuncula discede-
re. Arithmetici & Geometræ oĩa nu-
merant & metiuntur, animę aũt & vi-
tæ numeros mensurasq́; negligunt.
Musici quoq; sonos atq; cantus tra-
ctant, contemptis moribus animiq́;
dissonantijs, cuiusmodi Diogenes Si-
nopeus citabat, qui lyræ chordas ad
harmoniam congruè aptitarent, ani-
mi aũt mores inconcinnos & incom-
positos habuissent. Lustrant cœlos &
sydera astrologi, & qd vẽturum sit in
mundo, p̄diuinantur alijs: quę aũt si-
bijpsis quotidie p̄sentia imminẽt, nõ
attendunt. Cosmimetrę notitiã dant
terrarum, formas montiũ, cursus flu-
minum, limites ꝓuinciarum: cęterum
neq; meliorem hominẽ faciunt, ne-
que saniorem. Philosophi rerum cau
sas & principia magna iactantia inue-
stigant

ſtigant, ipſum autem deum omnium creatorem negligunt & ignorant. Inter principes & magiſtratus nulla eſt pax, & alter in alterius exitium ducitur leui compendio. Curant ægrotorum corpora medici, & ꝓprias negligunt animas. Iuriſtæ humanarum legum obſeruãtiſsimi, diuina præcepta transgrediuntur: quocirca prouerbio ceſſit, Nec medicũ bene viuere, nec iuriſtam bene mori. quòd medici genus hominum ſit intemperatiſſimũ, iuriſtę aũt omnium q̃ viuunt nequiſſimi, atq; quod cõtinuò videmus, & vnus illorum non infimæ famæ Baldus iuris interpres teſtatur, ſubitanea morte frequenter extinguuntur. Theologi aũt Dei mandata ſacraq́; dogmata nobis clamando p̃dicant, viuẽdo autem longè deſtituunt, maluntq́ue dei cognitores videri quàm eſſe amatores. Nũc igitur qui cætera nouit, oĩa rectè loqui & ſcribere, carminisq́; vires, ſeculorum vices, argumẽtandi rationes, orationisq́; ornatus, rhetoricosq́ue colores & multarum

terum memoriã teneat, numerorum ꝓportiones atque ſortes, vocum oĩm harmoniã ſaltationumq́ue modos, quantitatum oĩm menſuras, radiorũ omnium inflexus atq; reflexus, terræ marisq́; ſitus, ac magnitudines ædificiorum omnium, machinarumq́; varias ſtructuras, bellorum certamina, aruorum cultus, animaliũ capturas, paſtiones & ſagimina, & omnem ſpeciem ruſticationis, omnem mechanicarum artium & opificũ induſtriã, picturam, ſtatuariam, fuſoriã, fabrilẽ, inſtitoriã & nauigatoriam, aſtrorum curſus, atq; in hęc inferiora influxus, fatorumq́; ingenioſas ꝑdictiones, & quæcunq; futurorum occultorumq́; diuinacula, & inexpugnabilia magicarum artium portenta, & plusq̃ magica, cabaliſtica arcana, rerumq́; omnium naturaliũ cauſas, tranſcendentiumq́ue altiſsimas ſedes & naturas, morũ cenſuras, reipublicæ varias adminiſtrationes, domeſticasq́; diſciplinas, remedia morborum, medicaminum vires, illorumq́; agnitionem

&

& mixtiones, obsoniorumq́ꝫ lautissimos apparatus, vertere rerū species, & ex omnibus elicere mundi spiritū. Sciat etiam vtraque iura aduocationumq́ꝫ forenses tragœdias, & sanctorum patrum pias de diuinis traditiones, is inquam qui hæc & si qua reliqua sunt, oīa norit, tamē nihil scit, nisi sciat voluntatem verbi dei, & fecerit illam: qui oīa didicit, & hoc nō didicit, frustra didicit, frustra scit oīa. In diuino verbo via, in illo norma est, in illo meta est, quo tēdere oportet, q nolit errare, & veritatem attingere, omnes reliquæ scientię tēpori & obliuioni subiectæ sunt, quin nō solùm hæ scientiæ & artes, sed & hæ literę & characteres & linguæ, q̄bus vtimur, peribunt, & resurgent aliæ &, fortasse iam sæpius extinctę fuerunt, & sępius iterum resurrexerūt. Neqꝫ ipsa orthographiæ ratio semp eadē fuit, nec similis apud oēs vel eodē seculo, & latinæ linguæ genuina ꝓnunciatio hodie nusquam est, prisci Hebræorum characteres perierunt, & non est eo-

Sine verbo dei omnia scire, est nihil scire.

rum

Linguæ oẽs corruptæ.

rum memoria, ſed quos nouos adinuenit Eſdras, & lingua eorum à Chaldæis corrupta, quod omnib⁹ ferè linguis contigit, vt nulla hodie ſit q̃ ſuã antiquitatẽ agnoſcat vel intelligat, ſubnaſcentibus viciſſim nouis vocabulis, deiectisq́ȝ veteribus, illisq́ȝ porro rurſum reſtitutis: adeo nihil ſtabile, nihil diuturnum. Deniqȝ Terentiana ſententia eſt, nihil eſſe iam dictũ, quod nõ ſit dictũ prius, ita fortè nec factum, quod non ſit factum prius, quin & bombardam, cuius recens Germanorum inuentum putant ferè omnes: nonnulli (inter quos eſt Volaterranus) priſco æuo vſitatam fuiſſe, vel ex Vergilij verſiculis conuincere volunt.

Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Iouis & ſonitus imitatur Olympi,
Quatuor hic inuectus equis, & lampada quaſſans
Per Graium populos, mediæq́ȝ per Elidis vrbem

Ibat

Ibat ouans, diuumque sibi poscebat honorem
Demens, qui nymbos & non mutabile fulmen
Aëre & quadrupedum cursu simularet equorum.
Nónne de hoc loquutus est Ecclesiasticus, inquiens, Quid est quod fuit, ipsum quod factũ est? Quid est quod factum est? Ipsum quod faciẽdũ est? Nihil sub sole nouum, nec valet quisquam dicere, Ecce hoc recens est, iam enim pręcessit in seculis quæ fuerunt ante nos. Non est priorum memoria, sed nec eorum quidem quæ postea futura sunt, erit recordatio apud eos qui futuri sunt in nouissimo. Et paulo inferius ait: Moritur doctus simul & indoctus: quid ergo hic dicemus? nisi quia omnes scientiæ & artes obliuioni & morti subijciuntur, nec perpetuò manebunt in anima, sed vna cum morte transibunt in mortem, dicente Christo: Quia omnis plantatio quam non plantauit pater cœlestis, eradicabitur, & in ignem

æternum mittetur, tantum abest vt scientia conducat immortalitati, solum aũt verbum dei manet in æternũ. Cuius q̃dem cognitio nobis tam necessaria est, vt qui contempserit, q neglexerit, qui nõ audierit (teste ipsomet verbo in scripturis sacris) inducet sup illum deus maledictionẽ, & pditionem, & iudicium ęternum. Nõ est ergo, vt putetis ipsum ad solos theologos ptinere, sed ad omnẽ hominem, oẽs ad eius cognitionem pro data sibi capacitatis gratia obligari, & ab illo ne ad festucã discedẽdum. Hinc in veteri lege p̃cipitur, Erũt verba hæc in corde tuo cũctis diebus vitæ tuæ, & narrabis & mandabis ea filijs tuis & nepotibus custodire & facere ea, meditaberis ea sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens ac cõsurgens, & ligabis ea tanq̃ signũ in manu tua, eruntq́ꝫ & mouebũtur inter oculos tuos, scribesq́ꝫ ea in limine & ostijs domus tuæ. Sic Iosuæ legit omnia verba & cuncta quę scripta fuerãt in legis volumine coram

omni multitudine, mulieribus, & paruulis, & aduenis. Et Esdras attulit librum legis coram omni multitudine virorum & mulierum, cunctisque qui poterant intelligere, & legit in eo apertè in platea: Et Christus iubet euangelium suum prædicari omni creaturæ per vniuersum orbem terrarum, idq; non in tenebris, non in aurem, non clancularie, nō in cubiculis, non ad aliquos segregatos magistros & scribas: sed palàm in lumine, super tecta, ad populū, ad turbas: Sic enim ait ad Apostolos: Quod vobis dico, omnibus dico, quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aurē auditis, prędicate sup tecta. Et Petrus in Actibus ait: Præcepit nobis prædicare populo. Et Paulus iubet educari pueros in institutione, & admonitione Christi, quin ipse Christus increpauit discipulos ꝓhibentes paruulos ad illū accedere, & quorum simplicitatē & humilitatem, vt nullis prauis opinionib. præuentū, nec vllis humanis scientijs inflatum habentes

 ani-

animum, diuinorũ verborũ auditori adeo necessariã esse docet, vt nisi qs sicut paruulus effectus, omnino ineptus sit regno dei. Hinc Chrysostom⁹ in quadam homilia vult pueros præcipuè diuinis literis occupari debere, quin etiam domi atq; priuatim viros cũ vxoribus & liberis inuicem de sacris literis disputare, ac vltro citroq́; & ferre & inquirere sententiã. Et Nicena synodus decretis suis cauit, ne quis è numero Christianorum sacris Bibliorum libris careret: Scitote ergo nunc nihil esse in sacris literis tam arduum, tam profundum, tam difficile, tam absconditũ, tam sanctũ quod ad omnes Christi fideles nõ pertineat: quin tota ipsa theologia omnibus fidelibus communis esse debet, vnicuiq; autem secundum capacitatem & mensuram donationis spiritussancti. Boni itaq; doctoris est vnicuique secundum id quod confert quãtum capere potest, distribuere, illi quidem in lacte, alteri aũt in solido cibo, neminẽ necessariæ veritatis pastu defraudare.

DE SCIENTIARVM MAgistris. Caput. CI.

TAndem vt me aliquando recolligam, audistis ex his quæ ab initio hucusque dicta sunt, nihil aliud esse scientias & artes, quàm hominum traditiones, à nobis bona in illos credulitate receptas, easq́ꝫ omnes cōstare, non nisi ex rebus dubijs & opinionibus, per apparentes demonstrationes: esseq́ue omnes non tam incertas quam fallaces, quàm simul etiam impias: Quocirca credere omnino impium est illas posse nobis aliquam diuinitatis adferre beatitudinem, gentium hæc olim superstitio erat, qui rerum inuentores, & quos scientia vel arte aliqua præstare reliquis intuebantur, eos diuinis honoribus venerabantur, atque in Deorum suorum referebant numerum, templa, aras & simulacra illis dedicantes, & sub varijs imaginibus illos colentes. Quemadmodum Vulcanus apud Aegyptios, cum esset primus philoso

phus, & naturæ principia in ignem referret, ipse deinceps ꝑ igne cultus est: & Aesculapius (vt ait Celsus) quia rudem adhuc medicinam paulo subtilius exercuisset, in deorum numerum ob id receptus est: Atque hęc est illa, nec vlla alia sciētiarū deificatio, quā antiquus ille serpens huiusmodi deorum artifex primis parentibus pollicebatur, inquiens: Eritis sicut dij, sciētes bonum & malū. In hoc ergo serpente glorietur, qui gloriatur in scientia. Nemo siquidē, possidere poterit scientiam nisi fauore serpentis, cuius dogmata non nisi præstigia sunt, & finis semper malus est, vt etiam apud vulgꝰ in prouerbium cesserit: Omnes scientes insanire, cui adstipulatur etiam Aristoteles dicens: Nullam magnam esse scientiam absque mixtura dementiæ, Ipseq́; Augustinus testatur multos sciendi desiderio amisisse sensum. nulla res Christianæ religioni atque fidei tam repugnat quàm scientia, minusq́ue se inuicem compatiūtur: Scimus enī ex ecclesiasticis histo-

hiſtorijs, etiam experientia ipſa edo-
cti, quomodo inualeſcente fide Chri
ſti ceciderint ſcientiæ, ita quod maxi
ma & potior earum pars penitus peri-
erit. nam magicæ illæ potentiſsimæ
artes ſic abierũt, vt ne veſtigia ſuper-
ſint, è tot philoſophorum ſectis vix v
na reſtitit Peripatetica, nec ea quidẽ
integra. Neq; verò vnquã melius ha-
buit ſecuriusq́; quieuit eccleſia, quã
dum ſcientiæ illę omnes in arctũ de-
ductæ erant. cum grammatica non eſ
ſet niſi apud vnum Alexandrũ Gal-
lum, dialecticæ præeſſet Petrus Hiſpa
nus, rhetoricæ ſufficeret Laurentius
Aquilegius, hiſtorijs faſciculus tẽpo-
rum ſatisfaceret, pro mathematicis
diſciplinis Computus eccleſiaſticus,
reliquis omnibus vnus ſatis eſſet Iſi-
dorus. Nunc verò vbi linguarum peri
tia, dicendi ornatus, & autorũ nume-
rus reuiuiſcunt, inualeſcuntq́; ſciẽtię,
turbatur eccleſiæ tranquillitas, & no
uæ inſurgunt hæreſes. Neq; verò eſt
vllum hominum genus ſuſcipiendæ
Christianæ doctrinæ minus idoneũ q̃

qui ſcientiarum opinionibus mentē iam imbibitam habent Hi enim tam pertinaces & obſtinati in ſuis opinionibus ſunt, vt ſpiritui ſancto nullum locum relinquant, ac proprijs virib*, proprioq; ingenio ſic innituntur atque confidūt, vt nulli veritati cedāt nec admittant, niſi quam ſyllogiſticis rationibus poſſunt oſtendere: quę autem proprijs viribus & induſtria inueſtigare aut intelligere nequeunt, rident atque aſpernantur. Ideoq; Chriſtus abſcondit hanc à ſapientibus & prudentibus, & reuelat eam paruulis, q videlicet ſūt pauperes ſpiritu, nullos ſcientiarum theſauros poſsidentes, qui ſunt mundi corde, nullis ſcientiarū opinionib. inqnati, q ſunt pacifici, nō ſectatores, nō cōtētioſi, nec rixoſis ſyllogiſmis veritatē expugnantes, & qui pſecutionē patiūtur propter veritatē & iuſtitiam. Sic Athenis olim Socrates veneno ſublatus. Anaxagoras vltimo ſupplicio adiudicatus, Diagoras capitis libello accuſatus, ſed ille inſtātem necē celeri

fuga

fuga euaſit. Inter Hebræorum etiam prophetas, Eſaias in partes diſſectus, Hieremias lapidibus obrutus, Ezechias cęſus, Daniel ad beſtias damnatus, Amos fuſte occiſus, Micheas in precipitium flatus, Zacharias apud arã trucidatus, Helias à Iezabele perſecutus, quę & ipſa plurimos occidit ꝓphetas: Quin & ſanctus ille patriarcha Abraham in Chaldaicam fornacem proiectus: Sic & Chriſti apoſtoli diſcipuli infinitique martyres diuinitatis Chriſti teſtes multiplicibus tormentis occiſi ſunt. Omnes autem iſti non alia ex cauſſa, quàm quod iſti ſanctius de DEO ſentirent, quàm iſti mundi ſapientes Ecce hi qui ſic in paupertate ſpiritus, puritate cordis, & pace cõſcientiæ paruuli, & humiles ſunt, parati etiã ſanguinẽ ꝓ veritate effundere, hi inquã ſunt, qbus ſolis datur illa vera & deificãs ſapiẽtia, q̃ nos in deorũ beatorũ choros refert, ac in ſimiles beatos Deos transformat. Sicut hæc nos clarè docet Chriſt⁹, inquiẽs Beati pauperes ſpiritu, quoniã eorũ eſt regnũ dei

Beati mundo corde, quoniā ipsi Deū videbunt, Beati pacifici, quoniā filij Dei vocabuntur. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiā, quoniam ipsorum est regnum celorum: Melius est ergo & vtilius idiotas & nihil omnino scientes existere, & per fidem & charitatem credere, & proximum fieri deo, quàm per subtilitates scientiarum elatos & superbientes cadere in possessionem serpentis Sic legimus in euangelijs, quomodo Christ⁹ ab idiotis, à rudi plebecula, & simplici populorum turba susceptus est, qui à principibus sacerdotum, à legisperitis, à scribis, à magistris & rabbinis respuebatur, contēnebatur & ad mortē vsq; psecutus est: hinc & Christus ipse apostolos suos non Rabbinos, non scribas, non magistros, nec sacerdotes elegit, sed è rudi vulgo idiotas omnis literaturę pene expertes, inscios, & asinos.

AD ENCOMIVM ASINI digreßio Cap. CII.

Sed

SEd ne qs me calumnietur, quod apostolos vocarim asinos, ipsius asini misteria paululũ qdẽ, sed nõ extra ppositũ digredientes, paucis explicabimus, hũc enim Hebræorũ doctores fortitudinis ac roboris excelli, patiẽtiæq; & clemẽtię symbolũ esse exponunt, eiusq; influxum à sephiroth ꝙ hochma, hoc est, sapiẽtia dicitur, dependere. Eius nanq; cõditiones sapientiæ discipulo necessariæ maxime sunt. viuit enim exiguo pabulo, eoq; qualicũq; cõtẽtus, tolerãtissimus penurię, famis, laboris, plagarũ, negligẽtię, omnisq; psecutionis patiẽtissim⁹, simplicissimi ac pauperrimi spiritus, vt ne inter lactucas & carduos discernere sciat, corde innocẽti ac mundo, ac bili carẽs cũ oĩbus animãtibus pacẽ habẽs, oĩbusq; oneribus patienter dorsum supponens, in quorum remunerationẽ caret pediculis, rarò morbis afficitur, tardiusq; q̃ vllum armẽtum deficit. Plurima, inqt Columella, asini & necessaria opera supra portionem respondent, cùm & facilé ter

ram aratro proſcindat, & nõ minima pondere vehicula trahit. Iã verò molarum & conficiendi frumenti pene ſolẽnis eſt huius pecoris labor, omne rus tam neceſſariũ inſtrumentũ deſiderat aſellum, q pleraq3 vtenſilia, & vehere in vrbẽ, & reportare collo vel dorſo cõmodè poteſt. In augurio etiam quã ſalutaris nuntius ſit aſinus, teſtatur Velerius de C. Mario, q olim Auſtri & Aquilonis domitor, tãdem patriæ hoſtis declaratus, & à Sylla pſequutus, conſultore ac duce aſino Syllæ minas euaſit, aſinũ autorẽ fugæ & ſalutis habuit. Iamq3 etiã in vetere lege ſic aſinũ deus ipſe honorauit, vt cũ iuberet omne primogenitũ occidi in ſacrificium, ſolis aſinis cum hominib' pepcit, videlicet permittẽs hoĩem pretio redimi, & p aſino ouẽ commutari: hunc (quæ cõſtans fama eſt) Chriſtus ſuæ natiuitatis teſtẽ eſſe voluit, in hoc à manibus Herodis ſaluari voluit, atq3 ipſe aſinus etiã contactu corporis Chriſti cõſecratus eſt, crucisq3 ſignaculo inſignit': nã Chri-

ſtus.

ctus ipſe ꝓ redemptione humani generis triumphaturus aſcēdens in Hieruſalem, teſtibus euangeliſtis, hunc vectorē conſcendit, ſicut id magno myſterio ꝑ Zachariæ oraculū ꝑdictū fuit, & ipſe electorū pater Abraā aſinis tantū eqtaſſe legitur, vt nō inane ſit illud apud vulgus vetus ꝓuerbiū, quo dicitur: Aſinū portare myſteria, quo nunc ego vos egregios illos ſciētiarū ꝓfeſſores, quinimo Cumanos aſinos admonitos volo, quod niſi humanarū ſcientiarū depoſitis ſarcinis, ac leonina illa (nō quidē à leone illo de tribu Iuda, ſed ab illo q circuit rugiens & q̄rens quē deuoret) mutuata pelle exuta, in nudos & puros aſinos redieritis, eſſe vos portādis diuinę ſapientiæ myſterijs omnino penituſq; inutiles: neq; verò Apulei' ille Megarēſis ad Iſidis ſacra myſteria vnquam admiſſus fuiſſet, ni pri' è philoſopho verſus fuiſſet in aſinū. Legimus diuerſorū animantiū miracula, elephantē gręcos pixiſſe characteres, eundē etiā Ariſtophani grammatico riualē Ste-

phano Polidẽ puellã adamasse tradit Plutarchus, qn & draconẽ adamasse puellã Aetholidẽ apud eundẽ autorẽ legimus, eundẽ etiam suũ seruasse nutritiũ, & ad agnitã vocẽ accurrisse à multis creditũ est. Et apud Plinium legimus, aspidẽ ad mensam cuiusdã quotidie venire solitã, cùm sensisset ab vno catulorum suorũ hospitis filium interẽptũ, inuiolati hospitij pœnã necẽ intulisse catulo, nec postea p̃ pudore in tectum id reuersam. Recẽset idem pãtherã ob eductos è fouea catulos retulisse hoĩ gratias, & extra solitudines eductũ in viã publicã restituisse. Iã verò & Cyrũ à cane, & Romanę vrbis cõditores à lupa nutritos, cũ essent expòsiti, celebratũ est. Trãseo delphinorũ miracula, & leonum agnita beneficia relatasq́3 gratias. Taceo vrsam Dauniã ac bouẽ Tarentinum à Pythagora mansuefactos, horumq́3 similia ꝑmulta: sed quod oĩm ꝓdigiorũ vincit admirationẽ, Ammonius Alexandrinus summus suo tpe philosophus diui Origenis & Porphy

rij pceptor, asinum sapiētiæ auditorē illis cōdiscipulū habuisse legitur: qn etiā ex sacra bibliorū historia scimus asinū aliquando pphetico spū donatū: nam cum Balaā vir sciens & ppheta exiret, vt malediceret populo Israël, angelū domini nō vidit, vidit aūt asinus, & humana voce adsessorē Balaā locutus est. Sic, inq̄, sępissime videt simplex & rudis idiota, quæ videre nō potest deprauatus humanis scientijs scholasticus doctor. Nōne Sampson in maxilla asini, in mandibula pulli asinarū, pcussit, & deleuit viros Philistæorū? sitiensq́; orauit dominū, qa aperuit molarem dentē in maxilla asini, & egressæ sunt aquæ viuę, qbus haustis refocillati sunt spiritus & vires eius? Nónne Christus in bucca asinorū suorū simpliciū & rudium idiotarū apostolorū & discipulorum suorū vicit & pcussit oēs philosophos gentiū & legisperitos Iudęorum, oémq́; humanā sapiētiā pstrauit atq́; confecit, ppinans nobis ex illorum suorū asinorū maxilla aquas

vitæ & ſapientiæ æternæ? Iã verò in Eccleſiaſticis hiſtorijs & ſanctorum geſtis varia & multa legimus illorum precibus in diuerſa animalia collata diuino munere beneficia: verum nullum vnquam animal à mortuis ſuſcitatum legimus, præter aſinum illum quẽ B. Germanus Britonũ epiſcopus in vitã reuocauit, quo inſigni miraculo oſtenſum videtur, aſinũ ipſum etiam poſt hanc vitam participare immortalitati. Ex ijs igitur quę iam dicta ſunt ſole clarius liquet, nullum animal tam eſſe diuinitatis capax quàm aſinum, in quem niſi verſi fueritis, diuina myſteria portare non poteritis. Proprium id olim apud Romanos Chriſtianorũ nomen erat, vt vocarentur aſinarij, ipſamq; Chriſti imaginem aſininis auribus pingere ſolebant: teſtis horum eſt Tertullianus: quo circa iam non indignentur, nec ſibi opprobrio reputẽt noſtri põtifices & abbates, ſi apud iſtos ſcientiarũ giganteos elephantes aſini ſint

atq;

atq; vocetur, nec miretur Christianũ vulgus si apud istos ecclesiarum præfectos & sacrorum nostrorum mystas, quo quisque doctior est, tanto inter reliquos fiat paucioris. nõ enim faciunt ad asinorum aures luciniarum cantus & moduli, atque nec asinorum insuauem & minime musicũ rugitum ad lyram consonare in prouerbio est, atque tamen ex asinorum ossibus, exempta medulla omnium optimè fiunt tibiæ, quæ spiritu inflatæ, sicut omnium auium eloquentissimam canoritatem, ac cuiusque lyræ aut cytharæ elegantissimos sonos longissimè superant atque vincunt: ita religiosi isti idiotæ suo asinino clangore omnes loquacissimos sophistas superant atque præcellunt. Sic legimus nonnullos gentilium philosophos ad Antonium visendũ venisse disserendi gratia, & breui sermone abs eo captos, cum rubore & verecundia abscessisse. Legimus etiã simplicem & idiotam hominem

quen-

quendā in literis exercitatiſſimum ac verſutiſſimum hæreticū paucis verbis deuiciſſe, ac reduxiſſe ad fidem, quem doctiſſimi viri & epiſcopi, q̄ ad Nicenum conciliū conuenerant, diuturna & anxia admodum diſputatione non poterant ſuperare. Interrogatus autem poſtea ab amicis, quomodo idiotæ ceſſiſſet, qui tantis reſtitiſſet doctiſſimis epiſcopis, reſpondit ſe epiſcopis facile pro verbis verba dediſſe, huic autem idiotæ qui non ex humana ſepientia, ſed ex ſpiritu loquebatur, reſiſtere nequiuiſſe.

OPERIS PERORATIO.

Vos igitur nūc ô aſini, q̄ iā cum veſtris filijs ſubiugalibus iuſſiōe Chriſti p eius apoſtolos verę ſapientiæ nuncios p̄lectoresq; in ſancto eius euāgelio ſoluti eſtis à caligine carnis & ſanguinis, ſi diuinā hanc & veram, nō ligni ſcientiæ boni & mali, ſed ligni vitæ ſapientiam aſſequi cupitis, piectis humanis ſcientijs, omnique carnis & ſanguinis indagine atque diſcurſu, qualeſcunque illæ ſint, ſiue in ſermonū

monum rationibus, siue in causarum pscrutationibus, siue in operũ & effectuũ meditationib⁹ vagentur, iam non in scholis philosophorũ & gymnasijs sophistarum, sed ingressi in vosmetipsos cognoscetis omnia: concreata est enim vobis omnium rerũ notio quod (vt fatentur Academici) ita sacræ literæ attestantur, quia creauit Deus omnia valde bona, in optimo videlicet gradu, in quo cõsistere possent: is igitur sicut creauit arbores plenas fructib⁹, sic & animas ceu rationales arbores creauit plenas formis & cognitionibus, sed per peccatũ primi parẽtis velata sunt oĩa, intrauitq; obliuio mater ignorãtiæ. Amouete ergo nũc, q potestis, velamen intellectus vestri, q ignorãtię tenebris inuoluti estis. Euomite lethæum poculum, qui vosmetipsos obliuione inebriastis, euigilate ad verum lumẽ, qui irrationabili somno demulcti estis, & mox reuelata facie trãscendetis de claritate in claritatem: vncti enim estis à sancto (vt ait Ioannes)

& nostis oīa, & iterum: nō necesse habetis, vt aliquis vos doceat, quia vnctió eius docet vos de oībus: Ipse enim solus est qui dat os & sapientiā. Dauid, Esaias, Ezechiel, Hieremias, Daniel, Ioannes Baptista, multiq; cæteri prophetæ & apostoli literas non didicere, sed ex pastoribus, rusticis, & & idiotis effecti sunt rerū oīm doctissimi. Salomon in vnius noctis somnio oīm superiorum & inferiorum sapientia repletus est, simulatque rerum gerendarum prudentia, adeo vt nullus ei par extiterit Et omnes hi homines fuerunt mortales, sicut & vos estis, quin & peccatores. Dicetis forsan paucissimis admodum hæc contigisse. Et pauci quos æquus amauit Iuppiter: aut ardens euexit ad æthera virtus, Dijs genti potuere. Sed nolite desperare, non est abbreuiata manus domini omnibus inuocantibus eum, qui illi fidele pstent obsequiū. Antonius & barbatus ille seruus Christianus triduanis præcibus plenariam dominorum notitiam (quòd te-

ftatur Aug.) cõsecuti sunt. Qui autẽ non potestis cum prophetis & Apostolis & sanctis illis viris claro & reuelato intellectu ea intueri, procuretis intellectũ ab his qui vero intuitu ea conspexerunt: hæc via quærenda superest (sicut ait Hiero. ad Rufinum) vt quòd prophetis & Apostolis spiritus suggessit, vobis studio literarum quærendum sit, earum inquam literarum, quæ diuinis oraculis traditæ & ab Ecclesia vnanimi consensu receptæ sunt, non quæ humanis ingenijs excogitatæ sunt, quia hæ non illustrant intellectum, sed obtenebrescere faciunt. Igitur ad Moisen, ad prophetas, ad Salomonem, ad euangelistas, ad Apostolis recurrendum est, qui omnimodo doctrina, sapientia, moribus, linguis, vaticinijs, oraculis, prodigijs, & sanctitate coruscantes, de diuinis ex ipso, de inferioribus autem supra homines locuti sunt, omnia dei & naturæ secreta nobis clara luce tradiderunt. Omnia enim dei & naturę secreta, omnis morum & le-

gum ratio, oĩs præteritorum præſentium & futurorũ notitia in ipſis ſacris bibliorum eloquijs traduntur. Quo ergo præcipites ruitis vos qui quæritis ſcientiam ab illis qui ipſi in inquirendo omnem ætatem ſuam con ſumpſerunt, & tẽpus & induſtriã pdiderũt, nec vllã veritatẽ inuenire potuerunt? O ſtulti & impij qui poſthabentes dona ſpiritus ſancti, laboratis vt à pfidis philoſophis & errorum magiſtris diſcatis ea quę à Chriſto & ſpiritu ſancto ſuſcipere deberetis. An putabitis vos poſſe ex Socratis ignorantia haurire ſcientiam? ex Anaxagore tenebris lucẽ? ex Democriti puteo virtutem? ex Empedoclis inſania prudentiam? ex Diogenis dolio pietatem, ex Carneadis & Archeſilai ſtupore ſenſum, ex impio Ariſtotele & perfido Auerroe ſapientiam, ex Platonicorum ſuperſtitione fidem? erratis admodum valde, & decipiemini ab his qui fuerunt decepti Sed reuocate voſmetipſos qui veritatis cupidi eſtis, diſcedite ab humanarum tra-

ditionum nebulis, adſciſcite verum lumen, Vox ecce de cœlo, voxq́ deſurſum docens, & ſole clarius oſtendẽs, quid vobis iniqui eſtis, & ſapientiam ſuſcipere cunctamini? Audite oraculũ Baruch: Deus inquit eſt, & non exiſtimabitur alius ad illũ, hic adinuenit omnem viam diſciplinæ, & tradidit eam Iacob puero ſuo & Iſraêli dilecto ſuo, dans legem & præcepta, atque ordinans ſacrificia: poſt hæc in terris viſus eſt, & cũ hominibus conuerſatus eſt, videlicet factus caro, & aperto ore docens quæ in lege & prophetis ænigmaticè tradiderat. Et ne putetis ad diuina duntaxat, & non etiam ad naturalia hæc referri, audite quid de ſeipſo teſtatur ſapiens: Ipſe inquit, mihi dedit eorum quæ ſunt, ſcientiam veram, vt ſciam diſpoſitiones orbis terrarum, & virtutes elementorum, initium, conſummationẽ, medietatem, & viciſsitudines temporum, anni curſus, ſtellarum diſpoſitiones, naturas animalium, iram beſtiarum, vim ventorũ, co-

gitationes hominum, differentias vir gultorũ, virtutes radicũ, & quęcunq; sunt abscondita & improuisa didici: omnium enim artifex docuit me sapientiam. Indeficiens enim est diuina scientia, cui nihil elabitur, nihil accedit, sed comprehendit omnia. Scitote ergo nunc, quia nõ multo labore istic opus est, sed fide & oratione: non longi temporis studio, sed humilitate spiritus, & munditia cordis: non librorum multorum sumptuosa suppellectile, sed expurgato intellectu, & veritati veluti clauis cum sera cooptato: nam librorum turba onerat discentem, non instruit, & qui multos sequitur autores, errat cũ multis. In vno sacro bibliorum volumine omnia cõtinentur, & traduntur: ea autem lege vt non nisi ab illustratis percipiantur, cæteris sint parabolę & ænigmata multisq; signaculis pręclusa. Orate igitur ad dominum deum in fide, nihil hæsitantes, vt veniat agnus de tribu Iuda, ac librum vobis aperiat signatum, qui agnus solus est

OPERIS PERORATIO, est ſanctus & verus, qui ſolus habet clauem ſcientiæ & diſcretionis, qui aperit & nemo claudit, qui claudit & nemo poteſt aperire. Hic eſt Ieſus Chriſtus verbum & filius dei patris, & ſapientia deificans, verus magiſter factus homo ſicut ſumus nos, vti nos perficeret filios dei, ſicut eſt ipſe, qui eſt benedictus in omnia ſecula. Sed ne diutius ſermocinando vltra clepſidram (vt dicitur) declamem, hic oraationis noſtræ finis eſto.

FINIS.

filiū laboriosū ac̄ possessori
patri:
Et Mason:
A filiis liberamur, ut diffi,
[illegible] & molestas cū [illegible]
12. [illegible] 13. de V. S.

